

<i>Szépirodalom</i>	
Térey János: Barbaricum	5
Vári Attila: Édes-lyuk	9
Oláh András versei	39
Tódor Csaba: Kóló	41
Szentgyörgyi László: Feljegyzések	50
<i>Ködoszlás</i>	
Dr. Zalahegyi Zoltán: Dávid Ferenc pere	53
<i>Irattár</i>	
József Álmos: Idegenlégió	67
<i>Aranyág</i>	
Tánczos Vilmos: A kaszálás módja	99
<i>Ujjlenyomat</i>	
B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás?	131
<i>Szemle</i>	
Zsidó Ferenc: Merész, nem durva (Térey János: <i>Káli holtak</i>)	162
Olvasólámpa (Kacsó Sándor, Tamás Menyhért, Szócs Kálmán, Lőrincz György és Tánczos Vilmos könyvéről)	171
Előfizetők listája	181
Diákpályázat 2019	194

E lapszámunkat Gergely Miklós Csaba munkáival illusztráltuk.

Áramlás (2012, 2362 x 1654 cm, olaj, vászon)

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Borsodi L. László (borsodilaszló76@gmail.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (attilius@gmail.com)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (achilla76@gmail.com)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margital57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balázssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Lövétei László,
Nagy Koppány Zsolt, Tánczos Vilmos,
Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.
Telefonszámok: (004)0266–311 775, (004)0266–311 026 (fax), (004)0746–195 413
E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro
Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej.
Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:
Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Térey János
BARBARICUM

*Árvízkor a folyók megkeresik
régi medrüket. (Mózes Attila)*

1. KÉPZELJ IDE

Képzeld ide a mostaninál
Négyszer-ötször szélesebb Dunát
Bő másfél ezer évvel régebben.
Képzeld a medrébe tömérdek zátonyt és szigetet.

Képzeld mellé néhány megrekkent holtágot,
Hangos tavacsukat békákkal és szúnyogokkal,
Tavaszi kiöntést, a lapos túlparton
Végeláthatatlan hosszan mocsarat.

Képzeld tömzsi őrtornyot a szárazulatra.
Képzeld ide a Barbaricumot a hozzá tartozó
Varacskos disznókkal,
Mosdatlan szakállasokkal,
Olyanokkal, mint Conan.

Ha manapság a Váci úton alapoznak,
A homok a munkagödör mélyén
Mindig a Duna.

*2. TE MIT CSINÁLTÁL DIANA HERCEGNŐ
HALÁLAKOR?*

Akkoriban keveset gondoltam
Rómára meg a barbárokra,
Mert én magam voltam a barbár,
Pengevékony huszoneves,
Semmi fölösleg.

Egy csúnya Váci úti házban volt a szerkesztőség,
Oda mentem állásinterjúra,
Egy barátom ajánlott.
Harmincas évekbeli autószerviz,
Megfejelve több emelet irodával.
Irodán kicsit mást értettek akkoriban, mint manapság,
Inkább viharvert maradványt, mint új beruházást.
A kilencvenes évek Budapesten
Igénytelen korszak volt, szerény követelményekkel.
Döglött ipar, napsütötte romok.
„De se baj – mondta leendő főnöknőm –,
Meglátod, már épül az új színház.
Az lesz csak az igazi!”

Nem hittem volna, de megcsíptem az állást.
Egy női magazin olvasószerkesztője lettem.
Irodista, mondjuk így.
Elvégeztem, amit rám bízta,
Két cikkből szerkesztettem egyet,
S a végeredményt a felére húztam.
„Önbecsülés.”
„*Hogyan legyünk jók az ágyban?*”
„*Folteltávolító praktikák.*”
Kigyomláztam az egyeztetési hibákat.
Jött az aprólék. Megigazítottam a szöveget.
Időnként nem hittem a szememnek:
Néhány szerző nem tudott magyarul.

Akármilyen primer tapasztalat volt,
Bevallom, nem rajongtam a munkámért
(Ki szeret püsszenés nélkül végrehajtani?);
Másképp örültem, mert volt, és a legelső.
Nem éltem nagy lábon,
De a koromhoz képest jól kerestem.
Béreltem egy garzont a közelben.
Nem volt szabadidőm az estéken kívül,
Nyolc óra munka mégiscsak nyolc óra munka;

De voltak kezdetleges túlélési technikáim,
Eróm, kedvem, szenvedélyeim.
Taxiba ültem. Amikor akartam,
Bulizni mentem. Fölugrottak a barátok.
Néhányan megvannak az akkoriak közül,
Néhányan nem. Sőt páran nem élnek.
Néhányukról semmit sem tudok.

Két humortalan, ám lelkes szobatársnőm
Órákig labdázott egy-egy elvégzendő munkával,
Amely végül rendszerint az én asztalomon landolt.
Nehezen vettem tudomásul,
Hogy nálunk mindent kötelező lebutítani
(Volt összehasonlítási alapom,
Eleget böngészttem a testvérlapjainkat,
Szerepelt bennük valódi novella,
Két flekknél kifejtőbb útirajz;
Az amerikaiak meg a franciák
Nem nézték le saját olvasóikat).

Akkor augusztusban halt meg Diana hercegnő.
Emlékszem, ahogy reggel bemondja a rádió.
A barátnőmmel hallgattuk, kávé mellett.
Eszembe jutott Martin Gore-nak az a sora,
Hogy *Princess Di is wearing a newdress*.
Tőle a világ össze is omolhat,
A hercegnő rendületlenül az új ruháját viseli,
Ilyesmi volt a zenekar üzenete.

Nem tudtam jól szeretni.
Már nem pótanyákat kerestem,
Hanem egy bonyolult kamaszlányba kapaszkodtam,
Ő meg belém, de mintha úszó a fuldoklóba.
Én voltam a hínár, ő a realista.
Most Frankfurtban tanítja, amit akkor tanult.
Fogalmam sincs, hogyan éltük túl egymást.

Novemberben, ahogy megígérték,
Elköltöztünk Óbudára,
Kaptunk takaros, új irodákat
(Tisztára, mint a Tesz-Vesz város),
De én költözés után sem találtam a helyemet.
Talán hasznos lett volna alakoskodni?
Sajnálom, nem vagyok jó színész.
Nem tettem úgy, mintha szeretnék itt,
Sőt az is kiderült, hogy „egyébként” írok.
(„Írogatsz.”) Az is, hogy mit. Több, mint gyanús.
Tudtam, ha kirúgatom magam, jobban járok,
Mintha rezignáltan fölmondanék.
„Nem akartad lenyelni a békát?”,
Kérdezte megértően apám.

A Váci út ma már *irodabulvár*.
Alapoznak az első munkahelyem telkén.
Nyomszegény a helyszín, téglá sem maradt,
Csak a fák, a foltozott macskakő,
S a szomszéd játszótér csupasz helye.
Két emelet mélységben elérték
Az ártér homokágyát.

Ébresztő, Barbaricum.

Tér-erő (30 x 40 cm, olaj, vászon)

Vári Attila

ÉDES-LYUK

Ötödik Békai Pál, nyugalmazott vasúti váltóór, jelenkori foglalkozását tekintve a Súrlott Grádics kisvendéglő törzsasztalának tagja, arra ébredt, hogy a rádió bementa, száz évvel a valós események után, újra kitört az első világháború. Sőt, már jócskán benne is voltak a sűrűjében. Przemysl ostromáról mondott valamit a bementő, s ő, álomittasan, csak akkor gondolta végig ezt az egész háborús dolgot, amikor az erőd nevét hallotta. Hiszen, ha az 1914. év november másodika lenne, ahogy a rádióból hallotta, akkor nem lehetne még rádiókészüléke, másodsoron pedig akkor éppen halottak napja után lenne, márpedig hiába nézte zakóját, mert a hajtókán nyoma sem volt annak az odatűzött krizantémnak, amit ilyenkor, halottaira való emlékezéséppen, napokig szokott hordani.

Valami egészen különös dolgot álmodott, amit a hirtelen ébredés miatt nem tudott felidézni. Csak téblábolt, fiókokat nyitogatott, aztán arra gondolt, hogy még a déli sörözés előtt, ilyenkor, kilenc óra táján, amikor teljesen üres a kocsmá, leül a törzsasztalhoz, hátha eszébe jut valami abból a hihetetlen gazdag éjszakai látomásból.

Az ajtaja előtt, mint mindennap, már ott volt a helyi napilap, s a címénél kétszer nagyobb betűkkel az állt az első oldalon: LESZ ÍTÉLET A GYERMEKPORNÓ ÜGYBEN?

Ötödik Békai éppen csak rápillantott, nem tudhatta, hogy ez a nem akaratlagos pillantás még sok dolgot fog felidézni, bár nem értelmezte, amit látott, csupán csak észlelte a címben megkérdőjelezett eseményt, az mégis kihatott az egész napjára.

A Súrlott Grádicsban, Ötödik Békai Pál nyugalmazott vasúti váltóór törzsasztalójában, a jellegzetes kocsmaszagot felfrissítette az a pipa-füst, ami az ő asztalának hamutartójából bódorgott a mennyezet felé. Nem szívott már jó negyven esztendeje, akkor tette el a csibukot búza közé egy Pure Ceylon Tea feliratú, angol gyarmati időkből származó pléhdobozba, amikor abbahagyta a dohányzást. A búza-tartósítást hajdani állomásfőnökétől, dr. Gergelyffy Árámtól tanulta, az Örmény Katolikus Segélyegylet elnökétől, aki csizmáját tartotta így, gabonával

töltve és bele is temetve, amit 1896-ban az ezredéves ünnepségekre díszmagyarjához csináltatott, amiben Ferenc József kezéből vehette át a kitüntetését. Azt mondta, a szemes terményben tartott természetes anyagok, a bőrből, fából készült dolgok nem száradnak szét, mert lélegeznek, s igazából nagyapja és dédapja is ezt tették, de mert M. szabad királyi városban nem lehetett szezámot kapni, amit ősei használtak hasonló célzattal, ő tízévenként cseréli a csizmába és a köréje öntött búzát.

Az ébredése utáni zűrzavarban eszébe jutott valaminek a hangulata s egy név. Suzanne, aki állandóan azt mondta neki, hogy ő valójában Juja, olykor azt, hogy Suzy, s ez olyan torlódást okozott az agyában, amihez hasonló még a való világban is csak ezerkilencszázkettedben történt, amikor a frissen kinevezett forgalmista rossz utasítást adott a tolatásvezetőnek, s úgy összekeveredtek a marhavagonok a személykocsikkal, hogy aznap nem is indított vonatszerelvényeket az állomás.

Nem tudta, hogy mi az a régi, felidézhetetlen dolog, ami kimondatlanul motoszkált a fejében, de arra biztosan emlékezett, hogy jóízűen pipázott álmában, ezért kezdett keresgélni azős-öreg almáriumban, s bukkant rá a fényét vesztett ezüstözött teás dobozra, amely színültig volt búzával, s amelyet nem nyitott ki már jó negyven esztendeje.

Óvatosan kirázta a belé ragadt gabonaszemeket, aztán zsebre vágta a régen látott pipát, úgy érezte, ha ez még nem is az ajtó, de legalább a kulcs az álmában fölsejlő történethez, s hogy köze lehet ahhoz a kínzó, felidézhetetlen dologhoz, ami miatt reggeli kávéja sem esett jól. Útközben vett egy csomag szálásra vágott dohányt, aztán a gyógynövényboltban egy zacskó somkóró virágot, mert hajdanában is azzal ízesítette a szívnivalót, s a Sűrlott Grádicsnál kért egy fél kupica mézes bort, hogy összegyúrhasssa őket, mielőtt megtömné a keveréssel a pipáját. Aztán, félve a visszaeséstől, mert valójában negyven év alatt sem tudott lemondani erről az élvezetről, megkérte a csapost, hogy gyűjtsen rá helyette. A lassan égő, olyan lassan, mint amikor óra helyett a sakkozók is valódi egytőlésnyi bruyert, hangagyökér pipákat használtak időmérésre, a hamutartóba tette, remélve, hogy a füst és a sör helyett kért fröccsök meglódítják emlékezetét. Úgy helyezte el, hogy a kékes füst közte és az ablak között opálosítsa a levegőt, s az utcai farmernadrágos forgatag egyszerre csak olyan emlékképpé változott,

amelyben szalonkabátos, cilinderes urak, bokáig érő, testhez simuló selyemruhát viselő hölgyek korzóztak a flaszteren.

Eszébe jutott, hogy abban a Nagy Béke Korának nevezett időben, amikor az arany- és ezüstpénzeket véglegesen felváltották a bankjegyek, ő is csináltatott magának egy disznóbőr levéltárcát, amely még most is, száz évvel az elkészülése után is kifogástalanul teszi a dolgát. Elmosolyodott azon, hogy a nagymagyar érzelmű örmény állomásfőnök javította ki levéltárcára, amikor briftaszinak mondta, mint ahogy az ágy melletti nakhtkaszni, amiben a bilit tartották úri házakban, Gergelyffy úr szerint, annak is magyar szónak kellene lennie, s talán már senki sem tudja rajta, Ötödik Békain kívül a világon, hogy az ott tartott edény miatt az a neve, hogy éjjeliszekrény. Talán pontosabb is lenne, az éjjeli- helyett inkább biliszekrénykéjének nevezni – gondolta.

Az éjjeliszekrényről eszébe jutott az Édes-lyuk (női zenekarral) nyilvánosházban tevékenykedő Klotilda kisasszony, akinek a nevezett bútordarabja arra is szolgált, hogy az aktushoz szükséges, a Madám által megkövetelt, de a gumi megjelenése előtti időkbén, a százas dobozzal vásárolt „real cotton”, valódi amerikai gyapot óvszert, használat után oda dobhassa, elrejtve egy csatos befőttes üvegben.

Zakója belső zsebéből kivette nevezetes disznóbőr levéltárcáját. A számlák, névjegyek között kellett lennie annak az osztrák–magyar bankjegyutánzatnak, amelyet megrendelésre a helyi újságnomda készített valaha, s amelybe a virágkalapot viselő hölgy képe helyett saját fényképét tétette be, aki tréfának szánta, vagy mint Klotilda kisasszony: önmaga népszerűsítésének, egyben névjegyének is. A zehntausend Kronen, a tízezer korona felirat alatt, ahol az eredeti bankjegyeken az österreichisch–ungarische bank, az osztrák–magyar bank szerepelt volna, a keresett nyomtatványon az állt: én többet érek, keress az Édes-lyukban.

Azokban az első világháborús években, amikor Ötödik Békait felmentette a MÁV a frontszolgálattól, gyakran fordult meg a műintézetben. Ő volt az egyetlen sorköteles fiatal a sok éltes korú vendég között. Szerette nézni Klotilda különszámát, aki hanyatt fekvé egy asztalon, a hatalmas mellei közé helyezett császárkörtét a testén áthullámzó egyetlen kigyózó izommozgással szétlapította, anélkül, hogy kezével segítette volna a műveletet, s az idős férfiak borsos árat fizetve érte, kiszürcsölhették köldökéből a gyümölcs levét.

Klotilda szenttelen arccal csinált mindent, s a ház egyetlen fiatal férfi vendégének, hiszen a többiek az Osztrák–Magyar Monarchia csapataival a galíciai frontokon voltak, neki, Ötödik Békainak el is mondta az okát.

- Liebling - mondta összetéveszthetetlen lengyeles kiejtéssel, de német magyar keveréknyelven, mellőzve a nyelvtani szabályokat. - Én nem szeretek der Hahn, a kakas, tudod Paulchen, nekem die Henne, a tyúk kell, weibliche Genitalien sind schön a női izé, a valag van szép. Csak lányokkal tud csinálni Klotilda nagy élvezés.

Ötödik Békai olyan szakszerűséggel tudta megtönni abban az időben a pipáját, hogy ha szobára vitte a kisasszonyt, a zakója zsebében még akkor is szívásra készen állt a magában senyvedve parázsló dohány, amikor dolga végeztével, már nadrágtartóját is visszahúzta a vállára.

Klotilda kisasszony néha elkérte a pipát, aztán már szokássá vált a szeretkezés alatt, s olyan füstkarikákat tudott eregetni, hogy némelyik pillanatokig is állni volt képes vendége feje fölött. Mint egy glória. Klotilda kisasszony ilyenkor sikongatva nevetett, s mondta anyanyelvén, valahogy így: svietsi csiovjek. Szent ember.

A hosszú háborús évek alatt úgy megszokta a bordélyházi kielégüléséhez tartozó, arcába fújt füstöt, hogy az intézmény negyven évvel későbbi bezárása előtt, egészen pontosan az államosításnak nevezett, népi tulajdonba vételekor, élete utolsó bordélyházi napján is arra kérte Suzanne kisasszonyt, hogy még egyszer utoljára fújjon füstöt az arcába. A csinos szőke kamaszlány felárért máskor is megtette, végig fogai között tartva a pipát, de mert utálta a füst ízét a szájában, azzal a hipermangános ibolyaszínű vízzel, amely a mosdótálban a művelet utáni altestmosásra szolgált, hangosan gargalizálva, kiöblítette száját. Ilyenkor, minden egyes alkalommal rájuk nyitott Vedresné, a Madám, aki tiltotta az orális szexet, mert szerinte az méhen kívüli terhességet okoz.

A Súrlott Grádics asztala fölött szállongó pipafüstben kirajzolódott Ötödik Békai előtt Suzanne arca. Az a fitos orr, a lenszőke fürtök, s Békainak most, hetven évvel később esett le a tantusz, hogy a lány nemcsak a mámor pillanatában illesztette fogai közé, hanem azért is tartotta szájában mindvégig a pipát, mert az volt az Édes-lyuk jelszava, hogy tisztességes kurva nem csókolózik, nem élvez az ügyféllel, s Suzanne valószínűleg ezzel a pipa-zárral őrizte ajkai szüzességét. Valami Bányai-, Béneyi-szerű volt a családneve - gondolta.

- Hogy micsoda kacskaringós úton jut el az ember a világ megértéséhez, azt maga nem is sejtí, Lajos - mondta a csaposnak, s átadta a pipát, hogy az újra szívjon rajta egyet, mert egyre csenevészebb füstpamacsok szállingóztak belőle.

Suzanne kisasszonyra gondolva, akit bakfisként cselédlánynak szegődttettek szülei a városi úri háznak vélt bordélyba, s akinek szüzessége elvételét tombolán sorsolták ki a törzsvendégek között ezerkilencszáznegyvennyolc tavaszán, néhány héttel az államosítások előtt, Békai eljutott oda, hogy megértse azokat az indulatokat, amelyeket egy senkinek sem ártó, gyermektelen özvegyasszony története korbácsolt M-ben, a már nem is szabad, nem is királyi városban.

*

Ötödik Békai Pál, nyugalmazott vasúti váltóór gyakran állt meg a szomszédos utca egyik háza előtt. Valami oda vonzotta a tekintetét, az udvart bámulta, ahol óvodányi gyermek nyüzsgött, akikre látszólag senki sem vigyázott, hacsak nem az az idős hölgy, aki ott tipegett közöttük, s akinek ha nem látta volna fehér haját, azt is hihette volna, hogy iskolás kislány keveredett a négy-ötéves gyermekek közé. Egy olyan aprócska, töpörödött ház állt az udvarban, amilyen csak a mesékben van, s amelyet csak a néhány arasz magasságú líceum-sövény választott el az utcától. Itt éledgelt a francia asszonnak nevezett özvegy. Már jóval túl a nyolcvanon is, fürge volt, örökkön vidám, s a postás naponta hozta a Juja von Lascoud névre szóló küldeményeket, mintha az egész világegyetemmel tartotta volna levélben a kapcsolatot.

Ötödik Békai, amikor először hallotta, hogy hívják, nem is csodálkozott, de arra gondolt, hogy eredeti neve Zsuzsa lehetett. Hallott valamit a néhai férjről, egy hajdani Torontál megyéből kitelepített francia földbirtokosról, akinek családja még Mária Terézia korában kapta a német-római birodalmi bárói címet, s ettől lett nevetségesen torz a francia családnév előtti német „von” szócska. Eredetileg ő, Jacques von Lascoud írta címzettként leveleire abban a formában az asszony nevét, hogy Juja.

Ötödik Békai csak pillanatokig bámulta az udvart. Korábban Baloghné, a Súrlott Grádics tulajdonosa figyelmeztette, hogy ne sokáig ácsorogjon a ház előtt a gyermekeket nézve, mert olyan világot élünk, ahol egy kedves mosolyt is félreérthetnek az emberek.

- A nyugalmazott bányamérnököt, akinek egész családját megölte egy részegen száguldozó autós, a temetés után egy héttel megvádolták gyermekmolesztálással, mert a parkban megsimogatta egy kislány haját, aki éppen olyan volt, mint a néhány napja halott unokája, s a játszótéri kismamák addig tartották fogva a földre tepert öregembert, amíg meg nem érkezett a rendőrség.

- Hát igen, egy magam korabeli vénemberről mindenféle rosszat fel lehet tétélezni – gondolta, de az eszébe sem jutott, hogy a mosolygós francia asszony is bajba kerülhet.

Megpróbálta felidézni Juja asszony arcát a pipafüstben, hogy milyen is lehetett fiatalkorában, de valamiért mindig az Édes-lyuk üdvöskéjének, Suzanne kisasszonynak arca kúszott be a hamutartóból szállingózó füst szellem-homályába.

Juja férje, aki az államosítás és a kitelepítések előtt ezerholdas földbirtokosként a bánsági birtokán, a Torontál megyei, Zsombolyai járásban, a hajdanában félig francia telepések által benépesített községben marhatenyésztéssel foglalkozott, a városi vágóhídon kapott munkát, felvásárló lett, s állandóan a környező megyék útjait járta, de levelezőlapjai naponta érkeztek Juja címére az ország különböző pontjairól, s így a környék sem szólíhatta másként, mint ahogyan azt a postástól hallották. Nem Zsuzsaként, hanem Juja formában emlegetve.

Özvegysege első hónapjaiban a *Lányok, Asszonyok* című újságban hirdetett, levelezőpartnert keresve, arra kérve azokat, akik szívesen választanák őt unaloműzésre, tapasztalatcserére, jelezve a bemutatkozásban, hogy mindennapjaikról, kibeszélhetetlen titkairól is levelezhetnek vele, de kisnyugdíjasként csak azoknak tud majd válaszolni, akik felbélyegzett borítékot is küldenek neki.

Mindenről levelezett. Kompót eltevéstől a gyapjúholmik molytalanításáig, a házinyúltenyésztéstől az akvarisztikáig minden érdekelte, bár nem voltak halai, szívesen fogadta a tanácsokat. Olyanokat is, hogy mit kell tenni, hogy a hasznos, de értéktelen guppik túlszaporodását megakadályozza, megvédve ezzel az akvárium többi lakóinak szűkös életterét, még olyan levélre is szívesen válaszolt, amelynek értelmét nem tudta kibogozni a szálkás betűkkel megkezdett, de befejezetlen mondatok halmazából.

Nyugdijas volt. Élete harminc esztendejét a szappangyár csomagoló részlegén töltötte, ahol selyempapírba, aztán kisméretű kartondobo-

zokba rakta a drágábbnál drágább mosdószappanokat. Esküdtek arra a szomszédok, hogy Juja néni ó-levendula illatú, de abban tanácsstalanok voltak, hogy bőre ennyi idő után is őrizheti a levendula jellegzetes szagát, vagy pedig úgy megszerette a gyárban ezt a fajtát, hogy azóta is csak ettől érzi magát tisztának.

Egész kis állatsereglete volt. Egy cirmos cica, egy örökkön ugrándozó, mindenkit barátságos farokcsóválással üdvözlő foxterrier, egy hatalmas belga fajtájú nyúl, egy szelíd kendermagos tyúk, s mindenek tetejében az örökkön „jó napot” kívánó mátyásmadar.

Békai úgy sétált el a figyelmeztetés után a ház előtt, hogy csak szeme sarkából gyönyörködött a gyermeksereg felhőtlen jókedvében.

Néha egész óvodányi gyermek vette körül Juja asszonyt. Eleinte csak átbámultak a kicsik a kerítést pótló sövény fölött, amit egy ötéves gyermek is át tudott volna lépni, aztán egyre közelebb és közelebb merészkedtek Mukihoz, a kutyához, ölbe vehették a Pitypalatty névre hallgató cicát, s a végén már nevetéstől, gyermekzsivajtól volt hangos az udvar, és Juja néni lett a kicsik számára a mérce. Mindegyre elhangzott a szájukból otthon, hogy Juja néni ezt mondta, azt másként csinálja, s már olyan régóta második otthonuk volt a környékbeli gyermekeknek a hely, hogy volt olyan kicsi, akinek apja vagy anyja is az elvárásolt udvaron tanulta a gyermekjátékokat, s dalolta azokat az énekeket, amelyekkel csecsemőkorában vigasztalta a mai napon már Juja néni gyülekezetét szaporító csemetéjét.

Néha kiségitője is akadt. Utoljára egy a gyermekét egyedül nevelő férfi, aki segített abban, hogy kirándulhassanak a közeli rétre, számó-cát keressenek az erdő szélén, s egy alkalommal, hosszas szervezés után, busszal mehettek a város központjában felállított játszóházba. Az is szép volt, de nem akkora élmény, mint a közös zöldségsaláta-készítés, amikor pusztá kézzel turkálhattak, kevergethették, vacskolhatták a „jaj be finom” uzsonnájukat.

Az is szórakozásuk lett, hogy mindenki hozott egy kis zacskó lisztet, falásnyi lekvárt, üvegecskében cukrozott kakaót, s mindenféle egyebet. Aztán együtt sütötték a Jujanéni-féle palacsintát a négyszögű kalácstepsiben, a karácsonyi fenyődísz-piskóta piciny sütédegyeiben, a kuglófformában, s a szülők a kerítésen kívüli járdáról figyelhették, hogy gyermekeik milyen étvágygal eszik azokat a dolgokat sajtos,

lekváros, mákos ínycségeket, amelyeket otthon erőnek erejével sem lehetett beléjük imádkozni.

Az öregasszony tudta, hogy még a mérgező gombák sem lehetnek ártalmatlanok attól, hogy valaki megfogja őket, de olvasott egyik levélben arról, hogy a túlrettet gomba spórája allergiás tüneteket okozhat, ezért az erdőszélen, a fűben hasalva csak megcsodálhatták az esernyő méretű özlábogombát, de nem volt szabad megérinteni sem.

Hallgattak rá a kicsik. Meséket talált ki a hajnal fénysugarai elől menekülő vekkeróráról, a szerelmes mozdonyról, aki soha nem találkozhatott a személyvonat pirosra festett első osztályú vagonjával, amit mindig szándékosan a vonat végéhez kapcsoltak a tolatást vezető vasutasok. A focilabda nagyságú, zöldhajú görögdinnyéről, aki irigyen nézte a divatos mintás csíkos pólót viselő szomszédot, s addig-addig irigykedett, hogy a végén meghasadt a méregtől.

Egyszerű mesék voltak ezek szilvás gombócról, amelyik világgá akart gurulni a tányérról, mert nem szerették. Lecsóról, amiben aranypénznek hazudta magát a kolbászkarika, hogy a csokoládéra áhítózó gyermekek előtt a leggazdagabb ételnek mondhatta magát.

És mert megtudakolta, hogy milyen ételt nem szeret egyik vagy másik gyermek, olyan étvágygerjesztő mesét talált ki a tejberizsről, a zöldbabfőzelékről, a fasiozott spenótról, hogy napokkal később nevetve mesélték a szülők, hogy csoda történt, a gyermekük kikövetelte azt, amit addig soha meg nem evett volna.

Egyetlen gyermek volt, akit nem szerettek a többiek. Aki megcibálta a Pitypalatty farkát, addig-addig rugdosta Mukit, amíg az fájdalomában ugatni nem kezdett, csak a szelíd kendermagos tyúk és a hallgatag nyúl nem hagyta magát. Az egyik a csőrével jó nagyot csípett a gonoszkodó lábába, a másik pedig felugrott és megharapta a copfját.

Csak ez az elsőbe készülő kislány nem szerette Juja néni. Néha megállt a ház előtti járdán és hangosan csúfolkodott a többiekkel. Óvodás-povodás, csípjen meg a lódarázs – kiabálta túl a többiek énekét, akik a „megy a gyűrű vándorútra” játékhoz énekelték a hozzávaló dalt.

És ő okozta a felfordulást.

Egyik alkalommal egy kiscsoportos óvodás kislány bepisilt a sok kacagástól, s Juja néni megmosdatta, kimosta a bugyiját, s ki is akasztotta a napra, hogy száradjon.

- Juja néni megmutatta az Évike punciját a fiúknak – hazudta otthon, s az anyja szétkürtölte a környéken, hogy a francia vénasszony gyermekpornóval foglalkozik.

- Egymással szexeltet öt-hatéves kicsiket, rengeteg megrendelője lehet, mert a postás azt mondja, hogy évente több ezer levele érkezik a megrendelőktől – mondta egy újságírónak.

A *legaljasabb gyermekpornó*, kürtölte világgá a bulvárlap, s azzal kezdte a cikkét, hogy négy-ötéves gyermekeket kényszerített nyilvános nemi aktusra egy „cukros néni”.

Az ügyészség és a gyermekvédelmi szakhatóság sem maradhatott tétlen. Egy délután, amikor *bújj-bújj zöld ág, zöld levelecskét* játszottak, rendőrségi riadó kocikkal telt meg az utca. Fekete rohamruhába öltözött, arcukat maszkkal fedő, a készenléti rendőrséghez tartozó fegyveresek teperték le és bilincseltek meg Juja nénit. Hurcolták, mint valami zsákokat, a kisbuszban várakozó gyermekvédelmisekhez a kicsiket, s amire a szomszéd házából kiszaladhattak volna a szülők, már csak a távolodó autókat és azt láthatták, hogy kézről kézre adogatva, levélkötegeket zsákolnak a rendőrök.

- Nincs számítógép, sem tévé, sem videomagnó a házban – jelentette, aki pillanatok alatt felborogatott minden tárgyat a szoba-konyhás házikóban.

A síró szülők, úgy ahogy voltak, otthoni ruhában, félig öltözötten, papucsosan indultak a rendőrség felé, s mire kiértek a főtérre, már zúgó, tüntető tömeggé vált a kezdeti néhány emberből álló tiltakozó menet.

Órákig faggatták a rendőrök a sírni sem tudó, megszeppent gyermekeket, akik a kérdést sem értették, mint ahogy azt sem, hogy miért kell félmeztelenül, úgy, ahogy Juja néni udvarán játszottak a kánikulában, ebben a hideg, ellenséges szobában üljenek.

Az utcán szinte széttépték a gyermekvédelmi osztály vezetőnőjét, aki azt mondta, hogy az olyan szülőknek, akik egy gyermekpornót forgalmazó vénasszonynak átengedik a kölykeiket, börtönben a helyük.

Egyre nőtt a tömeg. Az új adórendelet ellen tüntettek, egy külvárosi postafiók bezárását kifogásolták mások, s amire a rendőrfőnök úgy döntött az ügyész ellenében, hogy haza kell engedni a kicsiket, már használt gumiabroncsok égtek a környező utcákban, s elégedetlenek kormányellenes tüntetésévé alakult az esemény.

Másnap a legnagyobb példányszámú országos napilapban, rendőrségi forrásokra hivatkozva, Juja von Lascoud előéletéről jelent meg vezércikk.

LETARTÓZTATTAK EGY ÖREGASSZONYT GYERMEKPORNÓ ÜGYBEN

Valóságos bünszövetkezet

A báróné, aki Juja von Lascoudnak nevezeti magát, valójában egy büntetett előéletű prostituált. Valódi neve Bónya Zsuzsa, aki 1932-ben született, s akit 1948-ban a nyilvánosházak bezárásakor tizenhat évesen vettek őrizetbe és ítélték el üzletszerű kéjelgés, szemérem sértés, közerkölcs rombolása miatt. Látszólag egy békés, szeretetre méltó öregasszony szerepét játszotta, de mint helyi hírforrásunktól megtudtuk, több ezer levelet foglaltak le a lakásán a nyomozók, ami azt mutatja, hogy a vén kéjenc pornókirálynőnek egészen nagy, az ország minden megyéjére kiterjedő hálózata volt.

Megtudtuk továbbá, hogy az ügyben cinkosként, tette társként felelősségre vonható szülők, valótlanságot állítva azt nyilatkozták nemzetközi jogvédő szervezeteknek, hogy gyermekeiket nélkülük, megfelelő környezet és pszichológus szakértő nélkül erőszakkal tartották fogva és hallgatták ki.

Dr. Ana Paula, a gyermekvédelmi osztály vezetője elmondta, hogy mind a kilenc helyszínen talált kisgyermek egy-egy, a csecsemő- és gyermekvédelmi hatóság szakgondozójának kíséretében jelent meg a rendőrségen, s durva hazugság, hogy erőszakkal hurcolták volna őket a rendőrségi kisbuszba.

Megtudtuk továbbá, hogy a pénzsóvár, telhetetlen pornókirálynő perben áll az állammal, mint jogos örökös, igényt tart ezer hektár bánásági földre, ami hamisítványnak tűnő házassági levele alapján természetesen meg sem illetné.

Néhány perce érkezett hírek szerint, az érdekelt bánásági ügyészség nyomozást rendelt el a hamis okiratok miatt.

Vigázatok gyermekeitekre, a haramiák békés vénasszony képében is köztetek lehetnek.

Egyetlen hét alatt, az újságoknak egyre több, hivatalos körökből származó információt közlő anyagai miatt, nagyot fordult a közhangulat. A szülők, akik eleinte hinni sem akarták, koholmányoknak tartották

a Juja néniről terjesztett rémtörténetet, gyermekeiket faggatták, s egyikük, kétségbeesésében, hogy nem figyelt fel első perctől a titokban folyó borzalomra, munkahelyének telepéről elindult egy talajgyaluval, s mire a rendőrség a helyszínre ért, már földdel tette egyenlővé Juja házát.

Ezekre gondolt Ötödik Békai Pál, aki mostanában egyre többször álmódott az Édes-lyuk béli szép napokról, élete egyetlen olyan helyszínről, ahol mindenki éppen az volt, aminek látszott. A kurvák kurvák voltak, a vendégek pedig egytől egyig olyan férfiak, akik fizettek azért, hogy részesei lehessenek Vedresné, a Madám köztársaságában az osztályon felüli szolgáltatásnak, ahol még a látszatát is kerülték a kikapós asszonyoknak, ahogy ők nevezték, a dilettánsoknak a hazugságra épülő szövegét.

- Azok a műkedvelő dilettánsok az igazi kurvák - mondta a Madám.
- Összevissza hazudoznak kegyetlen férjről, házasságuk börtön-napjairól, arról, hogy első látásra szerelmesek lettek újdonsült, félórása felszedett partnerükbe, pedig csak egy jó kis dugásra vágnak, hogy magukba szippanthassák a simafejű fókát. Sok a szélhámos amatőr az utcákon, rontják a mi tisztességes üzletünket. Mondja csak, Pali fiam, hazudta itt valamelyik lányom, hogy szerelmes magába? És várta itt valaki, hogy maga szerelmet hazudjon? Aztán pedig, példának okáért Klotilda pontosan annyit kér, amennyit ér. Az esti 3 koronában benne vannak az italok és persze a lányok mindentudása is.

Békai egy étlap hátán elkezdett számolni, s mivel a napokban adott el egy osztrák aranytallért, tudta az árfolyamokat.

- Ha 1914-ben egy osztrák-magyar korona 0,328 g aranynak felelt meg, akkor a három korona belépő annyi mint 0,984 gramm arany. Ma egy gramm arany 10 ezer körül van, akkor durván, mai áron tízezer forint volt egy teljes éjszaka az Édes-lyukban, amiben benne volt az italfogyasztás is.

Ötödik Békai arra gondolt, Jujának, a francia asszonynak biztosan köze van az Édes-lyukhoz, mert azt tapasztalta az utóbbi időben, hogy rengeteg dolog vette kezdetét ott. Olyan volt Vedresné, a Madám háza, mint a Föld forgásához szükséges tengely, ahhoz, hogy nappal és éjszaka is legyen ezen a bolygón.

Rengeteg Suzanne-ra gondolhatott, akiket bordélyházi látogatásain megismert, s eltöprengett azon, hogy nem sok különbség volt köztük.

Talán csak annyi, hogy az egyik magas sarkú cipőben ment az ágyba, s a szeretkezés ritmusára dobolt az ágy támláján a vasspiccével. Egy másik, akár egy függőnyt, szétnyitotta csipke kezeslábasán a szeretkezés színpadát, de soha nem vetkőzött tovább, mondván, hogy „te csak a pinámért fizettél”, s volt egy olyan Suzanne is, aki végig imádkozott közben.

Még füstölgött Ötödik Békai pipája, s mert nem volt biztos abban, hogy emlékei egyre porosodó lomtárából a megfelelő Suzanne került-e elő Juja kapcsán, s vajon melyik lehet élete sok Suzanne-ja közül a napok óta keringő Juja-történet alanya, végül döntött, azonosította az újságok címláján szereplő Juját Suzanne-nal, a hasonló sorsú, álmaiban rendszeresen visszatérő bordélyházi bakfissal.

Nem is sejtette, hogy töprengése közepette, amikor arra gondolt, hogy valami Bányai, Boglyai lehetett a Suzanne, azaz Zsuzsika vezetőneve, a megoldás abban az újságban volt, amelyet összefogva zakója zsebébe rakott reggel.

Suzanne, Suzanne. Hiszen az Édes-lyuk lányai mind franciás hangzású művésznéven szerepeltek. A vörösek általában a Charlotte nevet örökölték, a nagymellűek Klotildok lettek, a szőkék Suzanne-ok, de mindig voltak Chouchou-k, akiket azért néha magyarul Picinynek szólítottak, s a mindig lustálkodó, félálomba szolgáltatást nyújtó fajták a Monchaton-ok, a Kiscica lányok sokaságai.

- Tudja, Lajos, életem utóbbi száz esztendejének nevei és arcai úgy összekeverednek bennem, hogy néha a zsengekorú nőkről, akiket az utcán látok, az az érzésem, hogy valamikor fiatal koromban közelebbi testi ismeretségbe is kerültem velük.

- Nekem is borzalmas az arcmemóriám, Békai úr - mondta fogvájás közben a csapos.

- Nekem nem az arcmemóriámmal van baj, hanem azzal, hogy talán túléltem mindenkit, akit valaha is ismerhettem, s ebben a lélekihiányban olyan vagyok, mint az az áldozat, akit sötét éjjel, amikor még holdfény sincs, s különben is hátból támadnak meg, a rendőrségen mégis bűnözők fényképeit teszik eléje, hogy abból ismerje fel azt, akit még árnyékként sem láthatott - mondta Ötödik Békai egy másik Suzanne-ra gondolva.

Ha hitt volna a lélekvándorlásban vagy olyan okkult dolgokban, hogy valaki háromnegyed évszázad után változatlan alakban, olyan fiatalon,

mint amikor utoljára látta, megjelenhet valós alakban, akkor ez a csoda megtörtént napokkal korábban.

A pipafüstbe révedve, Ötödik Békai fel tudta idézni minden mellékszálával együtt a napokkal korábbi eseményeket, betoldva, kiegészítve olyan jelenetekkel, amelyeket az asztaltársaság már sokszor átbeszélte Suzy kapcsán. Megvitatták egy húsz évvel korábbi újság folyamatos tudósításának fénymásolata alapján azt a hihetetlen mágusi teljesítményt. Az eltüntetett tömeget, amikor legalább száz, de az is megeshetett, hogy lehetett legalább kétszáz ember is a láthatatlanná tették száma a nagy színházi leleménnyel megrendezett eseményen, a sok hókusz-pókusszal megspékelt előadáson, amelyen ő maga is statisztaként volt jelen. A cirkusz tulajdonosának ötlete volt, hogy esküvőre terítenek a porondon, s a statisztánásznépet tünteti el a kopt.

Úgy került szóba a Súrlott Grádicznál az a szinte elfelejtett cécó, hogy az esemény iránti szakmai kíváncsiságból a városba érkezett egy amerikai kutató, ama bizonyos Suzy.

Ötödik Békai, visszagondolva a találkozásukra, azzal a biztos tudattal elevenítette fel a jelenetet, hogy Isten azt akarta, hogy minden és mindenki Suzanne-ra emlékeztesse, mert aznap, amikor Baloghné nyári zöldséglevessel, töltött galambbal, előételként aszpickos főtt fürjtojással kedveskedett a törzsasztalnak, mintha álmodt volna, belépett a lenszöke hajú bakfis a Súrlott Grádiciba. Igaz, nem a piros pipacsmintás pongyoláját viselte, mint az államosítás előtti napon, de olyan döbbenetes volt a hasonlóság, hogy a meglepetés miatt Ötödik Békai egyetlen mozdulattal kiitta a söröskrigli tartalmát, pedig híres volt arról, hogy még az elsőnél szokott tartani, amikor a törzsasztal tagjai már a harmadik sörüket kérik.

Nem is csodálkozott, amikor meghallotta a szókeség nevét. Suzynak hívták. Most, hogy beleolvasott abba a napilapba, amely Juja dolgait taglalta, s komolyan hitte is, hogy Juja azonos a bakfis Suzanne-al, egyre biztosabban hitt abban, hogy nem a nevek azonosságával tréfálja meg a sorsa, hanem teljes testi hasonlósággal.

Az amerikai lányra gondolt, aki nagyon hasonlított élete utolsó Suzanne-jára. Suzy Walsh-re gondolt, akit a napokban hozott ebédre a Súrlott Grádiciba a nyugalmazott rendőr alezredes, a valamikori kommandó-parancsnok. De igazából nem enni jöttek.

Őt, Ötödik Békait faggatta arról a híres, húsz évvel korábbi cirkuszi esetről, az úgynevezett tömeges eltűnésről, s nem akarta elhinni Suzy, hogy a váltóőr, aki a lány értesülései szerint jelen volt a lagzin, semmire sem emlékszik az általa kutatott esetből, s állandóan azt ismételte, hogy fizetett statiszta volt valami tömeghipnózisban.

Valamiféle színesfém-maffiáról is meg szeretett volna tudni dolgokat az a Suzy, de leginkább az érdekelte, hogy mi is történt azon a híres esküvőn, amelyben Ötödik Békai, a teljes asztaltársasággal, egy régi ismerőse révén kapott alkalmi munkát a cirkuszi ebédre készülő statiszta-nászép között, s a terített asztalok láttán, amelyek U alakban foglalták el a gyaluforgáccsal felszórt porondot, Ötödik Békai még néhány percig el is hitte, hogy nem valami rekordkísérlet főpróbáján, hanem valódi esküvőn vannak.

Pedig nem lagzi volt.

Nem volt más, mint egy, a fáraók kora óta titokban folytatott varázslatnak, az egyiptomi kopt mágus ősi tudást bemutató magánszámának világhírű főpróbája.

- Az a helyzet, hogy kissé berúgtam, ámbár nem szokásom - akarta a legválasztékosabban mondani, de a nagy hasonlóság miatt, mert az Édes-lyuk Suzanne-ját látta maga előtt, méghozzá anyaszült meztelenül, csak dadogni tudott. És nem is tért magához Suzy kisasszonnyal való első találkozásának napján. Még a sörét is olyan dadogva kérte, hogy a csapos, ha nem látta volna a felírásból, hogy az elsőnél tart, azt hihette volna, hogy berúgott.

Aztán napokkal később a fiatal református pap tolmácsolásában azokról a titokzatos kazamatákról kellett volna, hogy meséljen itt, a Súrlott Grádicsban Suzy kisasszonynak, amelyek soha nem is léteztek a Várhegy alatt.

- Tessék elhinni nekem, Suzy kisasszony, hogy nincs itt olyasmi. De hogy arról a lagziról beszéljek, megkérdezte a mágus egyik, szintén egyiptomi kopt segédje, aki pincérnek volt beöltöztetve, és azt mondták róla, hogy a világ minden nyelvén beszél, hogy milyen fajta italt kérek. És akkor, amikor azt mondtam, hogy láttam egy újságban, hogy a Remy Martin Fekete Gyöngy nevű konyakjának egyetlen palackja ötvenötezer dollár, akkor a tálcájáról, ami addig üres volt, leemelt egy üveget. Mint egy szobor, olyan dugója volt, az is üveg, esetleg faragott hegyikristály lehetett, liliomot formáztak belőle, mint a cserkészek

jelvénye. Abból megtöltötte a vizespoharamat, és a többire nem is emlékszem, csak arra, hogy itt ébresztgettek a Súrlott Grádicban. Pedig isten a tanúm, nem aludtam el itteni asztal mellett több mint száz esztendeje – mondta, aztán arról mesélt, hogy ez a város egyszer szőröstől-bőröstől eltűnt már, amikor török, tatár, labanc, vagy valami hasonló ellenség ostromolta, de semmiképpen sem valami színesfém-maffia, aztán három nap múlva, mintha mi sem történt volna, itt találták meg az Isztambulból hazaiyevkö lipcsei kereskedők a Várhegy körül.

- Csuda egy város a miénk! Egyszer már eltűnt házastól, várastól, templomostól. Itt nemcsak a cirkuszi esküvő közönsége tűnhetett el. Hol ez, hol az tűnik el benne és belőle, most például az anyanyelvem kezd eltűnedezni, már azt sem értem, amit az utcán beszélnek.

Arról viszont senkinek sem mesélt, hogy attól a pohár konyaktól, akármilyen drága is lehetett, nem kellett volna, hogy az Édes-lyukban találja magát. Pedig valóban ott járt, és nem a Súrlott Grádicban, mert visszaugrott jó hetven esztendőt az időben. A Madám patyolat tiszta házába repült, amit senki sem hinne el neki, bár van bizonyítéka rá. Az a rúzsolt, amelyet mályvaszínű nyakkendőjén ejtett az egyik lány, aki örömeiben, hogy felbukkant a váltóór, szinte fejest ugrott az asztal tetejéről, ahol éppen táncolt. Egyenesen Ötödik Békai nyakába érkezett az örömuigrás végén, hatalmas rúzsoltot hagyva a drága hernyóselyem-nyakkendőn.

Az az amerikai Suzy nem is olyan volt, amilyennek az ember egy vérbeli texasi lányt elképzeli – gondolta a nyugalmazott vasúti váltóór, amikor már rengeteg mindent megtudott az Édes Lyuk-beli Suzanne hasonmásáról.

Pont olyan szöszi volt, vékonyka, mint a mostanság gyermekjáték-ként árult Barbie babák, s mint az az utolsó Suzanne. Nemcsak látványa, de zavarba hozta Ötödik Békait a céltudatos faggatózása is, s azzal, hogy magas sarkú cipője kopogásával adott hangsúlyt a kérdéseinek. Igaz, hogy ő a kocsma padlóján és nem egy ágy támláján verte a taktust, mint ama másik.

Ötödik Békai az amerikai lány elutazása után a hajdani rohamosztag alezredesénél, de még a fiatal református papnál is arról érdeklődött, hogy a városi legendákról szóló történeteit hallgató Suzy, nem beszélt-e

arról, hogy nagyanyja, esetleg dédanyja idevalósi lett volna? Hogy esetleg közeli kapcsolatban állhatott Vedresnével, a Madámmal?

- Mert úgy hasonlít egy hasonló nevű régi ismerősömrre, Suzanne-ra, az is a fogai közé szorított pipa ellenére zavartalanul tudott fecsegni - mondta két sóhajtás között, mert Suzy Walsh ki sem vette szájából az állandóan füstölgő elektromos cigarettát, s talán miatta, s az állandóan kopogó cipő miatt is tűnhetett ismerősnek Békai számára a kamasz kinézetű szőkeség.

- Szívjon egyet a pipámon, Lajoskám. Nem szeretném, ha kialudna. Tudja, fiam, a női személyekről folytatott álmodozás olyan, mint a pipafüst, ha el is száll, illata mégis érezhető marad a levegőben - mondta és nagyot sóhajtott.

Ottjártá után napokig téma volt a törzsasztalnál az amerikai lány. A pedellus megesküdtött, hogy ő is látta már korábban, úgy jó hatvan-hetven esztendeje. Olyan szellem volt, mintha az egyiptomi kopt mágus varázsolta volna a Súrlott Grádcicsba, hogy állandó jelleggel, mintha más nem is létezett volna a világon, csak az Édes-lyuk hajdani eseményeiről beszéljenek.

Ezek a róla, Suzy kisasszonyról többszörösen feltett kérdései eljutatták a váltóórt oda, hogy megérthesse a lány jövetelének nem is feltételezett, de valós okát. Többször is beszélt róla a pappal, a kommandósok hajdani parancsnokával, s mindent meg akart tudni róla. Úgy érdeklődött, mint egy szerelmes, aki így remél többet megérteni titkolózó választottja múltjából.

De nemcsak Békai tudott faggatózni. Mert ittlétekor úgy kérdezett Suzy is, mint egy vallató rendőrtiszt, néha mint egy történész, s most, hogy a csapos jóvoltából ismét a huncutul bódorgó pipafüstbe révedt, akár a moziban, belenézhettek a lány életébe, amelyet úgy rakott össze, másoktól hallott elemekből, mint darabjaiból a törött szilvalekváros cserépfazekat a hajdani drótos tótok.

Úgy keveredtek az elmúlt hetek eseményei Békai gondolataiban, akárcsak Suzy fejében a hajdani amerikai újság fénymásolataiból szerzett ismeretek. Pontosan úgy, mint öregemberek álmaiban az igeidők, a múlt idejű jelenségek pillanatnyivá tételekor.

Amikor az a bizonyos amerikai lány, Suzy Walsh, a Yale Egyetem művészettörténet-angolirodalom-szakos végzőse, doktori értekezéséhez témát keresett, azért mert vonzódott a természetfölötti dolgokhoz,

úgy döntött, hogy a megmagyarázhatatlan eltűnések legendaalakító szerepéről ír doktori disszertációjában. A téma kutatásához nemcsak időre, de olyan kapcsolatokra is szüksége volt, hogy a könyvtárakban fellelhető dokumentumokon kívül hozzájuthasson fényképekhez, olykor titkosított anyagként kezelt filmekhez, s még az FBI egyik szakértője is rendelkezésére állt, ha megválaszolhatatlan kérdések foglalkoztatták. Nem véletlenül volt tagja a Yale-en működő, a nők felvételét korábban kizáró Koponya és Csontok titkos társaságnak, a Skull and Bones-nak, mert a „testvériség” kapcsolatai egészen a Fehér Házig értek.

A Bermuda-háromszögről írottak, a hiteles tanúvallomásnak beállított hírlapi kacsák, a tudományos-fantasztikus regények és filmek tucatjainak tanulmányozása alatt rájött, hogy ezek feszültségét a körjük teremtett, a megoldhatatlanságot sugalló mítosz alakítja, s az eltűnés tárgya bármikor behelyettesíthető többtízezer tonnás luxushajóval, magányos horgással, ötszáz emberrel eltűnő utasszállító repülővel, mert a lényeg mindig ugyanaz: a megoldhatatlan rejtély.

Nyomtalanul eltűnt olajszállító hajók rádióforgalmazásának magnófelvételeit, pilótáknak az irányítótoronnyal folytatott utolsó beszélgetéstörődékét hallgatta végig az FBI nyomozójával, aki azt mondta, hogy nincs ezekben semmi titokzatos, semmi megfejthetetlen, egy elektromos zárlat, villámcsapás is végezhetett velük.

- Tudja, miss Walsh, az tényleg megmagyarázhatatlan dolog lenne, ha valakik azt állítanák, hogy láttak egy barlang előszobaajtó méretű bejáratán beúszni egy százezer tonnás tankert, berepülni egy kémény szája méretű sziklanyíláson egy repülőszázadot. A többinek kellene, hogy legyen valami megoldása, de az óceán nem egykönnyen adja ki a titkait. Keressen valami olyasmit, amit nem közhelyesített el a szenzációéhes sajtó, mint ezt a Bermuda-háromszöget.

Témakeresés közben bukkant rá, a Kongresszusi Könyvtár anyagai között arra a kelet-európai esetre, amelyben több órás lövöldözés után a maffia csoportok százas nagyságrendű bandái, két ellenséges tábor emberei úgy tűntek el a felszámolásukra érkező kommandósok előtt, hogy még húsz év után is a megoldatlan esetek között tartják számon, s időnként, a nyomok teljes kihülésének elkerülése végett, újraindítják a nyomozást az illetékes hatóságok. Suzy hitt a folytatásokban közölt újságcikkek angol nyelvű kivonatának. Azt remélte, megtalálta élete nagy témáját.

Eredetinek mondott fényképfelvételek, az esemény alatt állítólag felvett filmanyag megtekintése után, amelyet elég rossz másolatban egy sztárpletykákkal, világszenzációkkal foglalkozó tévécsatornától kapott, mint olyan, aki korábban kacérkodott a tényfeltáró újságírással, a helyszínt, a cirkuszi sátor környezetét is alaposan tanulmányozva, már amennyire fényképek és a film alapján megtehetette, a következő kérdéseket tette fel magának, mielőtt természetfölöttiként kezelte volna a korabeli eseményeket.

1. Nem uborkaszезoni hírlapi kacsáról van szó?

2. Nem a cirkusz által megrendezett ingyen hirdetés része volt az eset?

3. Vajon a közismerten korrupt kelet-európai rendőrség hagyta eltűnni a hadseregnyi bűnözőt?

1. A hírlapi kacsát kizárták azok a képsorok, amelyen kidobnak egy hullát a cirkuszi sátorból. A közelképek nem lehettek trükkfelvételek. Tucatnyi halottat hoznak ki a mentők, egy súlyos sebesült életéért minden tőlük telhetőt megtesznek, s amíg valakinek eszébe nem jut, hogy egy törülközővel eltakarja a haldokló arcát, látni, hogy tényleg haláltusáját vívja az áldozat. A képsorok megrázóan valóságosak, tehát maga az esemény megtörtént.

2. A cirkusznak nem volt érdeke, mert tetemes kárt szenvedett berendezésekben, agyonlőtt oroszlán, medve és elefánt pusztulása miatt, és amelyet az ismeretlen tettesek elleni nyomozás végleges lezárása előtt nem volt hajlandó megtéríteni a biztosító, abban a reményben, hogy polgári peres úton behajthatja az okozott vagyoni kárt a cirkusz a tettesen vagy tetteseken.

3. Az FBI szakértője, aki Suzy kérésére megnézte a mozgókép-anyagot, azt a véleményt írta az esetről, hogy a látottak alapján a kommandó parancsnoka helyesen járt el, amikor nem rohamozta meg a ponyvasátort, mert nem volt fedezékük, s mert az egyetlen támadási irány a nyugati oldalról kínálkozott, így kitette volna embereit annak, hogy az erős napfény miatt, a sátorra vetülő árnyékuk alapján váljanak célponttá, s mert a lövések hangjának részleges beazonosításával megállapította, hogy pisztolyokon, revolvereken kívül legalább két Uzi és valószínűleg ugyanannyi Kalasnyikov lehetett a sátorban lévőknél, jól tette a parancsnok, hogy kiváráásra játszott, számolva a lőszerrel teljes elfogyásával.

*

Ötödik Békai a kommandós alezredestől, aki jót nevetett a dolgon, megtudta, hogy az FBI-szakértő véleménye mellett még szerepelt valami. Egy megjegyzés. „A felvételen látható cirkuszi sátor nem lehet Kelet-Európában. Az arcok vizsgálata alapján határozottan állítom, hogy a Karib-térség valamelyik kreol többségű városkájában történt a cirkuszi lövöldözés. Romániában nincs olyan táj, amin pálmafákat láthatnánk.”

Suzy Walsh, aki az említett titkos társaság tagjaként nagy összegű, szabad felhasználású csekket kapott belépése alkalmából, amelyet még nem váltott be, úgy határozott, hogy a hitelesség kedvéért, annak a környezetnek a részletes tanulmányozásával kezdi, ahol az esemény megtörtént.

Az egyetemet támogató alapítványok, az ösztöndíj és a csekk lehetővé tették, hogy ne hátizsákos turistaként érkezzen a városkába. Asszisztentst is vitt magával, egy kelet-európai diákot, aki nemcsak tolmácsa, de jegyzőkönyvvezetője, filmoperatőre is volt az anyaggyűjtés alatt.

- Itt Suzy Walsh asszisztense beszél - kezdte a hívásait, s a varázsszó mindenhol megnyitotta előttük az ajtókat.

Amikor a húsz évvel korábbi kommandó parancsnokának megmutatta az FBI-szakértő jelentését, az a bármilyen kitüntetésnél is többet jelentő szöveg, Suzy kisasszony elvárása szerint, olyan szövetségesévé kellett tegye az idősödő férfit, amilyenre még otthoni kapcsolatai révén sem számíthatott volna. De az alezredes úgy tett, mintha nem értené a helyzetet. Köntörfalazott. Nem volt bőbeszédű. Valami gyakorlatról beszélt, mesélt álriasztásokról, fizetés-kiegészítés miatti filmszerepekről, de úgy tett, mintha közepes nyelvismerete miatt nem is értené a problémák zömét. Aztán a sokadik kérdés után azt mondta, hogy titkosított a dosszié, s az ügyel kapcsolatban még mindig hírzárlat van, aztán, mert nem tudott jól angolul, elárulta magát.

- Nekünk, kommandósoknak, amolyan bejelentett gyakorlatunk volt egy hasonló eset, de az a cirkuszi ponyvasátor nem terepmintás volt - szólta el magát.

- De lóttek, vagy nem láttam jól a felvételeken?

- Jól látta, azon, amit nekem mutatott, tényleg lóttek - mondta, aztán, hogy elterelje a beszélgetést, a városról kezdett mesélni, hogy milyen csodálatos dolog, hogy alig egy órányi autózás után már a hegyvidék fenyveseiben lehet az ember.

De az amerikai lány nem adta fel egykönnyen, utcai járókelőket próbált kevés sikerrel kifaggatni, miközben a csodás eltűnés feltételezett helyszínével s a város hangulatával ismerkedett. Az óváros barokkos szellemiséget tükröző főterével, a dombot uraló középkori várral, a várfalak fölé emelkedő gótikus, vöröstégla-falú templomával, a város szélén holtágakba szétterülő folyóval, de egy jégveréses, szélviharos délutánt leszámítva nem talált olyasmit, ami természetfölötti, természetellenes lett volna az eredetileg talánnyal kecsegtető városban.

Sem titkos barlangrendszerek, sem megmagyarázhatatlan eredetű romok nem voltak a városban, semmi olyan dolog, amely egy horror-vagy tudományos-fantasztikus film háttérét adva, kiszolgálta volna a mozinak a sejtelmességre, a borzongásra vágyó közönségét. Sziklák sem voltak, sem pedig fenyvesek.

- Robert megbízása kipipálva - mondta, mert barátja arra kérte, hogy keressen olyan ódon hangulatú kelet-európai kisvárost, amelyet még nem tett közhely-díszletté az amerikai filmipar.

- Valami olyasmit szeretnék, mint a dél-olasz hegyi falvak, de sűrű fenyvesekkel, sziklakkal körülvéve. Valami olyan helyszínt, amiről elképzelhető, hogy Drakula várához közel lehetne - mondta a repülőtéren, az élete első játékfilmjére készülő Robert.

A titkári teendőkkal megbízott egyetemista talált valakit, egy kálvinista református papot, aki néhány szemesztert ösztöndíjasként a Yale-en végzett, s egynéhány délutánon találkozott is vele a templomban, a városban, s egyszer elkísérte a tiszteletes a Súrlott Grádcicsba is, hogy tolmácsoljon az Ötödik Békaival folytatott süketek párbeszédjén.

- Tudja, kisasszony, akarom mondani kollegina - mondta első találkozásukon a jogász végzettségű, de teológiából is doktorált fiatal lelkész -, amikor még javában égtek Európa-szerte az eretnekek máglyái, ebben a piciny, akkor független fejedelemségben az országgyűlés arról határozott, hogy minden vallás egyenlő a törvény előtt. Pedig valaha, a vallásháborúk utáni Európában aranyszabály volt a

„qui regio eius religio”, hogy akié a föld, azé a vallás, tehát az országnak a királyát, a parasztnak a földbirtokosa vallását kellett követnie. Nálunk szabadon gyakorolhatta mindenki a hitét. Bram Stoker, a Drakula író-atyja soha sem járt itt, neki valami homályos pont kellett, amit nem ismerhettek az olvasói. Azt hiszem, hogy amerikai utazása után, a kelet-európai régió térképét bújva, sem Munténia, sem Moldova, de Bulgária neve nem volt kedvérevaló, de megtetszett neki a Pennsylvániára hasonlító, angolszászok által is kiejthető nevű Transsylvania, azért csinált a valaha, különben egy lyukkal arrébb, a mai Dél-Romániában valóban létező, a Havasalföldnek nevezett ország vajdájából erdélyi grófot.

- Drakula kipipálva - mondta nevetve Suzy Walsh.

Esténként, tíz és tizenegy óra között felhívta Robertet, akit szinte mindig délutáni szenderegéséből ébresztett, s beszámolt neki részletesen aznapi élményeiről, s arról, amit a titokzatos eltűnés napjáról megtudott.

Lassanként összeállt a kiindulási alap, már el tudta képzelni Suzy a közel húsz esztendővel korábbi események menetét. Olyasmit képzelt bele a hajdani újságcikkek, a valósnak vélt filmfelvételek alapján a soha meg sem történt eseményekbe, amihez nemcsak képzelőerőre, de képi fantáziára is szüksége volt, filmszerűen látta maga előtt a hajdani eseményeket. Nem a mágus magánszámát, hanem azt, amit hinni akart.

*

A porondon körberakott asztaloknál helyet foglaló lakodalmas násznép, az első pohár márkás konyak és a felszolgált előétel elfogyasztása után láthatta a cirkusz által felkínált lehetőségek közül választott első számot. Színre lépett a kardnyelő. Fegyverével tisztelgett, aztán a világ négy égtája felé suhintva, azt hallhatta közönsége, ahogy az élesre fent acél vijjogva szeli a levegőt, majd bemutatta mindenféle trükkel tarkított számát. Miután sikeresen ledugta torkán a közel hetven centis kardot, kézállásban végigsétált az asztalok előtt, aztán egy hátra-szaltó végén kihúzta magából a pengét, s felkínálta nézőinek, hogy ellenőrizzék valódiságát.

Ötödik Békai tudta, hogy ebből semmi sem igaz.

A korabeli újságcikk szerint vita tört ki az esküvői lakoma résztvevői között a kardnyeléről. Egyesek azt állították, hogy olyan hőre lágyuló és zsugorodó műanyagból készült, amely testhőmérsékleten változtatja keménységét és formáját, mások a fémpenge valódiságára esküdtek.

A menyasszony családja hitt a látottaknak, a vőlegényé viszont kitartott amellett, hogy semmi trükk nincs abban, hogy a nyáltól és a melegtől összemegy a fémkinézetű kard.

A cikk szerint, mielőtt bárki közbeléphetett volna, az ittasan vitatkozó vőlegény kikapta a kardot a cirkuszi mutatványos kezéből, le akarta dugni a torkán, de a lendülettől, amivel kezdte, átdöfte a nyaki ütőerét, s ettől a nem várt, szerencsétlen esettől szabadultak el az esküvői béketárgyalásra érkezett, különben a színesfém-maffiához tartozó felek között az indulatok.

A vőlegény apja elkapta a kardnyelöt, s a fiából kihúzott kardot lenyomta a tiltakozó ember torkán, aztán a vele szemben ülőkre célozva, kiürítette maroklőfegyvere teljes tárat.

Előbb csak az a néhány lövés dördült, aztán kisebb-nagyobb megszakításokkal percekig lehetett hallani a fegyverropogást, majd mintha valaki békítő szándékkal mondott volna valamit, de azt a sátor előtt, a téren kíváncsiskodók közül senki sem értette, hogy mi lehet.

A Suzy által hiteles dokumentumnak tekintett amerikai hírlap fénymásolatában, az általuk idézett újságíró helyszíni beszámolójában a továbbiakban arról ír, hogy a sötét öltönyt, fehér, úgynevezett papi gallért viselő bostoni tiszteletes, aki esketni hívta, már az első lövések után kimenekült a cirkuszi sátorból. Azt mondta, nem értette, hogy min vitatkoznak a felek, neki, mint amerikai metodista lelkésznek, annyi lett volna a szerepe, hogy angol nyelven feltegye a kérdéseit és megeskesse a párt.

- Ezek egymás között valamilyen oroszul kevert ázsiai nyelven beszélnek - mondta, miközben a földön hasalt az őt követő golyók miatt. - Azt mondták, hogy abház keresztények. De olyan tudtommal, nincs is.

Még alig telt el néhány perc a lövöldözés kezdetétől, amikor megjelent egy rendőrségi autó. Az ultimátumra, hogy azonnal tegyék le a fegyvereket, amelyet a járőrökcsi hangosbemondóján keresztül adtak a tűzpárbajba keveredett násznép tudtára, csak annyi történt, hogy a meglibbenő, a cirkuszi sátor bejáratát takaró ponyva mögül valakik

meghíntáztatták és a térre dobták a kardnyelő hulláját. Fekete selyem, combjára feszülő harisnyanadrágot, atlétatrikót viselt, szájából a kard markolata meredt a semmibe. A puffanástól, nyitott szájából vérezni kezdett, bár látszott rajta, hogy halott és nem is eleven lüktető vér folyik belőle, inkább valami véres váladék.

Az újságcikk írója, becsületére legyen mondva, hozzáfűzte, hogy ebben az esetben a hírforrás egy totál részeg vénasszony volt, ha nem lenne igaz a hullakidobás, a későbbiekben visszatérnek rá. És folytatta.

A sátorból célzott lövést adtak le az autó hangszórójára, kilőtték a fényjelzést adó világítótestet is, úgy, hogy a járőr jobbnak látta, ha teljes sebességgel, hátramenetben kifarol a tűzvonalból.

A zenekar hangrendszerén keresztül, a bejárat fölötti hangszóró közvetítette a benti eseményeket, de nem volt a környéken senki, aki értette volna, hogy mit kiabálnak egymásnak s hogy miért kezdik újra az eleinte csak szórványos, később felerősödő tűzharccá alakuló gépkarabély-párbajukat.

Sikolyokat lehetett hallani az élő közvetítésben, talán békítő monológokat is, de a főszerep a lőfegyvereké volt, s szinte érzéklni lehetett, hogy a násznép két csoportja, a vőlegény és a menyasszony családja, a cirkuszi sátor két ellentétes oldaláról, talán a rögzített padsorok védelméből folytatja kilátástalan háborúját.

Amerikai gyártmányú, Hummer terepjáróikon megérkeztek a terror-elhárítók, akik egyelőre autóik fedezékét használva, megpróbálták tájékozódni, de a kocsik és bódék takarásában kíváncsiskodók közül senki sem tudott felvilágosítással szolgálni arra a kérdésre, hogy hány fegyveres lehet a sátorban.

Amikor csitulni kezdett az ismétlőfegyver-sorozatok kaffogása, a rohamosztigosok csak akkor merészkedtek a cirkuszi sátor közelébe. Fekete egyenruhájukban, arcukat fedő festékmaszkjukban olyanok voltak, mintha filmforgatás statisztái lennének, de a kupola ponyváját éles csattanással átszakító golyók fütyölése azt jelezte, hogy odabent valódi fegyverekkel harcolnak valódi fegyverek ellen.

Az újságíró a hitelesség kedvéért mellékes eseményekről is beszámolt. Például arról, hogy a cirkusz személyzete, már akinek sikerült idejében kimenekülni még a tűzharc kirobbanásakor, a lakókocsik alatt hasalt, csak azok lehettek az ostrom alatt álló sátorban, akiket az ünnepi műsor előadóiként előzetesen megrendelt az egyik örömapa.

Odabent a lagzi helyett mintha inkább tűzijátékot tartottak volna, bár több mint száz személyre terítettek a porond szélén elhelyezett asztalokon. A sátor hátsó bejáratánál, amelyet a teherautók leengedett oldalú pótkocsiinak várfala védett a kíváncsiskodóktól, tábori konyhák kazánjaiban készült a lakoma, és faszenes sütők rostélyain is készülhetett volna valami, de a nagy fejvesztett menekülésben feldöntött parázstartók miatt már lángolva égett a ponyva egy része, amit egy mindenre elszánt bohóc próbált oltani az állatok fürdetéséhez használt gumislaggal.

Az újságíró informátora szerint a közelharcnak tucatnyi áldozata lehetett, de a rendőrség titkolja a tényeket, úgy tesznek, mintha nem történt volna semmi, még csak hasonló eset sem a városban.

Pedig előző nap még nem volt jele annak, hogy a lapunkban közölt tudósításnak hála, a világsajtót is bejáró esemény színhelye lesz az Universal-Europe Magic Circus sátra.

Olyan felvonulást még soha nem láttak a városban, mint amilyenrel a több kis cirkusz egyesüléséből létrejött mamutvállalat jelezte érkezését. A lap fényképeket is mellékel, hogy olvasóink elképzelhessék a látványos eseményt.

A menet élén haladó zenekar vegyes indulókat játszott, néha egy-egy tangó- és keringőrészlet is becsúszott az egyvelegbe. Tevék alatt karikában vágató pónilovak kergették a harlekin jelmezes bohócokat, tüllszoknyás táncosnők keringőztek a lomha mozgású medvékkel, a zsonglőrök, kezükben cikázó csészekkel és tányérokka, teljes étkészlettel terítették meg a segédjük által hordozott asztalméretű tálcát, s a menet közepén, az úttestet teljes szélességében elfoglaló sátor haladt, talán villanytargonca mozgathatta, mert nem hallatszott motorzúgás a terjedelmes alkotmány alól.

A késdobáló derekára erősített övszerűségből nikkelezett kések tucatjait dobta jobb kézzel a levegőbe, bal kezével almákat hajított a villanydrótok magasságáig, amelyeket pontosan kettészeltek a pengéi, s visszahulltában mindenik kés a vastag parafa kalapjában végezte, amitől úgy nézett ki, mintha ezüst tuskéjú sündisznót viselne a fején.

Időnként változott a látvány. A menet elején bukfencező fehérbohóc és Augustz, a másik, bojtos sipkájával, piros labdaorrával, sárga és vörös rongycsíkokból összefércelt ruhájában, kunkori orrú félméteres cipőjével a gyermekek kedvence volt. De ők is, akár a fúvós zenekar

tagjai, a táncosnők, lovarok, állatidomárok egy jól szervezett koreográfia szerint el-eltünedeztek az aransujtás díszítésű, bordó bársony mozgósátorban. De soha nem egyszerre, hogy nem sokkal később cigánylányok, cilinderes bűvészek, egykereű biciklin körbe-körbeforgó egyensúlyművészek jelenjenek meg a felvonulók között, a medvéket fölvaltották az akrobata jeleneteket bemutató kutyák, s amikor a dzsesszzenekar is előlépett, kockás zakóban, hetyke girardi szalmakalapban, vidám New Orleans-i zenéjükre egy rögtönzött ringben két bokszkesztyűs kenguru kezdte püfölni egymást.

Úgy tűnt, mintha legalább száz, de inkább kétszáz szereplője lett volna a cirkusznak, senki sem vette észre, hogy gyors átöltözésekre szolgált a kerekeken guruló, mini cirkuszi sátor, s hogy az a kéttucatnyi ember keltette a tömeg látszatát, akik másodpercek alatt kapkodták eredeti kosztümjükre a következő jelenet kiegészítő ruhadarabjait.

Ami feltűnést keltett, az az igáslovak által vontatott, méretes vasketrec volt, amelyben két oroszlán verekedett egy szamár maradványai fölött. Igazi oroszlánok voltak és igazi, félig széttépett szamár, amely miatt az állatvédők a felvonulás után azonnal feljelentést tettek a hatóságoknál, de az, a későbbi események súlyossága miatt, elkallódott a vizsgálók asztalán.

A menet előtt, az út jobb oldalán egy ezüst lamékezeslábast, lovaglócsizmát viselő platinaszőke nő osztogatta a cirkusz műsorlapját. A túloldalon egy Klark Gable hasonmás, szmokingban, baljában, mint egy csokor hervadt virág, a fehér glaszkesztyű fél párja lógott a kesztyűs kézben, míg csupasz kezében cylinder, amelybe a vadállatok etetéséhez szükséges aprópénzt gyűjtötte a menetet szép számmal kísérő nézőktől.

Rendőrautós felvezetéssel kerültek meg a főtéri parkot, néha szirénáztak is teljesen értelmetlenül az egyenruhások, ilyenkor a tevék fájdalmas öregember-hangon jajdultak fel, az oroszlánok abbahagyták a dög marcangolását és ijesztő üvöltésükkel keltettek riadalmat a menetet követő tömegben. A tánkra idomított spicc fajtájú fehér kiskutyák a pónik hátán kerestek menedéket.

Egyszóval rendkívüli volt a látvány, s nem gondolt senki arra, hogy véres események elindítója lesz az Universal-Europe Magic Circus, azaz mágikus cirkuszként önmagát meghatározó trupp érkezése.

A cirkuszi sátor környezetének leírásában Ötödik Békai ráismert a hajdani ószerre.

A hetipiacon, amelyet mostanában oroszpiacként emlegettek a szovjet utódországokból érkező csencselők miatt, akik bűvárszivattyúkat, benzinmotoros áramfejlesztőket, kéziszerszámokat, márkás horgászfelszerelések hamisítványait árulták, de százsámra voltak replikának nevezett Longines, Rolex másolataik is, már állt a minden eddiginél nagyobb kupolájú cirkuszi sátor.

A hetipiac végi sikátor szélén, ahol autóik körül valutázók, rozszant kocsijaikkal fuvart leső munkanélküliek, targoncáról használt holmit árusítók szoktak lebzselni az apácarácsokkal frissen elkerített területen, a céllövölde, az erőkalapács állványa, a karikadobálók sátra mellett, a „CSAK FELNŐTT FÉRFIAKNAK” táblájú kuckóban, amelynek bejáratánál személyazonossági igazolványt kért a szigorú őr, nehogy tizennyolc év alatti is bemehessen, borsos díj ellenében a nemi betegségekről volt szemléltető bemutató.

Egyszerre csak nyolc férfit engedtek be, két sorban négy-négy székről azt bámulhatták, ahogy a függöny mögül a valószínűleg fekvő szemléltető eszköz, a csak az alsótestét, egészen pontosan nemi szervét mutogató nő elmagyarázza, hogy milyen tünete lehet a herpesznek, a kankónak, a kondilómának, a trichomonásznak, trippernek és szifilisznek. Képernyőn láthatták volna felnagyított formában azokat a külső tüneteket, amelyekről beszélt, ha nem azt bámulták volna kocsányon csüngő szemekkel, hogy két mutatóujjával úgy nyitogatja kétfelé a kisszeméremajkait, mintha szárnyas-ajtó lenne.

A kijáratnál, a betörőképű ajtónálló megsúgta a nagyérdemű nézőknek, hogy:

- A doktornő magánrendelést is tart, bejárat a bemutatóterem hátoldalán.

Az újság különszámot szentelt a cirkusz legéletrevalóbb kánikulai, bevételt növelő ötletének, a porondon tartható családi események ismertetésének, miközben hallgatott arról, amit mindenki tudott a városban, hogy egy kopt mágus világszámának főpróbájához statisztákat keresnek, akiknek pénz helyett azt ígérték, hogy részleteket láthatnak a légtornászok, késnyelők, állatidomárok legjobb számaiból.

A nagy találmánya a mágikus cirkusznak, hogy szünnapokon különlegességeket kínáló vendéglőként működött a sátor (italmérési enge-

déllyel is rendelkeztek), s amint szórólapjukon is hirdették, porondjukon „fenomenális” családi ünnepek szervezését is vállalták, amelyen légtornász és állatszámok (köztük oroszlanos is), bűvész, zsonglőr és kardnyelő szórakoztatja a tisztelt vendégsereget.

Nem volt olcsó mulatság. Ki kellett hogy fizesse az arra vágyó a teltházat, négyszáz felnőttjegyet teljes áron, s egy katalógus alapján, amelyben a díjszabás is szerepelt, válogathatott légtornászok és kardnyelők, lovorszámok és bűvészek között. Az ünnepi lakomának a fogásait is aranyáron számolták. A lap alján egészen más betűtípussal szedve a hirdetés fénypontja:

A porond közepén, az U alakban terített asztalok közé hozzuk be az oroszlán ketrecét, a szelídítőnő meglovagolja, majd a hátára fektetett oroszlán nyitott szájába helyezi fejét.

Ennek a mutatványnak csillagászati ára volt. A ketrec oldalain és tetején törhetetlen plexi lapok védték a bent lévőket, oroszlánt és szelídítőjét az esetleg szórakozásból poharakkal, üres üvegekkel dobáló részeg társaságoktól.

A hirdetésre volt jelentkező. Még be sem rendezkedtek, ott volt a szomszéd várostól, az újság szerint, őket idáig követő két állítólagos násznagy, valójában a kopt mágus emberei, hogy megrendelhesék az esküvőt. Így az első előadás el is maradt. A sátort védő korlát bejáratán tábla hirdette, hogy a mai napon ZÁRT KÖRŰ RENDEZVÉNY, CSAK MEGHÍVOTTAKNAK.

Az újság beszámolója szerint a násznép zöme ideiglenesen az országban tartózkodó idegenekből állt, s a városiaknál sötétebb bőrű vendégek valami egészen különös nyelven beszéltek. De néha elhangzott egy-egy oroszos hangzású mondat is, úgy tűnt, hogy néhányan szívesebben beszéltek oroszul, talán nem is tanulták meg anyanyelvüket, amelyről egyik bámészkodó azt mondta, hogy gagauz lehet, ortodox keresztény törökök, ám ennek ellentmondott a baptista prédikátor jelenléte, aki semmilyen bizánci rítushoz tartozó ornátust sem viselt.

A Súrlott Grádiciban hangosan röhögtek az amerikai lány látogatása után a paptól és a kommandóstól fénymásolatban megszerzett, hajdani újságcikken. Mert nemcsak Békai, de a többiek: a harangozó, a sekrestyés, a gimnázium pedellusa, a temetőőr is pontosan emlékezett arra, hogy a statiszták java a Dagonya nevű cigánytelepről jött a

cirkuszi hirdetésre. De a fővárosi lap még meg is toldotta a külföldi, valószínűsíthetően fémhulladék-kereskedő maffiáról szóló meséjét.

„Telefonos tudósítónk, aki több nyelven beszél, képtelen volt megállapítani, hogy kik lehetnek a vendégek” – írta.

– *Nem törökféle nyelv – állította a közeli kebab üzlet török tulajdonosa. – Én jártam kipszaki tatároknak, üzbegekbe is, kazahokat is, türkmének között is ismeri, de ezek másként beszélnek, nem hallok egy török szót is sem. Vannak ezek kaukázus cigányok, valami olyasmi.*”

„Láthatóan két nagy csoportot alkottak a menyasszony és a vőlegény rokonai, nem keveredtek egymással, s ha akkor gyanakodott volna valaki, hogy rosszban sántikálnak, felfedezhette volna a zakójuk alól kidudorodó pisztolyokat, az estélyi ruhás hölgyek táskájában megbújó, férfiarasznál is hosszabb pengéjű finn késeket, a szarvasagancs nyelvű puukkokat. Talán az is feltűnhetett volna, hogy a hirdetményben szereplő, »zenét, bármilyen fajtát, társulatunk művészei szolgáltatnak« ellenére, vonós zenekarral érkezett a két nagycsalád, bár nem muzsikáltak még, de hónuk alá szorították karjukkal a hegedűtokot, amely meglehetősen nehéz lehetett, mert váltogatták kezüket, s ilyenkor hallani lehetett, ahogy a túlsúlyos hangszerek nekikoppannak a tokjaiknak.”

„Ha lett volna rendőri készültség egy ilyen nem mindennapi eseményen, fel kellett volna tűnjön, hogy mindenkinél fegyver van” – írta az újság, amely ahelyett, hogy a kopt mágussal készített volna interjút, maffiaesküvőt emlegetett.

„Valaki azt állította a bámuló tömegben, hogy lengyelországi litván-tatárok, akik színesfém-kereskedésből gazdagodtak meg, s azért is vannak itt, mert a lebontásra váró elhagyatott gyárakból kibányászható rézre, alumíniumra várnak.

– *Rigai cigányok, lett és orosz cigány keveréknyelven beszélnek. Láttam az ottani kikötőben, hogy saját dokkjuk van. Oda érkezik az egész keleti blokkból a felvásárolt fém, és Rigában egész palotasort vettek, de az is lehet, hogy csak bérelnék*” – mondta az egyik valutázó, aki évekig a frissen felszabadult Baltikumban üzemeltette hálózatát, s akinek törzshelyén most a nemi betegségeket szemléltető „doktornő” kuckója állt, akit eleven valójában lehetett látni, mert kuckója bejárata előtt állt, virágmintás pongyolában, papucsban, de ő is, mintha betagozódott volna az esküvői gyülekezethez bámulók közé, része volt a tömegnek.

„Utólag sok mindent megtudhatott volna a város, de úgy tűnik, hogy hírzárlat van...”

Tudósítónk a továbbiakban telefonon elmondta, hogy amikor még szórványos lövöldözést lehetett hallani, a kommandósok parancsnoka, akinek azt mondták az induláskor, hogy lövöldözés van az oroszpiacon, a tolmácson keresztül azt az orosz nyelvű utasítást adta a bennlevőknek, hogy aki fegyvertelen, az kijöhet, nem esik bántódása.

Állítólag csak egy tinédzser korú, szépséges, menyasszonyruhás lány jött ki, aki egyesek szerint tökéletesen hasonlított az oroszlánszelídítő hölgyre. Senki sem számított arra, hogy az egymás ellen ádázul harcoló maffiózók, talán a sátor hátsó kijáratán, úgy tűnnek el, mintha soha nem is jártak volna a városban. Mintha az eset meg sem történt volna” – fejezte be a húsz évvel korábbi tudósítást a fővárosi napilap.

*

Az amerikai lány, Suzy Walsh nem akart napirendre térni az esetilyenszerű magyarázata fölött. Hogy a világ legnagyobb trükkjének főpróbájáról hitte és hiszi mind a mai napig a fél világ, hogy amolyan kokainbárókhoz méltó bandaháború volt Kelet-Európában...

- Mondja meg Suzy kisasszonynak, hogy utánaérdeklődhet a Guinness-rekordoknál, mert jelen volt egy hitelesítő emberük – mondta a fiatal református papnak, aki az angol nyelv töménységét mutatta be, amikor egyetlen szóval fordította Ötödik Békai mondatát.

- No – mondta a szépségnek.

Ezeket a dolgokat gondolta végig a pipafüstbe meredve.

- Tudja, Lajos, a sajtó nagyhatalom, amint mostanában emlegetni szokták, a negyedik hatalmi ág – mondta a söntésnél ácsorgó csaposnak, aki talán azt sem tudta, hogy van másik három is, ami megelőzné az újságokat.

Amikor megérkeztek a többiek is a törzsasztalhoz a délelőtti sörözésre, Ötödik Békai zsebre tette a már kihülőben lévő pipát, s a sekrestyés felé fordult, akit műveltebbnek tartott a többieknél, mert rengeteg dolgot tanult a papoktól és könyvek tucatjait örökölte a fehérbarátok agg szerzeteseitől, s anélkül, hogy végigvezette volna azon a hosszú gondolatsoron, amely a pipafüst ködéből felszállt, csak egy mondatot mondott.

- A francia asszonynak, nevezzük nevén, az Édes-lyuk Suzanne-jának, annak a Jujának kellett legyen egy lánya, aki talán kiszökött Amerikába, annak a lánya, azaz Juja unokája lehetett az oroszslánszelídítő menyasszony a cirkuszi esküvőn, akinek a lánya, Juja dédunokája aztán amerikai mesterdetektívet játszva tőlünk akarta megtudni, hogy a világ legnagyobb cirkuszi bűvészműtávjának, a kétszáz ember eltűntetésének milyen visszhangja van húsz év után a városban.

- És hátha nem?! - kérdezte tünődve a sekrestyés.

Ötödik Békai, zsebében a még mindig langyos pipát szorongatva, arra gondolt, hogy eszmefuttatását az Édes-lyukban kellett volna, hogy elmondja úgy hetven esztendeje, mert ott hozzáértő közönség volt. A nyugalmazott városi főorvos, két ügyvéd, a kollégium matematika professzora, s a lányok, akik, ha nem is voltak műveltek, de sokszor fején találták a szegyet olyan kérdésekben is, amiről az urak már órák óta vitatkoztak.

- Lehet, hogy magának van igaza - mondta beleegyezően a sekrestyésnek, aztán hozzátette - kár, hogy már csak álmomban járok a Madám házába, s kár, hogy itt a Súrlott Grádicsban nincsenek beleváló vászoncelédek. Oh, te Édes-lyuk, minden történetek lényegének értő anyja - sóhajtotta végezetül.

Baloghné, a Súrlott Grádics tulajdonosa elunva a hajdani kurva reinkarnációjáról szóló szöveget, megszólalt.

- Azért jár egyfolytában az agyában az utolsó Suzanne, mert maga havonta csak egyszer fizette Vedresnénél a számláját, s az államosítás éppen egy nappal a tartozása rendezése előtt történt. Úgyhogy maga nemcsak ingyen dugta azt a szőke bakfist, de mínuszban van az állammal szemben is, mert annak idején kintlévőségeivel és tartozásaival egyetemben vették köztulajdonba a műhelyeket, vendéglőket, boltokat. Maguk itt folyamatosan az Édes-lyukról álmodoznak. De mondanék maguknak egy tanmesét. Ha értik, jó, ha nem, az sem baj. Szóval volt nekem egy ismerősöm, akinek a barátja egy olyan lánynak udvarolt, akinek a szomszédjának emeletes sarokháza volt. Értették ugye, maguk bakancsagyú trotlik?!

Oláh András
ÚGYSEM LEHET

hajnali fényben dideregnek a szavak
menekülnénk hogy igazoljuk
magára maradt magányunkat
a kérdésbe forduló hallgatást
hogy miért kell folyton megválni valamitől
s a csöndet miért növi be reménnyel az idő
olyan vagy mint a kialvó lámpa fénye
a méreg hatni kezd s többé már
nem billen helyre a megsüllyedt emlékezet
lassan elmúlik ez a nyár is: bennünk fázik...
másnapos álmok közt fintorog a szemafor
sietni nincs hová és nincs miért
- minden vonatot lekésni úgysem lehet...

[A HALÁLNAK NINCS NYOMA]

a halálnak nincs nyoma
mindig másnak az idejét éli föl
már nem ugyanaz a távolság képződik bennünk sem
az a Balaton-parti kakukk is csak kísértetni jár vissza
bolyongunk tétován a kérdések között
de válaszra nincs igény
marad a latolgatás a csöndes rezignáció
a bennünk feszülő néma monológ
megszűnt a külvilág nincs ami rejtse
pedig a liget csupaszkodó fái állnak sorfalat
a továbbsodródó magánynak
szökni nincs hova és értelme sincs
veszélyt rejt az ős veszélyt rejt minden pillanat
az elszalasztott alkalmakat vissza nem hordja senki

túl békések vagyunk beletörődők
szemernyi rést keresünk a titkok sűrűjében
továbbálmodjuk az ismeretlent és kacsázva döcögünk
előre a tolokocsik közt lassan – örökös késésben

Tükörkép (2013, 1773 x 2362 cm, olaj, vászon)

Tódor Csaba

KŐLÓ

Hozz bé fát, amikor jössz bé, kiáltotta utánam anyám. Éppen az ajtót húztam bé magam után, s a fénybe belesombolyodó hang végigsikolándott a hajnali havon. Korán volt. Meg sem voltam mosdolódva, s a pajtába menet a gyapjúsövetterrel magamra gomboltam anyám beszédjét. Recsegett a hó a bakancs talpa alatt. Jó pár bakancs, keresztapámtól kaptam. A talpa ketté van törve, de itthon jó, a pajtába. Ő ment eleget benne, s ejsze meguntá. A havat es el kell seperjem, de ejsze egyszer enni adok a lovaknak, s annak a kutyáknak való tinónak. Ha megint feltekerted magadra a láncot az éjjel, akkor a kutyákkal megettetlek én, ne félj. Hogy nem tudtalak eladni az őszön, amikor hazajöttél odaháturról. Akkor kellett volna odaadjalak valamelyik kupecnek, hogy tanólj rendöt. Közben látom a csűrbe, hogy nincs elég széna a könyöklő előtt. Egy kicsi rázottat még csinálók, s beadom nekik, s osztán felmenyek az odorba s vetök le vajegy villa szénát. Felnyitottam a könyöklőt, s érzöm a villával, ahogy bépiszkálok a jászójba, hogy a sok ízzék esment meggyúlt. Ez a Nagymező-beli széna. Mondtam apámnak, hogy annyit ne kerüljessük, s szedjük esze, amíg az üdő széjjelveri. De nem. Meg kell adni a módját. Lekaszáltuk, forgatgattuk, kerekrendbe, apró bugjába szedtük. Milyen tudjon lenni, amikor két hétig minden áldott nap ütötte az esső. Hát megzsírosodott. Poros olyan, mint a Barák utcája.

De apámmal nem lehet. Hányszor elmondtam, hogy vegyünk egy ganyészórót. Én es adok belé, de nem. Hagyományoson. Megraktuk itthon a szekeret villával, s a mezőn honcsokba lehánytuk. Osztán még eccer lementünk Nagymezőbe, hogy elterítsük. Hagyományoson. Pedig Telekfalván olyan jó ganyészórók vannak eladók. Némötből vannak béhozva. De nem, apámmal nem lehet. Két esztendeje gyüttöm a pénzt, hogy vegyük meg, hogy ne kénlódjunk annyit, de nem. Nem es csuda, hogy ilyen kóros, hitván ez a takarmány. Hát én sem enném meg. De hát ha meg vannak kötve, akkor megeszik, ha kell nekik. Lenéztem a kötőfa alatt, ahogy a por a negyvenes égő mellett a hajnali csúri hidegben engedte, s látom, hogy ez elég. Nincs amiért olyan sokat

lehányni. Holnap is fel lehet jönni az odorba, s lehet levetni szénát. Legalább idefel frissen áll. S nem fogy annyi. Amit lehányok, az mind elfogy. S úgy sem eszik meg ezök a kutyáknak valók. Csak ízzékölnek, s apám öl meg, hogy a ganyé milyen szénás. Teli van szénával, s nem ér semmit a kaszálón. Hiába terítsük el, mert a sok száraz kóró beleragad a fűbe, s elig lehet kézzel levágni.

Bényitok a pajtába, s hát látom, hogy éppen annyi a széna alattuk, mint a tegnap reggel. Hogy a kutyák ettek volna meg! Visszarakom egy részit a jászolba. Délelőtt lesz időtök, hogy szórakoztatok a saját ízzékötökkel. Nem azért kaszáljuk le nyáron, hogy visszavigyük tavasszal. Ott más nő, ha az Isten es úgy akarja. Egy kicsit meg kell takarítsam őket, met olyan ganyésok, ha így valaki megnézi, akkor mit szól, hogy milyen gazda vagyok. Ezétt es ne egye az életömöt apám, hogy milyen bozdosok s mocskosok a marhák. A lovaknak vizet viszök. Fejés előtt egy kicsit idegesebb vagyok. Úgy szeretem, hogy a fejés alatt mindennek, embörnek s állattanak a fejésen járjon az esze. S ne egyebütt.

Pilinkézni kezdett. A hópelyhek úgy szálltak a hajnali titkokban, mint nagyon messziről érkező imafoszlanýok. Igen, mert Isten vezeti az életünket, s az ő akaratába kell belenyugodni. Elvettem a vesszőseprűt a pajtaereszből, mert egyre jobban kezdett hullni. Nagy, kövér pelyhekbe kezdte letenni. A télen annyi havat hánytam, de valahogy mindig örömet letem a hóhullásban. Ahogy a sok hópehely lehull az udvarra, s egy fehér takaró lesz belőle, mindig titokzatos volt. Az volt a legszebb, amikor beléléptem egy ilyen szűz hótakaróba. A ganyés bakancs nyoma, amit keresztapám adott, valahogy olyan volt, mint egy pecsét. Hogy én es itt vagyok. Bár nem ismer a világ, nem hallott rólam senki anyámon s apámon kívül, de itt vagyok. Itt vagyok, s ma hajnalban is seprem a havat, kúrálom a marhákot, nemsokára menyek a tejgyárba, s reggelizünk. Anyám puliszkát főz, mert télbe örökké az van. Már egy ideje nem szól, hogy mennyit eszek. Tojásrántotta van, s utána takaróruhába csavart túrópuliszka. Közbe, igaz, olyan savam van tőle, hogy éget. A csűrbe száraz kórót ráogatok délelőtt, két kúrálás közbe.

A fejemen a sapka megnehezedett a hótól. Helyre kellett tegyem, mert csúszik le. Eszembe jutott, hogy harmincöt éves vagyok. Olyan sűrűn havazott, hogy mire elé értem a nagykapuhoz, kezdettem

előlről. A nyomokat betakarta már a friss hó. Voltam. S minden sepregetésnyom egy új teremtés. Egy új kezdet. Eltörölni a nyomokat. Hazugság és megbocsátás. Hazugság, mert eltöröltem az előbbi nyomokat. Nem vallom bé, nem mondom el. Hogy az a бүdös, mocsos kurva... Csak ne került volna annyiba. Pedig semmit sem csinált, ha azt vesszük. Nem éppen olyan nagy nő, mint ahogy mondták. De megtörtént. Ha anyám megtudja... S hát apám. Most még eltelik, de ha adják a tejpénzt, s megtudják, hogy a dobozba nincs annyi, mint a múlt hónapban volt, akkor mit mondok?

Annyira hideg volt, hogy a köveket nem kaparta fel a seprű ága. Ezt a seprűt jól megfonta a cigánné. Mondtam is neki, hogy többet nem veszek tőle, ha csak olyant köt, mint az ősszel. Semmire sem jó. Ott van még a ganyézószekéren, a бүttdeszkán, ahogy oda drótoztam vót. Semmit nem ér. Csutika az egész. A szekeret valahogy letakarítom vele, de egyébre nem való. Udvart sepreni pedig semmit sem ér.

Hozod-e a fát, mert a tűz le van szakadva, a disznyóknak forrázni kell! – hallom anyám hangját, ahogy a megnyitott ajtórésen keresztül fénybe vegyült hangja kűszik a megseprett fagyösvényen irányomba. Még jó, hogy ösvényt sepretem, hogy anyám hangja nem бүjik bé a hó alá, s valamiképpen nem találkozik elhavazott nyomaimmal. Most már valósággá sűrűsödött a havazás, s olyan sűrű, hogy a reggel sem látszik tőle. A Nap beállt mögéje, mintha a zuhanyzókabin függőnye mögött állna az a bestia.

Azt is a tavaly nyáron rendbe tetettem. A vécét bétettem a házba, hogy immá többet ne egyék az életemet, hogy mikor hozok asszonyt. A kádat ki, s tustálcát szereltem bé. Ahogy a támogatás megjött, s még a tinó árából egy kicsi tódással ki es fizettem. De nem használok erősen. Nem esik bent jól. Itt kint, né, ilyenkor reggel, amikor még hűvös van, olyan jól elgondolom a napot. Kúrálás után reggelizünk, s elmenyek a tejgyárba. Szeretem, ha első vagyok. Sőt, még ha várni kell, amíg a csarnokos felkel. Én tudom, hogy hol van a kulcs, de nem szoktam kinyitni a kaput. Van úgy, hogy az a vén Laji bá' megelőz, s ő leveszi a kócsot, s béményen. De az udvaron kell várjon neki es, met a házba nem ronthat bé. Állítólag a vénasszonnyal, a csarnokosnéval jól vótak. De a hó bétemette azt es.

Úgy reszket a belem, rosszul vagyok, ha eszembe jut. Hogy voltam olyan bódogtalan. Anyám lekűldött, hogy a két sutut hozzam el, met

nem tud azok nélkül még a kútra sem kimenni ebbe a síkságba. Pedig dehogynem. Akkor kellett volna azt mondjam, hogy menjen le maga, ha sutu kell a lábára, s hanem üljön itthon.

Melinda nyitott ajtót. Ahogy reám nézett, éppen olyan teltek voltak a szemöldökei, mint a kicsengetési képen, amit adott vót neköm. Ő magos iskolába jár, valahova Kolozsvárra. Együdősök vagyunk. Legalábbis itthon a faluba azt modják, de én azok után azt mondom, hogy az nem jár sehova iskolába, csak kurválkodik. Erőst jól nézett ki akkor. Olyan volt, mint egy erős mentatea. Olyan illata volt, hogy nem tudtam levenni a szemem róla. Nem gondoltam, hogy itthon van. Az ősz óta nem is láttam, s arra számítottam, hogy az anyja nyit ajtót. De ő volt. Egy vékony póló volt rajta, s a mellei is olyan számonkérően hegyesedtek nekem, hogy forró levegőt szippantottam. A derekán nem ért esze a póló a nadrággal, ami úgy feszült rajta, mint tavasszal a cseresznyefa bimbaján a várakozás. Hozzám ért valamiképpen, a keze vizes volt, mert a mosogatást hagyta abba. Nem emlékszem, hogyan szólított meg.

A sűrű havazásban, a fásszín előtt, apámmal találkoztam. Ment fáért. Anyád a puliszkavizet odatette, gyere béfelé, ha végeztél, mondta. Mint egy árnyék, úgy lépett elő a sok apró hópohely között. Megirtóztam, mert nem vettem észre, hogy közeledik. Enni adtam másodsor a marháknak, s amíg megeszik, addig járd meg a tejgyárt, s osztán akkor tudunk reggelizni. Ha alábbhagy a havazó, akkor egy szekér ganyét ki kéne vigyünk Kötércébe, hogy a tavaszon a hólével olvadjon belé abba a hitvány, szikas földbe...

A szívem a torkomból alább kezdett csúszni a helye felé, s egy kicsit mintha lelassult volna. Leültetett Melinda a konyhába, egy fotelbe. Éreztem magamon a pajtaszagot. A konyhában kellemes, úri szag volt. Ők már egy kicsit másképpen öltözködnek. Eladták a marhákat, fajáncot rakattak a konyhába, s egybenyitották egy boltívvel a nappalijukat. Nem lenne rossz nekem sem valamit mozdítani odafel, ne csak hálni járjak a felső házba. De amíg anyámék élnek, s ő főz, én úgyes csak hálni járok fel. A fürdő megvan, s osztán lesz valahogy.

A reggeli szűrkeség játszva lapakodott a hópelyhek között az arcomon, mint Melinda ujjai a magasnyakú, sötétkék helánka pulóveremmel. Leülsz egy kicsit? Egyedül vagyok itthon, mondta, s úgysem találkoztunk, és nem beszélgettünk már rég. Tudod, mostanában sokat

gondoltam rád. Emlékszem azokra a nyári estékre, amikor ketten táncoltunk. Néztük a csillagokat, és olyan romantikus voltál akkor. Azóta szakítottam, csalódtam, egyet s mást megéltem. Gondolom, hogy te is. Mesélj magadról, mit csinálsz, hogy telik itthon? Én igaz, hogy csak ritkán járok haza, de jólesik együtt lenni a régiekkel, és közös emlékekről beszélgetni. S amúgy is, vannak fontos emberek, akiket soha nem felejtünk el, bármi is történjen. Leültünk, teát főzött és beszélgetni kezdtünk. Tudod, mondta, már nem vagyunk olyan fiatalok, és pár dolgot megtapasztaltunk az életben. Én már nem hiszek senkinek. A pillanatnak élek.

Ahogy szürcsöltem a teát, eléggé átforrósodtam. Megfogta a kezem, és az ölembe ült. Nem tudtam, hogy mitől olyan meleg az arcom. Lángolt a forró teától és a gyöngédségtől. A női gyöngédségtől tágra nyíltak az orrlyukaim, és mintha nehezebben lélegeztem volna. A női közelség egyfajta vadkanca-élménnyel fonódott a nyakam köré, és olyan leheletnyi finomsággal simogatta belém a szerelmet, mintha az Isten újjá akart volna teremteni. Lehullt rólam a dokk-köpeny. Ne siessünk annyira, mondta és átkarolt. Mélyen a szemembe nézett, mint a pap bácsim konfirmálásomkor, amikor megkérdezte: hányféle bűnt ismerünk? Kétféle bűnt ismerünk, mondtam, és éreztem, hogy emelkedem a bizonyágtevés örvényében és a virágvasárnapi friss szíromillat letisztultságában a hófehér templomfalak között, a megifjodott tavaszi fényben. Cselekedeti és mulasztási bűnt. Van-e bűnbocsánat?, kérdezte mélyen a szemembe nézve a pap bácsi. Van, bűnbocsánat van. S utólag nyugodtam meg, amikor a húsleves szürcsölgetése közben keresztapám megveregette vállaimat tekintetével, hogy ügyes voltam a templomban. Olyan bátor és olyan hangos volt a hangom, mint annak idején neki Turnu Severinben a katonaságnál, amikor rávágta, hogy *drujbist* a tiszt kérésére, hogy *ce meserie ai, prostule?*

Mielőtt megcsókolt volna, olyan édesen lehelt rám, mint az úristen a markában levő porra, aminek a melegétől áldó tenyerében a por alakot öltött, és a megmerevedett, addig egyébre nem használt *ádámaból* Ádám lett, a férfi. Öltözz át, és gyere vissza, küldött, vonzva lökött el magától. Ahogy a csuporban levő teára néztem, láttam, amit már nem éreztem, hogy piros arcom sokkal forróbb, mint a tea. Éreztem, hogy ágyékomnál nemcsak megvastagodott, hanem meg is nedvesedett. Újrahasznosított teremtményként estem bele Herakleitosz nedves

teremtettségébe, így ismeretlenül is. A száraz és üres kardom a hüvelyben élni kezdett, megtelt, markolatra készen.

Ő megmarkolta. És elindult a mart alattam. Kapaszkodtam, hanykóldtam, és úgy éreztem magam, hogy összeér benne a két patak ott kint Kőmezőben. Mostanig két német katona néma hantját ölelték kétfelől, s úgy vágtak utat maguknak béfelé, hogy aztán a Gyepű patakába ömöljenek belé. Van a két patak között egy kő, amire kicsi gyermekkoromban sokat ültem, és lovaztam, amíg apámék forgatták a sovány havasi szőrfüvet, hogy valamennyire szikkadjon meg. Ez a kő felemelte a fejét, egyet rúgott a két hátsó lábával, a levegőben még össze is koppantotta a patáit, s akkorát fingott, hogy az később köfingként bennebb, a Szabó Lajos pajtáján belől esett le az útra. Akkora köfing lett belőle, hogy hazamenet apámmal elig tudtuk az útból elfordítani. Én vettem a fészit, s a nyelvél kipiszkáltam a sárga, lágy útagyagból. Apám meg sem tudta mozdítani, de én felvettem. Az ölemben vittem, hordoztam, s szorítottam, mert valami rettenetes nagy titkot akart elmondani, elárulni ott, abban a szenthelyben. Én ott úgy megszorítottam, az ölembé fogva, hogy elhallgatott, s ismét olyan szürke kő lett belőle, mint távoli rokonai küljebb, Hidegaszó patakába. Velük már nem is igen tartsa a kapcsolatot, mert azok a patakok hideg kacagásától örök varázslatra vannak ítélve. Amúgy az egész Kőmező el van varázsolva, s én most ennek a varázsvilágnak a szájához érve arra kaptam megbízatást apámtól, hogy a követ hengerítsem el a bejárattól. Olyan erőt kaptam, hogy felvettem a követ, nemcsak elhengerítettem. Miközben ugráltam ölemben a kövemmel, s szeméremdombokon átal, a távolban mintha apám hangját halottam volna, gyere vissza, nem menj tovább, elég lesz, menjünk tovább a szekérrel, mert a lovakot csipik a legyek. A kő ziláltan nézett rám, s hatalmas szemeibe visszatért az erő, s erősen rázta a fejét. Úgy rángatta s úgy rúgott felfelé s oldalra, minden felé a fingja után, hogy meg sem akarta hallani a hangomat. Megerősödött a sok év alatt, amíg el volt varázsolva, s kőként mozdulatlanul álldogált. Most, hogy a hátára ültem, s lovagolni kezdtem, egyszeriben minden megváltozott. A térdeimmel úgy szorítottam, s közben jókat vágtam a farára, beléharaptam a hajába, s úgy megszorítottam a nyakát, hogy egyszer csak felsikoltott lány női hangon: elég volt, nem bírom tovább.

A víz a kályhatetőn sercegett, felfőtt.

Nem tudnál egy kis pénzzel kiségetni?, kérdezte Melinda. Megadom. Nagyon meg vagyok szorulva. Tudom, hogy neked mindig számítottam. Ezután te is számíthatsz rám. Én olyan gyorsan akartam cselekedni, mint egy varázsló. Nem tudom, hogy mennyi idő alatt mentem haza, vettem el a mennyi pénzt, csak ott lihegtem a földön Melinda karjai között, mint szélcsendben a leeresztett vitorlájú kis hajó a gyönyör-öbölben. Céltalanul, féktelenül és nagy erőben.

Holnap is gyere, küldte a nyelve hegyével Melinda a fülembe, és átjárt az a fajta bizsergés, ami a tektonikus lemezekre is veszélyt jelenthetett volna. Felöltöztem, ő pongyolában állt az ajtó mellett olyan arccal, hogy ha Éva annak idején elől engedte volna Ádámot ki a Paradicsomból, s Ádám valami miatt, ha hátratekintett volna, hogy nem felejtett-e ott valamit, akkor ettől a nézéstől még visszament volna, s Istentől bocsánatot kért volna, hogy ő inkább kész szörnyethalni ebben a minutában, csak maradhasson.

Éjjel nem aludtam. Ruhástól lefeküdtem, és vártam a holnap is gyere el-t, hogy megszűnjön a távolság, és ismét egygé váljak.

Újrateremtődésem után alig tudtam lábra állni. Reszketett az inam. A gyere holnap is útravalóként vonzott két lábbal állni a földön. A ne ily halált adj, istenem olyan távolinak tűnt. Soha nem éreztem magam ilyen boldognak, és ennyire távol a hősiességtől. Erőtlen voltam és üres, mint az egynapos bárány a vizes cseber mellett. Annyi a különbség a harmincvalahány éves újjászületés és az egynaposság között, hogy nem nyal meg anyám. Ezt már nem tudja lenyalni, és nem tud vigyázni rám, nehogy a szám kihűljön. A bárányságom egyfajta szégyenérzettel is járt. S ez a szégyenérzet a felnőtté válás évezedes rituáléjába állított be. Most lett üdvösségem. Felnőtt lettem, erős, mint a legényesben, amikor feltör a levegőtlenységben az erő, s izzadt, megfeszült arcizmaid azt üzenik, hogy van még mit tenni a tűzre, van még étel. Olyan erő ez, mint az almási barlang lólikán kinyújtott hamukenyér a leszédülés előtt. Csala Vitéznek éreztem magam. Tényleg. S elhatároztam, hogy most nem megyek föl a Csalatornyára, és nem szólok én senkinek semmit, hanem a magam gazdája leszek. Van egy bikabornyúm, egy kétesztendő kancám, egy magyaros posztókabátom. S a tejpénzt is megkaptam. A múlt hónapit es. S kimondom, a kertek alatt osonva, a teliholdnak, hogy más ne hallja, mert nem akarok én senkit megijeszteni, hogy szerelmes vagyok. Beavatott. S az

én esetembe ez a beavatás még hosszúra kell hogy elnyúljon. Nagy pillanat, aminek nagy feneket kell keríteni, mint Mál mögött a karósbuglyának augusztusban, hogy megálljon, ha kell a télen is. Amíg megyünk utána szánnal apámmal. Ha megyünk, s most nem, akkor a tavaszon. De álljon a buglya, mint a szerelemben az összevisszaság. S meredjen benne a karó. Minden karósbuglya műalkotás. Mert nemcsak táplálék, hanem csak gazdagság, hanem művészet. Olyan kell legyen, mint a tojás, a jól rakott karósbuglya. Körbe, ahogy megy a leány, a rudat fogva, és kerülve, jár szüntelen, tapod, hogy a rúd körül a széna tapadjon, rakódjon, hogy ne ázzon be. Így képzeltem el Melindával a karó metamorfózisát, amely jó házassággá alakul majd át. Hogy megjárjon a karóm körül mindig lenge szoknyában, amíg letről villával rakom főtjára a szénát, s ő tapodja. Az órajárással megegyezően a jó havasi szénát, amely vadon nő a falu poros utcáitól távol. Tele van tiltott virágokkal, ép és nyers szerelemmel, mint a nagy lapi alatt a késői harmat délkor, odahátra Kőmezőben.

Ép és ismeretlen érzések vettek uralmukba és hordoztak azokban a napokban. Még gyere el, mondta ő akkor a hátunkon feküdvé, és én tudtam, hogy még el fogok menni. S elmentem hozzájuk. Az anyja fogadott. Melinda nincs itthon. Ezt mondta. Másnap is mentem. Nincs itthon. S már szédültem otthon magamban, hogy nincs itthon. A mocskos, bűdös kurva... Felakasztom magam. A sok pénz. A szüzességem. A szentségből aláhullottam, s utol akartam érni magam. Felkötöm magam. Hogy lesz ezután? Ott lógnak a csűrben. A sok pénzt odaadtam, s még azt sem mondta, hogy legalább jó vagyok-e? Megfizettem, de nem tudom, hogy mit? Elmarad az új kert a patak felől, a csűrön a cserepet meg kell forgatni a nyáron. S mit mondanak anyámék, ha megtudják, hogy elment a pénz a csokoládésdobozból. S főleg, hogy mire költöttem, s hogy kire. Magamra ennyi pénzt. A sok nyári meleg, a sok kaszálás, a mező s esti fáradtságok egymásra számolt tapasztalatai.

A kőlovat megfogom egy dróttal. Meg én. S felkötöm a kakasülőre. Hogy ott lógnak kőlo magammal. A seprút nekitámasztottam a ganyézószekérnek, s hátramentem a csűrbe. A hó recsegett a bakancsom alatt, mint üres gondolatra terített zsírpapír, ami arra készül, hogy megérjen. Nem kivégzésre, hanem elégtételre mentem. Olyan erősnek éreztem magam, mint kőlo herceg legyőzött birtokán, ahol olyan kísértetiesen

suttognak a fák, ropog a hó, és a nyári szénapor vendégként száll a téli reggel hópelyhei között.

A sós csobánra álltam rá. A csúrkapuról báladrótokat vettem le, és kezdtem összebogozni. Jó kemény legyen, hogy megtartsa a mennyei lipinkát, aminek egyik végét én fogom, a másikat pedig a kőlovam állába akasztom kantárnak. S amikor ugrok majd, akkor a sós csobánt kirúgom magam alól, s mint valahonnan előtört, soha el nem járt legényes, verbunkos cifrákkal ugorjam meg a nagy ugrást a végtelenbe, a mindenbe. A kezembe fogtam a rozsdás drótot, ujjaim között folyt a rozsdás lé. Kesernyés volt, vad és méreg. És rángatózva, bátor hittel álltam a sűrke gyapjuszvetteremben a sós csobán tetején. A kakasülő úgy terült el fölöttem a jó zöld sarjú illatával, mint másnak a mindent jelentő deszkák. A süllyedő színpad alatt, a sóscsobán tetején még egy utolsót gondoltam.

- Gyere bé, te, met a tojásrántotta készen van, s nem melegítem újra - súgta anyám, teremtőn. A hang kiszabadult, a hóösvényen hátrasiklott a csűrbe, s engem ott talált a kakaüslő alatt a sóscsobán tetején, gyapjuszvetterben.

GMO (2016, 1767 x 2362 cm, olaj, vászon)

Szentgyörgyi László

FELJEGYZÉSEK

LÍRA ÉS LOGIKA

Logika
van
líra
nélkül -

Líra
nincs
logika
nélkül.

APRÓHIRDETÉS

Elvesztettem magam.
Fogalmam sincs:
hol, mikor, miként.

Becsületes megtalálónak
semmi jót nem ígérek.

AZ UTOLSÓ GARASIG

Időm csendben el-
telik, mégis krózusként
szórom: másom sincs.

Plasztikus csapda (2014, 1349 x 2362 cm, olaj, vászon)

Dr. Zalahegyi Zoltán
DÁVID FERENC PERE

BEVEZETÉS

Nekünk, magyaroknak, úgy gondolom, nemcsak tudnunk illik, hanem büszkének is kell lennünk arra, amit 450 évvel ezelőtt megvalósítottunk a lelkiismereti és vallásszabadság terén. Ezzel a dolgozatommal röviden emléket kívánok állítani az 1568. januári tordai országgyűlés eredményének, majd ennek későbbi, szomorú következményeként, Dávid Ferenc prédikátor istenkáromlás alapján való elítéltetésének és halálának. Ez a vallásüldözés egy új keresztény egyházi formáció, az unitárius egyház megalapításához és megerősödéséhez vezetett.

Mielőtt belekezdenék a téma tárgyalásába, röviden jelzem, hogy ez a mű mintegy periratszerűen, jogászi szemszögből és kronológiai sorrendben kívánja rekonstruálni a per előzményeit és lefolyását, egy hiteles önéletírás alapján.

I. TÖRTÉNETI HÁTTER

I. 1. Világtörténelmi nézőpontból

Ahhoz, hogy meg tudjuk érteni ezt a „büntetőügyet”, fontos röviden ismertetni a 16. századi Erdély politikai, társadalmi és kulturális helyzetét. Ugyanis a nemrégiben 500 éves évfordulóját ünneplő, 1517. október 31-én Luther által Wittenbergben elindított reformáció nemcsak a németországi területekre volt hatással, hanem – mint majd látni fogjuk – Erdélyben is új eszméknek és gondolatoknak adott szabadságot, így vált világméretűvé a kereszténység megújodása. Ezek az új tanítások, eszmék rendkívül gyorsan (hit)vitákat szültek ebben a kis fejdelelmségben is.

A nézetkülönbségek alapvető oka az volt, hogy „...a vallás és a tudomány, amelyek az emberi tudatlanság elosztatását tűzték ki célul, látszólag egymásnak ellentmondó és összeegyeztethetetlen irányba haladtak fejlődésük folyamán...”¹ Tehát a kérdés az volt, hogy a tudomány és a

1 Sun Myunk Moon: *Az isteni alapelv kifejtése*. Budapest, 1999, Egyesítő Egyház, 8.

hit mennyiben békíthető ki egymással. Az elsődleges forrása ebben a korban ennek eldöntésére a biblia volt.

Ez vonzotta az idegen reformátorokat egész Európából, így például Blandratát, Stancarót meg Socinust, az olasz szabadgondolkodókat és azok követőit, akikről még lesz szó alább. Hittételek ügyében nem a kor képzett szakemberei döntöttek, hanem a politikai vezetők, elsősorban az erdélyi fejedelem.

A feszültségek további eszkalálódását nagymértékben elősegítette az a politikai helyzet, amelybe Erdély a 16. század hetedik évtizedében került. Ugyanis a Báthoriak, felhasználva fejedelmi pozíciójukat, az ellenreformáció legnagyobb harcosait, a jezsuitákat támogatták.

I. 2. A vallási megújulás történelmi következményei Erdélyben az 1560–1570-es években

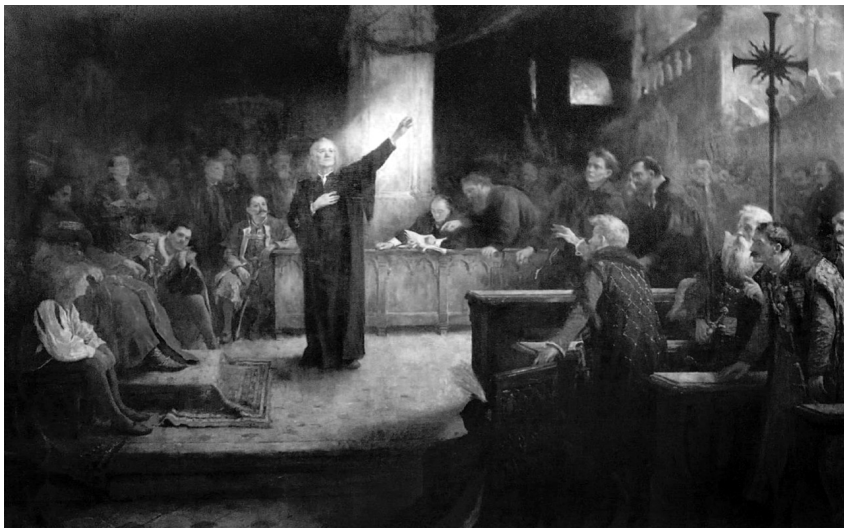
1568. január 6–13. között a tordai országgyűlés – az újkori történelemben először – foglalta törvénybe a lelkiismereti és vallásszabadságot.²

Ezt a rendkívül fontos eseményt híres történészünk, Benda Kálmán így értékelte: *„A vallásszabadságért vívott harc az emberi jogokért folytatott sok évszázados küzdelem egyik fontos fejezete volt. (...) A tordai országgyűlés négy vallás – a katolikus, evangélikus, református és unitárius – szabadságát és egyenjogúságát mondta ki. Tegyük hozzá: elsőnek a világon... Államvallás nincs, az uralkodói hatalom fölötté áll az egyházinak, de nincs joga közöttük bármilyen szempontból különbséget tenni. Nem érvényesül a területi elv sem: bármely városban vagy faluban több felekezet élhet együtt, a földesúr nem avatkozhat bele jobbagyiai vallási hovatartozásába, a törvény szerint mindenki maga döntheti el, melyik vallást követi...”*³

2 Részlet az 1568. január 6–13. között megtartott tordai országgyűlés ide vonatkozó határozatából: „...Minden helyökön az prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, ki-ki az ő értelme szerint, és az község, ha venni akarja, jó, ha nem, pedig senki kényszerítéssel ne kényszerítse [...], de oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő nékie tetszik. Ezért pedig senki az szuperintendensök közül, se egyebek az prédikátorokat meg ne bánthassa; ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől [...], mert a hit Istennek ajándéka...”

3 Benda Kálmán: Az 1568. évi tordai országgyűlés és az erdélyi vallásszabadság – elhangzott 1993. március 20-án Tordán, az erdélyi vallásszabadságot kinyilvánító 1568-as tordai országgyűlés 425. évfordulója alkalmából rendezett ünnepség tudományos ülészakán. In *Erdélyi Múzeum*, 56. kötet, 1994. 3–4. füzet.

Erre emlékezve és ennek az eszmének a jegyében 2018. február 20-án országgyűlésünk a „...450 évvel ezelőtti törvény kihirdetésének napját – január 13-át – a vallásszabadság napjává” nyilvánította.⁴

Körösfői-Kriesch Aladár Az 1568-i tordai országgyűlés című képe

Nyugat-Európában ez a korszak a vallásháborúk időszaka volt, de Erdély különleges kivételként ekkoriban a felekezeti béke földjeként létezett. A vallási türelem kapcsán kimondhatjuk, hogy ez a kis fejedelemség már akkor példát mutatott a világnak. Ez a szabadság csak a bevett felekezetnek számító négy keresztény vallásra: a katolikus, református, evangélikus és unitárius hitre vonatkozott, mely utóbiról szólunk majd alább.

Másrészt viszont az új gyülekezeteken belül ellentmondások és feszültségek jelentkeztek, és például ezek ingatták meg az unitárius Dávid Ferenc egyházvezetői helyzetét. Ez volt az előzménye annak a pernek, mely nemcsak tanításait ítélte el, hanem „szinte” életétől is megfosztotta. Ez az írás ennek a pernek a tárgyalásáról és értékeléséről szól. Előzetesen annyit érdemes megjegyezni, hogy a maga is unitárius-

⁴ <http://www.parlament.hu/-/a-vallasszabadsag-napjava-nyilvanitotta-az-orszaggyules-januar-13-at>, 2018. nov. 30.

sá lett János Zsigmond erdélyi fejedelemsége idején, az 1571. január 6–14. között megtartott országgyűlés a kialakult és befogadott vallások védelméről és a kriminális vallások⁵ kiűzéséről hozott határozatot. Majd a hitújítással szemben az ezt követő országgyűlések további szigorításként innováció-ellenes határozatokat hoztak, sőt ún. „innovációs perekre” is sor került.

Másrészt az 1570-es évek egyre inkább a katolicizmus újabb kori megerősödéséről szólnak, ugyanis: „...*Báthori István trónralépésével azonban a hatalmi helyzet megváltozott, mert az ellenreformáció szelei Erdélybe is eljutottak, majd az 1576-ban fejedelmi székbe került Báthori Kristóf az új irányzat meggyőződéses és aktív támogatója volt...*”⁶

I. 3. A büntetőper (ideológiai) előzményeiről

Ezen (belső) viták eredményeként a szentháromságtagadók között heves vita alakult ki *Krisztus imádása* tekintetében. Két csoport állt szemben egymással. Az egyik a *Serveto* és *Socinus* krisztológiáját vallók (az adoramus elvben hívők) *Blandrata György* vezetésével, míg a másik a Krisztus imadását tagadók (non adoramus), akiknek *Dávid Ferenc* volt a vezetője.

Blandrata György

Így Dávid Ferenc – betartva a törvényes kereteket – már 1578 márciusában zsinatot tartott Tordán 322 lelkész részvételével, ahol a zsinat több hitelvi kérdés megtárgyalása mellett elfogadta az ún. communis profetia elvét, azaz „...*a zsinatilag meg nem állapított hittételekről szabadon lehet vitatkozni...*”⁷ A valóságban ez a zsinati határozat csak reakció

-
- 5 Az 1568-as tordai vallásszabadságot meghirdető törvény csak a már említett négy vallás híveinek adott igazi szabad vallásgyakorlást, így létrehozva a bevett vallások rendszerét és jogi fogalmát. Túrt vallásként ugyan még elfogadták a görögkeleti egyházat a korabeli Erdélyben, de minden további egyház működését – hitújítás/innováció jogcímén – büntetendőnek, tehát kriminális vallásnak tekintették.
- 6 Bodor András: Dávid Ferenc emlékezete. In *Keresztény Magvető*, 1979. (85. évf.) 4. sz. 233.
- 7 Vári Albert: Dávid Ferenc nyomain. In *Keresztény Magvető*, 1940. (72. évf.) 6. füz. 240.

volt az innováció-ellenes törvényre, és további lehetőséget biztosított a további hitvitáknak – s így a vallásszabadság számára is. Ezalatt a másik oldal az 1578 áprilisában Kolozsváron tartott országgyűlésen ismét felújította az innovációs törvényt, sőt külön bizottságot létesített a rendelkezések ellenőrzésére.

A megoldás érdekében Blandrata meghívott egy másik teológus professzort, *Faustus Socinust*, hogy békés megbeszéléseken tisztázzák a felmerült hitelvi kérdéseket. Socinus 1578 novemberében érkezett Kolozsvárra, és Dávid Ferenc vendége volt 1579 márciusáig, amikor is a magyar prédikátort őrizetbe vették. Ennek a vendégeskedésnek azonban speciális céljai voltak, ugyanis „...*Socinus Faustust saját költségén Dávid házánál szállásolta el, utasításul adván, hogy minden módot és alkalmat használjon fel a superintendens megtérítésére; egyben vállalkozása sorsáról őt időközönként tudósítsa...*”⁸ Blandratának e cselekedeteiről a legkülönbözőbb vélemények olvashatók az utókor íróinál, s majdnem valamennyi egyezik abban, hogy a fejedelmi orvos titkos kémül használta fel az idegent.

Dávid azonban fenntartotta újszerű hittételeit, így a hitvita úgy folytatódott, hogy 1579. február 28-án a tordai zsinat elutasította a Dávid Ferenc ellen felhozott innovációs vádat. Ennek következtében Blandrata újítás címén majd vádat emel a fejedelemnél Dávid Ferenc ellen. Ennek eredményeként eltiltották a lelkészi szolgálattól, őrizet alá helyezték és „...*az 1579. április 26-ára meghirdetett tordai országgyűlésre már mint vádlottat idézték meg...*”⁹

II. DÁVID FERENC BÜNTETŐPERE

Erről a perről a leghitelesebb tájékoztatást és bizonyítékokat Leleszi Jánosnak, a Báthoriak által Erdélybe befogadott jezsuiták vezetőjének a perről levél formában Rómába küldött jelentése adja. E mű címe: *Documenta Romana Historiae Societatis Jesu in regnis olim corona Hungarica unitis*. Így ez a Kolozsmonostoron 1579. június 9-én kelet-

8 Dr. Borbély István: Dávid Ferenc és kora. In *Keresztény Magvető*, 1912. (47. évf.) 1. füz. 20–35., 30.

9 Bodor András: Dávid Ferenc emlékezete. In *Keresztény Magvető*, 1979. (85. évf.) 4. sz. 233.

kezett irat valójában egy önvallomás és önéletírás is arról, hogy ő mit tett ebben a perben.¹⁰

Ezt a megállapítást Bodor András abban is megerősíti, hogy „...új fényt vet a per indokaira, és fellebbenti a fátylat a kulisszák mögötti tárgyalásokról...”, ugyanis a bíró pozíciójában lévő fejedelemnek nemcsak „az a szándéka, miként lehetne a reformáció legszélsőségesebb, ezért a legveszedelmesebb ágát visszaszorítani...”, hanem az is, hogy „a szembenálló két fél lényegében eszköz, akik elfogultságukban észre sem veszik, hogy bizonyos célok érdekében tudatosan irányított bábok csupán...”¹¹

Magáról a perről pedig ugyanezen szerző a következő összegzést adja: „...A gyulafehérvári országgyűlés e jelentés tükrében már nem hitvita, hanem életbevágó, előre megrendezett politikai per, amelyen már a tárgyalás előtt megvan a döntés, és a vádlott kivételével talán mindenki csupán előre betanult szerepét játssza...”¹² Összefoglalásként azt mondhatjuk, a mai jogi fogalmakkal élve, ez egy koncepciós per volt, amelynek lényegét a jog szakirodalom így fogalmazza meg: „...a vád olyan politikai értékelésen alapul, amely a perben nem tehető vitássá...”¹³

Érdemes még megjegyeznünk, hogy „...egészen leleplező erejű a fejedelemnek a per módozatára vonatkozó írásbeli közlése...”¹⁴ Ez mindennél jobban bizonyítja a per megrendezett jellegét. Először kezdődött a jogalap megteremtésével és a egyháztagok megosztásával, majd folytatódott a házi őrizettel és lelkeszi hivatása gyakorlásának korlátozásával. Ezt követte a vagyonvesztés, majd a vád alá helyezés és ítélet, végül az elítélt halálával fejeződött be az eljárás.

II. 1. A koncepciós per előkészületei

Leleszi jelentésének 1. pontja szerint már a tordai rendi országgyűlésen, az 1579. év húsvét utáni első és második hetében megkezdődtek a per előkészületei. A jezsuita szerzetes már a perelőkészítési szakaszban előre meghatározott célként, minden kétséget kizáróan, Dávid Ferenc prédikatori bűnösségét akarta tűzön-vízen át bebizonyítani.

10 Tartalmában majd látni fogjuk, nem véletlenül ez a leghitelesebb mű erről a perről. Rómából csak 1965-ben került elő a II. 353–357. jelzéssel. (Szerző megjegyzése)

11 Bodor András: Újabb adatok egy négyszázéves perről. In *Korunk*, 1968, (27. évf.) 8. sz. 1208–1216., 1211.

12 Bodor András: i. m. 1211.

13 Lamm Vanda (főszerk.): *Jogi lexikon*. Budapest, 2009, Complex, 393–394.

14 Bodor András: i. m. 1212.

Jelentése első soraiban leírja, hogy a „*Fejedelem (...) az összes világi és egyházi bírák tanácsának kikérésével intézkedjék ez ügyben, s ez alatt Dávid Ferencet őrizet alatt tartásák...*”¹⁵ Erre azért volt szükség, mert a köznép és a városi plebejus réteg között voltak követői a kiemelkedő magyar reformátornak, de még az erdélyi nemesség körében is.

Így a jezsuita pap igazi ellenreformátorként először arról próbálta meggyőzni a fejedelmet, hogy az unitarizmus létezésének jogalapját is szüntesse meg, mert voltak, akik „*törvénybe akarták iktatni az ország nevében az eretnokség elfogadását, de intézkedtem, hogy ha csak egyetlen katolikus lenne is jelen, az azonnal tiltakozék...*”¹⁶

Másrészt Dávid ellen voltak az erdélyi állam jelentős részét kitevő erdélyi szászok, akik lutheránusokként is erősen haragudtak Dávid Ferencre. Ennélfogva mihelyt egyetlen katolikus tiltakozni kezdett, azok követték őket.

Emiatt az országgyűlésen a magyar reformátor érdekében a követői semmit sem tudtak elérni, így a terhelt idézése és házi őrizetbe vétele az alábbiak szerint történt: „*Ennélfogva az a határozat hozatott, mely szerint június elsejére hívjanak össze országgyűlést Gyulafehérvárra, arra Dávid Ferencet tizenkét papjával együtt idézzék meg; (...) Dávidot húsz darabontra bízták, azzal a meghagyással, hogy mindenkit tartsanak távol a vele való találkozástól. Így erős őrizet alatt Kolozsvárra küldték saját házába...*”¹⁷

Leleszi jelentésének 2. és 3. pontja világossá teszi, hogy a fejedelem – mind elméleti és teológiai, mind gyakorlati síkon – csak saját hatalmának megerősítése végett erőltette ezt a pert. Leleszi János azt is leírja, hogy amikor ő még Tordán volt: „*Nagyságos Fejedelem magához hívatott és mintegy hat órát vagy még ennél is több ideig mindenről elbeszélgettünk egymással. Atadta nekem D. Ferenc téziseit azzal, hogy azokat a Szentírásból vett helyekkel röviden cáfoljam meg...*”¹⁸

Koncepcióis perről volt szó a bírói pozícióban lévő fejedelem érdeke miatt is. A fő (hit)elvi kérdés látszólag ez volt: „*Ki kételkedhetnék abban, hogy Krisztust imádni kell? Ki ne tudná, hogy ő az örök élet adója?*” Ezzel szemben a fejedelem számára a valóságos kérdés ez: „*...ha most*

15 Uo.

16 Uo.

17 Uo.

18 Uo., 1213.

támadna egy megátalkodott rebellis, aki azt kezdené állítani, hogy Nagyságodnak engedelmeskedni nem kell, és elpártolásra hívná fel az országot?”¹⁹ – mely kérdéssel kitűnően érvelt a jezsuita hitharcos.

A jelentés azt is hüen bizonyítja, hogy a fejedelem ezt a célt, vagyis az engedelmességet a fejedelemnek, az ellenreformációt támogató törekvéseivel kívánta elérni. Példa rá a kolozsvári Farkas utcai templom katolikusoknak való visszaadása – ami ezen vallási közösség központi vagyonát képezte –, ez az alábbiak szerint történt: „...A tanács a templomot még aznap át is adta. Mindent megtisztítottunk, időleges használatra faoltárt építettünk, a szobrokat és a festményeket, amelyekről valamiképpen megtudtuk, hogy a polgároknál vannak, bírói felhatalmazással felhajhásztuk és elhoztuk. (...) A kelyhet és vele együtt a legértékesebb papi ornátusokat a Nagyságos Fejedelem adta...”²⁰ Ez a törvénytelen esemény 1579-ben a húsvét utáni harmadik vasárnapon befejeződött, ami ugyancsak a per koncepciós voltát mutatja. Ugyanis nemhogy az ítélet, hanem még a tárgyalás előtt – mai jogi szakkifejezésekkel élve – az akkori államhatalom törvénytelen elkobzást és kisajátítást hajtott végre az unitárius gyülekezet kárára.

A jelentés 4. pontja is híven tükrözi a per fent említett jellegét, hiszen ebben a perben: „Fejedelem írásba foglalva elküldte hozzám a per egész sorrendjét, éppen ezt a lapot, melyet ideiktatva láthattok; ebből világosan kivehető a per egész indoklása és lefolytatása.”²¹ Ez megint csak kimeríti a jogi terminológia koncepciós per fogalmát, mert ez a per is „...csak külsőségeiben tekinthető büntetőeljárásnak, ténylegesen a jog mellőzésével tisztán politikai célokat szolgál, ami a perbeli érvelésen is jól látható.”²²

Ezt a jelentés 5. pontja is alátámasztja. Először is azzal, hogy a fejedelem meghagyása alapján meghívottaknak június elsején reggel hét órakor kellett összegyűlniük a fejedelem nagytermében, Gyulafehérvárott. Nem véletlenül nem Kolozsvár a helyszín, ahol Dávid Ferenc tevékenykedett és lakott híveivel együtt, hanem az elfogult bírói pozícióban lévő fejedelemi székhely. Másrészt a fejedelem Dávid Ferencet azon a jogcímen idézi meg, hogy az egyházközségek hitújítóknak mondják. Harmadrészt a per koncepciós voltát az előre előkészít-

19 Bodor András: i. m. 1213.

20 Uo.

21 Uo., 1214.

22 Lamm Vanda (főszerk.): i. m. 393–394.

tett bizonyítási eljárás is alátámasztja. A jogi szakirodalom szerint: „Olyan büntetőper (vagy annak külsőségeit követő állami aktus), amely a vádhatóság és a bíróság jogellenes együttműködésével koholt, hamis vagy hamisított bizonyítékok (bizonyítás, bizonyítás tárgya) alapján állapítja meg súlyos politikai (államellenes) bűncselekmény elkövetését a vádlott (terhelt) terhére...”²³

Ez a jelentés egyértelműen leírja, hogy a vádlók előre meghatározott személyek „...és ott bizonyos, arra kijelölt személy meg fogja kérdezni tőle, vajon szerzője-e annak a hittételnek, mely állítólag eltér korábbi tanításaitól...”²⁴

A két lehetséges opcióra (igen/nem), illetve tagadó válaszokra is előre felkészült a fejedelem, ugyanis a jelentés 4. pontja alapján: „Ha D. Ferenc e tényt tagadná, akkor tanúk és iratok által rá fogják ezt bizonyítani...”²⁵ Ezek a személyek pedig azok közül kerültek ki, akik megosztott hívei voltak az unitarizmusnak. Az 5. pont szerint: „Ha azonban azt mondaná, hogy ez a valóság, és makacsul igyekezne ezt megvédeni, akkor Blandrata doktor, annak az egyháznak a seniora, amelynek D. Ferenc a superintendense volt, és e felekezetnek többi papja, valamint a többi erdélyi meg magyarországi egyházközség be fogja bizonyítani az írások alapján és élőszóban, hogy Dávid Ferencnek ez a hittétele nemcsak új, hanem istenkáromló is.”²⁶

Az ítélet jogi alátámasztására előre felkészülve, a 6. pontban azt is kifejti a jezsuita szerzetes, hogy: „Minthogy azonban ebben a tárgyban már volt egyszer kiadva nyilvános tiltó rendelet, nehogy valaki a vallás dolgában az egyházba valami újat bevezessen, ezért e kérdésben utólagos disputára szükség nincsen, hanem mindenekelőtt annak a vallásnak tudorai fejtik ki, hogyan kell vélekedni D. Ferencről...”²⁷

Ennek a néhány pontnak a bemutatása is jelzi, hogy mennyire előre megtervezett tárgyaláselőkészítés, tárgyalás és bizonyításfelvétel alapján történt minden – koncepció per volt az egész ügy.

23 Lamm Vanda (főszerk.): i. m. 393–394.

24 Bodor András: i. m. 1214.

25 Uo.

26 Uo.

27 Uo.

II. 2. A tárgyalás valódi lefolyása

A tárgyalás valódi jellegét közvetetten az is mutatja, hogy „...bevezeték D. Ferencet, mocskosan, porlepetten, remegve...”²⁸, tehát nagy valószínűséggel fizikai erőszakot is alkalmazhattak vele szemben.

A fejedelem válaszára szólította fel, vajon ő-e a szerzője azoknak az újításoknak, amelyeket mindenfelé terjesztenek? Nyomban ezután Blandrata Dávid írásaiból és mondásaiból előadta az istenkáromlásokat, amelyeknek a lényege a következő: „...Krisztust semmiképpen sem kell imádni, senkinek semmilyen segítséget nyújtani nem képes stb. Amikor azt kérdezték tőle, vajon hirdette-e ezeket, először azt felelte, hogy ő Tordán ezeket nem prédikálta. Mégis később, amikor a sok kérdezéssel ezt rábizonyították, beismerte, hogy ez volt az ő véleménye, ezt tanította és kész megvédeni. Mihelyt azonban a Fejedelem újítással kezdte vádolni...”²⁹, megváltozott Dávid Ferenc magatartása, mert itt már végképp nyilvánvalóvá vált számára a per végkimenetele.

Ezt követően a vádlott kérésére a tárgyalást elnapolták az alábbiak szerint: „...könyörögve még egy nap engedélyezését kérte számára, hogy pontosabban válaszolhasson és felkészüljön annak bizonyítására, hogy ő mindig, kezdettől fogva, ugyanazt tanította...”³⁰ Másrészt ez azt is bizonyítja, hogy Dávid Ferenc a vádat pontosan csak a tárgyaláson ismerhette meg. Ezt az elnapolást a fejedelem csak azért engedélyezte, „...nehogy azt mondhasa, nem az igazság törvényével, hanem erőszakkal ítéltek el. Így aznap az országgyűlés véget ért...”³¹

A következő nap, 1579. június 2-án, reggel „...hét órakor megjelent D. Ferenc, és azt akarta bebizonyítani, ő mindig azt tanította, hogy Krisztust nem kell imádni, és tőle semmi segítséget nem kell kérni. És azt bizonygatta műveiből, hogy nincs semmi más, csak az Atyaisten, az egyetlen és imádandó Isten...”³², mely gondolat később az unitarizmus alapjává lett.

A vád ügy folytatódott, hogy „Blandrata ezzel szemben társaival együtt azt állította, hogy a vita nem arról folyik, vajon az Atyát imádni kell-e,

28 Uo. 1215.

29 Uo.

30 Uo.

31 Uo.

32 Uo.

hanem arról, vajon tanította-e, hogy Krisztust nem kell imádni...³³ Ez azt mutatja, hogy a korábban azonos hitelven lévő olasz prédikátor most már kvázi vádlóként lép fel saját gyülekezetvezetője ellen.

Így a bizonyítási eljárás a tanúk szóbeli megnyilatkozásai alapján a következőképpen történt az ellenreformátor leírása szerint: „...*Miután a teremből kivették, a Fejedelem mindenkit felkért, hogy mondjon véleményt e három kérdésben: Először: magukévá tették-e valaha is D. Ferencnek ezt a nézetét és tanát? Másodsor: vajon ez a tan új-e? Harmadszor: vajon istenkáromlás-e?*

Elsőnek Blandrata és hívei fejtették ki véleményüket külön-külön. Mindannyian azt bizonygatták, hogy ők ebben a kérdésben nem értettek egyet D. Ferencel. Továbbá azt állították, hogy nem is hallottak róla, és hogy ez az egész keresztény vallást felforgatja...” Itt két problémát kell tisztázni. Elsősorban azt, hogy Blandrata hogyan állíthatta ezt teológiai gyakorlattal? Másrészt pedig ugyanezen személy a fentiek szerint egyszerre (hamis)tanú és vádló is. Socinus Faustus 1595-ben keletkezett *De Jesu Christi invocatione disputacio* című művéből kiderül, hogy: „...*Blandrata szerint kötelező Krisztus imádása. Ezért Socinust nem léptették fel a gyulafehérvári perben, hanem Blandrata volt a fővádló...*”³⁴

Ezt követően a megrendezett bizonyítási eljárás részeként, tanúként a következő vallomást tette a hiteles leírások szerint: „...*Először a doktor állt fel, és ilyenféle esküt tett: Én, Blandrata György, vallomást teszek a mindenható Isten és az ő fia, az Úr Jézus Krisztus előtt, a szent angyalok és Isten választottjai előtt, hogy semmiben sem voltam Dávid Ferencnek ezen a véleményén, sem részese, sem tudója annak nem voltam, és állítom, hogy ez új, és ezenfelül Istennek és az ő fiának iszonyatos káromlása...*”³⁵

A tanúk második vonalaként „...*a kálvinista és a lutheránus papok következtek, akik ugyanazt hajtogatták, amit Blandrata...*”³⁶

Végül mintegy a tanúk harmadik és negyedik vonalaként: „...*Azután a D. Ferenc pártjához tartozó nemesekre került a sor, ezeknek állhatatlansága és pálfordulása egyenesen elképesztőnek látszott. Először ugyanis mesterük, D. Ferenc ellenében azt állították, hogy ők sohasem hallották*

33 Uo.

34 Botár Imre: Újabb adatok Dávid Ferenc életéhez. In *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1955. (59. évf.) 3. sz. 337–338., 338.

35 Bod Péter: Tragoedia Francisci Davidis. In *Korunk*, 1979. (38. évf.) 10. sz. 777–782., 781.

36 Bodor András: i. m. 1216.

tőle ezt a tanítást. Kezdetben nem merték istenkáromlásnak nevezni, azután mégis, ha későn is, annak mondták.

Negyediknek az ország előkelőire került sor, közülük azok, akik a Fejedelemtől balra ültek, mind elítélték. Ezután mi következünk. Azok, akik az én két oldalomon ültek, szintén elítélték...³⁷

Végül a jezsuita hitharcos leírása alapján a fejedelem – a semlegesnek látszó bíró – véleménye, „amely megegyezett az enyémmel, ez volt: hiszünk az Atyaistenben, Jézus Krisztusban, az ő Fiában és a Szentlélekben, a lényegében egy, személyében három Istenben. Ennélfogva Dávid Ferencnek ezt a nézetét mi is újnak és istenkáromlónak tartjuk...³⁸

Tehát az elítélés jogi alapja az volt, hogy hitújítóként és így istenkáromlás büntetéséért elkövetéséért ítélték el Dávid Ferencet.

II. 3. Az ítélet alapjául szolgáló istenkáromlás bűncselekménye és maga az ítélet

Először nézzük meg ennek a bűncselekménynek a történeti háttérét. A káromkodás, istenkáromlás mint bűncselekmény az ország három részre szakadása körüli időkben jelent meg. Mezey Barna kitűnő jogtörténészünk azt mondja ezzel kapcsolatban: „...a mohácsi vész előtti időszakban (...) törvényi rendelkezés erről nem született, a peranyagokban e bűncselekmény nem bukkan fel. (...) Az első rendelkezést az 1566/23. törvénycikkben leljük (néhány esztendőnyire tehát a Habsburg Magyarországnak diétájának végzésétől), e rövid articulus azonban csupán a lélek és az Isten teremtményeinek szidalmazásáról szól.”³⁹

Másrészt a fentebb leírt dolgozatom egészét alátámasztja a következő idézet ugyanattól a szerzőtől: „Az erdélyi fejedelemség országgyűlései jóval bővebben foglalkoztak e tényállással. Legkevesebb kilenc diéta rendelkezett a káromkodás bűncselekményéről, melyet később a Rákóczi-szabadságharc joganyaga is beillesztett a törvénykönyveibe...⁴⁰

Ilyen előzmények után vezették elő Dávid Ferencet, hogy meghallgassa az ítéletet. Kendi Sándor kancellár az országgyűlés nevében a következő ítéletet hirdette ki: „A Nagyságos fejedelem az egész ügyet

37 Uo.

38 Uo.

39 Mezey Barna: A káromkodás (blaszfémia) a XVII–XVIII. század büntetőjogi szabályaiban. In *Jogtörténeti Szemle*, 1986. (I. évf.) 1. szám, 56–63., 56–57.

40 Mezey Barna: i. m. 57.

megértette, hogy te agyad tanácsát követve, az egyház beleegyezése nélkül ezen istentagadó, kárhozatos és hallatlan káromlásra vetemedtél s az ország törvényei ellenére újításokat tettél; ő Nagysága azért téged érdemed szerint megbüntetve például állít, hogy az másokat is hasonló örült újításoktól visszaretentsen. További határozatig pedig őrizet alatt fogsztartatni.⁴¹ Így ettől a pillanattól az unitárius prédikátor jogi értelemben a fejedelem foglyává vált.

Ezt követően a tárgyalást másodszor is elnapolták, ugyanis „...*azt kezdték kérni, hogy válaszolás végett biztosítsanak számára még egy napot. Vonakodás nélkül engedélyezték.*”⁴²

A harmadik nap, „...*miután összegyűltünk, az ügy hamar véget ért. (...) Ugyanis mindannyian takarodót fújtak, egyetlenegy ember, D. Ferenc vejének a kivételével, akit, minthogy akkor makacsabbul kiállott, bilincsbe is vertek. Igaz, később ő is elpártolt D. Ferentől.*”⁴³ Így hát az utolsó tanítványa is elpártolt a magyar reformátortól, és egyedül maradt, akárcsak Péter, amikor megtagadta Jézust.

III. DÁVID FERENC PERÉNEK UTÓHATÁSAI

Végezetül arról kell szólni, mi történt az elítélttel, és a pernek milyen utóhatásai voltak.

Egyrészt a szakirodalomban sincs megegyezés a halál időpontját illetően, de az biztosra vehető, hogy a dévai vár börtönében a fejedelem foglyaként halt meg. Erre vonatkozóan legvalószínűbb az 1579. november 15-i⁴⁴ dátum. Az sem tisztázott, hogy Dávid Ferenc (1520–1579) miben hunyt el, csak annyi bizonyos, hogy már előrehaladott kora miatt is beteg volt, ugyanis már az eljárás „...*közben kór gyötré. Fel van jegyezve, hogy kólikája ez időtt nagy fájdalommal kíntá. Talán a közeli halál sejtelve is segített edzeni lelkierejét, ha már a testi erő kezdi elhagyni.*”⁴⁵

Kolozsvári hívei a *Kolozsvár Városi Jegyzőkönyv* alapján a fejedelemnél szabadon engedésére tettek kísérletet, eredménytelenül.⁴⁶ Ez is

41 Erdő János: Mikor halt meg Dávid Ferenc? In *Keresztény Magvető*, 1988. (94. évf.) 4. sz. 223–230., 224.

42 Bodor András: i. m. 1216.

43 Uo.

44 Erdő János: i. m. 224.

45 Dr. Borbély István: i. m. 30.

46 XLI. Szemelvények Kolozsvár város 1579. évi közgyűlései jegyzőkönyvéből. Dávid

mutatja, hogy a fő cél: az unitárius vallási felekezet felszámolása nem valósult meg, az tovább létezett, és ma is aktívan létező törvényes egyház⁴⁷. Dávid Ferenc neve örökre beíródott a világtörténelembe, a vádlók neve pedig feledésbe merült. De él, jelen van az eszme, hogy „a vallásszabadság minden szabadság alapja.”⁴⁸ Hosszú távon ezért aratott győzelmet a Dávid Ferenc vezette unitarizmus.

Dávid és a maszk (1774 x 2362 cm, olaj, vászon)

Ferenc letartóztatására vonatkozó határozatok Kolozsvár 1579-iki jegyzőkönyvéből. In *Keresztény Magvető*, 1879. (14. évf.) 2. füz. 106.

- 47 2011. évi CCVI. törvényhez melléklet: A bevett egyházak: 12. Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete (Magyarországi Unitárius Egyház)
- 48 Sun Myung Moon: *Békeszerető világpolgárként*. Budapest, 2010, Egyesítő Egyház, 191.

József Álmos

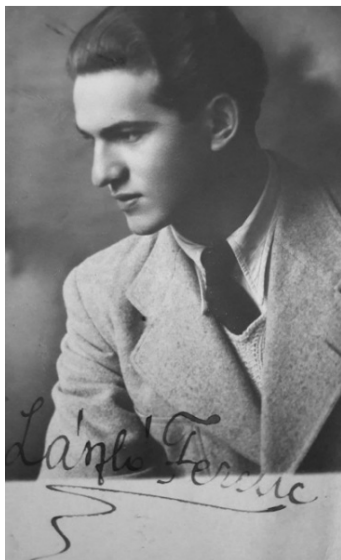
IDEGENLÉGIÓ

A nyolcvanas években jutottam birtokába annak a levelezésből megmaradt 23 levélnek, melyeket idős ismerősömnök címzett fia mint a Francia Idegenlégió¹ katonája. Hiányossága ellenére – ez a fennmaradt levelek tartalmából és keletkezéséből derül ki – e levelezés tartalma közérdeklődésre tarthat számot, annál is inkább, mert egyrészt hírhedsége folytán az idegenlégió sokak számára ma is valami kalandra készítő misztikumot is jelent, másrészt pedig, mert írója sepsiszentgyörgyi. Neve, ifjabb László Ferenc, becenevén Tuti, talán még ismerősen hangzik az idősebb korosztály tagjai számára.

Hogy minél alaposabban megismerjem László Ferenc személyiségét, ismerőseimen keresztül sikerült kapcsolatba lépnem Metzben (Franciaország) élő Teddy fiával, aki fényképeket bocsátott önzetlenül rendelkezésemre, adatokat közölt szülei – akár tragikusnak is nevezhető – kapcsolatáról, és beleegyezését adta, hogy a levelek alapján közzétehessem apja életének kalandos éveit.

Tuti – a továbbiakban becenevét használom, lévén, hogy örökölte apja keresztnévét, azt majd fiának is átadva – 1922. szeptember 27-én született Székelykeresztúron. Édesapja, László Ferenc és édesanyja, Gábos Mária tanítók voltak. Haza, Sepsiszentgyörgyre, ahol a Gábos család többi tagja is élt, az 1920-as években költöztek és itt építettek

1 *Francia Idegenlégió* elit katonai alakulat a francia hadseregen belül. 1831-ben alapították a Franciaországban tartózkodó külföldi önkéntesek számára, mivel az 1830. júliusi forradalom után külföldiek már tilos volt a francia hadseregbe sorozni. A 19. század folyamán fontos szerepet játszott a francia gyarmatbirodalom terjeszkedésében és védelmében, de részt vett a legtöbb Franciaországot is érintő háborúban (például porosz–francia háború, az első és második világháború, vietnámi háború stb.). Mindig a legveszélyesebb helyeken vetették be őket, és ehhez mérten szenvedtek veszteségeket is. Sikerét a hagyományos katonai szakértelmen kívül az „esprit de corps”-nak (csapatszellem) is köszönhetette, melynek segítségével a különböző országokból érkező és sokféle kultúrájú férfiakat egy családdá kovácsolta. Az Idegenlégió nemcsak fizikailag kultúrterhelő, hanem rendkívül nagy nyomást gyakorol a katonák lelkivilágára is. 2006-ban a jelentkezők 13 százaléka bizonyult alkalmasnak. Jelvénye: hétágú gránát, Jelszava: A Légió a mi hazánk. A világháború után az Idegenlégió Indokínában harcolt a Viêt Minh nacionalistái ellen. A harcok egészen 1954-ig elhúzódtak, és az alakulat több ütközetben is bizonyította elszántságát.

Tizenkilenc évesen

Edittel Sepsiszentgyörgyön
1943 nyarán

családi házat, a Daczó utcában. Az apa zeneszerzéssel is foglalkozott, s feleségével közösen székely népregék feldolgozásával zenés-dalos mesejátékokat írtak. A Mikóban volt gimnazista, de – nem tudni, milyen okból kifolyólag – Csíkszeredában érettségizett 1940-ben. Már iskolai évei alatt rendszeresen sportolt, kedvelt olvasmányai kalandregények voltak. 1941-ben a gazdasági akadémia hallgatója Kolozsváron, de a következő év már Budapesten, a Testnevelési Főiskolán tanulja. Itt ismerkedik meg 1942 szeptemberében Edittel.

1943 nyarat Szentgyörgyön töltik, Tuti egy Kézdivásárhelyen szervezett leventetáborban tevékenykedik. Itt átadom a szót fiának, Teddynek, aki így írt nekem szülei kapcsolatáról: „...*hatalmas szerelem, és 1944. május 17-én az én születésem lett az eredménye. Apám szülei ellenezték a házasságot (a nagykorúság 24 év volt) annak ellenére, hogy anyám rendőrkapitány lánya és nagypolgári (jegyzők, orvosok, ügyvédek) családból származott; ezért anyám könyörgései ellenére apám jelentkezett mint zászlós a magyar hadseregbe, ez nagykorúsította, és így elvehette anyámat, elindítva ezzel a szerelmük és életük tragédiáját. Háborús idők voltak, a család Debrecenből már Nagykanizsára, szülővárosomba menekült, ott fogant meg Nixi (Enikő) aki 1945. aug. 28-án született, és akit apám csak 1958 nyarán látott meg életében először. Apámat anyám 1944. december végén látta utoljára, egészen 1958 nyaráig. Apám Németországban végigélte a hitleris-*

ta összeomlást, elkerülte a suhanc fanatikus SS-ek akasztgatásait, és 1945 áprilisában sikerült amerikai fogságba kerülnie, később pedig szigorú délfrancia táborba, ahol a szabadban aludtak gödrökben, sátorlapok alatt. Itt jött először hozzájuk egy magyar légiós törzsörmester azzal, hogy: „Gyerekek, a »szürkek« (a franciák neve az itteni magyarok között az első világháborúból) halálra éhezhetnek itt titeket, gyertek a légióba és minden jóra fordul.” Apám kalandos-romantikus olvasmányai miatt mindig ábrándozott a légióról, kedvenc könyve volt a Kék csillag P. C. Wren-től², így Ador Laci barátjával öt évre jelentkeztek. Sidi-Bel-Abbes-ben³ volt a több hónapos kiképzés. Megkapták a „capi blanc”-ot (fehér sapkát), letették az esküt a „LEGIO PATRIA NOSTRA” (A Légió a mi hazánk) jelszó alatt. 1946 elején hajóval indultak Indokínába,⁴ mint a Légion étrangère (Idegenlégió) katonái. 1946 nyarán tudta meg anyám, hogy életben van, utána rendszeresen küldött képeket és szerelmesleveleket anyámnak. Év végén több incidens után kitört a háború.⁵

1948 decemberében harminc hónapos indokínai tartózkodás után egységét visszairányítják Tunéziába (akkori nevén Tuniszba). Szüleinek 1949. január 21-én keltezett levelét már Hammameth-ből⁶ írja. Nyugodt kaszárnyaéletét Kefben (El Kef⁷), majd Bizerte-ben⁸ tölti. Májusban érkezik a rendelet: a háborús helyzet súlyosbodása miatt a

2 Percival Christopher Wren (1875–1941) angol író. Kalandregényeinek tárgyát a Francia Idegenlégió történetéből merítette. Regénytrilógiája a *Beau geste* (A szép kaland), magyarul *Kék csillag* címen jelent meg.

3 Város Algériában a Földközi-tenger közelében.

4 Indokína – félsziget Délkelet-Ázsiában. Keleti sávjának országait – Laoszt, Kambodzsát és Vietnámot – korábban Francia Indokínának nevezték.

5 Az indokínai (az első vietnami) háború. 1940-ben Franciaország német megszállás alá került, ez pedig Japánnak ürügyül szolgált, hogy megszállja Indokínát, délen pedig a hollandok uralta Holland Kelet-Indiát (ma Indonézia). A japán megszállók ellen hamar kibontakozott a fegyveres harc, ebből kivette a részét a Viêt Minh is. Az elfogott ellenállókkal a japánok kegyetlenül elbántak, de a felkelések egyre csak erősödtek és a háborús vereség következtében Japán kiszorult a térségből. A második világháború után a franciák vissza akartak térni a gyarmatra, 1946. november 23-án a francia Suffren cirkáló bombázta a vietnami Haiphong tengerparti várost, melynek 6000 vietnami polgár esett áldozatául. Az incidenst, mely az 1946. december 19-i hanoi-i csatát eredményezte, úgy tekintik, mint az első indokínai háború kezdetét. A Viêt Minh Ho Si Minh vezetésével felkelést indított a francia gyarmati hatóságok ellen. Hét évnyi véres harc után a Võ Nguyên Giáp tábornok vezetése alatt álló Viêt Minh 1954. augusztus 1-én döntő csapást mért a francia erőkre a Dien Bien Phu-i csatában.

6 Város Tunéziában a Földközi-tenger partján.

7 Hegyi város Tunéziában az algériai határ közelében.

8 Tunézia legészakibb városa.

légiósokat újból Indokínába vezénylik. Tuti megússza, lévén hogy harminc hónapot már szolgált ott. 1950-ben, szerződésének lejártja után szabadul a légióból.

Folytatom Teddy levelét: „(...) Nekem 1958 után rengeteget mesélt a háborúról, a légiós életről, a táj szépségéről és az atrocitásokról a szembenálló felek mindkét részéről. 1951-ben jött vissza Párizsba, ott felvették az INS-re (Institut National des Sports – Nemzeti Sportintézet), ahol testnevelési diplomát szerzett és Chateaubriant-ban⁹ lett gimnáziumi testnevelőtanár, nyáron úszómester és a városi focicsapat edzője. Mi, anyámmal és húgommal ezalatt a Rákosi-korszak¹⁰ kommunista diktatúrájában éltünk, és csak levélen keresztül szerethettük édesapánkat. Anyám húszévesen szült engem, másfél évet sem élt a nagy szerelmével, de ez a szerelem az élete végéig tartott nála. (...) 1953-ban anyámat, aki egy irodában dolgozott mint titkárnő, behívták az ÁVO-hoz (Államvédelmi Hatóság), hogy ő egy imperialista, volt légiós felesége, egy horthysta rendőrkapitány lánya, és vagy elválik és belép a pártba, vagy kirúgják a munkájából és kitelepítik, mint államellenséget, velünk és nagymamánkkal együtt. Anyám névlegesen elvált és párttag lett, hogy védjen minket. Mindezt megírta apámnak, a levél más néven ment el a cenzúra miatt. Így leveleztek 3 évig. 1956-ban apám írta, hogy végre találkozni fogunk, de a forradalom november 4-e után vérbe fulladt. Anyám Debrecenben tagja volt vállalata forradalmi tanácsának, és novemberben megtudta, hogy eljárás indul ellene. A remény, hogy apám hazajön, szétfoszlott. Anyám eldöntötte, hogy kijövünk. 1957. január 25–26. éjjelén Lovászinál átléptük a jugoszláv határt. Anyám tudta, hogy apámnak 1955 óta van egy francia barátnője. 1956 decemberében apám írta, hogy szakított azzal és minket vár. 1957 áprilisában történt anyám életének legmegrázóbb tragédiája. A jugo lágerben kapta meg apám levelét, hogy a volt barátnője, Patricia négy hónapos terhes tőle, és hogy nincs más választása, minthogy elvegye, mert nem akar még egy gyereket elhagyni, mivel már kettőt elhagyott. (...) Mikor 1957 augusztusában megérkeztünk Metzbe, a menekülttáborba, apám írt anyámnak, hogy gondoskodik rólunk. Anyám visszaírta, hogy ne vonja meg magától a pénzt, ő ellátja a két gyereket, amint eddig tette. Igaza volt: gyárba, majd autómosóba, étterembe takarítónak ment dolgozni, de minket

9 Chateaubriant – város Franciaországban Loire-Atlantique tartományban.

10 Nevét vezetője, a sztálinista rendszerű totális diktatúrát kiépítő Rákosi Mátyás után kapták.

magániskolába íratott, Nixit zárdába, engem a jezsuita kollégiumba, ő meg robotolt. Két év múlva magán balettiskolát sikerült nyitnia, és kényelmes, boldog életet biztosított nekünk mindvégig. Apámtól soha nem fogadott el pénzt, minket érettségiztetett, egyetemre küldött: ott végeztem a tanárit. Apámmal először 1958 nyarán találkoztunk: rájöttem, hogy ő is végig szerette anyámat, belátta, hogy rosszul választott, de ezt már nem lehetett visszacsinálni. Két kislány született náluk. (...) Apám sokszor mondta nekem, hogy ha nem jelentkezik katonának '44-ben, az egész életünk más lett volna. De nevet akart adni nekem. Én is az ő jelenlétét választottam volna, mert nagyon megszerettem, és végre 13 éves koromban én is megismertem azt az érzést, hogy van nekem is apám, akit csodálok, akire büszke vagyok, és aki szeret, mert engem és Nixit őszintén, mélyen szeretett..."

Az 1970-es évek elején édesanyjának sikerül útlevelet szereznie és meglátogatni fiát Chateaubriant-ban. A repülőtéren Edittel együtt fogadták.

László Ferenc, Tuti a légióban szerzett malária és a túlzott cigarettafogyasztás következtében 1973. szeptember 9-én halt meg.

Következzenek részletek a szüleinek küldött leveleiből. Egy-egy levél túlzóan csapongó gondolatai miatt több esetben változtattam a mondatok sorrendjén. Nem közlöm a szüleit állandóan nyugtató sorait, leveleiből különben is kiérződnék tapintatos fogalmazásai légiós életéről. Úgy állítja be, mintha a sport töltené ki napjait. Hazaszálló gondolataiban párhuzamot von az otthoni tájakkal. Légiós életének egy ideje alatt apja még orosz fogságban sínylődött, az erre vonatkozó sorainak egy részét kihagytam. Egy-két levélből kiderül, hogy vele is váltott néhány levelet. Alkalmos helyekre beiktattam néhány, Tuti által fiának elmesélt légiós történetet. A lábjegyzetek egy részét a Wikipédiából merítettem. (József Álmos)

1.

*Carpiagne*¹¹, 1946. III. 20.

Drága jó Édesanyám!

Mióta a táviratot és a levelet megkaptam, olyan nagyon boldog vagyok. Igen, a régi álom teljesült, itt a nagy Kaland, a „Beau geste”¹². A levél utáni reggelen azért nem mint szikrázó szemű, markáns, titokzatos légiós

11 Francia katonai támaszpont Marseille-től délre.

12 P. C. Wren regénye.

hős, hanem mint elkényeztetett, privát Tuti diák ébredtem, borzas, gyerekes kobakkal, és már ki is nyitottam a szám: „Anyuka, éhes vagyok, a kávémat és a cigarettámat! Hol a gyufa? Nincs valami sütemény?”

Az életet kezdem megismerni. Most értem Kipling¹³ gyerekes történeteinek értelmét, Maugli¹⁴ és az őserdő jelszavát: „Egy vérből valók vagyunk.” Az emberek ruhába bújt ragadozók, sokszor kegyetlenebbek az őserdő vadjainál. A kicsinyes önzés, irigység, rossz akaratától nem mentesek. (...) Édesanyám, ha nem írnék, illetve, ha nem kapnának levelet sokáig tőlem, a címemen van egy jóakaróm, aki talán tudni fog felőlem. Egy párizsi magyar kislány, aki a magyar konzulátuson van állásban. Címe: M-lle Julienne Ménesi, 14. Fg St. Honoré, Paris 8-e.

Az ezredemet Indokínába vezényelték a Saigon-i¹⁵ őserdőbe. Már a trópusi ruhákat, sisakot kiosztották. Még nem mentünk el, de lehet, hogy egy hét múlva a Csendes-óceán tetején bámulom a Holdat. (...)

A levélből értesültem, hogy már négyen vagyunk, azaz ők hárman. Valamikor, mikor eljöttem, számoltam ezzel, aztán el is feledtem. Örülök neki. Volt, amikor pontosan így képzeltem el az életemet, az utódokat, még a nevük is egyezik. De nagyon-nagyon sajnálom Editet, hogy épp a 13-as számmal hozta össze a sors fent a Testnevelési Főiskolán.

Mindig írok az életemről, és ha már nem írnék, ott a fenti cím, aki mindig tudni fog az ezredemről és értesíti Anyukát. Na, de erről nincs szó. Csak arra gondoltam, hogy ha megyünk (45 nap hajón az út), levelezési nehézségek lehetnek. (...)

Első számú szerelmem most is a sport, és legszebb iskolai emlék a TF.

2.

Go-cong¹⁶, 1946. május 22.

Édes jó Anyukám!

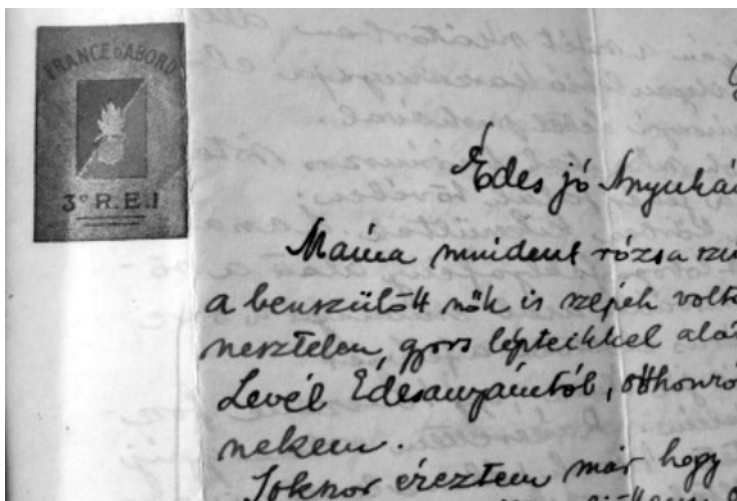
Máma mindent rózsaszínben láttam, még a bennszülött nők is szépek voltak nekem, ahogy nesztelen, gyors léptekkel alázatosan tovatűntek. Levél Édesanyámtól, otthonról. Ez nagy boldogság nekem.

13 Rudyard Kipling (1865–1936) irodalmi Nobel-díjas angol író. Leghíresebb műve *A dzsungel könyve* (1894), melyet először Korda Sándor vitt filmre 1942-ben, majd Walt Disney készített animációs filmet (1967), Dész László, Geszti Péter és Békés Pál musicalt (1996).

14 A dzsungel könyvének főszereplője, állatok által felnevelt fiú.

15 Saigon (ma: Ho Si Minh város) – Vietnam legnagyobb városa.

16 Város Vietnamban a Mekong deltájának közelében.

Az idegenlégio jelvényével ellátott levélpapír

Sokszor éreztem már, hogy Édesanyám imádkozik énérettem. Mióta eljöttem otthonról, még csak lázam sem volt soha, pedig már haltak meg emberek mellettem.

Harcok itten? Ez nem katonaság, Édesanyám! Ez cserkészzet. Ószintén mondom. Mióta a légióban vagyok, csak sportoltam. Az izmaim úgy kifejlődtek (pláne most gyönyörű amerikai kés lóg az oldalamon), hogy nem cserélnék Tarzánnal¹⁷. Parancsnokunk egy francia hadnagy: a hőségben néha meztelenül járkál egy 45-ös colttal az övében és piros kendővel a fején.

Afrikában szeretett és ismert engem mindenki, az öreg, 25 évet szolgált légionistától az ezredesig. Reggel a század menetkészen állt a hosszú szuronyú Lebel puskákkal¹⁸, lobogó, fehér capikben. Még a zenekar is elkísérte őket a város széléig. Én könnyű short-ban¹⁹ az autóról lóbaláltam a lábam (nehogy elmerevedjen), kezemben a labdával, és útban voltam még tíz fiúval, rengeteg tiszttel valamelyik közeli városba meccset játszani. Pedig

17 Edgar Rice Burroughs (1875–1950) amerikai író 1912-ben megkezdett regénysorozatának képzeltbeli hőse, akit az afrikai dzsungelben emberszabású majmok nevelnek fel. Alakja később függetlenedett az író műveitől, számos más író is megihletett, film, rajzfilm, képregény és egyéb feldolgozásokban is főszereplővé vált. Filmbeli megszemélyesítője a temesvári születésű Johnny Weismüller, az 1936-os berlini olimpia 100 méteres gyorsúszásának aranyérmese.

18 A francia hadsereg ismétlőpuskája.

19 Itt: könnyű katonai rövidnadrág.

a sportszázadba bekerülni, saharai előretolt helyőrség, vízhiány, 60 fokos meleg helyett, nagy szó. Egész nap sportolni kellett. Csak azért lett vége, mert a kapitányom elő akart léptetni és iskolára küldött.

Aztán kezdtem megismerni, mi a szolgálat, mi a légió! Szilveszter éjszakáján a sötét sikátorban álltam az afrikai francia idegenlégió kaszárnyája előtt, vállamon a hosszú szuronyú Lebel puskával. Mellettem árnyékok, burnuszos, sötét alakok suhantak a fehér falak tövében. Jöttek felém, utána körben kikerültek. Lassan múltak a percek. A lobogó fáklyafény alatt a sötét sarkon gajdoló turbános arab csavargók verekedtek. A datolyaárus eloltotta a fényt. Valahonnan, ahol jól élnek, egy tánczene foszlányai szűrődtek felém. Rá szerettem volna gyűjtani, de nem lehetett. A park pálmalevelei suhogtak. Fények gyúltak a sötétben, izgatott idegen hangfoszlányok, züllött női kacaj, utána éles, hosszú sikoltás. Ki merte volna keresni az arab negyed titkait, ahonnan meztelenül, összeverve támolyogtak haza a kimaradt légionisták. (Én legalább négyszer támolyogtam így, Anyukám, de a meccs végén a football-pályán egy-két remek, pesti stílusú gól után, amire ez a keverék nép majd szétszedte örömeiben a tribünt és minket.) Pláné, mikor hárman (két magyar srác) kipasszoltuk őket és a zavarodott néger fedezet ide-oda futkározott. Rengeteget mulattam a földön és a levegőben. Hogyne, amikor a néger még véletlenül sem bírt legalább egyszer találkozni a labdával!

Amikor leváltottak éjjel 3-kor, már mérték, osztották a bort, a jeges kávé, cigarettát, hiszen Szilveszter van, fiúk, Szilveszter van!

Kihúztam a tölténytárat, az ágyamig támolyogtam és arccal belevágódtam. Szilveszter! De most más a helyzet, Anyukám. Győző bátyám, Édesapám, Szöcske²⁰, a fiam, Nixi, a lányom. Mindenki él, otthon van, nincs semmi baj, Tuti, haza fogsz menni, hiszen alig várják, hogy lássanak! (...)

Május 1-je! A gyönyörű virágos, zenés, piros zászlós ünnep. De jó lett volna ezt otthon érezni, átélni, látni. De én csak elképzelem és láttam magam, Anyukám, Győző bátyám oldalán a Mikó oldalról, a rengeteg ember között a napsütötte városban. A munkásság felvonul. Mindig érdekelt az életük, bár voltak, akik azt mondták, nem tudom megválogatni a barátaimat: „Túlságosan demokratikus a gondolkodása a fiadnak, Mária (...)” – mondta egy ismerőse.

20 Feleségének, Editnek a beceneve.

Minden éjjel fenn vagyok két órát különböző időbeosztásban. Alig várom a csendes és mégis túl zajos éjszakát. Minden este szól a viet-minh²¹ hangszóró franciául, németül, magyarul, hogy ne tartsunk az imperialistákkal. Aztán hallom a Gomanganit²², aztán Terkóz²³, a nagy majom csattogtat, a mellét üti és üvölt háromszor, rázza a fát: Én vagyok az úr az őserdőben!²⁴ Aztán kókusszal dobálja a golyószóró melletti őrt. Feltűnik suhanó alakja, a géppisztolyom csöve rávillan, aztán lecsapom. Tarzán barátja az én barátom! Nem veszem el az életét. Az állat nemesebb sok emberi farkasnál. Jó éjt!

Sok szeretettel csókolom Édesanyám kezeit: Tuti

3.

Dalat²⁵, 1946. július 13.

Édes jó Anyám!

Holnap itt nagy nemzeti ünnep, július 14-ke, a köztársaság győzelme a királyság ellen, a Bastille várbörtön lerombolásának évfordulója.

Eddig nem írtam, most fogok írni. Sajnos a filmem nem sikerült, elégett. A következőt most fogom előhívatni. De én azt hiszem, rövidesen életnagyságban láthatnak. Úgy érzem, haza fogok kerülni. Hogyan, fogalmam sincs, de az érzéseim sosem csaltak meg.

Máma angol cigarettát kaptunk a holnapi ünnepért. Befejeztük már a stadion építését. Már hat órát tartottam négy brigádnak Dalaton. Nagyon megszerettek a tisztjelöltek már az első órán. A kiejtésem után kérdezték, úgy-e elzászi vagyok. Mondtam, hogy nem, magyar!

Reggel fél nyolckor sorakozó. Az autóparkból rendek egy Dodge autót. És repülünk végig Tusnád felé, így hívom Dalatot. A tribünön vetkőzünk, utána sorakozó, egy csatakiáltás. És a tisztjelöltek öntudatlanul harsogják

21 Liga Vietnam Függetlenségéért. Ho Ngoc Lam és Nguyen Hai Than alapította 1941-ben, hogy kivívják Vietnam függetlenségét Franciaországtól. Vezetését később Nguyen Tat Thanh, azaz Ho Si Minh vette át. A franciákkal szembeni harcuk mellett a Viêt Minh felvette a harcot a Francia-Indokínát a második világháború alatt megszálló japán csapatokkal is. Ehhez a harcukhoz amerikai, illetve kínai segítséget is kaptak. Japán 1945. augusztusi kapitulációja után a Viêt Minh megnyerte a választásokat és kinyilvánította az ország függetlenségét, kiutasítva a francia csapatokat. Ezt a lépést a közel 10 éven át tartó első indokínai háború követte, melynek során a francia fegyveres erőket nagyrészt az Egyesült Államok finanszírozta.

22 Majomember a Tarzán sorozatban.

23 Majom, Tarzán ellensége.

24 Teddy szerint apjáiék egy kis dzsungelbeli erődben 12 hónapot töltöttek.

25 Da Lat - város Vietnamban.

a Testnevelési Főiskola csatakiáltását: „Há u jé huj rá-rá-rá, huj huj hajrá, Pi-o, Pi-o, Pi-o” (ez a három utolsó jelenti a Peloton inter armes-ot²⁶ a háromszoros TF helyett).

Most kezdem látni itt a volt pályám értelmét a gyakorlatban. Mit jelent az lelkileg, ha 30 fiú csillogó szemmel, kedvvel sorakozik, velem érez, örömmel dolgozik és napközben mosolyogva köszön: Bon jour! Sava. Igen, ez rengeteget jelent. Azt jelenti, hogy esténként az óra anyagát dolgozom fel, hogy testileg-lelkileg változatos legyen az óra és minden gyakorlat mindig új, más és más formában, összeállításban.

Tegnap Fraternal kapitánnyal egy asztalost kutattunk fel. Szerdán kész a kosárlabda-állvány, a voleyball²⁷ oszlop. Holnap a hengeres autó végigmegy a pályán és kezdhethük a valódi testnevelést. Tegnap súllyal 11 méteren felül dobtam már az elsőre, aztán abbahagytam. Az átlag a sportban csodálatosképpen elég mély. Az ellentét szembetűnő. Mind fejlett, jó felépítésű, izmos fiú. Úgy látszik, az otthoniak születésüknél fogva mind kiválóak a sportra.

A nap felét az autón töltöm. A kapitányért autón megyek, aztán egy-két hadnagyot vagy az ezredesünk gépirónójét viszi be az autó a városba. Aztán torna Dalaton, utána persze fürdés a tóban. Jön értünk az autó, letesszük a kapitányt és így tovább. Itt, ha kintmaradást kérnek a katonák, 5-6 autó beviszi őket, és este 11-kor a tánchelyiségek előtt várják őket. Furcsa, mi? De nem érdekel. Sem ez, sem a finom, valódi angol puding.

Egy, amiért még elégedett vagyok, hogy testnevelő vagyok. De aztán hazamegyek. Nem hagyom egyedül Anyukát és a fiamat, ha Édesapám még nem jött haza Oroszországból.

Sokszor csókolom Édesanyámékat, Tuti.

4.

Dalat, 1946. VII. 16.

Édes Győző²⁸ bátyám!

Kint sötét este van, süvölt a szél, az autófények megvilágítják a hulló esőfüggönnyt. A vállamon vittem haza Kokót, a kismajmot az éjszakában. A hajam alá akart bújni és nyöszörgött. A szobámban nem vagyok egyedül, még ha Lenero Saigonba is ment egy autókaravánnal és a kismajom nincs

26 Egyesített fegyveres szakasz.

27 Röplabda.

28 Gábos Győző tanár, Tuti édesanyjának testvére.

is otthon. Elöttem van a fiam szép arca a fényképrámában, az ártatlan tekintetével. Egy szó lángol előttem, mint egy fénytranszparens, ez sajog, ég és vádol bennem: gyermeknevelde. „...és este 6-kor elmentem Teddyért a gyermekneveldebe. (...) Fő, hogy kimehessek hozzád, anyám vállalja Enikót, Irén néni Teddyt (próbálja ne vállalni). Ide vagyok láncolva a két gyerekhez – oszd meg velem az örömet, fiatalságodat.

(...) Saigonban, ha leszálok, merre kell menjek. (...) Nem baj, ha mosogatnom kell is a hajón, Párizsban összetáncolom a hajójegy árát. (...) A főtér rádiója Szibillt²⁹ játsza... jaj, csak egy cigarettám volna.

...Engem is vonz a pálma, hold, őserdő, de főleg... és nem riaszt a hőség... csak azt ne írd, hogy ne... Összetörné a szerelmemet.

...barátnőmnél voltam, kötöttem, csak magadra gondoltál, de arra nem, hogy engem itt hagyni két kis gyerekkel ...Fizetés nélkül ...hát apjuk vagy te? (igazad van ebben)

De ha kimehetnék hozzád, azzal mindent helyrehoznál – elmúlna a fájás a szívemben!”

Ezek a mondatai ugrottak először szemembe.

Ej, te öreg Wells... Ha az öreg aszott testű tudósod lelke égett volna az én húszéves bensőmben?!... és este Teddyért mentem a gyermekneveldebe. Nem emlékszem én ilyen szóra, nekem soha nem is emlegették. Gyermeknevelde – fáj ez az idegen, ez a hideg, ez a szigorú szó!

„...Szomorú, szomorú, hogy idejutottam, általam te is, fiam... Úgy vágyom egy Tuti ölelés iránt!”

Hagyj, ne kínozz, nem értettél meg, nem is fogsz soha. Te nem ismered, mi a szenvedés, az éhhalál, a hideg, a viharos villámló égtakaró, a rothadó embertömeg annak, aki nem volt erre edzett, akinek nem volt eddig hiánya semmiben, és akit vártak otthon és aki egyet akart veled, szabadulni értetek innen, ha rosszul is számított, nagyon rosszul rátok nézve.

És sosem láttad arcomat, amikor kimondtam: ha felnövök, beállok a francia idegenlégióba.

Te nem ismerted Michaelt, a szép geste fiút, az angol diákot, aki fejlődéssel feküdt a Sahara közepén egy vártetón, aki hallotta az öccséhez intézett szavakat: – Szép halál a gyémánttolvajnak, 5-6 golyó a hasába – Tűz! S látta az öccse arcát kezében a lelankadt szuronnal. – John!! És megrántotta Lejanne bokáját! A levelek, John, a levelek! – (Kürtszó hallatszik) –

29 Ábrahám Pál operettje.

Jön a segítség, menekülj, ha itt kapnak, véged van, nekem már mindegy. És a harmadik, Digby, a kürtös, a felszabadító. A saját bátyja halott és a gyerekkori ígéretük: – Ha előbb halsz meg, Michael, vikingtemetést fogok neked rendezni. – Én is ígérem, és kezet fogtak.

Ég a vár, Michael az ágyán a lobogó alatt, és a testvére (Digby) elfújja a tisztelgő kürtszót. De hol a kutya, Michael, a kutya a lábaidhoz, ahogy otthon játszottuk. Aztán lehúzza Lejanne (az) őrmester átszúrt testét, Michael a legnemesebb, legnagyobbtestű testvér lábaihoz. És leugrik a toronyból – a szökevényné vált felszabadító. Vikingtemetés!

Más: Hetente kétszer-háromszor támadtak a vikok (a viet-minh-ek neve a magyarok között). Soha nem túlerőben. Túléltek. Megtámadták az utánpótlást hozó teheroszlopot. Négy emberrel kiküldtek, mi lett velük. Mindenki lemészárolva. A férfiak nemi szerve levágva, a szájukba téve. Két ápolónő hasa felhasítva...

Sosem tudsz megérteni, nem is érthetsz meg, hiszen nekem is sokszor érthetetlen.

És Teddy sem fog megérteni. (...) Már-már megbántam a tettemet, amikor te mindent el akarsz rontani azzal, hogy utánam akarsz jönni (...) ide az ismeretlenbe, amikor semmi sem kényszerít rá. Ha én velük vagyok, sosem kerülök ilyen messze Tőletek.

És képes volnál otthagyni Teddyt egyedül, teljesen egyedül, a testvérével, magára? És ha egyikünk sem térne vissza, ki védené meg őket, mondd?

Nagyon eltértem a tárgytól, Győző bátyám. Én csak egy levelet akartam íni, érdeklődni otthonról, hogy vannak, és megírni, hogy fényképeket küldök nemsokára, egészséges vagyok és hazakerülök hamarabb, mint gondolnák. (...)

Győző bátyám, rengeteg hibám van, de mit csináljak? Annyira vágyom a fiam után, hogy azt nem lehet leírni. A lányomat nem ismerem. És a feleségem levele, a legjózanabb, de a legjóindulatúbb szemszögből nézve is egy borzasztóan logikátlan, össze-vissza csapongó fantázia és vágykeverék. Olvasni sem bírom. (...) És az őszinteségemet féken tartva is olyan levelet küldtem neki, hogy most már tényleg megbántam, ha a hatására gondolk. Nem tudom mire vélni ezt az érzelem változásomat, amikor senkim sincs itt. (...)

Ha a levelemre gondolk: „Egy Tuti ölelés semmivel sem különb egy másíknál... sőt!!!

Ha otthagysz a gyerekeimet, akkor elhagylak, de örökre... Nincsenek nemi vágyaim, mással vagyok elfoglalva, például fütyülök a pillanatokra, a pillanat hatására. (...) Nem tudom, összetörtem-e a nagy szerelmedet, de ha ilyen törekeny, kár volt elkezdni. Hogy milyen érték van a szép lábaidban? Nem tudom, már nem emlékszem rájuk!... véresre harapni a szád, édes? Hisz alig várom, hogy hazamenjek, nem való Teddynek az a gyermeknevelde, én biztosan jobbat találok majd neki – és a többi!”

De mit csináljak? Írtam Nekik!

Sok csók: Tuti.

5.

Honkay³⁰, 1947. I. 26.

Édes jó Anyám és Apám!

Honkayban rakodtunk ki, Haiphong-tól³¹ 70 kilométerre. Még itt leszünk pár napig. Itt tél van, hideg, esős idő, így remekül érzem magamat. Mintha otthon lennék ősszel. Hisz a legnagyobb shortos melegből jöttünk ide 15 nappal ezelőtt. Honkay fekvése tiszta Feketető stílusú, csak a hegy itt sziklásabb és Cenkszerűen a házak mögül emelkedik az ég felé. Persze, olyan kisvároskaszzerű. Rengeteg itt a kínai, copfos vagy bubifrizurás. Az ajtón angol felírás: kínai állampolgár. Végigsétáltuk a kisvároskát, az egyik dancingban táncoltunk angol és kínai tangókora. A j’attendrais is ott volt. Lépünk ki az útra egy fehér capis társammal. Ez volt a szerencse. Arra jön egy elegáns fehér hajú idős úr és egy sötétkék kosztümös, 18 év körüli kislány. A bőre világítva ütött ki a ruha alól. Fehérek. Talán azért néztük olyan hosszan őket, de mentünk volna tovább, mikor az öregúr leint és jön felénk, mögötte a kislány. Na, ez biztos eltévedt, de mi is ismeretlenek vagyunk itt. Mikor: – Melyik ezred? – 3REI. – Ezredes? – Col. Lehrer. – Végre légionisták! (...) 1907-ben szolgáltam le a Dél-Szaharáig. A kislányom! Egy öreg volt légionista lánya. Szeretnék fizetni egy pohárral. – Ó, köszönjük. – Tehát 5-kor, au revoir!

És most 4 óra, nemsokára öltözünk és megyünk. Arra gondoltam, ha akkor Ramer véletlenül nem a fehér capit teszi fel, elmegy mellettünk az öregúr és a kék kosztümös világító bőrű lánya!

30 Hon Gay – kikötő Észak-Vietnamban.

31 Vietnam harmadik legnépesebb városa. A Vörös folyó torkolatánál fekszik. A franciák alapították 1880 körül. A vietnami háború alatt a bombatámadások súlyosan megrongálták.

Még itt leszünk pár napig, azt hiszem. Utána jön Haiphong. Valószínű, a levelek ott várnak majd.

Mi van Édesapámmal? Ez aggaszt nagyon. Ideje már hazakerülni! Hogy teltek az ünnepek, mi hír otthon? Levél jött Zubova Poljánából³²? El akartam oda menni az oroszokkal, Saigonba. De nem tudtam oroszul és nem voltam orosz. Csak azokkal foglalkoztak. Egy fél délután vártam őket. (...) Udvariasak, hűvösek voltak a tányérsapkás piros csillagok, és sajnálkozóan mosolyogtak. Felültem a fehér csillagos amerikai kocsira és most itt vagyok. Mondom, jól vagyok, egészséges, ami fő! – és mindig víg kedélyű. Sok csókkal, szeretettel. Tuti.

Hegyek között. Balról Tuti

6.

Haiphong, 1947. I. 31.

Édes jó Anyám!

Megérkeztem a századhoz, bent vagyunk a városban, nagy a fegyelem, de amúgy prima. Ezt csak azért írom, mert újra katonának érzem magam a sport után.

32 Város Oroszországban, Mordvinföldön. Fogolytábor volt itt a második világháborúban.

Már rég nem jött levél otthonról. Mi hír van Édesapámról? Hát sose jön az a várva várt hír, hogy egészséges, otthon van újra és él, mint régen. Egészen más lenne nekem is itt az életem lelkileg. Szöcske ír mostanában? Én hosszú ideje nem kaptam tőle sem levelet, de ez az utazásért volt. Egy hónapig távol voltunk a földtől, a tengeren.

Jelenleg egy emeleten szállt meg a század bent a városban. Foglalkozás, kiképzés, őrség nappal, éjszaka. Tehát katona az ember reggel 6-tól (ez jó, mert 7-ig testnevelés, délután 4-től játék) este 9-ig. Találkoztam magyar ismerőseimmel. Mind egészségesek, jól néznek ki, és ez a fontos. Valamit olvastunk itt, hogy az ügyünkkel foglalkoznak³³. De biztosat semmit sem tudunk róla, csak hallottam.

Külön szobám van egy fiatal őrmesterrel. Ma voltam ezred-kihallgatáson a comandantnál, ami nálunk őrnagy féle. Ez így szokás, ha érkezik valaki, persze orvosi vizsga után. Itt tudtam meg Dalatról, hogy a legjobb minősítéseket küldték bizonyos időközönként. Amúgy nem érdekel, mivel itt nekem életcél nincs.

A város hatalmas – Kolozsvárszerű – persze, messze áll tőle szépség stb-ben. A házak nagy része rongált. Csak kínai állampolgárok laknak itt – kitűzött zászlójukkal – nők, gyerekek, férfiak. Az annamiták³⁴, illetve őslakók átmentek mindenestől az ellenkező oldalra.

Így bent a városban csend van, nincs semmi. Amerikai cigaretta itt sok van, biztos Kína közelsége az oka. Nagyon élvezném ezt a már megszokott ismeretlent – mint mondjuk, újságíró – a világ demokratikus magyar lapjai számára. De mint a fehér sapkás alakulat egyik tagja, nincs időm áldozni a mindenkiben rejlő őstermészetnek, exotikus vágyaknak, az őserdők színes világának titkaira.

Vége kezembe került egy modern magyar regény. Címe: Az Igazi, Márai Sándortól. Stílusa a legmodernebb, tárgyával együtt: a házasság, a szerelem, az örök viharban vergődő lelkek – egy férfi, két nő, az arisztokrata, a kispolgári és a proli nő. Érdekesen hozza össze az elsőt az utolsóval, hogy a végén mind a három elveszítse egymást. Amúgy hasonlatai érdekesek, megállapításai a tengerről, külföldről és a dzsungel varázsáról. Ez mind csak úgy odavetve, mintha csak a stílus kedvéért. De én, ahogy olvastam, azzal hasonlítottam össze, amit éreztem és jelenleg érzek, ha benne vagyok.

33 Feltételezhetően a háború után külföldön maradt erdélyi magyar állampolgárookra céloz.

34 Kelet-Indokínai őslakók.

Ettől eltekintve át lehet érezni ezt a regényt, mondjuk modern, túl modern szemszögön át nézve. Jól vagyok.

Rengeteg csók Anyámnak, Apunak, Győző b. és Nagym. Szeretettel: Tuti

7.

H. 1947. II. 2.

Édes jó Anyám és Apám!

Vasárnap van máma. Pihenőnap. A lábfejem dagadt kissé. Tegnap a hadnagyom rosszul találta el a labdát. A kapusunk, Tóth, egy magyar fiú, remekül védett.

Kissé unalmasok most a napok. Hisz magánéletről itt szó sem lehet. Magánélet alatt értem a katonai ruhában való szabadabb lélegzést. Hogy úgy érezze az ember, mintha szabadideje is volna. Dalaton úgy éreztem. Itt természetesen más a helyzet. Nem mondom, bizonyos szempontból nevelni tud a légió, de már elég késő, szalad az idő. (...)

Nemsokára jönni fogok. Remélem, a sorsom is ezt írta elő nekem. Írtam a párizsi sportközpontba és a TF-re hosszú és őszintén megkapó levelet, de közbeszólt a távolkeleti helyzet. Így megvalósítom a másik álmomat, ha lesz módomban. Párizsban beiratkozom egy főiskolára, a Quartier Latinban fogok lakni, ott sok az idegen és magyar. Az élettől megtanultam nem félni. Az utcán hever a pénz, a megélhetés, pláne a nyugati államokban, csak leleményesség és munka kell hozzá. Hát hulljon rám ez a piros hieroglif fal, ha nem így lesz. És tanulni fogok, közel a Notre-Damehoz, Pantheonhoz és Eiffel-toronyhoz. (...)

A légióban kötelező az adatazonosítás a sok felvett név, álnemzetiség stb. miatt. Ennekem nem szükséges, de kell, anélkül nem engedik el az embert. Viszont akkor új papírosom lesz kiállítva, illetve elismertetve a foglalkozásomat, ami egyenlő érettségi vagy főiskola. Több nem kell, ez elég. (...) Ehhez egy élet, egy egész gyermekkor, egy fals álomromantikájú életvonal kellett, hogy minden mindegy legyen és semmi ne okozzon csalódást. Mintha egész életemben ezt csináltam volna. Így a lelki megviselés nem érint, viszont az otthon emléke erős – ez a gyenge pontom –, amiért már-már bánom a tettemet. (...) Nincs idő megállni, visszapillantani arra, ami volt, vagy jó, vagy fáj. Muszáj előre menni, mit hozhat a következő óra? Én tudom: a TF-et.

Rengeteg csókkal drága szüleimnek, Győző b., Nagym. Szeretettel: Tuti.

8.

*Haiphong, 1947. III. 2-án**Édes jó Anyukám és Apám!*

Haiphongban vagyok már hosszú ideje. A legjobb egészségben és hangulatban. Nem olyan komoly az itteni helyzet, mint ahogy hittem és hiszik. Ha ezentúl ritkábban fogok írni, az nem jelent semmit, édes jó Anyukám, olyan helyekre megyünk, ahol a sok mocsár gátolja a postaforgalmat. Ennyi az egész. (...) Nyílik alkalmam sportolásra is. Már rengeteget footballoztam itt is, meg volley, úrtam. Városban lakunk, teljes a nyugalom. Pár napra nagy ritkán elmegyünk kirándulni a szabad természetbe, leigazolni pár civilt. Ami lövöldözés volna, elintézi helyettünk a tüzérség, a repülők. (...)

9.

*1947. XI. 2-án.**Édes jó Anyám!*

Vasárnap van. Már régebb megkaptam az okt. 3-as levelet, de nem volt időm válaszra. Most a 4. század pontján vagyok. Pár nap múlva arrább megyek 4 km-rel a hídhoz. Az élet ugyanaz, körül mindenféle védfalak, erős állások, drótsövény. Esténként gyönyörű holdvilág, csillagos ég. Pokrócot terítünk az udvar közepére, hasra fekszünk és magyarul beszélünk páran.

Múlt éjszakát lesben töltöttem a faluban innen 2 km-re 5 társammal: este 10-től reggel 6-ig nem volt alvás. Mivel a falu behódolt, ezért az ellenség a bírót borzalmasan megkéselte, 7-8 szúrás volt rajta, kezei megkötözve. Félórára ott voltunk két autón. Hatan ott maradtunk gyorstüzelő fegyverekkel, de nem volt szerencsénk, a holttest mellett jajgatott a sok hozzátartozó. Nagyon meggyűlöltem őket a holttesten látott szúrásokért.

Este 7 felé próbálják ki a falakon a géppuskákat. Ilyenkor szoktam célba löni 4-5 fényjelzőssel – éjszaka látni a becsapódást. Egyéb újság nincs. Egészséges vagyok (kopogok) és örült étvágyam van. A századosom egy nagyszerű ember. Szeretik. Van egy jóképű, intelligens bennszülött nője. Az nem marad el tőle, éjszaka pisztolyt köt a derekára és jön vele.

Nagyon örültem az otthoni jó híreknek. Édesapámról és a családról általában. Alig várom a sugási kirándulást, a borvizet. Rossz ez a folytonos meleg lötyty tea. Most tél van. Nappal örült meleg, éjszaka jéghideg. Már az átalakult vérünknek.

Köszönöm, Édesapám, hogy gondolt a gyerekekre és csomagot küldött nehéz időkben nekik.

10.

Hodug Noan (?), 1947. XI. 13-án

Édes jó Anyám!

Fogalmam sincs, milyen nap van máma. Úgy el vagyunk itt zárva a világtól. De jól érzem itt magam. Vannak még csodák – ezt a kék csillagra értem (öngúnyyal) – és nem fogok ráfizetni, úgy érzem. De kezd elegend lenni belőle. (...) Jól vagyok, egészséges és vigyázok magamra. Kissé sokat cigarettázom, de tudom, ez átmeneti dolog. Néha szoktam inni, de csak a napi adag vörös bort. Ugyanis mindeddig valaki más itta meg helyettem. Távol minden emberlakta helytől, várostól (5 nap óta kb.), egy folyó melletti kis erődben élünk mindössze tízen, mivel a húsz indonéz (átpártolt ammanita) itt nemigen számít. Ők és a bátorság nagyon messze vannak egymástól. Így, ha nagy baj lenne, vagyis többször támadnának éjszaka, cserben hagyánának. De ide nemigen jönnek, mivel főnökünk szeret kijárni éjjel-nappal, és félnek. Furcsa, de így van. Két emberünk aknán felrobbant, az ő helyükbe jöttem én meg egy másik ebbe a Kék csillag-féle³⁵ erődbe. Egyetlen zöld rakéta jelünkre a tüzérség úgy segít a városból a híd mellől, hogy nekünk alig kell védekeznünk. Éjszaka mindig zavarnak, de csak a szomszéd pontokat. Nyolc német, egy francia, én és húsz indonéz él itt velünk bezárva. Nappal csónakon megyünk ki a behódolt falu biztosítására a rizsföldre. És rendszeren védekezünk, mivel egy egész éjjeli les után az egyik csónakkaraván szállításukat (élelem) elfogtuk, és a kíséret, sajnos (ma te, holnap én), le lett lődözve. Ilyen taktika után érthető. Vasárnap be lehet menni a városba, mint a Far West cowboyainak. Érdekesekek az éjszakák. Néha egész falvakat kell felégetni (kiürített faluk, muszáj, mivel az asszonyok is aknát raknak le nekünk. (...))

(A fenti történetet Teddynek így részletezte az apja: Egy rizsföldön megtámadták a századot. A franciák végigfésülték a terepet és elfogtak vagy harminc civilt, öregebb férfiakat vagy nagyon fiatal, 12-13 éves fiúkat, asszonyokat pici gyermekkel. A támadó vitkok eltűntek. A század három napig vitte magával az elfogott civileket, mikor jött a parancs, hogy meg kell támadni egy vitko állást. Apám egy 12

35 Célzás Wren regényére.

éves kisleány protezsált. Etette, itatta, rám gondolva. A százados félt, hogy a vitkok megtudják, hányan vannak, milyen fegyverrel, és elrendelte hogy a civileket agyon kell lőni. Apám látta, hogy egy francia őrmester megfogja a kisleányt és cipeli a többihez. Apám elkapta a gyereket és üvöltött, hogy ez gyilkosság. Ador Laci ráugrott apámra és azt mondta magyarul: Tuti, ha pofázol, téged is agyonlőnek. Egy géppuskát állított fel az őrmester, és lekaszáta az egész civilcsoportot. Egy buddhista templom kútjába dobták a testeket: apám sokáig nézte a gyerek hulláját a kútban a többi kicsi gyermek, nő és férfi között. – József Áron megj.)

11.

1948. febr. 4-én

Édes jó Anyukám!

Most ritkábban tudok írni, mert itt tényleg lassan jár a posta. Egy Nagykőhavas-szerű, óriás hegy szirtjén lakunk, alattunk serpentin-szerű úttal. Erre vigyázunk. Amikor tizenkét nappal ezelőtt ideérkeztünk (24 ember), két, tető nélküli romház fogadott. Mára már cseréppel fedettek, plafonig érő téglakályha. Mellvédek, tiszta udvar az egész szirt. Az egész nem nagyobb, mint az otthoni udvar és kert együtt. Köröskörül iszonyú meredek csigalépcső vezet fel. Bevehetetlen, igaz, éjszaka is eléggé őrizni kell.

Hegytetőn

Amit szeretek, azok a ködös éjszakák, amikor a köd, mint egy hófehér színű nagy víz vesz körül, mintha nem mélységek, hanem tavak lennének alattunk, mivel a köd soha nem éri el magasságunkat. Négy-öt hegyláncon és vonulaton átlátni nappal, ha tiszta az idő. Gyönyörű szép, színes ilyenkor a tájék. Egyetlen újság az autókavaván. Errefelé rengeteg a vadbivaly, azt esszük, bár a húsa rágós. Bambuszerdők vannak alattunk. Tigris ritkán jelentkezik ezen a tájon. De egyet jelentettek, és az bög éjszaka, amit visszhangoznak ijesztően a nagy hegyek. Először nem tudtuk mire vélni ezt a földöntúli üvöltést.

Levél ritka, csak ha jön a karaván. Reggeltől estig dolgozni kell, körülásni védőleg a pontot. De csinálom és dolgozom, mivel rövid időn belül, „ha Isten megsegít”, vége az ittlétnek, és március közepe felé indulunk délre, majd nyugatnak hazafelé.

Ez az életnívó bizony nem a legkellemesebb. Emberi lelket nem látni hetek óta, sem állatot, sem madarat, csak mélyen alattunk a hegyeket.

De a magányt szeretem, kicsivel, kevéssel már bizony hosszú ideje, hogy nagyszerűen beérem. Fagyos hideg, forróság, étlenség, egész komoly nélkülözés, váratlan, kellemetlen fordulatok. Pl. este 9-kor alvásból pakolni össze mindent, öltözni, zsúfolt autók tetején, és egész éjszakákon át utazni a hűvös éjszakában, ahol még meglepetésre és rosszra is kell számítani, nem tud idegesíteni. Nem ér váratlanul semmi és nem lázadozom, túrni tudom szó nélkül és a legtermészetesebbnek veszem. Bizony, ezelőtt három évvel, amikor elkezdődött, azt hittem, vége mindennek és sem fizikai, sem erkölcsi erőm nem volt az ilyesmivel szemben. Ebből a szempontból Anyuka nem ismerne a régi elkényeztetett fiára, aki sok keserű percet szerzett szüleinek annak idején.

Az általunk épített téglasár kandalló fényénél írok. Most tigris jelent az egyik indián bennszülött, megnézem.

Megjött a századtól a rádiós, akivel eddig nem volt összeköttetés. De hiába előnyös a terep nekünk, mégis csak 29-en vagyunk, és jó, ha tudnak rólunk minden 3 órában.

A főhadnagyom is készül, ő előttünk tér vissza. Egy hosszú nevű (majd leírom) szimpatikus francia báró, egész fiatalember, kissé büszke a származására, előkelő vérére, de ettől függetlenül nagyszerű ember. Sajnálom. Itt alszom a szobájában, a magyarokat szereti, van rádiója, s habár katonai, de zene is van estére. Jól vagyok, reng. csók: Tuti

12.

1948. febr. 6-án

Édes jó Anyukám!

Máma adták le rádión, érkezik a karaván, így gyorsan írok még egy levelet. Valószínű, fog jönni levelem is, annál jobb. Még mindig a hegyszirten élünk. Éjszaka vastag köd van, alig látni át rajta. A rádió a sarokban szól, most kellemes francia tánczenét hallani.

Az este magyar cigányzene szólt a saigoni rádióból. Volt egy hallgató, vagy efféle, amit sajnós, elfelejtettem, csak annyira emlékszem a szövegéből, hogy „a Jóisten, jaj, de nagyon szeretett, hogy én nékem adott tégedet.” Jó ezt itt hallani a magas hegyek tetején. A kandallóban kellemes tűz ég, éjszaka tömjük fával. Sokat dolgozunk, de hát ez érthető. (...)

Ha ritkán írok, oka a körülmények és kevés időm van rá. Emberi számítás szerint két hónap múlva húzódunk délre és szállunk hajóra Észak-Afrika felé.

Itt kb. úgy érzem magam, mint Sugásban. Jól vagyok, egészséges, kissé unalmas itt az élet – de hát erre vágytam –, így a szórakozás hiányába belenyugszom.

Amúgy sem hiányzik nagyon.

Sok csókkal, szeretettel: Tuti.

13.

1948. febr. 13.

Édes jó Anyám!

(...) Remek zene szól. Máma pihenős vagyok az éjszaka. A párduc üvölt. Messziről sikoltás, közelről mély morgás is keveredik a végén. Egyből kicsattanó, fagyasztó, éles hang. Szokatlanul furcsa, fokozódás nélküli.

Máma jókedvvel fűrészeltem. A délelőtt mostam. Ott, ahol Baghera³⁶ szokott inni este 8-kor. De az iránta való tiszteletből és a régi, őt megillető elismerés kedvéért (no meg a parancsért) a puskát is lecipeltem.

A hátam mögött a fiatal főhadnagy melegedik a kandallónál. A kislámpánál írok. Elöttem most a rádiós dolgozik, két fiú a földön nádágyon alszik, az egyik ágya üres (oka a kártya). Mindjárt átadom a helyet, más is akar írni. Este 8-ig lehet. Az egészségemre vigyázok. Itt talán nem is kell vigyázni, annyira csak magunk élünk a hegyek között.

36 Bagira – a fekete párduc A dzsungel könyvéből.

Hát ezért vonultak el a vadbivalyok, és nélkülözzük a rágós húsokat! Bagheráék megjelentek. Állítólag három van, koromfeketék, talán ezért nem kaptunk még itt támadást soha, de még kísérletet sem. Pedig hogy belőhetnének a hegycsúcsokról! Igaz, késő, első nap kellett volna. (...)

Balássy Bubi³⁷ nem hinném, hogy itt lenne a 3. Étrangér-ben. Talán a 2. ezredben vagy Afrikában. Nem tudhatok másról, csak a velem lévőkről. A világszövetség lépéseit a magyar fiúkra vonatkozóan majd a jövő és a sors eldönti. Itt senki semmit nem tehet. Apró pontok vagyunk. Édesapám tanácsai szentek előttem, köszönöm és hálás vagyok értük. Csak már egyszer otthon tudnám! Nyugodtabb volnék sokkal.

Jól vagyok, remélem nemsokára, ha Isten is úgy akarja, elhagyom Indokínát. S. cs.: Tuti

14.

1948. VI. 23-án

Édes jó Anyukám!

Végeredményben ez a légió, nem szabad ilyesmin csodálkozni. Megsegít a jó Isten, aki eddig is csodásan intézte minden lépésemet a legkomolyabb helyzetekben is. Nem kétséges, hogy a közeljövőben visszaszállítanak, hiszen az első csoport: a betegek, a sebesültek már egy hónapja visszament, de kiviteli nehézség, vagy esetleg más érdek okokból (én feltételezem róluk) itt tartanak, húzzák-halasszák a visszaszállítást.

Hogy ennek mi lesz a visszahatása Lászlóéknál, azt majd annak idején, ha útban leszek Európa felé, közölni fogom. De csak akkor. Én nem szeretem, ha a legigénytelenebb és szerényebb személyemnél bármi cél érdekében is játszának, pláne ha komolyba megy ez a játék. Írtam már, hogy az ittlét már két hónapja szerencsésen lejárt.

Mivel amúgy is esedékes volt, jelenleg városban, Cao Bang-ban³⁸ pihenek egy katonaszállóban, sétálok, heverek, olvasok és sportolok. Kb. 15 napig leszek itt, minden reggel bejárok fogászatra. Egyik fogamat négy injekcióval meglepő fájdalommentesen (nem vártam katonaoorvostól, habár most vagyok itt először a régi maláriás tíz napot kivéve) kihúzták. Órákig érzéstelen volt a nyelvem, fél fejem. A többit tömik.

37 Dr. Balássy Kálmán kórházi főorvos Béla nevű fia. A második világháborúban eltűntnek nyilvánították.

38 Város Vietnamban, Haiphongtól északra.

Az utolsó levelek egyike Indokínából

Délután 5-kor lejárók a városi parkba volleyball tréningre, ahol a helybeli kínai fiatalsággal játszom, akikkel két napja hozott össze a kerek labda. Kissé nagy a meleg, ők jobban bírják, de én azért játszom késő estig, mivel itt szabad vagyok kelés, fekvés dolgában. Ahogy megy vissza a karaván, sajnos vége a nyaralásnak, vissza kell mennem a sokat ecsetelt pontra.

Az éjszaka egy Fiancailles című regényt olvastam nagy érdeklődéssel – mivel ez fordítás – Zilahy Lajos: Csöndes élet című regénye (novellája) nyomán, Mátkaság, eljegyzés cím alatt.

Remélem, Édesapám csak hamarabb útra kel, mint én. Amint ő otthon lesz, az én kérdésem is megoldódik. Vagy én magam oldom meg. Mindenesetre szeretném kérni a főiskoláról való hivatalos papírjaimat, ami az érettségimet, a két év főiskolai évet illetné. Az index a légiónál van, de ha jönne hozzá hivatalos irat a végzettségemről, főiskoláról, ezt Edit Jutka révén valamelyik volt főiskolai tanárom elintézné, afrikai címemre elküldené, elintézném az irodai beosztást a párizsi légió központhoz, ahonnan a hátralévő két év alatt zöld ágra vergődnék a főiskolával, amint a papírokat érvényesíttem franciára. A légió fizetést adna, lakást, ételmet, ruhát, mivel irodában dolgoznék továbbra is, vagy mint kiképző-oktató valamelyik újonc századnál, és végezném a főiskolát is, ha pedig lejárt az

öt év, meglenne a diploma is. (...) Nem kell félni az élettől, könnyebb, mint hittem. (...)

Tömik a fogaimat, sokat fürdök, úszok nyolc hónapi szünet után, élek, mint Marci Hevesen, s ha késik a hazaszállítás, minket öreg trópusi szakértőket, kímélnek most. Megtettük a kötelességünket, elmehetünk a nagyvilágba. Ha valahol egy riasztópisztolyt kilőnek, valósággal fellökik az embert a lábáról ezek a fiatal, kék, egyhetes hadnagyocskák, nehogy a hajunk szála is meggörbüljön most a legvégén, és le kell lapulnunk az árokba. Az is igaz, nem volna akkor kitől kérdezni, most mit kell csinálni. (...)

Az alábbi levelet fél évvel később, már Tunéziából, El Kefből postázta (József Álmos megj.):

15.

Kef, 1949. I. 27.

Édes jó Szüleim!

Lassan vége a hammameth-i³⁹ szabadságnak. Táviratilag hívtak vissza, újak jöttek a helyünkre. A hátralevő napokat egy századnál töltjük.

Járok a fogorvoshoz, itt amúgy semmi érdekes. Indokína egy veszélyes valami, de ott egész más volt a rendszer, fegyelem stb. Ez itt kaszárnya-katonaság: díszőrség, ilyen vizsga, olyan öltözet, minden percnyi pontosra stb. Szóval kinöttem belőle. Igaz, hogy nemigen hat meg senkit, és végeredményben ez a fontos. Levelezek Hepp Ferenc dr.-ral⁴⁰, a főiskola igazgatójával. Én magamról, Afrikáról írok stb. Ő beszámol a főiskolai történetekről.

Még egy év és pár hónap van hátra. Leszerelek, visszamegyek Magyarországra. Megpróbálok Debrecenben vagy Pesten elhelyezkedni. Franciaországban meg tudnék élni a sport révén is, de én haza akarok menni. Honvágy, gyerek, efféle. Itt futballozom Kefben, ha civil lennék, meg tudnék ebből élni.

Hála Istennek, ép és egészséges vagyok, és az élet, sajnos későn, de azt hiszem, nagykorúsított. (...) Semmi jót nem várok a jövőmtől, ha nem is félek tőle, de ha a helyzet megengedi, végezni szeretnék. Hogy a visszatérésemet hogyan fogadja a demokrácia, nem tudom, nem is kutatom, mert

39 Város Tunézia keleti részén, a Földközi-tenger partján.

40 A Budapesti Testnevelési Főiskola tanára, majd igazgatója.

bárhogy legyen, gyerekeim vannak, visszatérek, és ahogy letelt a légió, egy nap múlva utazom. Aztán hogy esetleg utoljára láttam azokat, akik hozzám tartoznak, az sem tud érdekelni.

Jelenleg, még ahogy írtam, szabadságosok vagyunk. A többi hajnalban kel, takarít, lázasan öltözik, sorakozók, manőver, őrség, efféle, itt mellettünk. És én akkor fordulok a jobb oldalamba, ágyban reggelizünk (nyolcan vagyunk) és délben kelünk ebédelni. Végre, hogy egyszer már gúnyt űzhetünk az egészből és fütyülünk a katonai rendszerre.

Kaptam egy indokínai levelet. Az egyik fiút villám ütötte agyon. Nem mindenki golyó által hal meg hiába. Azért jobb így. Most mindenki, aki még nem volt odakint, indul Távol-Keletre. Bármennyi ideje is legyen még hátra. És most javában tart, elérte tetőfokát az ottani háború. Hiába maradtam volna akkor 46-ban a sportszázadnál, most engem is vinnének, és talán nem kerülnék épen vissza.

Muti⁴¹ írt, válaszoltam rá. Ez a végleges címem. Hogy telt a Karácsony, Újév? Hogy van Édesapám? Most már teljesen a régi, remélem, visszatért a jó humora és nyugodtan élnek Édesanyámék. Értem ne aggódjanak.

Kezeiket csókolom, szeretettel: Feri.

Nagymamát, Győző bácsit csókolom.

16.

Kef, 1949. II. 2.

(...) Alig bírok írni, annyira fázik a kezem itt a szobában is. Hideg van, hull a hó is, szóval egészen télies a világ a mai napon, bár nyáron a száraz forróság szinte kibírhatatlan. Sajnos, ilyen csodák nincsenek, nem olyan egyszerű innen megszabadulni. De ha már idejöttem, kibírom, el tudok képzelni ennél kellemetlenebbet is.

Egy hét óta vagyok Kefben, még tart a szabadság, jó így kívülről szemlélni a légió fegyelmét, az egész színjátékot, ezt e furcsa, értelmetlen életet.

Leigazoltak a helyi civilcsapatba, így az Olimpique játékosá lettem, de játszom a légióknak is, és elkezdtem a legszigorúbb sportszerű életet. A legelső a 9 órai lefekvés. Indóban ez lehetetlen volt 47 végétől. Egy éven át alig volt teljesen átaludt éjszakám. Nappal shortban és este a kultúrszakásoktól eltérően felöltözve pihentünk le éjszakára.

41 Lurtz Helmuth – Tuti volt osztálytársa, a Székely Mikó Kollégium későbbi német szakos tanára.

(...) Jól vagyok, egészséges, szeretettel gondolok haza, itt küldök egy képeslapot hálám jeléül. Különösen öröm volt Apám jól ismert, feltűnő szép írása. Hogy mit jelent nekem? Sokat... valószínűtlenül sötét, fülledt, titokzatos éjszakák emlékeit, vakító villámok cikázásával, éveknél tünő, ólom nehéz perceket egy nedves, agyagos hegyperemen, egy távoli, borzalmas, nem emberi gúnykacajt, a fekete halotti csöndben bambuszerdők mélyéből, ami rekedt sikoltásba fulladt. Mit jelent, ki érti? Meddig várjunk itt tíz emberrel, úgy sem jön a karaván ma éjjel. Aztán nyomjelzős sorozatok az ég felé – a jel! – csak 9 km, ki kell lépni, zuhog az eső. Aztán a benzinlámpák imbolygó fénye, a szúnyogháló, fölötte géppuska, egy láda kézigránát, a zsebembe nyúlok, egy elsárgult papírdarab, kopott tiszta betűk: „Fiam, László Ferenc érettségi bizonyítványa és...”, itt elszakadt, ennyi az egész. Sokáig néztem, próbálom felfogni, ami a sorok mögött van, aztán ellobbant a fény.

Kezeiket csókolom, szeretettel: Feri.

17.

Kef, 1949. 2. 11-én

Édes jó Szüleim!

Még csak pár nap van hátra, aztán vége a szabadságnak. Itt nevetségesen reális a katonaélet. Nyoma sincs a kalandnak. És mégis sok az újonnan érkezett, köztük sajnos, magyar fiúk is. Az a régi romantika énbennem a kamaszkor, a fejlődés egyik beteges eltévelyedése volt. Amikor én idejöttem, nemcsak ez volt a hajtóerő, hanem sokkal kérlelhetlenebb dolgok is: kényszer, nyomor, éhség, efféle játszott az egészben szerepet. A sors iróniája, hogy a kényszerhelyzet annyi kalandot juttatott a számomra, hogy egy életre is sok. S azok, akik ezért jönnek, mint szakácsok a konyhán, csicskások stb, már három éve itt élnek ebben a teljesen otthoni jellegű kisvárosi laktanyában. Hát ezért kár volt, és ami elkésérít, nekik kedvezett az élet, fogságban sem voltak, leigazolták őket és 46–47-ben hagyták el Erdélyt kalandvágából!!! És rengetegen, akik haza akartunk menni, minden vágyunk ez volt, itt vagyunk. De késő és kár ezen filozofálni. Nem jó előre tervezni, épp ezért csak úgy érlelődik bennem. Ha vége lesz itt a szerződésnek, ha lehet, soha többé katona, és soha, de soha fogoly.

Ettől függetlenül remekül érzem magam, próbálom nem úgy érezni. Vasárnap elutazom az arab csapattal footballozni valamelyik közeli

városba. Rég kaptam levelet Debrecenből. Valószínű, hogy Edit röplabda csapata kikapott, leverte a vereség. Néha kedvesen ír Hepp Ferenc a TF-ről. Komolyan hálás vagyok neki ezért. (...)

Előre lekopogom, de lassan már fél éve nem volt komoly malária rohamom. Húszan kerültünk ide, és mindnek megvolt a krízis kétszer. Remélem, a csoda folytán teljesen kihevertem, ha a nagy melegek alatt sem fog zaklatni. Tavasszal itt már komoly hőség lesz, így átveszem majd az úszást az új medencében.

Remélem, elmúlik ez a kellemetlen, hideg időjárás. Amúgy itt sétálok, heverek, olvasok, tréningre járok, szóval egész normális életet élek a légió dacára, de sajnos csak hétfőig. Hátra van két hónap szabadság. Ez jár és 60 napot adtak egyszerre, ezt újra Hammamathben töltöm – ha semmi nem jön közbe – a tengerparti szezon alatt.

Sokszor gondolok Édesanyámra, Édesapámra, Nagymama és Győző bácsira. A jövőm értelmének egyik fő pontja, hogy viszontlássam Mindnyájukat. Kezeiket csókolja Feri.

18.

Kef, 1949. III. 21-én

Édes jó Szüleim!

Itt most kaszáryaélet van. Ébresztők, sorakozók tömege, szalmazsák tömés, ágylepedő-fejvánkos vizsgák. Ragyogni kell mindennek a tisztaságtól. Az élet csak mosás és pucolás, hétköznap. Jóformán dísznek van az egész ágya az embernek, hófehér, ragyogó, de bele nem fekhettek, mert egymásba ér a sok revü.

Nem mentegetőzés miatt írom az egészet, idő azért mindig van írni, de a lelkiállapotom is zavaros, mióta visszakerültem. Leírom őszintén, nagyban a lényegét. Olyan óriási az ellentmondás az otthoni hírek, levelek között, amelyek hazavárnak, amelyek szerint meg lehet élni, szép és vonzó minden, ami új, és aközött, amit itt hall, olvas, és itt vesz tudomásul az ember.

A múlt vasárnap Kasserin-ben⁴², innen 150 km-re footballoztunk, de homokvihar miatt félbeszakadt, záporba fulladt a szépnek ígérkező mérkőzés. A helyi Olimpique csapatával voltam ott. Mivel innen valami 50 km-re a Szahara kezdődik, a nedves homokúton elakadtunk, és az autóbusz 24

42 Település Tunézia északi részén.

órás késéssel ért ide. A vezetők telefonáltak az őrnagynak, nehogy mint szökevényt körözni kezdjenek. (...)

Írt dr. Hepp Ferenc és Nagy Feri, a kispap. Mit akar egy szentéletű férfiú egy afrikai légionistától? Romantika, mélyre került lelkek felemelése, nemesebb irgalmassági cselekedet? Téved, sose voltam annyira én, mint most, amikor egyedül maradtam, megmaradva saját magamnak. Jóllehet tegnap voltam harmadszor templomban évek óta.

Jól vagyok, egészséges, irtózatos étvággal, életkedvvel várom a nyárt, az úszást. A hőség nem érdekel, bár ekkor délben, a legyek miatt is, csak a vaságy alatt lehet sziesztázni meztelenül (jelenleg hideg van, hull a hó!). (...)

19.

Kef, 1949. IV. 16-án

Édes jó Szüleim!

Kellemes a meleg most itten. Gyönyörű a város, a környező hegyek – homokkő szirtek – Algír távoli hegynyúlványaival.

Végtelenül örvendek, hogy jól vannak, egészségesek. Ez a fontos végeredményben. Hogy csupa jó hír a családban.

Szabadidőmben olvasással töltöm az időt. Szeretném, ha megírnák, ha idő van rá, elvesztettem egyáltalán a román állampolgárságomat? Van-e, nincs-e? Mégis úgy gondolom, ha látogatásról volna szó, kényelmesebb rendes úton – vonaton –, mint az agyonunt romantikus úton-módon „faux passe-port”-osok⁴³ segítségével hason csúszva elérni a mennyországba szépült Benedek 11-et, amiben, mondanom sem kell, akadályoznának, és ha odaát nem, itt sem óhajtom a bőrömet szeretetből kilyuggatni – szóval ez vice, csak érdekel a kérdés.

Egyelőre Debrecenbe mennék, magam lábán megélni együtt Edittel. Ha már eddig felneveltek Édesanyámék, csak nem fogom hálából nehezen megszerzett kenyérük felét megenni ahelyett, hogy én segítenék!

Amúgy itt most melegebb az idő. Vége az esőzésnek, a havazásnak, és kezdődik a trópusi forróság. Az alakulatom menetzászlóalj lett – kb. értik, mit értek alatta – és az a hír járja, nekünk is vissza kell mennünk arra az időre, ami hátra van. A hadügyminiszter dönt majd fölöttünk, és ha rám nézve kedvezőtlen, akkor mennem kell. Annyit megírhatok, ha ez bekövet-

kezne, kényszer alatt állok és nem lenne módomban ezen változtatni. De hát egy hónap, vagy több is, az még sok idő. Semmi sem biztos.

Kár, hogy nincs úszóverseny 30-án, indultam volna. Szabadidőmben pingpong versenyeket bonyolítunk egymás között, magyarok. A többi nem ellenfél.

Itt a húsvét, május elején újra Hammamathre van kilátás legalább tíz napra. Vágyom a tengerparti fürdésekre, homokra, eszembe juttatja az otthoni strandot, a Fekete-tengert. Amúgy nem vagyok már érzélgős, egészen helyrejöttem, sok tekintetben túlzás nélkül.

Edit vöröskeresztes ápolónő? Szó lesz ott maláriáról, efféléről? Azt hiszem, kíméletesebben ütné a tüt a leghátsó felembé, mint ezek az itteniek ezelőtt kb. 8 hónappal.

Hepp Ferenc igazgató úr táncolt? De megfiatalodott a világ, komoly pedagógus a swinget⁴⁴ járja! Tényleg, az életem romantikus, de... szóval otthon majd a térdeimre ültetett legfiatalabb László csemetékkkel (értem alatta Teddyéket), el fogunk tárgyalni erről a romantikus oldalról, ami itt van. Illetve mégis – éjjel 5 óra körül –, amikor a mohamedán dervis végzi a hajnali imáját az arab negyed tornyain – ez olyan, mintha egy kalandregény kellős közepébe zuhannék Jókai valamelyik regényében.

Édesanyám kezeit sok szeretettel, Édesapámat csókolom, kellemes húsvétot kívánva: Feri.

Győző bátyámat, Nagymamát csókolom.

20.

Kef, 1949. 4. 26-án

Édes jó Szüleim!

(...) Jól vagyok, egészséges, igazán kár értem aggódni, arra kérem, csak annyit foglalkozzanak velem, amennyit megérdemlek: sokkal kevesebbet. Már nincs sok a leszerelésig.

E hónap végén versenyek lesznek – zsákban futás, római harckocsi, nagy football derby köztiünk és a helyi civil csapat között. Így saját csapatomban fogok játszani saját csapatom ellen. Ott lesz a sok vörös fezes pogácsaárus, cigaretta kikiabáló: hogy gyere kicsi, hogy vagy, keverve kissé illetlenebb, de nem rosszindulatú kifejezésekkel. Szóval jópofák a sűrű göndör,

44 A jazz egyik ritmusos műfaja.

gondozatlan gyapjas fürtjeik tömegével, villogó fogukkal és vérmes franciával kevert gajdolásukkal. Így szinte hihetetlen a tisztán, érthetően üvöltött magyar üdvözlés ilyen messze az otthontól.

Mostanában az irodában dolgozom, telefonálgatok – ébresztőt, takaródót, létszámokat végzek, külön alszom, pihenek és a boxtréninget kezdtem meg a raktárbeli új kesztyűkkel.

Minden vasárnap elmegyek misére. Nem a lányok miatt, hanem inkább mert szükségét érzem, lelkileg megnyugtat, új erőt ad minden napra, hétre. Meg aztán négy év alatt nem volt alkalmam.

21.

Kef, 1949. ápr. 24-én

Édes jó Szüleim!

(...) Jóleső büszkeséggel olvastam Édesapám letörhetetlen, acélos hitét, fiatalos lendületét, az élet értelmében a célt, örömet, vigaszt nyújtó munkában. Szép az, amikor a férfi lerázza az emberi gyengeség fojtó liánjait, sosem ismeri el a vereséget és sikerrel folytatja az örök harcot az étellel. Milyen jó tudni, büszkévé tesz egy fiút, ha sose is érne el ezt a nívót, hogy apja közel állt a tökéleteshez, az igazi gerinces emberi ideálhoz. És örök példaként a saját édesapja idealizált és mégis hús-vér reális, tiszta alakja lebeg példaként végtelenben előtte.

Sose fogom elérni ezt a lelki nagyságot, erőt, hitet, munkakedvet. Egyike voltam a legújabb világ dekadens szellemi gyenge hajtásainak. De a példa áll előttem és meghatóva gondolok vissza a legutolsóra. Hetekkel ezelőtt – amikor Édesapám védő karja, mosolygó arccal, de halálosan komoly szemekkel több ezer kilométeren át kinyúlt ide az egyik kisszobába és a töltött szolgálati revolver mellemre irányított lövésre kész csövét lassan, de határozottan lenyomta a halál előtti pillanatban a mit sem sejtő békésen társalgók között, és hallottam, amikor az ajkaimmal beszélt: Tanuld meg, ne tarts senkire pisztolyt, még ha nincs is megtöltve. És nyugodt kezei az enyémekek által kivették a fiú kezéből a pisztolyt, kicsúszatták a tárat, amely bedobta már az első golyót a csőbe.

Most az irodában helyettesítek egy darabig, már három hét óta. A rádióban kellemes tánczene. Az előbb a pesti híreket hallgattam. Vasárnap van. Már sorakoztattam a díszőrséget, megvolt a szemle, elmentek, ebéd előtti sorakoztatásig zenét hallgatok. Délután háromkor

játszom az ESCAM ellen football mérkőzést. Az este pingpongozással telt, voltam moziban, itt a miénkben. Gyönyörű film volt.

Nagy a készülődés április 30.-ra – sportversenyek: bokszt, játékok, céllövészet lesz. A sátrakat, játékbódékat felállították. Tiszta indiántábor az udvar. (...)

22.

Kef, 1949. május 12-én

Édes jó Szüleim!

Már megvolt az első fürdés az uszodában. Először úsztam az idén és remélem, nem utoljára. Vasárnap megvolt az utolsó footballmeccs is Kefben.

A múltkor írtam a szállongó hírekről. Hát eléggé megvan az alapjuk, kivéve minket. A felsőbb döntés megtörtént, kedvező volt, és ennek értelmében nem visznek vissza. Itt maradunk Afrikában, csak ebből a városból áthelyeznek máshová, más alakulathoz. Mondanom sem kell, hogy ismeretlenül is leveszem a kalapot a döntés okozói előtt, akik belátták, hogy van lehetséges és majdnem lehetetlen is, mint a mi esetünk például. (...)

Még mielőtt a többi indulna, minket valószínű áthelyeznek Bizerte kikötő környékére valahová.

Lassan nyár van otthon, jön a meleg, ott is a fürdési szezon. Sokszor eszembe jut a szentgyörgyi nyár, a park, a strand, a diákévek. Szép volt és valószínűtlen. (...)

23.

A. D.⁴⁵ 1949. 7. 6-án

Édes jó Szüleim!

Sok levél érkezett mostanában. Nagyon köszönöm és most, hogy több időm van, válaszolok rá. Itt kellemes az idő, nincs az az örült forróság, mint Afrika többi részén.

A város hihetetlenül szép. Most érkezett kb. 300 fiatal hölgy, kisgyerek (colonie de vacance) nyaralni. A park melletti lakásokban vannak elhelyezve. Minden szombat, vasárnap este tánc van az erdei étterem teraszán. Olyan Kolcza-kert szerű, csak gyönyörű. A katonai jazz zenekar lejön

45 Ain Draham – város Tunézia északnyugati részén, az algériai határ mellett, katonai központ.

játszani. A nők szívesen táncolnak velünk, franciák, olaszok, zsidók és arabok is (moderne).

Most pontosan egy évem lesz hátra még. Az éjjel furcsa álmom volt. A dzsungel közepén voltam a kínai határ alatt egy beton erődben, égtek a falvak, mint akkor, tele sikoltozással a levegő. Óriási pánik volt. Be voltunk kerítve, mindenki menekült... Lehet, hogy az este épp az Orde Wingate⁴⁶ angol ejtóernyősök burmai dzsungelharcait a japánokkal olvastam, ezért. Lényeg az, hogy az a megmagyarázhatatlan varázsa a távoli tengereknek eloszlott bennem.

Éjszakánként a sakálok húszas csoportokban ijesztően röhögnek. Mint a szirénák sikítása... Most jött egy öreg, fegyveres őrségben volt, beadtam a jelentést, folytatom a levelet.

Mit akar írni Rácz Jóska⁴⁷ nekem? Kedves tőle, de nincs erőm válaszolni. Vége a romantikának, jöllehet két éve még azzal foglalkoztam erősen, hogy mindenem keresztül átvergődöm Zubova Poljánáig, ahol Apám volt fogságban, és jelentkezem mint fogoly.

Sivatagba nem visznek, mert Indokína után a szervezet nem bírja ki a forróságot. Elpusztul az illető, vagy legjobb esetben beírják a könyvébe „gesigniliere mental”⁴⁸ – mint annyi soknak.

Csók és kézcsókkal, Feri.

A fenti borítékot Párizsból postázta 1950. december 22-én a Hotel de Belfort-ból. Sajnos, a levél nem maradt fenn, amint több más sem. Véget ért tehát László Ferenc Tuti öt éves odüsszeája, melyről, ha hézagosan is, de a birtokomba jutott levelek alapján kirajzolódott élettörténetének egy átlagosnak nem mondható, meghatározó fejezete. Ami ezután következett, fiának köszönhetően, írásom elején már közzétettem.

46 A második világháború alatt Burmában harcoló angol hadsereg.

47 Tuti volt osztálytársa a Mikóban.

48 Szellemileg beszámíthatatlan.

Tánczos Vilmos

A KASZÁLÁS MÓDJA

Húsz évvel ezelőtt Svédországban jártam. A sok szép és jó dolog mellett láttam ott furcsa, nekem nem tetsző dolgokat is, amit két évtized alatt sem tudtam elfelejteni. A világhíres stockholmi skanzenben például láttam, sőt kezembe is vettem egy tárgyat, amelyről a tulajdonosa azt állította, hogy kasza, és hogy ő maga kaszált is vele aznap reggel. Az a bizonyos eszköz valóban hasonlított valamelyest egy kaszához, de hogy kaszált is volna vele valaha valaki, azt nem hittem el neki, és nem hiszem azóta sem.

A svéd „kaszással” és a „kaszájával” való találkozásom úgy történt, hogy a szabadtéri néprajzi múzeum utcáján egyszer csak szembejött velem egy szekér, amelyet két szép ló húzott. A szekérrre nyers fű volt feldobálva, de olyan hányaveti, rendetlen módon, hogy a takarmány itt is, ott is szotyogott le a járműről. A fűhalom tetején pedig egy ember ült valamiféle népi öltözetben, kalap is volt a fején. Múzeumi alkalmazott volt, akinek az volt a napi munkája, hogy a „szénásszekerét” a látogatóknak reggeltől estig mutogassa. Amikor az egyik sétányon összetalálkoztunk, a szekér tetejéről engem is megszólított. Előbb a felettünk vastagon gomolygó felhőkre kezdett fejcsóválva mutogatni, majd kárvallott képpel arra panaszkodott angolul, hogy mostanában nagyon sokat esik errefelé az eső, ami miatt nem tudta a szénafüvét megszárítani. Érdeklődésemet látva, megállította a lovakat, leszállt, és a mondottak bizonyosságaképpen a kaszáját is levette a szekérről, azt állítván, hogy az imént ezzel kaszálta ezt a takarmányt. Alig pillantottam rá a szerszámra, rögtön láttam, hogy rossz, gyenge színház, amit ez az ember itt most művel velem. Mégis kézbe vettem azt a bizonyos „kaszát”, de annyira meghökkenem, megriadtam tőle, hogy vissza is adtam neki rögtön. Még most, két évtized múltán is tisztán látom magam előtt, életre szóló múzeumi élményemmé lett valóban.

Úgy tetszett, mintha ez a girbe-görbe, kékre festett furcsa tárgy kaszává akart volna lenni valóban, de végül nem sikerült szegénynek. Legelőször is szokatlanul kicsi volt, jó két arasszal rövidebb egy valódi kaszánál. Aztán a megcsökött szerszám teljesen vasból volt, és emiatt

igen nehéz. Egy súlyos vasrúd volt még a nyele is, ami derékszögben egybe volt hegesztve a kaszavassal, úgyhogy a nyelet a kaszapengétől elválasztani, vagyis az egész szerkezetet szétszedni egyáltalán nem is lehetett. De még az összeforrasztás is olyan szerencsétlenül történt, hogy az él teljesen egy síkba került a nyéllal, és mivel így a „kaszának” egyáltalán nem volt dőlésszöge, fűvet csak úgy lehetett volna vágni vele, ha a nyele is a pengével egy síkban, közvetlenül a föld színén vízszintesen mozog. Vagyis a kaszásnak le kellett volna hasalnia a földre, ha akár csak egyetlen kaszavágást akart is volna vele tenni. Aki ezt a micsodát összeszerkesztette, legfeljebb képen láthatott kaszát, de még azt sem figyelte meg rendesen.

Annyi bizonyos volt számomra, hogy ezzel a „kaszával” senki nem kaszálhatott. Sem ma, sem a tegnap. A szekeren lévő nyers fűvet biztosan valami jó kis kaszálógéppel vágták le valahol, aztán talán egy ügyes utánfutós traktorocska hozta ideig, majd valahogy felhányták az egészet erre a szekérre, és ideküldték vele ezt a múzeumi embert, hogy a skanzen területén egész nap ide-oda szekerezve, mutogassa a látogatóknak a régi paraszti szénacsinalás tudományát. Később távolabbról láttam, hogy valóban akadnak, akik nézik és áhítattal hallgatják őt. De én ekkor már nem tartoztam közéjük. Meg voltam hökkenve, meg voltam botránkozva mind a „kaszástól”, mind a „kaszájától”, de még a közönségtől is. Voltaképpen attól, hogy ennyire elfelejtődött az egész paraszti világ, és hogy a világ legrégebbi, amúgy sok tekintetben valóban nagyszerű néprajzi múzeuma még alá is játszik ennek az elbutulásnak. Mert valakik itt a múzeumban ezt az embert a maga szerszámaival együtt kitalálták, és mint hiteles népi jelenséget másoknak pénzért mutogatják.

El kéne hát magyarázni ennek az embernek, hogy mi is egy kasza, amiről ő nap mint nap beszél, de amiről szemlátomást semmit nem tud. Annál is inkább, mert a svéd acél és vele együtt a svéd kasza valaha fogalom volt az egész világon. De most már lassan sem Svédországban, sem nálunk, Erdélyben nem lesz senki, aki tudná, hogy mi is egy kasza és hogy mit is jelentett a kaszálás valaha. Mikszáth Kálmán, aki *A kaszát vásárló paraszt* című nagyszerű karcolatát megírta, még jól tudta ezt. És a kitűnő homoródalmási író, Szabó Gyula is jól ismerte a kaszálás módját és egész lélektanát, erről a *Jó napra várva* című elbeszélése és még sok más írása is tanúskodik. Talán még

Lev Tolsztoj, a gróf is sejtett belőle valamit, bár ő, amikor az *Anna Kareninában* Levint, az egyik főhőst kaszáltatja, csak annyit tud a műveletről írni, hogy kaszálás közben az ember megérti, hogy maga is része a természetnek, és ilyenkor valami végtelen nyugalom, béke szállja meg. Ez lélektani szempontból lehet akár igaz is, de magáról a kaszálásról a nagy író a nagy regényben egyetlen szót se szól.

A kasza, a kaszálás tudománya az utóbbi évtizedekben fokról fokra elveszett, és napjainkban lassan meghalnak az utolsó kaszások is. Még néhány év, és senki sem lesz már, aki birtokolná ezt a tudást. Ezért próbálkozom meg alább a kaszálás általam megismert módjának valamiféle leírásával. Csak úgy és csak annyira, ahogyan és amennyire én magam is tudom. Mert bár elég sokat kaszáltam fiatalabb koromban, nem voltam jó kaszás, sőt valójában nem is voltam igazi kaszás soha. Ugyanis a kaszás ott kezdődik, ha a kaszáját ő maga állítja össze saját maga adottságai és a lekaszálandó fű milyensége szerint, ha nap mint nap ő maga veri meg, és ő maga tartja karban. De az én kaszáimat, amelyekkel sok-sok éven át dolgoztam, soha nem én szereltem fel, és nem is én vertem meg soha, mert nem voltam erre rákényszerülve. Ezeket a felelősséggel járó, nagyobb szaktudást igénylő alpműveleteket édesapám mindig elvégezte nekem. Mert én mindig tartottam az első próbálkozásokkal járó kudarcoktól, és ezért hagytam, hogy ő csinálja. Sőt néha – igaz, egészen ritkán – még az is előfordult, hogy kaszálás közben, amikor túl gyakran ment ki a kaszám éle, olykor még megfenni is apámnak adogattam oda, mert azt tapasztaltam, hogy ha ő feni meg nekem, mindig jobban vág egy ideig, mint ha ezt én magam teszem.

De azért megtanultam apámtól mindent, amit lehetett és amit kellett. Ezért próbálkozhatom meg most mégis a kaszálás módjának megörökítésével, noha voltaképpen méltatlan vagyok erre a feladatra. De nekem kell írnom róla, mivel úgy látom, már nincsen más, nálam megfelelőbb ember, aki ezt megtegye. Az igazi komoly kaszások ugyanis nem vesződnek effélével, a betű nekik álságos hívság csupán. A mai igazi, komoly írók pedig nemigen kaszáltak soha, ezért nem is tudják elvégezni ezt a feladatot.

Tudom jól, hogy a kasza is egy a paraszti kultúra halálra ítélt tárgyai között. Igaz, hogy az egyik legfontosabb. Azért írok erről tehát, hogy a kaszából és a kaszálás módjából maradjon legalább papíron valami.

De miért is maradjon? Miért kell ma leírni mindezt? Azért, mert az emberi kultúra egyik részéről, az élni akaró ember egyik arcáról van szó. Gazdag, változatos és leleményekkel teli volt ez a kultúra.¹ Ezért szeretném legalább szavakban megőrizni a kaszák, a kaszálás és a kaszások emlékét.

A KASZÁSRANGSOR

A kaszálás nehéz férfimunka volt, és nagy volt a presztízse. Akiről a faluban az hírlett, hogy jó kaszás, ez valamiféle rangot is jelentett számára, a bodegában gyakran fizettek neki csak úgy egy-egy decit, mert a jó kaszás ezt megérdemli. A kaszálókalákában a kaszások sorrendje egyszersmind férfirangsor is volt. A legjobb kaszás vágta legelőt, aztán így tovább. Reggel, amikor beálltak a rendbe, előbb mindnyájan szerénykedtek, udvariaskodtak, maguk elé engedték, sőt még előre is küldték a másikat. De aztán, ahogy a kaszálás elkezdődött, elejét vette az egymás közötti kegyetlen verseny is. Mindenkinek igyekeznie kellett, hogy a mögötte jövő ne vágja ki őt a rendből. Az ugyanis a világ rendje elleni merénylet lett volna, tehát semmiképpen nem is történhetett meg, hogy egy gyengébb kaszás a mögötte jövő nálánál jobbat az előrehaladásban akadályozza. Ilyenkor az addig elébb haladónak félre kellett állnia, és helyet cserélve előreengednie a mögötte járó. Reggel a kaszások között felállt ugyan valamiféle rend, kialakult valamiféle képzeletbeli rangsor, de később ezt a sorrendet igyekeztek felborítani, és a rendből való kivágásokkal a rangsort valódivá, igazivá tenni. A szabály ilyenkor az, hogy a hátul jövő akkor vágja ki az előtte haladót a rendből, ha a többi kaszás ütemére kaszálva, tehát azoknál nem gyorsabban csapkodva a fűvet, úgy éri utol őt, hogy közben folyamatosan, hosszabb időn át legalább olyan minőséget produkál, mint az előtte járó, azaz az ő lekaszált rendje is ugyanolyan vastag, a nyomvonal sem kisebb, és a fű is lent tőben van levágva a teljes kaszanyomban, azaz a kaszás a rend alját sem a kasza sarkánál, sem a kasza hegyénél nem hagyta ott. Ha ez a helyzet előáll, akkor az elől haladónak udvariasan és szerényen félre kell állnia, és egy kaszafenéskor a hátul jövőt előre kell engednie, mert ő ki van vágva a

1 A kulturális gazdagság bizonyossága a kaszálás gazdag szóincse. A jelen írás függelékében egy csiki falu, Csíkszentkirály idevágó tájnyelvi kifejezéseiből állítottam össze egy jegyzéket.

rendből. Efölött dohogni, durcáskodni nem illik, sőt a félreálláshoz a legyőzött részéről még néhány barátságos, vicces szó is dukál, amelyben benne van a méltányos helyzet, a vereség elismerése.

Emlékszem, suhanckölyökkoromban, nyári erdei szénacsinálás idején, kint az erdőn, Lucs mellett egyszer én is ilyen kaszásversenybe keveredtem Andrival, aki velem egykorú fiú volt. Mivel korban a legfiatalabbak voltunk, nekünk a sorban leghátul volt a helyünk. De melyikünk legyen a legutolsó? Én egy évvel nagyobb fiú lévén, úgy ítélt meg, hogy nem maradhatok leghátsónak, ezért reggel beálltam Andri elé a rendbe. De ő magát énnálam bizonyára jobb, erősebb kaszásnak tartotta, és ráadásul aznap nekik kalákáztunk, így ő a házigazda fiaként sehogy nem érezte jól magát a sor legvégén, amelynek legelején az ő édesapja állt. Ott hátul elkezdődött hát köztünk a verseny.

Andri valóban erős, izmos gyerek volt, és nagyon tüzelt benne az akarat, hogy valahogy eléim kerüljön. A sor legvégén úgy csapkodhatott a kaszájával, ahogy éppen akart, ott nem is nagyon kellett tartania a közös ütemet. De nem volt könnyű dolga, mert én sem hagytam magam, a kaszám is elég jól vágott, és így rendesen együtt tudtam haladni az előttem kaszáló férficsapattal. De aztán egyszer egy kaszafenéskor Andri lihegve utolért mégis, és jelezte is azonnal, hogy most már végre félre kellene állnom előle. Csakhogy a jelzés kicsit durvára sikerült, olyannyira, hogy nem is szimbolikus jelzés volt már, hanem valódi tettelegesség. Az történt, hogy ő engem kivágott a rendből szó szerint és valóban. Mégpedig úgy, hogy miközben én a kaszámat fentem, ő egy kemény suhintással a levágott füvel együtt a fenéshez leszúrt kaszám nyelét is kicsapta a földből. A kaszavas lefelé álló éle így ráesett a fenőkövet tartó jobb kezemre. A kéztőnél egy forradás képében még most is ott van a régi kaszásversenyünk nyoma.

Közös kaszáláskor a házigazda szokott elől járni, ő diktálta a ritmust, és mindenkinek őhozza kellett igazodnia. Így volt ez rendjén, mert a gazdának az volt az érdeke, hogy minél jobban menjen a munka, azaz, hogy a lekaszált terület minél nagyobb legyen, illetve hogy minél hamarabb végezzenek. Tőle lemaradni szégyen lett volna, így aztán a házigazda legelő járva is hajthatta a kaszásokat. Ha a gazda valóban jó kaszás és egyszersmind ipar ember volt, akkor nehéz napjuk volt a kaszásoknak. Mesélik, hogy a félszemű Demeter Mójzi bá is, aki noha

már nem volt fiatalember és természetre sem volt nagy, egész álló nap szusszanásnyi időt sem engedett a mögötte kaszáló napszámosainak. Ezek egyszer megsokallván a nagy hajszát, arra gondoltak, hogy valahogy másfelé terelik az öreg figyelmét, mégpedig oly módon, hogy valami őt érdeklő témára fordítják a szót, amiről aztán majd hosszasan beszél, és így leállítják őt egy kicsit.

- Mójzi bácsi, magának mi történt a fél szemével? Mesélje el nekünk!

Csak hogy a rafinált próbálkozás nem sikerült. Az öreget ez a téma egyáltalán nem érdekelt, az is lehet, hogy átlátott a szitán, és a feltett kérdésre épp csak két kaszavágás között adta meg a tömör és pontos feleletet, a további munkára való felszólítással együtt:

- Csapkiszúrta, s hájde!!!² - Még a szavakat is egybemondta, és az „a” névelőt is lespórolta nagy igyekezetében.

A kaszásnap

Azt tartották, hogy a kaszálást kora reggel kell elkezdni. A kaszás-regula így szól: - Amikor annyira vilámodott, hogy a tövét látni lehet, akkor a füvet már vágni kell!

A kaszások még sötétben keltek, és az előző este megvert kaszáikat vállukra vetve, kora hajnalban kigyalogoltak a falutól rendszerint távolabb eső szénafüvekhez. Úgy tudta mindenki, hogy a reggeli früstökig, amit reggeli kilenc óra tájban a háziasszonynak illett nekik kivinni, annyit kell kaszálniuk, mint utána egész nap estig. Demeter Mójzi, az előbbi nagygazda öregember, amikor kaszásokat fogadott, már jóval pirkadat előtt felköltötte a napszámosait. Az ébresztgetést nem is ő, hanem a felesége, egy szikár kis öregasszony kezdte. Alig múlt el éjfél, már rázogatni kezdte az öreget:

- Virjad, Mójzes! Virjad, Mójzes!

Mójzi bá szapora beszédű, fűrge kis ember volt, mindent kétszer-háromszor is megismételt:

- Hallgass, Erzsébet, hallgass, ne mondj annyit! Csak most feküdtünk le, most feküdtünk le! Hallgass, hallgass, ne mondj sokat!

- De virjad má, Mójzes! Virjad má, Mójzes!

Így aztán az öreg rövidesen maga is szaporán kezdett a bocskorkáiban ide-oda topogni a ház közepén a vaksötétben:

2 csap = 'faág', hájde! = 'gyerünk! rajta!' (román: *haide!*)

- Megvirradt, emberek! Megvirradt, emberek! Má megvirradt, hála Istennek, keljenek fel, emberek! Erzsébet, Erzsébet! Gyere, tölts pálinkát az embereknek! Tölts pálinkát az embereknek!

Kora reggel a kaszásoknak igyekezniük kell, mert a reggeli harmaton, a jó hűvösben jobban vág a kasza, mint utána később, amikor a harmatot már kisütötte a fűből a nap. Amíg a harmat benne van, lágyabb a fű töve. A déli kánikula idején már nem dolgoznak, hanem az ebédet követően megverik az elfáradt kaszáikat, és egy-egy bokor hús árnyékában pihennek valamennyit. Csak akkor veszik fel a munkát ismét, amikor délután már kicsit alábbhagyott a hőség. Késő délután és főleg alkonyat tájt ismét engedelmesebb a fű, lágyabb a töve, és így megint jobban vág a kasza. A kaszások ilyenkor bevágnak még néhány rendet az esti harmaton. A munkát olyankor kell abbahagyni, hogy esti sötétedés előtt még meg lehessen verni a szerszámokat. Ha aznap nem sikerült fogyatniuk, a kalákában történő kaszálás végét a gazda jelzi: - Na, mára ennyi elég volt, ejjsze hagyjunk hónapra es!

Ha az idegen kaszások nem napszámra, hanem területre kaszáltak, a gazdának nem kellett munkára biztatnia őket, mert igyekeztek ők maguktól is. Megesett olyan is, hogy egy-egy jó napszámos kaszás fogadásból, virtusból kaszált. A falu még ma is tud egy ilyen régi esetről, amely a Köves utcai híresen jó kaszással, Lőrincz Pistával történt meg valamikor, aki gyakran járogatott napszamba kaszálni. Történt, hogy egy alkalommal valami nagygazdához szegődött el. Kora hajnalban kimentek együtt a határba, hogy a gazda megmutassa neki a lekaszálandó szénafüvet.

- Na, itt van ez a jó darab fű, Pista. A napszám fejibe mennyit mérjek mára belőle neked?

- Hát annyit mindenesetre mérjen, hogy estig érjem meg veled!

A feltett kérdésre adott felelet hivalkodó és egyszersmind nagylelkű volt. A gazdának sem illett ebben a két tulajdonságban alulmaradni, tehát méltó módon válaszolt a napszámos kaszás kihívására. Kijelölt neki egy jó darab területet, akkorát, amekkoráról azt gondolta, hogy azt egy nap alatt egyetlen kaszás képtelen lekaszálni, és ezzel együtt tett egy fogadási ajánlatot:

- Na, Pista, én azt gondolom, hogy ez mára neked elég lesz. Ha ma ezt levágod, van egy jó bikabornyúm otthon, s azt fizetségképpen este elviheted.

Erre kezét is adott neki, és Lőrincz Pista az odanyújtott kézzel együtt elfogadta a kihívást is.

Reggel kilenc óra tájban a gazda felesége, aki már tudott a fogadásról, reggelit hozott neki a faluból, úgy, ahogy ez illett, és riadtan állapította meg, hogy Pista a kaszálással „erőst halad”. Otthon a férjével meghányták-vetették a dolgot, és arra döntöttek, hogy szúport³ kevernek a kaszás déli levesébe, ami tudvalevőleg hasmenést okoz. Hogy a hasmenés révén kialakuló nehéz helyzetet még tovább súlyosbítsák, a délebédet a fiatal, jóképű szolgálójukkal küldték ki neki, aki azt is feladatul kapta, hogy egész délután állandóan a kaszás körül forgolódva, gereblyével verje el, pallogassa⁴ a délelőtt lekaszált rendeket. A szúpor hatott, és Pista ebéd után rögtön járni kezdte a kaszálót környékező bokros helyeket. Egy bizonyos távolságra el kellett mennie, hiszen közvetlen közelében a csinos idegen szolgáló dolgozgatott. De aztán a sok ide-oda futkosástól végül elfogyott a türelme, és feldühödött. A nadrágját és a gatyáját végül letaszította, teljesen kilépett belőlük, a csóré derekára pedig felkötötte a nadrágszíját, amire ráakasztotta a fenőköves táskát, és bejelentette a döntést:

- Na, lássad seggem, hogy te mit csinálsz, de nekem most kaszálni kell!

A fogadást megnyerte, és este a bikaborjút hazahajtotta.

A KASZAVAS

A kaszálás tudománya a kaszavas kiválasztásával kezdődik még a vasboltban. A méret természetesen fontos dolog. Egy nagyobb, erősebb ember elbírja a 90 centis, nagyobb, nehezebb kaszát is, de egy kisebb természetűnek vagy egy fiatalabb suhancnak elég lehet a 70-es, sőt bizonyos szénafüvekben még akár egy 60-as is. Kivált, ha az a bizonyos kis kasza jól van felszerelve és elég mérges az éle is. Mert a kasza esetében nem a méret a döntő.

Erről az igazságról Csorba kertje felső felében, a Siposokén nevű kaszálón nyári szénacsinalás idején évről évre meggyőződtem. Ott ugyanis a mindig csendesen mosolygó Balázs Péter bácsi, Horthy Miklós kormányzó egykori személyes testőre volt a szomszédunk, aki

3 A szúféreg által megőrölt fának liszthez hasonló finomságú pora. Másképp: szúliszt.

4 pall, pallogat = 'ver, ütöget', szertepall, elpall = 'szétver, szerteráz'

akkor már öregedő, az átlagosnál jóval magasabb, erős ember volt, de mindig csak „egy kicsi bicskával”, azaz egy kis 70-es kaszával kaszált. Sőt, úgy tetszett nekünk, hogy nem is erőből kaszál, hanem épp csak kedvére kaszálgat egész nap. A két szomszédos, amúgy elég nagy, mintegy egy-egy hektáros kaszáló egymás mellett volt Nagyos pataka völgyének déli oldalán, és mi apámmal minden évben újra és újra azt konstatáltuk, hogy Péter bácsi egyedül a „kicsi bicskacskával” majdnem annyit kaszál, mint mi ketten a két nagyobb, 80-as kaszával. Pedig a magunk teljesítménye miatt sem szégyenkeztünk sohasem. Egész nap figyeltem, hogy hogyan halad, számoltam, hogy hány rendet vág be. Volt úgy, hogy déli pihenők idején átmentem hozzá, és megnéztem a kicsi kaszáját, mert nem értettem a titkát. Ő mindig csak somolygott a vizsgálódásomon, pödörgette a bajuszát, de nem árult el semmit. Megnéztem a kaszáját is alaposan, de nem találtam rajta semmi rendkívülit. Lehet, hogy nem is volt különösebb titka. De nem értettem meg soha, és nem értem ma sem, hogy hogy csinálta. Mi ketten távolabbról csak annyit láttunk, hogy mindig ugyanabban a nyugodt ütemben vágja a fűvet, nem siet, nem csapkod soha, de mégis nagyon halad, és így a napi eredménye is mindig bámulatos.

A kaszáláshoz használt kasza ideális méretét a lekaszálandó fű milyensége is hordozza. Egy olyan kaszálón, aminek rossz vágó füve van, mondjuk egy szőrfüves helyen, nehéz valami nagy kaszával „teríttegni”. Ugyanígy nem kell nagy kasza a vastagabb, kövérebb és emiatt esetleg már le is dőlt fűhöz, hiszen ilyen esetben nehéz kihúzni a szélesebb kaszavágással levágott nagyobb fűnyalábot. Vizes, úgynevezett „csónyagos” helyeken való kaszáláshoz, ahol csutakosan, vagyis csomósan nő a fű, szintén nem alkalmas a nagy kasza, mert ilyen helyen mindig figyelmesen kézen kell tartani a szerszámot, vagyis a kaszavasat nem lehet túlságosan, egészen a csutakok kemény tövéig leengedni. Az ilyen sásos réti fűvet jól vágja ugyan a kasza, de egy nehéz kaszavas egész napos kézen tartása nem könnyű feladat, sőt előfordulhat az is, hogy egyetlen figyelmetlen mozdulattól elszakad a nagyra vetett és emiatt csutakba vágott kasza nyaka. A kaszát valamelyest máshol is kézen kell tartani, azaz nem szabad teljesen a földre leengedni. „Úgy vágd a fűvet, hogy a kasza alatt egy vesszőt tudj elhordozni!” – ez a mesterség egyik alapszabálya.

A nagy kaszavas eleve gyanús. Ha valaki ilyennel jön kaszálni, az vagy nagyon sokat akar, vagy bizonytalan saját magában. A többiek az ilyen kaszát és gazdáját már reggel sandítva nézegetik: – Szép, szép, de vajon hogy bírja majd ezzel vágni estig? – ez fordul meg mindenki fejében. De persze volt, aki bírta. Mert a nagy kaszavasak között is akadtak jó pengék, és voltak nagy, erős emberek is a faluban, akik jól választották ki és jól is szerelték fel a maguk nagy kaszáját. Otthon nekünk is mindig volt egy-egy nagyobb, 90-es kaszánk is, amit apám „a nagy sollingernek” nevezett kissé gúnyosan (nem tudom, máshol létezik-e ez a szó egyáltalán), de ezt csak ritkán akasztotta le az odor fájáról, mert a szénafüvek milyensége szerint nekünk rendszerint elég volt egy-egy 70-es vagy 80-as kasza is.

A kaszavas mérete tehát változó, a vas minősége viszont mind a kisebb, mind a nagyobb kaszák esetében döntő jelentőségű. A kasza vásznának jónak és lehetőleg könnyűnek kell lennie – ebben nincs, nem lehet alku. A kaszavas helyes megválasztásának pedig sok és nehéz titka van.

A penge természetesen nem lehet túl vastag és nehéz, azaz épp annyi anyagnak kell benne lennie, amennyi a méretéhez dukál. Ezt a vasboltban még viszonylag könnyen meg lehet állapítani, ilyen egyszerű dologban tévedni csak az egészen avatatlanok szoktak, akik hebehurgya módon megvesznek maguknak valami bűh nehéz vasdarabot. Mert a boltban akár kézben súlyozva, „csak úgy szemre” is ki lehet választani egy könnyebb kaszavasat, de régen gyakran lehetett látni olyat is, hogy a vásárló az azonos méretű pengéket a bolti pulton álló mérlegen sorra leméregette.

A választás, a döntés azonban mégis nehéz. Nem elég ugyanis a kaszavasnak könnyűnek és alkalmasnak lennie, mert elsősorban nem is a vas súlya, hanem a vas edzése, azaz a penge milyensége számít igazán. Ezt helyesen megállapítani pedig valóban nehéz, és ebben még a legavatottabbak is gyakran tévednek. Ezért a vásárlók a boltban pengetik, kopogtatják a kiszemelt kaszákat, sőt még olyat is láttam, hogy valaki siritett cérnára⁵ felfüggesztve bicskájával kocogtatta az elébe kirakott kaszavasakat, miközben több társával együtt értő zenei füllel hallgatta és egymáshoz hasonlítottatta az így keletkezett finom muzsikákat. A vas gyári edzésének ugyanis épp megfelelőnek kell

5 siritett = 'sodort', siritett cérna = 'vékony, sodort spárga'

lennie. Ha a kasza túl lágyra van edzve, jól, könnyen verődik ugyan, de verés után nem tartja az élét, és mivel hamar váslik, ezért túl gyakran kell verni. A jó kasza az, amelyikkel legalább délig kaszálnak az ember, de találkoztam már olyan kaszással is, aki még déli pihenőkor sem vert kaszát, hanem egyetlen kaszaveréssel kaszált estig. De a túl keményre, acélosra edzett kaszavas sem jó, mert annak élét nehéz szép egyenletesre kivenni, sőt még az is megeshet, hogy kaszaveréskor az élből kipercen egy-egy darab. Azt tartják, hogy a túl keményre edzett kaszát kora hajnalban kell verni, mert akkor a kasza vászna megviaszosodik, és az éle is engedelmesebb lesz. A kaszaverés gyakoriságának végül is nincs szabálya. Illetve a szabály az, hogy mindig a kasza mondja meg, hogy mikor van szükség a kaszaverésre.

De még ha a kaszavas edzettségének fontos kérdésében nagyjából jól is döntöttünk, akkor sem lehetünk egészen biztosak a dolgunkban. Ugyanis használat közben, nevezetesen éppen a kaszaverések során még az is kiderülhet, hogy a kasza vásznának edzése a penge teljes hosszában nem volt végig egyenletes: lehetnek rajta olyan pengeszakaszok, amelyek lágyabban, vagy olyanok, amelyek erősebben edzettek. A lágyabb, puhább helyeken a kaszavas gyorsabb ütemben kopik, és így a kasza éle egy idő után elveszítheti szép egyenességét, hullámvonalassá válik, esetleg a kasza hegye vagy a kasza sarka vékonyodik el túl hamar. Az edzés egyenletességét már a boltban megállapítani valóban nagyon nehéz, igazi művészet, de akik igazán értenek hozzá, rendszerint megpróbálkoznak ezzel is.

A kasza vásárlásakor tévedni azonban nagyon könnyű, biztosra sohasem lehet menni. Vannak kaszások, akik a rosszul választott kaszáik helyett mindig újat és újat vásárolnak, míg végül a be nem vált és a csűr gerezdjébe⁶ felszurkált kaszavasaikból otthon egész kis gyűjteményt hoznak létre. Mások viszont nem cserélgetik a pengéket, hanem egy jól vagy kevésbé jól megválasztott kaszával addig dolgoznak, akár éveken át, amíg az végül elkopik.

Otthon házilag meg lehet próbálkozni még a vas feljavításával is. Hallottam olyat is, hogy a túl nehéz és túl lágyan edzett kaszavasakat egy-egy télen át a ganyédombon elásva tartották, amitől aztán a kasza vászna a következő évre valamelyest feljavult, a vas könnyebb és

6 csűr gerezdje = 'egymásba rótt gerendavégek a csűr sarkánál'

erősebb lett. De magam effélével nem találkoztam, és így a módszer hatékonyságáról biztosat mondani nem tudok. Igaz, arra sem emlékszem, hogy egy kaszapengét apám valaha is úgy istenigazából rosszul választott volna ki. Ő is azok közé tartozott, akik az egyszer megvásárolt kaszát addig húzták, amíg az végleg elvászott, és végül az elkeskenyedett penge már csak alacsonyabb rangú munkákra, mondjuk pityókataré kaszálására vagy otthon a kertben egy-egy kosárnyi zöld fű levágására volt alkalmas. Annyi bizonyos, hogy amikor fiatalkoromban ketten kaszáltunk valahol, a legjobban vágó kaszát mindig nekem adta, hogy kedvemet ne veszítsem.

A KASZA FELSZERELÉSE

Ha megvan az új kaszavas, akkor következik a kasza felszerelése. A kaszanyélnek erősnek, ellenállónak és egyszersmind könnyűnek kell lennie. A szerszámnyélnek való fát erdön-mezőn jártában mindig kinézte magának a parasztember. Otthon nálunk a csűr sarkának nekitámasztva mindig csomóban álltak a félig megkészített kasza-, villa-, gereblye- és fejszenyelek, s mellettük a csűr gerezdjébe beleszúrva mindig kézügyben voltak a kisebb-nagyobb kaszakanták is, amelyikék közül némelyik olyan horgas volt, mint a ganci pete⁷. Voltak, akik a kaszanyelet juharfából készítették, mások a kőrisre vagy a szádokra⁸ esküdtek, de hallottam még nyírfáról, sőt bükkfáról is. Mindegyik fának megvan a maga előnye, de megvan a maga hátránya is. A fő szabály az, hogy a nyélnek könnyűnek, de ugyanakkor ellenállónak kell lennie. Apám a kaszanyeleket mindig egy bog nélküli nagyobbacska fenyőcsemetéből faragta ki, kézvonóval távolítva el róla a fölösleges részeket. A fiatal fenyőfa könnyű és viszonylag erős, de mivel a fenyő hosszában könnyen hasad, ezért a kaszanyeleket középen a kanta tövénél még dróttal is meg kellett erősíteni. A kaszakantának egészen pontosan kell pászolnia a nyélbe vésett négyszögű lyukba, a legkisebb mértékben sem kotyoghat benne, de nem is lehet túl szorosan verni bele, hogy sem beleillesztéskor, sem később, kaszálásakor ne hasítsa meg a kaszanyelet.

A kasza felszerelésekor a leggondosabban a beállítást kell végezni, hogy a kaszaél éppen jól álljon neki a fűnek. A kaszavas nyélre való

7 ganci = 'gúnár', pet = 'hímvesző'

8 szádokfa = 'hársfa'

helyezésekor két fontos szempontnak kell érvényesülnie. Egyfelől a szerszámot a kaszás testmagasságának megfelelően kell kialakítani. Ezért a kaszanyél végét ferdén épp annyira csapják meg, hogy a ráhelyezett kaszavas a testmagasságnak megfelelően teljesen vízszintesen álljon a földön. Magasabb ember esetében a dőlésszögnek nyilvánvalóan nagyobbnak, alacsonyabb ember esetében pedig kisebbnek kell lennie, hogy a kaszásnak ne kelljen túlságosan lehajolnia vagy épp ellenkezőleg, a testét túl mereven magasán tartania. A kaszanyél megcsapott alsó végén a megfelelő helyen a kasza makkja számára kis vésetet készítenek, így biztosítva, hogy a vas szilárdan, biztosan álljon a nyélen. A kaszamakk egy gyárilag öntött kis kidudorodás a penge nyakán, amit a megcsapott nyélbe illesztenek. A nyél közepe táján van a kaszakanta vésetének helye, aminek helyét a kaszás testmagassága szabja meg.

A beállítás másik szempontja a fű milyensége. A kaszát ugyanis a kaszavágások előre megtervezett nagysága, szélessége szerint is be kell állítani. A vékonyabb, illetve könnyebben kaszálható fűben egy-egy kaszavágás lehet szélesebb, tehát ilyenkor a kaszát lehet nagyobbra állítani. A nagyra állított kaszával a kaszás szélesebb csapásokkal, gyorsabban halad, vagyis minden csapásnál „veti a kaszát”. De a vastagabb, esetleg dőltes vagy egyszerűen csak „rosszvágó” fűben a vágásoknak keskenyebbeknek kell lenniük, a kaszát ilyenkor nem lehet „vetni”, ezért eleve kicsire kell állítani, hogy a kaszavas mintegy magától „szökjék ki a fűből”. A nagyra vagy kicsire állítás úgy történik, hogy a kaszanyél és a kaszavas közötti, nagyjából 90 fokos szöget a kaszanyél végén található két kaszakarikával és a hozzájuk tartozó ékekkel kissé kinyitjuk, vagy éppen szűkítjük. A kaszavasat ugyanis a bevert faékek segítségével két kaszakarika rögzíti a kaszanyélhez, és ékeléskor a kaszát ezekkel is lehet állítani. A szög megmérése és ennek megfelelően a kasza kicsire vagy nagyra állítása úgy történik, hogy a kaszanyelet a már ráhelyezett pengével együtt egy függőleges felület, mondjuk épületfal vagy kerítés mellé felállítjuk, ekkor ezen a függőleges vonalon, fent, a kasza fokánál megjelöljük a nyél hosszát, majd a nyelet a felület síkjában a kasza foka felé kissé hátradöntve, a kasza hegyét a nyél előbbi függőleges vonalára helyezzük. Átlagos beállítás esetén a kasza hegyének jó tenyérnyivel vagy egy szűk arasznyival lejjebb kell lennie annál a pontnál, amelyen előbb, a megdöntés előtt a kaszanyél

felső vége, azaz a kasza foka volt. Ha ezt a távolságot a kaszakarikába helyezett ékek beállításával csökkentjük, akkor a kaszavas és a kaszanyél közötti körülbelüli derékszög nőni fog, tehát a kaszát nagyobbra állítottuk. És fordítva: a távolság növelése a szög csökkenését eredményezi, és így a kasza kisebbre lesz állítva.

Ez a művelet nagyon fontos. Egy túl kicsire állított kaszával a kaszás nem tud elég széles kaszavágásokat tenni, és így kellő ütemben haladni. A túl nagyra állított kasza pedig minduntalan belefojlik, vagy legalábbis tincselni kezd a „rosszvágó” vagy vastagabb fűben, azaz a penge képtelen jól, teljesen levágni azt a fűmennyiséget, aminek a kaszás a kaszáját nekihúzta. Ez utóbbi pedig megengedhetetlen, súlyos hiba. Azt tartják, hogy ha a kaszanyomban a kaszás után itt-ott fűtincsek maradnak, akkor ezekhez a kaszás hímveszejét büntetésből odakötik. De hogy kik teszik ezt meg, kik kötözik oda az elhagyott magas imolaszálakhoz „a kaszások petit”, erről sem tudok egészen bizonyosat mondani. Megteheti ezt a gazda, de megtehetik a kaszástársak is, mivel az illető ezzel elrontotta a csoportmunka becsületét, de később szakíthatnak erre egy kis időt a rendezet elrázó leányok is.

A kaszás után hátrahagyott kaszanyom a kaszás személyiségének is tükre. Van, aki gondosan vigyáz arra, hogy tökéletes kaszanyomot hagyjon maga után, és ha kell, újra és újra utánavág az otthagyt fűszálaknak. De van, aki kevésbé törődik azzal, hogy tincsel-e a kaszája vagy sem, és nem vesződik az utánavágásokkal. Csákány Pista például, apám kőbányabeli, csíkszentimrei munkatársa erős ember és jó kaszás volt, akinek egyik idevágó mondása szállóigévé lett a kaszások között: – Én egyszer meghívom, s osztán ha jó, akkor jó, s ha nem jó, akkor marad! – Ha a „meghívások” megfelelőek, akkor nincs is semmi baj, de ellenkező esetben bizony fennáll az előbb említett bogozkodás veszélye.

A KASZAZERÉS

Ha a kasza rosszul vág, és fenés után is nyövi a fűvet, akkor meg kell verni. A kaszazérés a kaszazerő helyen történik, amit otthon az udvarban vagy kint a kaszálón is ki lehet alakítani. Két fontos szerszám kell hozzá: egy jó álló és egy jó kaszazerő kalapács. Vannak, akik lapos állón, és vannak, akik hegyes állón verik a kaszáikat, ki-ki a saját szokása szerint. Azt tapasztaltam, hogy a két iskola hívei a maguk

tudományának helyességéhez körömszakadtáig ragaszkodnak, és ebben nem hajlandóak engedni. A lapos üllő és a hegyes üllő tehát két, nagyjából egyforma részre osztja az emberiséget.

De akár lapos, akár hegyes, az üllő vasának mindenesetre épp megfelelően edzettnek kell lennie, hiszen a túl lágyra edzett üllő tojpad és emiatt lesz csakhamar használhatatlan, a túl keményre edzettből pedig kipercenhet itt-ott egy-egy darab, és amiatt válik használhatatlanná, hogy nem fekszik rajta pontosan a kaszaél. Otthon az üllőt a kaszaverő helyen úgy verik bele valami alkalmas fába, csutakba vagy egy e célra földbe vert cövekbe, hogy a kaszaveréskor szét nem szerelt kasza nyele egy épület oldalára, kerítésre, gyümölcsfára, bokorra stb. épp a megfelelő szögben legyen elhelyezhető. Vannak, akik a kaszaveréshez leszerelik a kaszáikat, azaz kaszanyél nélkül csak magát a kaszavasat helyezik az üllőre. Van, aki ülve veri a kaszáját, de a kaszálókön kialakított kaszaverő helyeken gyakran lehetett látni a földre féloldalra könyökölt kaszaverőket is, akik cövekbe vert üllőkön verték meg a kaszáikat.

A kaszaverő kalapácsnak is erősre edzettnek kell lennie, azaz semmiképp nem lehet lágyabb, mint maga a kaszavas. Ezért általános gyakorlat, hogy a kovácműhelyben erős fémötvözetet, úgynevezett „videát” forrasztanak a kaszaverő kalapácsba: lapos üllő esetén annak keskenyen elvékonyodó részébe, hegyes üllő esetén a széles részébe.

A kaszaverés tudománya voltaképpen igen egyszerű: a kasza élét kalapálással kifelé vékonyítani, nyújtani kell, mint a laskát. A verés eredménye azonban sima, egyenletes kaszaél kell hogy legyen, azaz az élet nem szabad sem megfogazni, sem a kaszát „meglebbenteni”. A kaszaveréshez az erős és biztos kézen kívül jó szem is kell, hogy az ütések egymás után mindig pontosan, szépen következzenek. Ha az ember túlságosan bent ver, akkor nem vékonyodik az él, ha pedig túlságosan kívül üt, akkor az élet megfogazza. A jó kaszaverés legfőbb követelménye, hogy azon a helyen, ahová az ütés irányul, a kaszaélnek az üllőn jól kell feküdnie. Elég egyetlen rosszul irányzott csapás, hogy attól meglebbenjen a kasza. Ez pedig súlyos hiba, amit az okoz, hogy akár csak egyetlen kalapácsütés nem pontosan az élre, hanem az éltől egy-két milliméterrel a kasza foka irányába, beljebb történik. A meglebbentett kaszaél néhány centiméteren ide-oda hajlíthatóvá, ki-be pattinthatóvá válik, ami kaszáláskor okvetlenül tincselést okoz. A ka-

szafenések következtében ez a lebbenés egy idő után kaszálás közben szerencsére magától megszűnik, de addig a meglebbentett kaszavázon sok bosszúságot okoz a kaszásának.

A frissen vert kasza egy kis ideig még nem vág jól igazán. Az él csak néhány fenés után válik egyenletessé, miután a kaszás egy-két rendet már levágott vele. A frissen vert kasza éle nemcsak egyenetlen kissé, hanem egy ideig még sora is van, ami az élen végighúzódnó, szemmel alig látható, csupán kézzel érezhető második finom kaszaél, ami egy idő után ugyancsak eltűnik.

Egy jó vasú, jól felszerelt és jól megvert kaszával kaszálni öröm. A rosszul megvert, kifogazott és meglebbentett kasza viszont valódi istencsapása annak, akinek ilyenekkel kell kaszálnia. Azt tartják, hogy ha nem tudod jól megverni a kaszádat, akkor ő ver meg tégedet. A rosszul sikerült kaszaverés után azt szokták mondani, rátekintve a kaszaélre: – Na, ez az Istentől es meg van verve!

A KASZÁLÁS MÓDJA

A szénafüvet akkor kell lekaszálni, amikor az meg van már érve. A még éretlen, túl zsenge füvet kár idejekorán levágni, hiszen így nagy a veszteség, ami a takarmány mennyiségét illeti. A túl zsenge fűből nem esnek szép kövér rendek. A rend akkor szép, ha olyan vastag, mint a kaszás dereka. Másfelől a túlérett, vén fű sem jó, mert amikor már alulról felfelé korhadni kezd a fű töve, akkor csökken a takarmány minősége, és az ilyen szénát már turkálva, fanyalogva eszik az állatok, ki-kidobálják még a jászolból is.

Ezért a szénacsinálásnak megvan a rendelt ideje. A falu szénafüvei nem ugyanabban az időpontban érnek, és az érés idejét a kaszáló megkúrálása, vagyis a ganyézás vagy a kasározás⁹ is befolyásolja. A kövérebb helyeket hamarabb, június elején kell megkaszálni, ott a gazda augusztus második felében sarjúra, sőt az igazán jó helyeken

9 A „kasár” keskenyebb deszkákból, lécekből összeállított szétszedhető akol, amelybe éjszakára a juhserget vagy a marhacsordát beterelik. A „kasár” négy oldalát 4-5 méternyi hosszúságú darabokból, ún. „lészakból” szakaszosan állítják össze. A kaszálon felállított „kasár” a terület trágyázását, „kasározását” szolgálja. Hogy a „kasáros” területet fokozatosan növeljék, a „kasár” helyét időnként megváltoztatják, úgy, hogy a „kasár” oldalát képező „lészakat” új helyen, rendszerint épp a már „megkasározott” terület mellett állítják újra össze. Ez a művelet a „kasárfordítás”.

ősszel még második sarjúra, úgynevezett hattyúsarjúra is számíthat. A sarjúcsinálás már augusztus második felében elkezdődik, de a sarjúcsinálás rendelt ideje szeptember elején, Kisasszony hetében van, azaz azon a héten, amelyikbe Szűz Mária születésnapja¹⁰ belesik. Ezt a nagy napot szép tiszta ősziidővel ünnepli meg a természet, ezért az ilyenkor lekaszált kövér sarjűfűvek is jól megszáradnak. Ha Kisasszony napja elmúlt, a sarjúval igyekezni kell, mert Szent Mihály napja¹¹ után a rend már csak a fűttő alatt szárad. A szeptemberben kaszált hattyúsarjúnál nincsen jobb, finomabb takarmány, ezt csak olyankor veszik elő, ha nehéz teleken az anyajuhok elleni kezdenek. A sarjűfű a szénafűnél jóval nehezebben szárad, de jobb, értékesebb takarmány annál. A jó sarjúról, különösen a hattyúsarjúról azt mondják viccesen, hogy egy kis hagymás zsírban megpirítva, azt akár az ember is megeheti.

A régi világban az erdei szénacsinálás Margitkor, azaz július 13-án kezdődött, és körülbelül két-három hétig, az aratás kezdetéig tartott. Ekkorra épp megfelelőre nőtt a fű a havasokon, amit úgy szabályoztak, hogy szigorúan előírták a marhacsordák és juhseregek pásztorainak, hogy tavasszal meddig legeltethetnek az erdei kaszálóhelyeken. A falu körüli szénafűveket az állatoknak még korábban kellett elhagyniuk.

A határban vannak „jóvágó” és „rosszvágó” szénafűvek. A „jó salátás” fűvekben könnyű kaszálni, de Isten őrizze a kaszást a törpe szőrfűvektől. A kaszálókon, azokon a helyeken, ahol tavasszal vagy ősszel a kasár állt, a trágyázás következtében kövéren nő a szénafű. Az ilyen kövér helyeken a fű tövét jól vágja ugyan a kasza, de előfordul, hogy a dőltes, kövér fűben már nem lehet szabályos rendeket vágni. Ilyen helyeken a kaszákat is kicsikére kell állítani, és a kaszásnak utána kell állnia a fűnek, azaz úgy kell elhelyezkednie, hogy a fű dőlésének iránya a kaszálás irányával megegyezzen. A nagy, dőltes fűvel szembe kaszálni ugyanis lehetetlen, hiszen ha szembeállna vele, a kaszás nem is látná a fű tövét, ráadásul a kaszavas elé behullna a már levágott fű is, amibe csak belegabalyodna a kasza éle, sőt akár a kaszanyél alsó része is. Az ilyen helyeken az „esszekalócsálódott” fűvet csak kaszahegygel és csak türelemmel lehet levágni, a kaszásnak nem lehet „erőssen teríttegni”.

10 szeptember 8. Szűz Mária születésének ünnepe, Kisasszony napja

11 szeptember 29. Szent Mihály arkangyal ünnepe

A kaszásnak, ha beállt a rendbe, arra kell számítania, hogy minden kaszacsapás más és más feladat elé állítja, ezért mindig oda kell figyelnie a munkájára. A hatalmas szénafüvek maguk is élő világok, a nagy természet részei, amely iránt tiszteletet kell tanúsítani. A fütenger titkokat és előre nem látható jutalmakat vagy épp veszedelmeket rejteget. Még a kasza elé kerülő kis fűnyalábok is mind élnek, és így egyenként más-más tulajdonságokkal rendelkeznek.

A lekaszálandó fütenger kisebb-nagyobb állatok rejtőzködő helye is. Ha például madárfészket találtunk a magas fűben, azt mindig gondosan kikerültük. Meg-megsajnáltam a kaszavágással véletlenül elvágott békákat is. A megsebzett egerek sokszor felvisítottak a fájdalomtól. Suhanclegénykoromban egyszer megtörtént, hogy Szeredahelyketrnél felhúzott kaszával utána eredtem egy előlem kiugró nyúlak. A meg-rémült állat a magas, kövér fűben előbb csak ügyel-bajjal, cikkcakokban futva tudott előlem menekülni, de aztán valahogy hirtelen egérutat vett, én pedig ott maradtam hoppon a felhúzott kaszával. Apám ezen jól derült mögöttem, eszébe sem jutott beavatkozni a nyúl vadászatba, mert jól tudta előre, hogy ki szokott győzni a vadnyulakkal folytatott mezei futóversenyeken. Amikor lihegve, kudarcosan és bosszúsán visszatértem, derűsen megjegyezte:

- Még jó, hogy el nem szőrözted itt ezt a szép helyet!

De én, aki a nyúl vadászatban még tapasztalatlan voltam, valódi esélyként, elhibázott nagy lehetőségként fogtam fel a dolgot, újra és újra magam előtt láttam az imént még tőlem karnyújtásnyira lévő, de végül elszalasztott szép, kövér állatot. Láthatta apám is, hogy bosszant a dolog, ezért nem folytatta tovább az ugratásomat, hanem inkább vigasztalni kezdett:

- Tudod-e, hogy a cigán es azt mondta vót, amikor egyszer egy aluvó nyúlat kapott vót a borozdába: „Ha ezt a nyúlat itt most megfogom s osztán még egyet, akkor kettő lesz!” De osztán ő sem fogott vót meg egyet se.

Még más hasonló nyulas történetei is voltak, amelyikek mind ilyen erdön-mezőn elaludt vadnyulakról szóltak, és amelyikeknek mind hasonló volt a végkifejlete.

- Egy másik cigán pedig, amikor megkapott vót az es egy aluvó nyúlat a borozdába, azt mondja: „Na, én itt most ezt a nyúlat megfogom, Szeredába a vásárba jó pénzétt eladom, s a pénzen veszek

egy malacot. Az a malac osztán megnő, s lesz belőle egy szép kocadisznyó. A kocadisznyót megbúgatom, s akkor az malacozik nekem tizenkét szép malacot. Amikor azok a malacok es megnőnek, azokból es lesznek kocadisznyók, s mindegyik malacozik nekem egy csomó malacot. Úgyhogy így osztán ebből a nyúlból, amelyik itt aluszik, hamarosan lesz nekem egy szép disznyócsordám. Engem fog irigyelni s csudálni az egész falu. Reggel, amikor hajtom ki a disznyókat az ugarra, rea sem nézek senkire, hanem csak elkiáltom magamot a templom mellett, hogy hallja meg az egész falu: – Heeej, ki, heeej!!! Heeej, ki, heeej!!!” No, de hát erre a nagy kiáltásra a nyúl a borozdából felszökött, elfutott, s így osztán a cigán sem vette vót meg a malacot.

Így aztán ezekkel a történetekkel valahogy belenyugodtam az iménti kudarcba, és kaszálgattunk csendesesen tovább. Közben pedig elgondolkodtam azon, hogy az életben is fel-felcsillannak olykor nagy lehetőségek, amelyek fényes, ragyogó és biztos jutalommal kecsegtetnek, de valójában csalárd, álságos képzetek csupán, és ezért az ilyeneknek egy pillanatig sem szabad utánaeredni, mert csak nevetségessé teszi magát az ember általuk. Ördög volt abban az elszalasztott nyúlban is, az bizonyos!

A kaszálókon számolni kell nemcsak az élőlényekkel, hanem a halottnak tűnő tárgyakkal is, amelyekben ugyancsak egy-egy gonosz ördög rejtezik. A fűben alattomosan, láthatatlanul megbújó gyökérben például elszakadhat a kasza nyaka, vagy a lappangó kövek kicsorbítják a kasza életét. A kaszások, ha meghallanak egy-egy ilyen bosszantó koccanást, azt mondják viccesen egymásnak: – A kő feni a kaszát! – Előfordul, hogy egy-egy fájdalmasan rosszul sikerült kaszavágáskor a kaszás a bűnös követ, amelybe a kaszáját behúzta, dühében messzire elhajítja.

A kaszát drótba behúzni még rosszabb, mert a drót végig leviszi a kasza finom életét, a kasza sorát. Márpedig a faluban akkoriban két borvíztöltőde is működött, amelyekben az üvegekötegeket dróttal bálázták, úgyhogy ezekből a karikába font kis drótdarabokból jutott a falu belső és külső határába is elég. A drótnak, szegnek, ócskavasnak a szocialista időkben nem volt becsülete, volt efféléből mindenfelé bőven. Ekkor keletkezett apám egyik bölcs és igaz közmondása is: – Fiam, tudd meg, hogy a világon a legtöbb a drót s a szar ember!

A nyári kaszálás minőségét ősszel a juhok is értékelik, amikor a juhseregek a havasokról leérkezve rámehetnek a Szent Mihály napja után felcsapott kaszálókra. Ha a kaszás rosszul vágta le a fűvet, és ott hagyta számukra a rend alját, akkor a juhok csendesen legelészve, elégedett bégetésükkel így értékelik a nekik tetsző végeredményt: – Báááácsika kaszáááálta! Báááácsika kaszáááálta! – Ha viszont a kaszás jól kaszált, és keveset hagyott nekik, akkor elégedetlenkedve, az élelmük után ide-oda szaladgálva, mérgesen rázzák a csengőiket: – Rááááágóráksuly kaszáááálta! Rááááágóráksuly kaszáááálta!

A KASZAFENÉS

Ha kaszáláskor a fűben a kasza élén megkoccan a kő, azonnal fenni kell. Sőt, elég csak egyetlen kis hangyabolyt elvágni, az elmetszett földcsomó is azonnal kiveszi a kasza élet, és a kasza nyőni kezdi a fűvet.

De még ha nem is történik ilyesmi, a kaszák maguktól is elfáradnak. Azt, hogy jól vagy rosszul vág-e a szerszám, a kasza vászna külsőleg is jelzi. A kaszapenge aljának ugyanis rendes körülmények között szép tisztának, fényesnek kell lennie, de ha a kasza nem akar vágni, a penge alja a rajta keményen lerakódó földtől lassan megfeketedik. A megfeketedés mindig a kasza fokától indul, és a helyzet súlyossága függvényében tart a kasza hegye felé. Ha fogja a föld a kaszavas alját, a kaszásnak minden csapásnál erőlködni kell, és a lihegése is tanúsítja, hogy felfojtotta őt a kasza. Ezt pedig hosszú időn át nem lehet bírni, a kaszálás még akkor is nehéz munka, ha a fűben könnyen jár a kasza. A rosszul vágó kaszát előbb fenni kell, de ha ez túl sűrűn történik, azaz ha a fenések nem hatékonyak, akkor újra meg kell verni. Ha pedig a verés sem használ neki, akkor a helyzet végleg reménytelen, nincs más, amit tenni, el kell hajítani a rosszul választott kaszavasat. – Hányd el, vesd el, kergesd el, a porát es égesd el! – így hangzott apám ítélete a végső megsemmisítésre.

A helyesen történő kaszafenés akkor válik igazán fontossá, ha a kaszálónak vagy a kaszáló valamelyik részének rosszvágó füve van. A soványabb, szőrfüves kaszálók mind ilyenek, ezek igazi kihívást jelentenek. Az egyik szomszéd falu, Csíkszentgyörgy erdei kaszálóíró nálunk az hírlett, hogy mivel ott csak három nap és három éjjel nő a

törpe szőrfű, ezért a nehéz körülmények közepette a kaszásmesterséget azokon a havasokon lehet jól megtanulni.

Hát, nem kíváncsoztam oda kaszásnak, annyi bizonyos. Előbb már említettem, hogy még a helyes kaszafenést sem tudtam rendesen megtanulni, és olykor, amikor apám is kaszát fent, a magam kaszáját is neki adtam oda. Ma is gondolkodom azon, hogy hol hibáztam ennél az egyszerűnek tűnő műveletnél. Lehet, hogy valahogy mindig rossz szögben tartottam a fenőkövet. Alapvetően erre kell gondolnom, mert apámnak sohasem tetszett, ahogyan csinálom, ha rám nézett, olykor arra figyelmeztetett, hogy vigyázzak, mert így a kasza élét a fénkövel visszafenem. Ez azt jelentette, hogy a sok rosszul végzett fenéssel elfenem a kasza mérges élét, ami miatt a kaszát rövidesen ismét meg kell verni. Hogy ezt elkerüljem, úgy kezdtem kímélni a kasza élét, hogy nem nyomtam meg kellőképpen a fenőkövet. Így viszont a kő csak végigsiklott az élen anélkül, hogy elég élesre élezte volna azt. De akár megnyomtam, akár nem, a rossz szög miatt egy idő után mégis elfentem a kaszát, ami aztán emiatt ismét verésre szorult. Gyakrabban, mint az apám kaszája, ez volt a folyamatosan elkövetett hiba nyilvánvaló jele. A kaszafenés valaha rosszul megtanult, majd így begyakorolt csuklómozgását hosszú évek alatt sem sikerült kijavítanom.

A helyes kaszafenéshez természetesen jó kaszakő is szükséges. A túl erős kő csak végigcsúszik a kaszaélen, anélkül, hogy élezné azt. Vannak túlságosan szemcsézett kövek, amelyikék nagyon marják a vasat, eszik a kaszát, azaz hamar elfogyasztják a penge finom élét, és emiatt a kaszát gyakran kell verni. Van olyan kő, amelyik bogosodik, és egy idő után emiatt lesz használhatatlan. A felcsikiak régen a hegyi patakokból gyűjtött kövekből készítettek kaszakövet, és ezeket árulták nálunk Alcsikon is. A felcsiki „fehér kő” hibája az volt, hogy a fenésektől igen hamar fogyott. A háború alatt, a kicsi magyar világban boltban árult Hangya kaszakő általában jó volt, de a magyar világ elmúlt már régen, és azóta azok a régi jó magyar kövek is mind elkoptak, még emlékük sem maradt.

A kaszások megbecsülték a jól bevált kaszaköveiket, vigyáztak rájuk, nehogy eltörjenek. Kaszálás végeztével mi is kiloccsantottuk a vizet a fénköves táskából, majd jó szorosan fűvel tömtük meg azt, s így akasztottuk vissza hátul a nadrágszíjunkra.

A KASZÁS ÖRÖME

A kaszálókat tavasszal rendszerint megtakarítják. Ilyenkor összeszedik róluk a köveket, a száraz faágakat, és könyörtelenül kívágnak minden megfogant bokrot, csemetét. Ha ősszel vagy télen megganyézták volt a kaszálót, akkor tavasszal felgereblyélik a boronával korábban „elsurlatott” ganyé maradékát is, kapával elegyengetik a terepet. A meg nem tisztított, felhagyott kaszálók rövid idő alatt, néhány éven belül elvadulnak.

A kaszáló tisztán tartása, gondozása kaszálás közben is zajlik. A jó kaszás, miközben kaszál, mindig gondol a jövőre is. A kaszája elé kerülő köveket, ágakat összegyűjti, a kasza fokával szétveri a már nagyobb vagy akkor épp csak növekedni induló kisebb hangyabolyokat, hompokat¹². Mindezt azért, hogy a fű alja a következő kaszáláskor – ősszel, a Kísasszony hetében esedékes sarjúcsináláskor vagy a jövő évi nyári szénacsináláskor – rendben legyen. A hangyabolyok eltüntetése azonban nem vágással történik, egy jó kaszát szándékosan behúzni egy hangyabolyba barbár, lelketlen cselekedet.

Egy jól lekaszált, majd a szénaszárítás után frissen felgereblyélt kaszáló csodásan néz ki, az emberi erő, akarat és ügyesség szemmel látható szimbóluma, a rajta azonnal újrainduló, sarjadzó fű pedig a jövő reménye.

Apám ilyenkor, egy-egy nagyobb munka végén szokta kimondani az emberi sors egyszerű és nagy igazságát: – Az életben csak egy öröm van, fiam: a dolog.

Ezt az örömet pedig a nyári szénacsinálások idején mi sokszor átéltük. Olyankor, amikor estére jutva el-elnézegettük a simára kaszált területeken sorakozó, meggereblyélt, felzöldágazott boglyáinkat, amikor a kaszálóról az illatozó szénát elhozhattuk. Valóban ennyi és nem több az emberi boldogság: az eredményes munka öröme.

De van, aki valamiért nem tud boldog lenni. Aki például beteg, és emiatt nincs a munkához ereje. Mert akart volna ő is szegény, kínlódott is a kaszálójával, de a feladat teljesítése végül nem sikerült, az elkezdett munka ott maradt félbe-szerbe, a kínnal-bajjal valahogy lekaszált rendeket végül felvette az újrasarjadzó fű. Vagy van, aki lustának, hitehagyottnak született. Mert hozzáfogott ugyan a kaszáláshoz ő is,

12 homp = 'földcsomó, gyepcsomó'

de végül nem volt benne elég akarat, hogy befejezze a munkát, vagy eleve rossz, elhibázott volt valamilyen számítása. Vagy előfordul olyan is, hogy egy-egy hosszan tartó esős idő után megveresedett rendek vagy megfeketedett szénaboglyák jelzik az emberi akarat és törekvés szemmel látható kudarcát. Ez még a jobbik eset, mert ilyenkor azok, akiknek tönkrement a szénájuk, csak egy rajta kívül álló ok miatt nem tudtak boldogok lenni. Mert ha megtetted azt, amit meg kellett tenned, felmentheted magad, és megvigasztalhat az, hogy nem rajtad múlt a boldogság: – Miénk a munka, Istené az áldás.

Évek hosszú sora jött egymás után, és mindegyik év elhozta a nyári szénacsínálások nagy nekibuzdulásait, majd az őszi sarjúcsínálások szép tiszta idejét. Mi pedig minden kaszáláskor jól éreztük magunkat, mert a szénafüveinket sorra mind megkaszáltuk. Igaz, a termés kétharmada – vagy a falutól távolabb eső helyeken „csak” annak fele – nem volt a miénk. A verejtékes munkával betakarított széna és sarjú színe-javát mindig felhánytuk a kollektív gazdaság istállóinak, szájvájainak „híjjaiba”. De abból a megmaradt egyharmadból apám egy pár jármásmarhát és egy-két hizóborjút tartott. Ezek árából pótoltuk az ő kőbányai, majd rakodómunkási fizetését. Kellott a pénz a házépítésre, az iskoláztatásra, egyebekre.

Az egyszer már kiosztott szénafüveket a kollektív gazdaság nem nagyon mérte újra, hogy a gazdáknak érdekükben álljon rendesen trágyázni a kaszálókat és általában a szénafüveket karban tartani. Így kicsi koromtól kezdve én is hamar megtanultam, és később is mindig jól tudtam, hogy a nyári szénacsínálás munkálatai hogyan következnek egymás után: előbb a faluhoz közelebb eső helyek: Berek, Dancsida, a rétben a Kétót-köze, Szeredahelykert, a Kétágú út jönnek sorra, majd haladtunk tovább az erdőalji nagyobb kaszálók felé, előbb a két Tivapatakára-menő kaszálóra, majd a Tajigahagyó alatt lévő Siposokéra.

Végül aztán, július vége felé mindig eljött a legnagyobb boldogság, az erdei szénacsínálás ideje. Apám ilyenkor kivette a nyári szabadságát. Egy hosszú nyári nap kora hajnalán, még pitymallat előtt a vállunkra vetett kaszákra, vasvillákra ráakasztottuk az élelemmel teli szákosokat¹³, az egyik kaszakantára rákötöttük a kaszaszeres tarisznyát, és

13 szákos = 'műbőrből és vászonból készült, bolti eredetű, zsákszerű táska' (román: *sacoșă*)

elindultunk a messzi havasok felé. A megkaszálandó erdei helyeket mi magunk választottuk ki, így ezek évről évre változtak, de volt úgy is, hogy ugyanarra a helyre többször is visszamentünk. Itt fent a havason is minden a kollektív gazdaságé volt – válogathattunk. A foglalás jogának elsőbbsége azé volt, aki egy-egy erdei helyre hamarabb megérkezett. Így lettek számomra Egres mocsár, Szemeskő teteje, a Gálóké, Lucs mejjéke, Kispatak feje a világ legszebb helyei, ahol rendszerint egy-egy fejszével összeütött féloldalú kaliba volt a szálláshelyünk, ahonnan éjszakánként az ide-oda hajladozó, nehéz, párás leheletekkel sóhajtozó fenyőerdők felett szépen lehetett látni a csillagos égbolt felét, miközben a távoli völgyekben, főleg valahol Nagyos fejében hosszan vonítottak, orgonáltak a farkasok. Ők már az esti kaszaverés-kor elkezdték ezt a muzsikát, de mivel messze voltak, ez minket nem zavart.

Az új világban aztán a saját régi kaszálóhelyeinket visszakaptuk, úgyhogy az általam addig megszokott rendben némi változások történtek. Berekbe, Dancsidába, a Kétágú úthoz, a Siposokéra már nem kellett menni, de helyettük ekkor megismertem a régi családi örökségeket: Csorba kertjét, Vágást, a Poklondi kaszálót, az Alsómezőt. Megtudtam azt is pontosan, hogy Szemeskő tetején hol van a mi saját erdei helyünk, de ott már nem kaszáltam soha, mert az új szép világban az emberek már nem művelték meg a faluhatár minden zegét-zugát. Más idők jártak kint a világban, és más idők jártak már otthon is.

Emlékszem, amikor a Csorba kertjében, a patakon túli, itt-ott szép bokrokkal tarkított kaszálónkat utoljára megkaszáltuk, és a szénássze-kérrel a hazainduláshoz készülődtünk, így szóltam apámhoz:

– Édesapám, most pedig nézzen vissza! Még egyszer, utoljára. Mert én most megmondom magának előre, hogy ez a kaszáló ilyen nem lesz soha többet, mert ezt már nem fogja így megkaszálni soha senki.

És visszanéztünk. Most már tudom, hogy valóban utoljára tettük. Később apám a betegágyán haláláig emlegette a jóslatomat, hogy a Csorba kerti kaszálónk, ami emberemlékezet óta mindig a miénk volt, soha többet nem lesz már megkaszálni. Bizonyára elvadult azóta, más nem történhetett vele.

Évre év jött, évre év ment, és most azon gondolkodom, hogy akarom-e még látni valaha is azt a bokrokkal tarkított, szép, ligetes helyet, vagy jobb, ha megőrzöm emlékeimben olyannak, ahogyan utoljára, akkor

ott estefelé láttam. A gondosan meggereblyélt, hatalmas szénásszekér már ott áll a nyomórúddal lekötve a kaszáló alsó sarkán, mert már az átkelésre készülünk vele a patakon, amelynek medre ezen a helyen kissé kiszélesedett, és így a víz is sekély. Hátral a lekötő lánc mellé felszúrtam már a villákat és a gereblyéket, fent a széna tetején, a kötőrúd mellett pedig ott vannak a kaszáink is, középük biztosan elhelyezve az elemóziás szatyraink, a borvizes üvegeink. A befogott tehének a végső vezényszóra várva még bele-beleisznak a halkan mondikáló patakba, amelyikben ide-oda cikáznak az apró halrajok, de igazából nem szomjasak már, azt szeretnék, hogy végre elindulhassanak a szekérral hazafelé. Honnan tudnák ők szegények, hogy nem jönnek ide vissza soha többé. Akkor még mi sem tudtuk úgy amúgy igazán, csak valami szomorú sejtés derengett a lelkünkben, miközben a csendes folyóvíz mellett nőtt mélyzöld egerfák alól visszaneztünk az alkonyi fényben hullámzó, szép, sima kaszanyomokra, és így ezzel az utolsó nézelődéssel lélekben megünnepeltük az egyhetes munkánk diadalát.

Láttuk, hogy a kaszáló a mi munkánk nyomán arcot váltott, most egészen mást üzen nekünk, mint egy vagy két héttel ezelőtt. Amikor még állt rajta az ide-oda lomhán hajladozó fű, a hely maga volt a még meg nem zabolázott természet, amely akkor kihívás volt a mi számunkra, és talán valamiféle szorongás forrása is: vajon elbírnuk-e mi ezzel a fütengerrel, vajon a felvállalt feladat elvégzése sikerül-e. De most, a munkánk nyomán a kaszáló képe megváltozott, a hely megszelídült és valóban a miénk lett. A friss és biztos kaszavágások végtelen sora egy diadal szemmel látható, letagadhatatlan jele volt, annak letagadhatatlan bizonyossága, hogy itt végül a mi erőnk, a mi akaratum lett a győztes. Éreztem, hogy igaza van apámnak: a dolog az egyetlen igazi öröm az életben, az ember csak ilyenkor, a jól elvégzett munka után boldog igazán.

A kaszálás fent leírt tudománya mára érvénytelenné vált és elveszett. Új eszközök jöttek a régi kaszák helyett, és ezekhez az új tárgyakhoz új emberek tartoznak. Nekik elég annyit tudniuk, hogy ha a kertjükben már túl nagyra nőtt a fű, akkor be kell dugniuk valamelyik konnektorba a fűnyírógép áramkábélét. És a gép áruházi prospektusában ezt le is rajzolják nekik. Ha pedig idővel elromlik a fűnyírógép, és nem érvényes

már rá a garancialevél, akkor újat kell majd vásárolniuk helyette valamelyik nagyáruházban.

Egy-egy átlagosnál műveltebb ember pedig, aki ezen felül még tudja azt is, hogy a fűvágás műveletét valaha nem fűnyírógéppel, hanem egy kasza nevű szerszámmal végezték, és nem sajnálja a fáradságot, hogy megtudjon róla valamit, elmehet a múzeumba, ahol a belépőjegy ellenében az ottani tárgyak között megtalálja majd valahol a kaszát is. Talán vasból összehegesztve és szép kékre lefestve. És ha szerencséje van, talál egy hozzá illő embert is népviseletben, aki aztán majd neki mindent megmagyaráz.

FÜGGELÉK

A kaszálás szókinccse és állandó nyelvi kifejezései

A kaszáló

kaszáló 'gyep, amelynek lekaszált széna- vagy sarjűfűvét szárítva hasznosítják'; **fű, széna** **fű** 1. 'kaszáló' „Vajon kié ez a fű itt?” 2. 'széna' **fű** „Hajnalba, amikor a fű tövit meglátod, má vágni kell.”; **hely, kaszálóhely** 'kaszáló' „Van egy helyem odafél Tiva patakába.”; **széna** 'lekaszált és szárítással tartósított fű'; **széna** **fű** 'lekaszálandó fű, amit majd megszáritanak' „Kiszökött a nyúl a széna **fű** **ből.**”; **sarjű, sarjű** **fű** 'a lekaszált fű tövéről másod- vagy harmadízben nőtt fű'; **hattyúsarjű** 1. 'a lekaszált sarjűfű tövéről nőtt fű, azaz második sarjű, amit már összel kaszálnak le' 2. 'megszáritott második sarjű'; **sarjű, sarjű** **széna** 'lekaszált és megszáritott sarjűfű'; **kasza alá való fű** 'érett széna **fű**; **láb fű** 'egy pászma fű'; **döltes fű** 'ledölt fű'; **rosszvágó fű** 'olyan fű, amit rosszul vág a kasza'; **jóvágó fű** 'olyan fű, amit jól vág a kasza'; **szórfű, szórfű** **es fű** 'hegyi sovány kaszálók és legelők uralkodó pász **tfűve, amit rosszul vág a kasza. Latin: Nardus stricta.** „Szórfűbe lehet megtanulni jól kaszálni!”; **salátás fű** 'vizes vagy kövér helyeken nőtt, nagyobb levelű növényekből álló fű' „A jó salátás fűbe nem es kell megfenni a kaszát. Ott a kaszás csak azért fen, hogy egy cséppét pihenjen meg.”; **csucsukás fű** 'nagy levelű, zsenge növényekből álló, könnyen kaszá **lható fű** „Az ilyen csucsukás fűvet jól vágja a kasza.”; **csutakos fű** 'csomósan nőtt fű, rendszerint vizes réti helyeken' „A csutakos helyek **en figyelmesen kézen kell tartani a kaszát.”; csónyagos hely** 'vizes hely, ahol csomósan nő a fű' „A fű töve csónyagos.”; **honcsokos hely/kaszáló** 'egyenetlen, dimbes-dombos, vakondtúrásokkal, vaddisznótúrásokkal

stb. tele kaszálóhely'; **fontófű**, **fontófüves fű** 'mezei zsurlót tartalmazó fű, latin: *Equisetum arvense*' „Ha a fontófű belékerült a szénába, nem észli még a marha.”; **kutyatej**, **kutyatejes fű** 'a kutyatejfélek családjába tartozó mérgező növény' „A kutyatejes füvet nincs és métt lekaszálni. Az élyen szénát mind kihányják a marhák a jászójból.”; **belésütött a nap a fűbe** 'elmúlt a reggel és kiszáradt a harmat a fűből' „Addig vág jól a kasza, amíg a fűbe belé nem süttött a nap.” „Ha a nap a fűbe belésütött, belésüt a kaszásba és hamar.” (értsd: 'ellustul a kaszás is a napon'); **főlcsapják a kaszálót** 'ráengedik legelni az állatokat' „Ha a sarjübuglyákat elvitték rólla, a kaszálló ősszel fél van csapva.”

A kasza és részei

kasza 1. 'a szerszám egésze' „A kaszát a rend alá eldugtam.” 2. 'kaszavas' „Van aki a kaszát a nyeliről leszéréli, s úgy veri még.”; **kicsi kasza**, **kicsi bicska**, **bicskacska** 'kis méretű, 60-70 centiméteres kasza'; **nagy kasza** 'nagy méretű, 80-90 centiméteres kasza'; **kaszanyel**, **kaszanyél**, **kasza nyele** 'kaszanyél'; **kaszakanta**, **kasza kantája** 'kasza nagykacsa' „A kaszakantát métt törted ki?"; **alsó** ~ **assó kaszakanta**, **felső** ~ **felső kaszakanta** 'a kaszanyélen lennebb és fennebb elhelyezett nagykacs' (nagy dőlésszögű lejtőn való kaszáláskor szereltek két kantát a nyélre); **kaszavas**, **kasza vasa** 'kaszavas, kaszapenge'; **kasza vászna** 'kasza lapja'; **kaszaél**, **kasza éle** 'kaszavas éle'; **kasza foka** 'a kaszavas felső, az éllel szemben lévő tompa része' „A honcsokot a kasza fokával szérteütte.”; **kasza fánca** 'a kaszavas felső pereme'; **kasza hegye** 'a kaszavas hegye'; **kasza sarka** 'a kaszavas hátsó, kiszélesedett, nyél melletti része' „Kicsit nyomd még jobban a kasza sarkát, s ne hagyd ott a rend alját!"; **kasza nyaka** 'a kaszavas belső vége, amelyet a nyélre helyeznek'; **elszakad a kasza nyaka** 'kaszavágáskor eltörik a kasza nyaka' (pl. fűcsomóba, ágba, kőbe történő belevágás esetén); **kasza makkja** 'gyárilag öntött kis kidudorodás a penge nyakán, amit a kasza összeállításakor a megcsapott nyélbe illesztenek'; **kaszakarika**, **szorítókarika** 'kaszagyűrű' „A kaszakarikát régén árulták a bótba.”; **kaszaék** ~ **kaszaik**, **kasza ékje** ~ **kasza ikje** 'a kaszavasat és a kaszanyelet a kaszagyűrűben összeszorító ék'; **megékeli a kaszát** 'ék segítségével a kaszavasat a kaszagyűrűben hozzászorítja a kaszanyélhez'; **hajla**, **kaszahajla** 'kaszacsapó, azaz

aratáskor a kasza nyelére erősített két- vagy háromágú, gallyszerű vessző, amely a levágott gabona egyenletes dőlését biztosítja'; **félszērēli a kaszát** 'nyélre helyezi a kaszavasat, összeállítja a szerszámot' (más falvakban, pl. gyimesi csángóknál: *félszēgzi a kaszát*); **beállítja a kaszát** 'összeszerelēskor a testmagasság és a kaszálandó fű természete szerint helyezi el a kaszavasat a kaszanyélen'; **nekiállítja a kaszát a fűnek** 'a kaszálandó fű természete szerint állítja be a nyélen a kaszavasat'; **megcsapja a kaszanyelet** 'a kasza összeállításakor a kaszás testmagasságának megfelelő dőlésszögben vágja le ferdén, rézsütosan a kaszanyél alsó végét'; **nagyra állítja a kaszát** 'a kaszavasat úgy helyezi a nyélre, hogy nagyobb, szélesebb fűnyalábot vágjon vele, tehát nagyobb csapásokkal haladjon előre' „*Ha erőst nagyra állítottod, akkor fojlik a fűbe a kasza.*”; **kicsikére állítja a kaszát** 'a kaszavasat úgy helyezi a nyélre, hogy keskenyebb fűnyalábot vágjon vele' (kövér, döltes fűben) „*Ha kicsikére állítottod, akkor szökik ki a fűből a kasza.*” „*Ha a kasza kicsikére van állítva, nem lehet erőst terítettzni vele.*”

A kaszálás

kaszálás 1. 'széna- vagy sarjűfű kaszával való levágása' „*A kaszálás nehez munka.*” 2. 'a kaszálás ideje' „*Kaszáláskor történt nyárba.*” 3. 'kisebb mennyiségű, általában állatok etetésére szánt, frissen lekaszált takarmány, gabona' (jelzős szerkezetekben is: **szénakaszálás, sarjűkaszálás, gabonakaszálás, zabkaszálás** stb.) „*Hoztam egy kicsi kaszálást a lónak.*” „*Csak valami árpakaszálás vót a szekeren.*”; **nyom, kaszanyom** 'az a lekaszált fűsáv, amelyen a kaszás kaszáláskor előrehalad; szélessége kb. 100-120 cm' „*Erőst szélēs kaszanyomon jár.*”; **rend** 1. 'kaszanyom' (lásd előbb) „*Ha még két-két rendēt bevágunk, ez a láb fű lefogy.*” 2. 'a kasza által levágott fűnyalábokból összegyűlt, sorokat képező fű' „*Jó vastag rendēk esnek.*” 3. 'száradó, szétszórt széna- vagy sarjűfű' „*Villán szárad a rend.*” „*Elverte az eső a rendēt.*”; **rendet vág** 'kaszál' „*Vágok olyan rendēt, mind te! / Vagyok olyan legén, mind te!*” (népdal); **vékony ~ vastag/kövér rend, vékony ~ vastag/kövér rend esik** 'vékony/vastag fűsorok képződnek a kaszavágások nyomán' „*Ha nem ganyézzuk még a kaszálót, jövőre itt még vékonyabb rendēk esnek.*” „*Jó kövér rendēk esnek.*” „*Olyan rendēk esnek, mind a derekam.*”; **kivág valakit a rendből** 'maga mögé utasít valakit a kaszások sorában, mivel jobban kaszál, mint ő' „*Má öregembēr vagyok, de még engēm az onokáim*

a rendből nem vágta ki!"; **nagy helyën/nyomon jár, nagy helyt jár, nagy nyomon mënyën** 'túl széles kaszanyomon halad'; **terittëzik** 'maga körül nagy helyet kaszál le, túl széles nyomon kaszál' „Ugyanbiza vajon métt kell nekëd így terittëzni?!”; **kicsi helyën/nyomon jár** 'kaszáláskor keskeny kaszanyomon halad'; **fëlnyomon mënyën/jár** 'túl keskeny sávot kaszál le, csak félrendet vág le' „Ő má olyan öreg, hogy neki szabad fëlnyomon és mënni.”; **elkeskënyëdik a rendje** 'keskeny nyomon kaszál'; **Ne keskënyëdj el, mind Ferenc Mihály!** 'ne búsulj, ne szomorkodj!' (A szólás magyarázata: az illető nem tudott széles kaszanyomon kaszálni, és az elkeskenyedett nyomot, illetve a vékony rendet látva maga is „elkeskenyedett”, azaz elszomorodott.); **(nagyra) veti a kaszát a fûbe ~ nagyra tartja a kaszát** 'túl széles kaszavágásokat tesz eléfele, gyorsan akar előrehaladni' „Ne vesd a kaszát a fûbe, me akkor tincsel.”; **fojlik a kasza, belëfojlik a kasza a fûbe** 'a kasza felszerelésekor túl nagyra állított kasza nem vágja le mind az eléje kerülő fûvet, és a vágás után nem lehet kihúzni a fûből' (lásd még előbb: **nagyra állítja a kaszát**); **tincsel a kasza** 'kisebb fûtincsel, fûnyaláb marad levágtatlanul a kaszavágás után'; **szökik ki a fûből a kasza** 'a kasza felszerelésekor kicsire állított kasza nem tesz eléfele elég széles vágásokat' (lásd még előbb: **kicsikére állítja a kaszát**); **(mëg)csapja a fûvet** 'a kaszanyom jobb oldalán, azaz a kasza sarkánál nem tóból, hanem csak derékban vágja le a fûvet' „Ne csapd a fûvet, nyomd mëg jobban a kasza sarkát!”; **megnyomja a kasza sarkát** 'kaszáláskor a kasza sarkát erősebben megnyomva teszi a kaszavágásokat' (nehezebben kaszálható fûben, pl. szörfüves helyen; ellentéte: **kaszahëgggyel kaszál**); **kaszahëgggyel kaszál** 'kaszáláskor csak a kasza hegyével tesz kaszavágásokat' (vastag vagy összegabalyodott fûben; ellentéte: **mëgnyomja a kasza sarkát / a kasza sarkával kaszál**); **ott hagyja a rend alját ~ ott marad a rend alja** 'nem egészen tóból vágja le a fûvet a kaszanyomban' „Ha a rend alját ott hagyod, nem kapsz ebédet.” „Sok lëkvárt ne ëgyél, me attól az erő nem szaporodik, s végül ott marad a rend alja.”; **leereszti a kaszát ~ mëgnyomja a kaszát** 'egészen a földig leereszti a kasza élet, rövid tarlót vág' (ellentéte: **këzën tartja a kaszát**) „Élyen csutakos helyekën nem szabad leereszteni a kaszát.”; **këzën tartsa a kaszát** 'úgy vágja a fûvet, hogy nem ereszti le egészen a földig a kaszát, azaz nagyobb tarlót vág' (ellentéte: **leereszti a kaszát**); **belëhúzza**

a kaszát valamibe 'belevágja a kaszát valamilyen akadályba' „*Úgyelj a kaszádra, ne húzd belé, se csutakba, se kőbe, se hompba!*”; **utánna áll a (döltes) rendnek/fűnek** 'úgy áll a kaszával a túlérlett, ledólt fű mögé, hogy az előrehaladás iránya a dőlés irányával megegyezzen' „*Állj utánna a döltes fűnek, ne kaszálj soha szembe vele!*”; **reggeli/esti harmaton kaszál** 'harmatos, vizes fűvet kaszál reggel vagy alkonyatkor'; **jó kaszálóidő** 'felhős idő, mikor nincs kánikula'; **Ha tincsel a kasza, a kaszás pëtit** (hímvesszejét) **a tincshöz hëzzakötik**. – Helyzetmondattal. Tréfás fenyegetés.; Úgy vágd a fűvet, hogy a kasza alatt egy vesszőt tudj elhordozni. 'ne engedd le teljesen a földre a kaszavasat'; **Tartsd kézën a kaszát!** 'ne engedd le teljesen a földre a kaszavasat' (pl. vizes, zsombékos helyen, ahol csomós a fű töve, vagy dimbes-dombos, egyenetlen talajon); **Hajnalba, amikor a fű tövit mëglátod, a rendët má vágni këll**. 'a kaszálást pitymallatkor, hajnalban kell elkezdeni'; **A kaszás a reggeli harmaton annyit kaszál, mind utána egész nap**. 'a reggeli harmaton, a hűvös időben lehet a legjobban kaszálni'; **Tudja Pál, mit kaszál**. 'titokban tart, nem beszél ki valamit, amit végez, ami történik vele'; **kaszál a lábával** 'sántít'; **kasziba (embër)** 'sántító személy'; **Se fű, se rend [s ësözöd a magadët mellette]**. 1. 'ha nagyon vékony a fű a kaszálón, vagy ha a kaszás rosszul kaszált, a kaszálás után nincs lekaszált rend sem, de már lábon álló fű sem'. 2. (átvitt értelemben) 'nincs eredménye a munkának, de költségek vannak vele; noha nincs haszon a munka után, annak költségeit nem lehet elkerülni'.

A kaszafenés

kaszát (mëg)fen 'fenőkövel kaszát élez'; **fënkő ~ fenkö ~ fenökő** 'kaszakő'; **fënköves táska ~ kőtartó ~ fënkőtartó** 'fenőkő tokja' „*Kifolyt a víz a fënköves táskából, s most nem fogja a kő a vasat.*”; **kicsorbitja a kaszát** 'csorbává teszi a kasza élet' „*A kő kicsorbítottotta a kaszát.*”; **kivëszi a kasza élit** 'kitompítja a kasza élet'; „*A főd kivëszi a kasza élit.*” „*Aratáskor sűrűbben këll fenni, met a gabonának erös a töve, s hamar kivëszi a kasza élit.*”; **mëgtámasztja/leszúrja a kaszanyelet** 'kaszafenéshez készülve földbe szúrja a kaszanyelet'; **mëgtöröli/mëgdörgöli a kaszát** 'fenés előtt egy nyaláb fűvel megtisztítja a kasza lapját'; **elfeni a kasza élit** 'túl erősen megnyomva a kaszakövet, lefeni

a kasza éles élét'; **visszafeni a kasza élit** ~ **szembefen a kasza élivel** 'hibásan tartva a kaszakövet kifeni a kasza éles élét' „*Ha szembefensz vele, kivészöd a kasza élit.*”; **Ha a követ/hompot/hangyabolyt elvág-tad, a kaszát fenhetéd még.** 'a kőbe, földbe belevágott kasza azonnali fenést igényel'.

A kaszaverés

kaszát ver ~ **kaszaverés** 'ütésekkel kalapáccsal üllőn kaszát élez' „*A veréssel nyújtani kell kifelé az élet, mind a téstát.*”; **kaszaverő kalapács** 'kaszakalapács'; **lapos kalapács** 'lapos tetejű kalapács'; **hégys kalapács** 'elkeskenyedő tetejű kalapács'; **videás kalapács** 'beleforrasztott, keményebb fémötvözzel ellátott kaszakalapács'; **üllő** 'kaszaverő üllő'; **lapos üllő** 'lapos tetejű üllő'; **hégys üllő** 'elkeskenyedő tetejű üllő'; **kaszaszér** 'a kaszaveréshez szükséges szerszámok: kaszaverő kalapács és az üllő'; **kaszaszérés tarisnya** 'a kaszaverő eszközöket, ún. kaszaszért tartalmazó tarisnya' „*A kantára félakasztotta a kaszaszérés tarisnyát.*”; **kaszaverőhely** 'kaszaveréshez kialakított hely, amely tartalmazza a rögzített üllőt, az ülőhelyet és a kaszanyelet megtámasztó helyet'; **erőssre/lágyra van edzve az üllő/kalapács** ~ **lágys üllő/kalapács** 'keményre/lágyra edzett üllő/kalapács'; **jól/rosszul verődik az él/a kasza** 'ütésre könnyen vagy nehezen képződik a kasza éle attól függően, hogy lágyabbra vagy keményebbre van-e edzve a kaszavas'; **hamar váslik a kasza** 'a lágyabbra edzett kaszavas éle hamarabb elváslik'; **a kasza mérge** 'a kasza éles, finom éle' „*A homp kivészi a kasza mérgit.*”; **a kasza vasa megviaszosodik** 'a túl keményre edzett kaszavas éjszaka kissé meglágyul, ezért az ilyen kaszát kora hajnalban kell verni'; **béhasad(ozik) a kasza éle** 'behasad a kasza éle' „*Ha a kasza éle béhasadt, a kaszavasat vethetéd el.*”; **gyakran ver** 'sűrűn kell megvernie a kaszáját' (ha lágyra edzett a kaszavas); **gyérén/ritkán ver** 'ritkán veri meg a kaszáját' (ha keményre edzett a kaszavas); **tövitől veri a kaszát** 'a kaszaverést a kasza tövétől kezdi' „*A tövitől szokták verni a kaszát, nem a hégytől.*”; **hégytől veri a kaszát** 'a kaszaverést a kasza hegyétől kezdi' „*Ha a hégytől veréd a kaszát, a kasza töve osztán végül nem jól fekszik az üllőn.*”; **kifogazza/mégfogazza a kasza élit** 'egyenetlenül, rosszul veri a kaszát, és kifogazza annak élét' „*Ha túl künt ütssz, kifogazod a kasza élit,*

ha túl bent ütsz, akkor nem vékonyodik az él.”; **sora van a kaszának/a kaszaélnek** ’a frissen vert kasza élére egy második, finom él képződik, ami a fenések következtében majd eltűnik’; **fogja a főd a kaszát** ~ **(mög)feketedik a kasza vászna** ’ha rosszul vág a kasza, kemény földlerakódás keletkezik a kaszalap alján, ez jelzi, hogy verést igényel’ „*Ejiszé nem vág jól a kaszád, hogy ilyen erőt fogja a főd?*”; **möglebbenti a kaszát** ~ **möglebben a kasza** ’kaszaveréskor egy vagy több elhibázott ütés következtében (ha az ütés olyan helyre irányult, ahol a kaszaél nem feküdt jól az üllőn) a kaszaél egy kis szakaszon ki-be hajlíthatóvá, pattinthatóvá válik, ami a kaszálást megnehezíti’; **Ha nem tudsz kaszát verni, ő ver még tégedet.** ’a kaszásnak meg kell tanulnia a kaszaverést’; **A kasza mondja még, hogy mikor kell verni.** ’a kaszát akkor kell verni, amikor nem vág jól’; **A kő feni a kaszát.** ’a kőbe vágott kasza nem vág’ – Tréfás.

A kaszás

kaszás(embër) ’kaszás’; **jó/rossz kaszás** ’jól/rosszul kaszáló kaszás’; **a kasza felfojtja a kaszást** ~ **felfojlik kaszás** ’ha rosszul vág a kasza, a kaszás lihegve, nehezen kaszál’; **kiáll a kaszás** ’elfárad a kaszás’; **kaszálókaláka** ’egymás kölcsönös megsegítésén alapuló csoportos kaszálás’; **A kaszáláshoz kell két erős kar s egy nagy bolond fej.** ’a kaszálás nehéz munka, amelyet nem a tanult emberek végeznek’; **A kaszásba belésütött a nap.** ’ellustult a nyári melegben a kaszás’; **A kaszás sok lëkvárt ne ägyék, met akkor a rend alja ott marad.** ’a kaszálás nehéz munka, ezért a kaszásnak jól kell táplálkoznia’; **Rossz kasza nincs, csak rossz kaszás.** ’minden kaszával lehet jól kaszálni’.

B. Kovács András

HOGYAN ÉRETT BE A RENDSZERVÁLTÁS?

Legalább két történelmi korszakot ölel át Bálint József építész-mérnöknek és városi tanácsagnak az interjúkészítő kérdéseire megfogalmazott visszaemlékezése, de főleg a nyolcvanas évek végét érinti. Külön érdekessége, hogy a székely régió kívülről érkezve, friss szemmel vehette szemügyre e kismagyar világot. Még fontosabbá válik mondandója annak folytán, hogy mivel új emberként összeköttetésekben nem bővelkedett, a gigantikus csatornaépítéshez is kivezényelték, ott köszöntött rá a rendszerváltás, amiben tevőlegesen is részt vállalt, megélve egy kisebb üzemi forradalmat, még hozzá vezető pozícióban.

Jellemző rá, szerencséjének tartotta, hogy a Székelyföldön választhatott munkahelyet magának az azóta megszűnt ún. kihelyezési rendszer forgóhintájára kerülve. Vezető beosztásúként lényegiek az észrevételei a korabeli munkaerőkölcs és munkafegyelem kapcsán, valamint a kommunista rend gazdasági célszerűtlenségét illetően. Külön figyelmet érdemel, hogyan kísérletezett beosztottjai között hatékonyabb szervezéssel. A csatornaépítéshez és a forró decemberi napokhoz fűződő emlékei mára történelminek számítanak.

EGY IGAZI TELJESÍTMÉNYBÉR KÖRÜLI VISZONTAGSÁGOK

- Nem bántad, hogy a Székelyföldre kerültél?

- Sőt, örvendtem, hogy nem választotta más el előlem. A Kovászna megyei helyi ipari vállalathoz kerültem, illetve annak egy utódjához, az ún. Bazalthoz, kályhagyárnak is nevezték, mert a központja akkor a csempegyár volt, Sepsiszentgyörgyön a Bukaresti úton, az Olt felől. Az udvaron lakatos-, gépjavító- és asztalosműhely is tartozott hozzá, de voltak kavics- és homokbányák, osztályozó állomások, betonkeverő állomások a megye téglagyáraival, néhány malommal, sőt varrodával együtt. A nagy iparosítási roham után – tehát még 1970 előtt – ez lett a megye legnagyobb vállalata, és még a '80-as években is tekintélyes hálózattal, sok alkalmazottal rendelkezett.

- Az akkor folyó erőltetett tömbházépítési kampányban – volt év, amikor háromezer lakást adtak át, ami tízezer új lakost jelentett a megyeszékhelyen – tehát nem vettél részt.

- Azt a megyei építővállalat végezte. Én utóbb kikerültem a kályhagyár termelési részlegére, azt fejlesztettem, és kilenc hónap után ott lettem ún. szekciófőnök, részlegfelelős. De nem kaptam meg a fizetésemelést, mert nem léptem be a pártba, úgyhogy 2490 lejről nem emelkedett a fizetésem 3060 lejre. Miért nem léptem be? Nekem az egypártrendszer nem rendszer, mondhatnám: elvből utasítottam el. Munkába állásom egy évvel az ún. szoborrobbantás után történt, 1985-ben, arról tehát nincsenek emlékeim. De ismertem az akkor elhunyt Vaszi Jánoska szüleit, ott dolgoztak a Bazaltnál, ahogy akkor a vállalatot nevezték a közbeszédben.

Kik dolgoztak ott? Főleg szentgyörgyiek, persze. Például Sárkány László, aki a szilágycsehi bútorgyári gyakornokságból került haza, s vagy húsz éve halt meg autóbalesetben a rétyi kereszttútnál. Szentgyörgyi volt Szász Károly, a későbbi aracetgyáros, aki szintén elhunyt már. Ketten jöttünk, Láng Lia kolléganővel, aki más évfolyamra járt. (A két évfolyamon akkor tíz csoportban 300-nál többen végeztünk. Emlékszem, tizenhárom csoport kezdte meg az első évet és tíz csoportnyian végeztünk, a mienkben a 33-as létszámból huszonvalahányan fejeztük be a tanulmányainkat és diplomáztunk.) Sok új ember volt a vállalatnál. Az igazgató, B. M. építészmérnök, a tervezőintézet korábbi igazgatója, róla nevezték el a hágót az intézet mellett, kemény fickó volt. A Bazaltnak több száz alkalmazottja volt, a fő egysége a csempekályhagyár ott volt helyben, mellette irodák, asztalos-, lakatos- és nehézgépjavitó műhelyek, továbbá a kilyéni meg más homokbányák és kavicsrostálók, legalább három téglagyár és malmok Torján, Árapatakon, Esztelneken...

- Tehát ami nem szövetkezeti formában működött.

- Igen, a kisipar állami része. Fejlesztés előtt állt, mert márványvágó-feldolgozó részleget kívántak nyitni, a kőbányák is hozzá tartoztak, a málnásfürdői Botos-bánya, ahol vörös andezitet termeltek ki, a vargyasi mészkőbánya, ahova mozaikrészleget terveztek, de más lett. A betontermelés nagyban folyt, ma is folyik, a csempekályhákért

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 133

sorban álltak, a bútor- exportra dolgozott, a lakatosműhely szintén. A téglagyárak működtek, utóbb rendre bebuktatták, szétverték mindet. Na de munka volt elég, Kilyénben oxigéngyárat akartak létesíteni, az épület elkészült, a gyár nem. Később az IGO állított fel egyet.

Minket, kettőnket a tervezőirodába osztottak be, az gyűjtőiroda volt, ahol földméréstől asztalos- és fémtárgyak tervezéséig mindennel foglalkoztak. A cégen belüli felújításokat és építkezéseket mi ketten kaptuk feladatul. Nekem sok kiszállás is jutott, hol egy építőcsoportot, hol a lakatosokat adták mellém. Ez remekül fogott, mert a hiányosságokat rögtön fel tudtam mérni, ha kifelejtettem valamit a gazdasági számításból, akkor megtanultam: ezt legközelebb ne tegyem, mert utólag nehéz jóváhagyatni. Kilenc hónap után egységfelelősnek neveztek ki az építőkhöz. Kőművesek és szobafestők voltak, akik ahhoz voltak szokva, hogy a munka mellett valahogyan csak eltelik a nap. Különben a szakmát eléggé értették, de nem volt fegyelem, ivászat annál inkább. Itt rendet kellett tenni. Messze én voltam a legfiatalabb, és főnöknek is az, a legek rendjén pedig az enyém volt a legkisebb fizetés. Gyakornoki, azaz 2100 lej, ez a második évben 2270-re, utóbb 2300-ra, a három gyakornoki év leteltével 2490 lejre emelkedett. Ebből a maroknyi emberből, akinek egy malterkeverője és pár lapátja volt, csapatot kellett szervezni. Lehetőséget kaptam ugyanis, hogy pár új embert vehessek fel. A célunk az volt, hogy magánházat is tudjunk építeni, ugyanis lakossági szolgáltatást is nyújtottunk. Ez több szakmát igényelt, családi házakat építettünk Kézdimartonoson, például Nagy Ferdinánd korábbi megyei elsőtitkár édesapjának a nevére, de nyilván a fiának. Érkezésemkor már Rab István volt a megyei pártbizottság első titkára, hamar megismertem a helyi mondást: „Királyok voltunk (lásd Király Károly), majd nagyok lettünk, most meg rabok vagyunk”.

- *Mit szóltál a góbékhoz? Azt monddod, iszákosak voltak.*

- Nem általánosítok. Ott a csoportban kedvelték az italt, mert el voltak hanyagolva egy kicsit. De az építőiparban hol nem voltak azok? Főleg ha egy kicsit hűvösebbre fordult az idő, vagy esett az eső, nem küldhettek senkit haza, hanem megvárták ott helyben a jó időt. Ha szabad ideje van az embernek, bármit megtehet. Bevezettem a nagyobb rendet, nagyon mérsékeltek az italozást, mert messziről megéreztem, és a fizetésükön is meglátszott, a számoláson. Nem a levonásokon.

A béreket én számoltam ki, mégpedig teljesítmény alapján. Lett is belőle cirkusz, a magasabb kategóriások (bérezési osztály és szakképzettség függvényében fel voltak háborodva, miért kapnak az alacsonyabb kategóriások többet. „Fiúk, ti ennyit végeztetek, ennyi pénz van rajta, ezt osztottam el köztetek kategória szerint. A másik külön kiscsoport ezt végezte, ennyi jár nekik. Feljelentettek az igazgatónál. Mikor elmagyaráztam neki, mi a helyzet, azt kérdezte: „És még ezeknek a tekergőknek adott ennyi pénzt?”. Én fenntartottam, hogy az embe-
reket a teljesítmény szerint kell fizetni. Pártdirektíva volt az ún. *globális akkord* (kollektív teljesítmény szerinti bérezés), én mindenképpen egyénre lebontva adtam, ha kellett öt kiscsoportot hoztam létre, s ha úgy hozta, sorshúzással döntöttünk, melyik munkálat melyik csoportnak jut, ha hasonlóak voltak és el tudták végezni. Ne mondhassák, hogy egyeseket jobban pártolok. Ha kellett, inkább néhány órával többet töltöttem a számolással, de az nekem hamar ment. Én általában hónap végén három óra előtt leadtam a teljes zárást, az anyagelszámolást és a munkabért, minden számlával együtt. Szóval elvégeztem az irodai munkát, felügyeltem szakmailag is. Előfordult: kiküldtek, mérjem fel, mi a teendő, a költségvetést jóváhagyattam az igazgatóval és a kuncsafttal, kezdődhetett a kivitelezés. A IAME udvarán kazánházat építettünk, mindenféle javítást elvégeztünk a cégen belül, felújítások, meszelés, festés, kémény és tetőjavítás. Kihívtak, megnéztem, elvégeztem a számítást, jóváhagyattam és elvégeztük.

- *Miért vitt csődbe minket az akkori rendszer?*

- Mert túlerőltették. Elveszett az egyéni tehetség, mindenkit bekényszerítettek az egyetlen akolba. Az *acord global*nál visszahúzóbb számárságot nem lehet kitalálni. Egyetlen eredménye az volt, hogy nem halt éhen senki, a minimálbért ki lehetett osztani mindenkinek, s a jobbaknak csak a maradékból jutott némi többlet.

- *A pártfőtökár teljesítményfokozó módszernek szánta.*

- Inkább hazudozás, hamisítás lett belőle. Ha csapatban mindenkit a közös teljesítmény szerint fizetek, akkor nem érdemes egyénileg többet nyújtani. Én azzal, hogy felosztottam őket kisebb csoportokra, versenyhelyzetet teremtettem. Hogy otthon ne szégyenkezzenek a keresete miatt, többet kellett dogoznia és nem élősködhetett a mások

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 135

nyakán. Akadt olyan munkásunk, aki soha ellent nem mondott, mindennap jelen volt és kétszer annyi bért vitt haza, mint amennyit elvégzett, mert igazságtalan volt a rendszer. Valaki mindig dolgozott helyette, ő addig magyarázott. Simulékony emberek, akik a munkát mindig kikerülik valamilyen szöveggel, főleg a nehezét. A kategória-vizsgán pontosan a simulékonyosságuk okán előnyben részesítették őket, magasabb volt a besorolásuk, mint amennyit érdemeltek. Én nem engedtem meg, hogy aki többet dolgozik, eredményesebben és szebben is, az kevesebbet vigyen haza, mint ez az illető. Ezt úgy lehetett elérni, hogy külön alcsoportba osztottam be. Meg volt az is engedve, hogy átkérezkedjék valaki az egyikből a másikba. A műveleteket kiosztottam hozzáértés szerint, a kályharakást például. A gázfűtés előtti pakura-fűtés idején a samott téglák annyira összeolvadtak, szinte üvegszámba mentek már, azokat évente újra kellett rakni. '88 decemberére végül már 23-an voltunk, gáz- és vízszerek, asztalosok, kőművesek, szobafestők és vasbetonszerelők, s egy családi házat kulcsrakészen fel tudtunk húzni.

AZ ELŐLÉPTETÉSEK TERHESSÉ VÁLHATNAK

– *Ez a december számodra fordulóponthoz jelentett? Nem a következő évi?*

– Azért '88 decembere, mert akkor Málnásfürdőre küldtek egy kőfaragó egységhez, hogy az épülő bukaresti Nagyház (*Casa Poporului*-nak nevezték, félbemaradt, utóbb fejezték be, és ma a parlament székel benne) kőburkolatát ott faragtassam ki magyarvistai fehér kőből. A kőfaragók egy része már nyugdíjas volt, őket visszahívták és a nyugdíjukat is folyósították. Volt egy kőfaragó szakember, a rajzot kitűnően értette, és a követ is nagyszerűen. Viszont nem volt megelégedve a havi 6 ezer lejcs jövedelmével.

– *Pedig az hatalmas pénz volt.*

– Az. A normák úgy voltak megállapítva, hogy a nyugdíjasok havi 10 ezer lej is vihettek haza. Miután az említett technikus lelépett, engem szemelt ki az igazgató, hogy megoldjam az irányítást. Nem volt véremlen a kőfaragás, nem voltam művészlélek, nem érttem a kővekhez sem. Mindegy, megtanulható volt, mások is megtanulták. De én annyira hozzáöttem az építőcsoporthoz, amit én fejlesztettem fel

és jól éreztem magam benne, hogy nem akartam hagyni. Nem a pluszfeladat ellen volt kifogásom. Mondom: nem értek a kövekhez, nem akarok odamenni. „Mi az? Nem bírná ki azt a néhány órát?” Mondom: hogy igazítsak el olyanokat, ha egyszer nem értek hozzá? Úgy vélte, belejövök, s nem kell a régi munkámról sem lemondanom. Mondom: egy elvárásom van, ugyanazt a bért kapjam, mint az elődöm. Nem tudom, hogyan sikerült mások esetében, s nekem miért nem. Erre az igazgató: „Na, ha nem, keressen magának más munkahelyet. Ha nem megy, ahova küldöm, akkor elmehet.” Hiába magyaráztam neki: ne küldjön engem oda, ahol az emberek egy láda bort vesznek nekem és én egy láda sörrel sem tudom viszonzni.

Na jó, egy órára rá visszatértem a transfer (áthelyezési) kéréssel, áthelyezkedtem az IGO-hoz, a lakásgazdálkodási vállalathoz vagy közüzemekhez, a beruházási osztályra, ellenmérnöknek (diriginte.) Olosz Gergely, akkori főmérnök, későbbi igazgató, majd alprefektus, ismerősöm volt, jártam náluk cégügyekben, ő már korábban ajánlotta, ha nem tudok kijönni az igazgatómmal, ő tud nekem munkát adni. Mert voltak azért összetűzések, rögtön az első héten. M. bácsi – nyugodjék csendesesen – szeretett ünnepelni, és ezt észre is vettem rajta. Olyankor kicsit hangosabb volt, s ha valaki visszaszólt, még hangosabb. Mi már az első héten összeszólalkoztunk, mert kiküldött Kilyénbe. „Menjen és mérje ki az oxigényárat!” „Mi az a Kilyén, és mit keressek én ott?” „Na, itt ez a traktor, szállítja a motorinát, menjen azzal.” Felkapaszkodtam a kétkerekű pótkocsiba, megkerestem a főnököt. „Ott az a csapat, az dolgozik vele.” Hát azok a légkalapáccsal a régi betonplaccot furkálták. Oda kellett az új betonlapot beönteni. Közben megérkezik az igazgató: „Mi az, nincs még kész? Jöjjön ide, mit nem ért maga? Itt a rajz, ide jön három méterrel arrább a másik sor”. A cipője orrával húzott egy vonalat, lelépkedte a három métert, húzott még egy vonalat. „Na, megértette? Aztán holnap legyen beöntve.”

Én ezt viccnek vettem. Gyalog mentem vissza a céghez, vége volt a munkanapnak. Az emberek maradtak, törték a betont a légkalapáccsal. Másnap reggel leellenőriztem, az első két lyuk még talált nagyjából, de onnan arrafelé a vonalat nem a megfelelő helyre húzta, a harmadik lyuk rossz helyre került, s tovább sem talált semmi a rajzzal. Újramértük, kirajzoltuk, kitűztük, hol kell feltörni, hol ásni, s meghagytam, két nap alatt végezzék el. Másnap reggel meglát az igazgató s leteremt:

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 137

„Még nincs kész?!” Mondom: „nem is lesz”. „Mi az, hogy nem is lesz? Csaknem arra vár, hogy én csákányoljak ott?!” Harmadnap meglát: „Jöjjön bel!” S elkezd nekem kiabálni már a titkárságon. De üvölt – noha egy méterre állok tőle. S akkor jött belém egy merészség: „Várjon, igazgató úr egy kicsit!” Elmentem a folyosó végéig s visszaszóltam: „Folytathatja, mert innen is hallom!” Hát ebből szenzáció lett az irodások között. Egy páran hallották, s hamar elterjedt a híre: bemutatkozott az új fiú! „Mi az?” Mondom: „Vagy beszél velem rendesen, vagy... magának is megvan a végzettsége, beszéljünk emberi módra.” Rá vagy két hétre megint lemezre kerültem. Behívatott, még voltak ott vagy haton, az egységfelelősök. Mindenkit leteremtett, s mindenki bólogatott: meglesz, megoldjuk. Akkorra már én is sok mindent felszedtem, mert az első szembenállásom hozta az információkat, közlékenyebbek lettek az emberek. Annyi mindent megtudtam, hogy rengeteget. Lehet, a fele sem volt igaz, de jól informálnak számítottam. Miután mindenkit leteremtett, sorra kerültem én is. „Igazgató úr, én szépen megkérem, nekem többet ne kiabáljon. Velem beszéljen szépen, mert én is úgy akarok magával beszélni. Én megértem, hogy ezek az emberek eltűrik, hogy maga velük így beszéljen, lehet rászolgáltak, lehet nem. De kapnak érte legalább 3 ezer lejt. Én reggeltől délutánig dolgozom, időben és teljesítményben is talán annyit, és kapok 2100 lejt. Én *prémiumként* nem vagyok hajlandó eltérni a csúf beszédet.” Ezt követően egy darabig csend volt. Nem kockáztatott mások előtt még egy ilyen szembenállást. Aztán egy időben megint úgy jött neki, hogy belém kössön. De sokakat recsumozott. Ezeket különben békésebb időszakok követték. Utóbb nyugdíjazták. Egy hónapig együtt voltunk igazgatók a kilyéni Intercoopos időben, ahova magammal vittem pár munkatársat, mikor áthelyezkedtem oda. Nem volt, aki kézben tartsa őket, s vágytak is utánam. Jól összeszokott csapat lett.

ROHAMMUNKÁBAN PANELHÁZAT

– *Építésmérnökre sokfelé szükség volt, az építés volt a rendszer egyik kulcsszava...*

– *Átvett az ún. IGO (ma TEGA), azaz a városi közüzemek, melynek több alegysége volt, a csatornázást, a közműveket kezelte, a lakásgaz-*

dálkodás is oda tartozott, az állami tulajdonú lakásoké. És szintén ennek a felügyelete alatt folyt a lakásépítés is, ami akkor hatalmas méretetek öltött. A mi feladatunk volt ennek a szabályszerűségi követése. Folyt a Lenin, mai Olt negyed építése, a régi város valahol a Puskás Tivadar utcától befelé kezdődött. Négyen voltunk ellenmérnökök a beruházási osztályon. A várost négy övezetre osztották fel köztünk. Nem sok időt töltöttem az irodában, kezemben a kész tervrajzzal jártam a terepet és felügyeltem arra, hogy azt betartsák. A bontásra ítélt épületeket el kellett takarítani és a területet átadni az építőknek, utána követni az újak építését, el az átadásig. De nem úgy folyt, ahogy én szeretem, hogy ha valami észrevételem van, szólok: ezt igazítsd ki, hanem bürokratikusán. Az elvárt munkamódszer az volt, hogy kimegyünk, nem szólunk egy szót sem, hanem bent az irodában írunk egy levelet az igazgató nevében az építővállalatnak, hogy munkatársunk itt és itt ezt és ezt észlelte, legyen szíves, intézkedjen. Én ezt természetellenesnek tartottam, bár nyilván a felettesek fontossága ezzel kellő hangsúlyt kapott. Én azonban, ha szakmailag kívánnivalót találtam, rögtön szóltam: „Fiúk, két óra múlva visszajövök, ezt kiigazítva akarom találni”. Ha azt felelték, hogy a főnökük más utasítást adott, megbeszéltem. „Ha a ti főnökötök nem látta, én szólok, én látom.”

- *Mindenki magyar volt az IGO-nál?*

- Majdnem. Az igazgató mellett az irodában még ketten nem, egyik a beruházások gépeivel foglalkozott, a másik a titkárnő volt. Továbbá egy geológus volt szintén román. „Mozgalmás” állások voltak, helyismeretet igényeltek. Nem voltak túlfizetve. Többségük idevalósi, meg vásárhelyiek, szatmáriak, akik szívesen húzódtak ide. Mert ami állás otthon elfogyott, abból itt mi részesültünk. A munkamódszerem tehát ez volt: „Ki a főnök? Nézze, ezzel ne játszodjanak, mert én ezt akár húsz nap múlva is kivéstem, amikor az elszámolást alá akarják velünk íratni. Elvették, s ezért nem kapják meg a pénzt”. Rájöttek, ha észrevételem van, az nem kötekedés, hanem kimondottan szakmai bírálat. Görbén öntötték a betont, előfordult, hogy félreértették a rajzot, vasazási problémák adódtak. A Nemzeti Bank székhelyének készült épületen például kétféle erkélyt terveztek, az egyiket gerendával kellett alátámasztani, a másikat nem, s ennek megfelelően másképpen kellett

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 139

vasazni. Szóltam, másnapra ki volt javítva. Pár év múlva le is szakadhatott volna. Tervezésnél léteznek biztonsági együtthatók, ezek felül vannak biztosítva.

- *De te jónak tartod ezt a sok betonkockát egymás hegyén-hátán?*

- Az elgondolással van a baj. Túl sűrűn vannak egymás mellé lerakva. Az ember kis intimitásra, nyugalomra vágyik, nem juhok vagyunk, melyek az akolban egymást érik. De az történt, hogy sok helyen kis vályogházakból egyből panelházakba költöztették akkor a népet, és ezzel az emberek többnyire meg voltak elégedve. Amikor rám került a sor, én is örvendtem a kétszobás lakásnak, mert nem kellett kölcsönt felvennem az építkezéshez. Nem kellett megterhelnem a családot, évekig gürizni érte, hanem adták a kulcsot és költöztünk be. A lakbér ráadásul aprópénz volt, a fűtés sem került túl sokba. Persze, '85-től errefelé, mikor elvették a villanyt, meleg víz sem volt, nem működött a házban a lift, másként éreztünk. A negyedik emeleten kaptunk egy lakást az Állomás negyedben, egy nyolcemeletes „pengeházban”. A korábbi lakók a kultúrpalota mögötti káderdülőben vásároltak maguknak, s mikor mint frissen végzett családos kértem, rám esett a választás. De nem azonnal. Azt ígérték, pár hét alatt megoldódik, de nem úgy lett. A Puskás Tivadar szakliceummal szemben kaptam előbb egyetlen szobát a lányotthonban. Nem meséltem, harmadév után nősültem, otthonról, óvónő volt a feleségem, tíz állás közül választhatott, amikor ideköltöztünk.

- *Megfizethetetlen előny. Mit szenvedtetek volna Marosvásárhelyen vagy Kolozsváron, ha történetesen oda helyeznek?!*

- Tisztában voltam vele, mikor választottam. De hogy az ajánlat ennyire bőkezű lesz, arra azért nem számítottam. Elámultam, annyira segítőkész emberek fogadtak a tanfelügyelőségen is. Papír még sehol, de én már költöztettem a családot, s mire a kiutalást megadták, már kifestettem, rendbe raktam mindent. Másnap pakolták a vagon és költöztünk bútorostól, biciklistől. Ez négy hónappal a kihelyezésem után esett meg. S ha már ennyire visszamentem, elmesélném a második napi nagy sztorit. Meglepett, hogy itt magyar napilap jelenik meg, a *Megyei Tükör*, rögtön elolvastam a románnal együtt. Szilágy megyének egyetlen román nyelvű hetilapja volt csupán. Temesváron

mindennapi olvasója voltam az ottani *Szabad Szónak*. Az első napokban volt időm elég, azt sem tudták, hogyan szólítsanak, olyan hirtelen érkezettek voltunk. Végigolvasom az újságot, s az apróhirdetések egyikén felakadtam: *Szotyorban malacodzó gölye eladó*. Atyaúristen, magyarul van, de mit jelent? Egyetlen szót értettem, azt, hogy eladó. De hogyan kérdezzem meg, ebből nagy leégés lesz. Azt fogják mondani, nem is vagyok magyar, bemagoltam pár szót és köszönést. Kérdem: „Te Margitka, nektek van-e gölyétek?” „Micsoda! Hol te, a blokkban? Beszélsz hülyeségeket!” „Jó, jó, de azt nálatok hol tartják?” „Hát hol: a disznópajtában”. Ez már jó kapaszkodó volt. A malacodzó nyilván a malacból – ez a disznóval talál. Nálunk fiadzó koca, az irodalmi nyelvben vemhes anyasertés – ez megvan. „Így van?” „Így, így, amelyiknek malaca lesz. De honnan veszed te ezeket?” Mutatom a hirdetést. „Egyet árulj még el: szotyor, mi az? Táska? Necc?” „De mit nem értesz?” „Mit keres a gölye egy szotyorban?” „Te, Szotyor a szomszéd falu!” Kész kabaré, elő lehetett volna adni színpadon is, ugye.

No, de a második munkahelyem Sepsiszentgyörgyön... Nekem '89 tavaszán kiosztották az Olt utca alsó részét az ott építendő tömbházakkal, de előbb a bontást kellett elvégezni, állt ott ugyanis vagy húsz családi ház, amiket bontásra ítélték. Köztük szép ház is, olyan, melynek csak a kovácsoltvas kerítése egy vagyont ért. Az ecetgyártól a mostani uszodáig húzódó utca megmaradt, de a többit letarolták. A mai Grigore Bălan – Gál Sándor ezredes nevét kéne viselnie – sugárút melletti tömbök már álltak. A Nagy György utca maradt, de körbeépítették. Végig kellett azt is nézni, szenvedni, hogy a többiek megkapták a felszólítást, záros határidőn belül költözzenek ki, mert szanalják a házat. Nem volt egy felemelő érzés. '89 májusában–júniusában történt. Kiadták az ellenmérnököknek, találjunk valami megoldást, hogy felgyorsítsuk a folyamatot, mert nincs elég kapacitás rá, és az építővállalat is mással van elfoglalva. Kaptunk az IGO-tól egy csoportot, de az nem volt elég. Erre bejelentkeztünk egy páran, hogy délutáni műszakban besegítünk. Összeálltunk mérnökök az irodákból és a kisebb lakásokkal kezdtük, amiket könnyebb volt szétszedni, a nagyobbakat pedig délelőtt gépekkel több ember bontotta, s azok a hasznosítható anyagokat is be tudták a raktárba hordani. Mi délutánonként dolgoztunk, beállítottuk a traktor pótkocsiját az udvarokra, abba felraktuk az anyagot és megbeszéltük a traktoristával, reggel fél hétkor vigye be a telepre, ott

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 141

hamar lekapkodtuk, és héttől, jól leizzadva, nekiláttunk a mérnöki feladatoknak. Jól fizetett munka volt, gyorsan elvégeztük. Leszedtük a cserepeket csúszdával, le a szarvazatot, kiemeltük az ajtót-ablakot és utána lebontottuk a téglarészt.

- *Mi lett az anyaggal?*

- Újrahasznosításra szánták - egy részét.

- *Állítólag nagy lopás is folyt.*

- Folyt bizony. Emiatt támadt zúr. Az első házból Árkosra költözött ki a család egyik része, a másik kapott egy tömbházlakást bent a Leninben. Mikor beállítottunk átvenni a házat, a háziasszony összetette a kezét: még hagyjuk nála a kulcsokat, mert délután tudják csak lebontani a csempekályhát, amit annak ígérték, aki költözteti őket. S erre az irodavezető, aki még hintóval is járt egy időben, grófi allűröket engedve meg magának, rászólt: „Szó sem lehet róla, minden újrahasznosítható anyagot beviszünk a raktárba! József, hallotta? A kulcsot vegye el!” Ők eltávoztak, én maradtam a könnyező asszonnyal, aki sopánkodott: ő most szégyenben marad, honnan vegyen egy csempekályhát a sofőrnek? Én tudtam, a leltárban nem szerepelt a kályha, márpedig nekem azzal kellett elszámolnom, ami a leltárban szerepelt. Megkockáztattam hát, hogy a nőnek visszaadtam a kulcsot azzal, hogy hét előtt tíz perccel jövök érte, addig takarítsák el a kályhát. El is tüntették, hálálkodott nekem, kérdezte: mivel tartozik? Mondom: semmivel. Eltelik a nap, bontják a házat, s délben kérdi a főnök: „Átadták a házat?” Igen. „S hogy állnak, a csempekályhát hova vitték?” Nem tudtam hazudni. Mondom: valószínűleg volt pótkulcsuk, mert reggelre a csempekályha eltűnt. „Micsoda?! S megírta már a feljelentést? Hívjuk a milíciát”. Mondom: előbb nézzünk utána, mi történt. „Nem kell, biztosan a háziak vitték el, tegye meg a feljelentést.” Hát én nem tettem meg, hanem megkerestem az illetőket, hogy tudjanak róla: baj van a kályha miatt. „Jaj, maga is bajba került? Mit csináljunk?” Mondom: keressünk megoldást, jármű kellene, amivel a Bazalttól hibás csempéket hozunk és azt adjuk be a raktárba. Meg is ígérték. De valahogy elmaradt aznapról. Következő nap átvettünk egy másik házat, egy kétlakásos nagy épületet, magas kovácsoltvas kerítéssel, kitűnő minőségű, 1938-as cseréppel a tetején, egyetlen hibás sem benne.

Nekifognak a bontásnak. Abban négy vagy öt Pap Lehel-féle csempekályha állt, ő volt a gyár tulajdonosa az államosításkor. Almazöld, mogyorószínű, kék és vajszerű, gyönyörű csempek. Mind szerepeltek a leltáron. S kértem a fiúktól: „Hol vannak a csempekályhák, maguk szedték szét?” Nem. Kinyomoztam, ki volt. A négy kályha négy irányba ment el, egyiket megvásárolta valaki a valós ár törtrészéért persze, a másik három ilyen-olyan magas polcon levő személyhez került. Neveket nem mondok. De megírtam rögtön két levelet. Az egyikben arról számoltam be, hogy az első házból éjszaka eltűnt egy kályha, de értéke nincs, ráadásul azt másnap visszahozták, a második házból azonban ismeretlenek vitték el a kályhákat, egyetlen kivétellel, de ugyanazok szállították – kérem, a rendőrséget, nyomozza ki az ügyet. Aláírásra vittem együtt a kettőt. Lett belőle hatalmas üvöltözés, hogy „Mit képzelsz maga?!” Persze, a bennfentesek tudták, miről és kikről van szó. Ezzel a dolog elült. Én tudtam, én vagyok fölényben, mert akármikor szólhatok: elloptátok – mivel a leltárban is szerepelt. Aztán előfordult még, hogy olyan utasításokat adott nekem a főnök, amiket nem tudom, hol tanult. Egészen addig, amíg azt nem mondtam: „Ne haragudjon, de ezt én így és így oldom meg, mert a szakma így kéri és az így helyes. Nekem főnökként adhat utasításokat, de a szakmai tanácsoktól kíméljen meg.” Nyílt ellenségeskedés kezdődött, több hónapon át öt-tíz százalékos bérlevonással. Aki behízelegte magát, az prémiumokkal zárta a negyedévet, annak elég volt reggel mosolyogva bemenni a főnökhöz, hogy „Jaj, főnök, mondja meg nekem, hogy a kétszikű tojás hány szikű?” S „Jaj, főnök, hogy maga milyen nagyszerű szakember! Hiába, a tapasztalat megtanítja mindenre az embert. Mi összetanultunk minden hülyeséget az iskolában, de még ezt sem tudjuk.” Ez nagyjából így folyt. Májusra kiéleződött a helyzet, s mikor meglátták, hogy a délutáni négy órában többet keresünk napszámosként, mint a délelőtti nyolc óra alatt mérnökként, s a kettő együtt meghaladta az igazgató fizetését is, akkor tőlünk elvették azt a munkát. Négy vagy öt házat bontottunk le, jó pótlék volt, de leállították hat hét után.

Aztán jött a még szebb eset. Augusztus 23-án ünnepelni készült a párt és előtte mindenkitől elvárták, hogy jelentse: az ötéves tervet négy és fél év alatt teljesítette. Mi ebből kiestünk, beérték volna az évi tervvel. Jelentik az építők, hogy egy tömbház alapja az Olt utcában háromnegyed részben ki van ásva, a fele be is volt öntve, de nem tudták

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 143

befejezni, mert útjukat állta egy ház, amiből nem távozott még a lakó. Nem sürgettük, megértettük, valami gondja van. Akkor fordultak hozzám az építők: azt kellene ellenjegyezni, hogy megvan, az állt a papíron: *structura etaj trei*. Azaz a daru már a harmadik emeleten emeli be a paneleket. Mondom: „Fiúk, ne nehezteljenek rám, én új alkalmazott vagyok, nem ismertek, velem ilyesmi nem fordult még elő, nem írhatom alá. De ha a lakó a jövő héten kiköltözik, a házat lebontják, akkor a hét végére biztosan el tudom intézni, ha másként nem, önkéntesekkel kiásatom az alapokat és délig be is önthetitek...” A fiúk örvendtek neki, hogy nem kavarom össze, mert különben anyagot, fizetést kellett volna elkönyveljenek hamisan, s később hogyan bogozzák ki. A hamis állításokat mindennap újabbakkal kellett megtoldani. Szóval ők megkönnyebbültek, de azzal fordultak a főnökhöz, hogy én megtagadtam a kérés teljesítését. Hiányzott az összegből, máshonnan nem tudták előbúvárszkedni – vagy ki tudja? Engem elővett: „József, mit képzelsz magad? Ez utasítás!” Mondom: „Szálljon ki, nézze meg, s ha maga késznek látja, akkor vagy az én látásommal van baj, vagy a magáéval.” „Én nem megyek sehova. Tudom, magával nem lehet szót érteni, megyünk az igazgatóhoz!” Berángat az igazgatóhoz. Az: „Măi, inginere, dar dumneata nu înțelegeți? Asta-i sarcină de partid!” (Te, mérnököske, nem érted, ez pártutasítás!) Nekem több se kellett: „Domnu’ director, dacă e sarcină de partid, rezolvați cu partidul, lăsați-mă pe mine în pace!” (Igazgató úr, ha pártfeladat, oldják meg a párttal, engem pedig hagyjanak békén!) S azzal kijöttem. Én nem voltam párttag, oldják meg pártvonalon. Nem az én feladatom. Fel mertem vállalni, ami nincs meg, az nincs meg, nem félttem a következményektől. Ha kirúgnak egyik helyen, megélek a másikon. Megélttem volna a délutáni maszekolásból is. Visszajött a közvetlen főnököm azzal: „Ha maga nem érti, megérti más.” „Semmi gond!” – mondtam. „Na, majd még beszélünk arról, hogy gond vagy nem gond! Úgy kirúgjuk magát, lába sem éri a földet.” Ez számomra nem jelentett volna nagy tragédiát, igazság szerint nem szerettem, amolyan lógásfélének, semmittevésnek tartottam, amit ott csináltunk. Én munkára szerettem volna fogni a munkatársakat, a szakmai tudásomat valóban hasznosítani – nem egyebet. Ráadásul az ilyen főnököket ki nem állhattam. S mindent megtettem, hogy ők se érezzenek másképpen velem szemben.

EGY MOZGÉKONYABB ÉPÍTŐCÉG TÉESZ TULAJDONBAN

Volt egy ajánlatom már azelőttől a kilyéni Intercooptól, a szövetkezeti társulástól, ahol Muzsi Károly volt az igazgató. Ajánlották, vele álljak szóba. (2017-ben baleset áldozata lett, a vonat elütötte a traktort és az utánfutót, amiben ültek, és heten haltak meg.) Ő mondta nekem: „Nézze, mérnök úr, tőlem most megy el az egyik építőmester, akinek két építő- és egy festőcsoportja van, de magának egyéb feladatot is adnánk, ha beállna, mert mérnökünk nincs.” Miket építettek? Különféle szerkezetű istállókat, dolgoztak a tejgyárnak, amely szintén az élelmiszeripari minisztériumnak volt alárendelve, és nagyon sok faházikót gyártottak turisztikai vállalatoknak és pionírtáborok részére. Nahát, ez tetszett nekem, építőcég, vagy 60-70 ember, mindenféle szakma, ács, asztalos, lakatos, kőműves, festő. Még egy almérnök volt főmérnöki státusban, ő volt a román fiú. Engem felvettek a mesteri állásra, az igazgató, főmérnök, főkönyvelő után én lettem a negyedik. Nagyon hamar megismerkedtem az emberekkel, átvettem a csoportokat szeptember 1-től. Mikor az áthelyezési kérésemet bevittem, még egyszer felbosszantottam jól a főnökömet. „Én megmondtam magának, hogy eltakarítjuk innen.” „Miért? Talán elengednének?” „El hát!” „Ha hozok egy transferkérést, aláírja?” „Alá hát!” Voltak még vagy négyen az irodában. „Nos, akkor itt van, tessék!” Szégyellt visszakozni, mert a látszatra azért vigyázott. Én pedig mentem tovább. Már azelőtt megbeszéltem Olosszal, a főmérnökkel. „Nézze, József, én hallottam, nem jön ki Pistával. Nagyfejű mind a kettő. Megértem. Ha el akar menni, köszönöm, hogy eddig itt volt. A hónapot még vigye végig, a leltárt és hónapzárást csinálja meg, és mehet.” Megígértem, betartottam. Persze a munkakönyvet nem kaptam ki elsején, mert az elvtársnak mindenféle elvárása volt. Semmit nem bíztak rám, semmi nem volt a leltáromon – de neki azt a semmit vissza kellett venni.

- Nos, lekerültem Kilyénbe, megtetszett és belejöttem. Egyik csoportom a tejgyárnál dolgozott – mi kefert megittattak velünk ott! –, a másik Nagyborosnyón épített egy téeszistállót. A harmadik egy iskolában szobafestett. 29 éves voltam, jól mentek a dolgok, csillogtam valósággal. Úgy belejöttem a tennivalókba, olyan gyorsan elvégeztem az előzetes felméréseket, állítottam össze a dokumentációt, hogy olyat ott még nem láttak. De egy nap hívat az igazgató: „Mérnök úr,

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 145

intézkedjék hamar! Feküdjön be egy kórházba! Szerezzen valami orvosi papírt!” „De miért, igazgató úr?” „Magát el akarják vinni a Duna-csatornához...”

– *A Bukarest–Duna-csatorna épült éppen. Ezt ugyan ki intézte?*

– Rájöttem utólag, az ajánlás az IGO-tól érkezett még korábbról, de akkor vették elő. S mivel ott már nem találtak, megkerestek az új helyen. Az igazgató, hogy: bújjak ki valahogyan. „Én úgysem megyek!” „Én örvendek, hogy itt van és annak is, ahogy végzi a dolgát, de én ezeknek nem tudok visszafeleselni!” Mondom: „Ne intézkedjen, igazgató úr!” Igazság szerint, vele sikerült jól kijönnöm. „Nézze, ez kéne, az kéne, intézze, mérnök úr! Én megmondom magának: én pártaktivistaként lettem igazgató, én sok mindent megtanultam, az élet rávisz, az építésben is láttam eleget, de itt maga a szakember. Úgyhogy maga oldja meg ezeket a problémákat.”

– *Én is azokat a főszerkesztőket szerettem, akik belátták, én a magam pászmáján jobban értek az újságíráshoz.*

– Ez nekem olyan jólesett! Kitűnő volt, ennél jobbat el sem tudtam volna képzelni. Nem jött, hogy elhiggyem, mert mondogatták róla: ő „kollektivizált” is annak idején, és nem tudom, miket művelt – de én aszerint tudok valakit megítélni, hozzám hogyan viszonyul. Csak az elismerés hangján tudok róla beszélni, már csak azért is, amilyen szintre helyezte magát, elismerve, hogy akinek képzettsége van, az a szakember, oldjam hát meg én, s nem ő, a pártaktivista. Ilyet nem tudom, lehetett-e hangosan kimondani abban a világban.

– *Közeledett a történelmi váltás, magam is találkoztam hasonló pártaktivistákkal. Bár kevesen maradtak akkorra, a hozzá nem értésük megébehiáltó volt, de akadt, aki ráértett az idők szavára.*

– No, de leadta a vészjelzést, intézkedjek. Az elődöm különben azért is köszönt le, befeküdt a kórházba, mert őt is el akarták vinni. Ajánlották, nem lehet másképp, be kell utaltassam magam, amíg valaki mást vesznek elő. No, de én nem tettem. Valamelyik következő napon azt mondja a kapus: „Főnök úr, maradna egy percre itt, amíg hátrafutok az illemhelyre?”. „Jó, menjen”. Érkezik egy ARO terepjáró, a sofőr leereszti az ablakot: „Bálint mérnököt hol kapom? A megyétől

küldtek.” „Kiment valahova terepre. Talán Borosnyóra, mert most indul a vonatja.” Ritkán teszem, de néha ilyesmihez kell folyamodni. Rájöttem, vadásznak rám. Vártak rám érkezéskor, nem jöttem. Másnap kérdi az igazgató: „Megkapták?” „Meg, de én elküldtem őket, mert nem ismertek”. „Intézett-e valamit?” „Próbálkoztam, de hova menjek, nem akarok elbújni.” Másnap szól a telefon, az igazgatóval közlik, tartson ott, jönnek értem. Felvittek az építészeti felügyelőségre, ott próbáltak meggyőzni, menni kell, nem lehet megúszni, mások is voltak, ki lehet bírni. Mondom: „Ember, értse meg, én nem vagyok hajlandó!” Három hónapos ideiglenes áthelyezés, ún. *detaşare* volt különben. Erre felvittek Inceu elvtárshoz, aki előbb szép szóval kezdte: „Măi, întelege, nu-i așa de rău! Ațișea sunt! Și se câstigă bine!” (Értsd meg, nem annyira rossz. És annyian vannak. Jól lehet keresni is.) Ráadásul minden héten haza lehet jönni, szabad a hétvége. Nem árt a karrieremnek sem, beírják, nagy fizetéssel és jó beosztásban dolgoztam a Bukarest–Duna-csatorna építésén. Mondom: „Jóember, van magának két fia, miért nem az ő javukat akarja? Hagyjanak nekem békét, én most kezdtem az új munkahelyemen, jól érzem itt magam, kisgyermek vár otthon, úton van a második, rokonom, aki segítsen, nincs a városban, nem mehetek!” „Nos, kapsz három napot, vagy jelentkezel az argeși brigádnál, vagy a munkaszerződésed felbontják, fel a feleségedét is, s a lakást elveszik tőled, mert nem a sajátodban laksz, s akkor mehetsz kifelé a megyéből.”

A FÁRAÓ-SZOCIALIZMUS ÉPÍTŐTELEPÉN

Megkaptam az ultimátumot: vagy jelentkezem, vagy tűnés a megyéből családotól, mert nincs többé rám szükség. Hazamentem, hogy otthon meghányjuk-vessük a dolgot, nem voltam én olyan, aki hamar beadja a derekát. Mérlegeltük, mit tegyünk, ha állás nélkül maradunk. Volt ugyan hova hazatérnünk Szilágycsehben, de ha utánunk szólnak, munkát is nehezebben találunk. Jött egy mentő gondolatom. Lemegyek a csatornához, ahol a Kovászna megyei brigádban munkapont felelősi beosztás várt rám – tehát nem lapátolnom kellett, komoly beosztás, sok ember munkájának az irányítása –, bár még nem tudtam, miből is áll. Úgy számoltam, lemegyek és vagyok én olyan tehetséges, hogy két hét alatt ott az idegeire megyek az egész vezérkarnak, s ezek Rab elvtársnak majd panaszt tesznek, hogy engem onnan minél előbb

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 147

takarítson el. Mások, a főnök, a helyettes, a párttitkár autóval mentek, én megérdeklődtem, honnan indulnak a többiek, s az októberi hónapot azzal kezdtem, hogy bejelentkeztem én is abba a dubába, amely az itteni dolgozókat szállította hétfőnként oda, s pénteken vagy szombaton vissza. A csatorna a fővárostól a Dunáig negyvenöt kilométeres lett volna, ebből öt kilométert a katonaságnak szabtak ki, a többi negyvenet szétesztották a megyék között. Egy része ásott csatorna lett volna, egy részét az Argeş folyó medrének mélyítése és a víz felduzzasztása révén tették volna üzemképesé.

- Jártam ott, úgy tűnt, sok elkészült belőle.

- Helyenként valóban. Minden megye dolgozott, az egyik végében már emelkedett a gát, sőt volt, ahol az úttestet is építették rajta, mi több, már dolgozgattak a kikötőkön is – és minden félbemaradt. A másik vége a szakasznak még sehol, csak a patakmeder, bár az árvízvédelmi földgátakat már feltúrták, mert a szállításnak szabad átjárást kellett nyitni. Rá két évre megnéztem, ha folytatni szeretnék, alighanem előlről kellene kezdeni.

Nos, megérkeztem, már vártak rám, akik a hétvégét is ott töltötték, s számítottak rám, vágytak egy új arcra, hogy ne unatkozzanak. Nos, kivel kezdjem? Olyan kedvesen fogadtak, tényleg látszott rajtuk, mennyire örvendenek, hogy megkönnyítem a munkájukat. A főnök Mirel Petre volt, a megyei néptanács vízügyi igazgatója talán. A megyei brigád száz körüli tagból állt. Gépészek, sok sofőr, topósok, személyzeti és technikai kérdésekkel foglalkozók, például Imre Gyuszi, aki a kataszteri hivatalnál dogozott (OCOT), Varga Feri, a főnökhelyettes az útügytől, a 2008-as ún. „gengszterváltásig” ő volt az útügyi igazgató Nemes Imre után, de aztán kisépertek mindenkit, mert ennek az új „dicső korszaknak kezes bárányok kellettek, nem szakemberek. Nos, megismerkedtünk. Mindenki üdvözölt, hozták a frissen főzött kajszibarack-pálinkát a szomszéd faluból, ahol már október elejére kiforrott a vörösbor, sötétszínű, mint a tinta, sütötték a flekkent – azzal vártak. Na, a tervem dugába dőlt, nem tölthettem ki rajtuk a bosszúmat. Jó volt az idő is, kedves a fogadtatás, elmondták, milyen előnyökkel jár azon túl, hogy az embernek rosszulesik, hogy milyen módon jutott oda. Pénz, az több mint kétszer annyi járt, mint itthon. Az IGO-nál 2600 lejes fizetésem volt, melyből lefaragtak hol 5, hol 10 százalékot, s itt

kaptam 6000-et – bejött a hatezres elvárásom kilenc hónap után. És utólag még 20 százalékos garanciapénz, amit bizonyos idő után folyósítottak. Ugyanis akkoriban 80 százalékot kézhez kaptunk, ez volt a 6000, és utána még minden hónapban kaptunk 1200-1300 lejt, amit utólag adtak ki. Egy jó bog pénzt kaptam a hazatértem után. Nos, ez nagyjából ötnapi munkából állt, hamar beletanultam, igazgatás, papírmunka, kinti ellenőrzés, szervezés. Este papírmunka, nappal kint, eltöltöttem vele az egész időt. Még egy kis tévészerelésre is futotta, valami világbajnoksági selejtezők folytak, vagy EU-kupa, emlékszem, Bálint is játszott.

– *Politikai selejtező folyt a világpolitikában, testvér!*

– A bolgár tévét néztük a legtöbbet, figyeltük, hogyan váltották le Honecker pártfőtitkárt a keletnémeteknél, végül magát Zsivkovot a bolgároknál. November 29-én volt a születésnapom, persze pártkongresszust szerveztek rá, a XIV-et, vártuk, hogy tán az is leváltáshoz vezet.

– *Folyt a szóbeszéd róla?*

– Ezeket az embereket nem nagyon érdekelte. Jól fogadtak, de annyi. Jó néhányuk persze hasonló módon került oda, mint én. Talán a főnököt leszámítva, aki nemigen ellenkezhetett, de úriember volt és felkészült szakember. Jóságátából nem sok jöhetett, inkább hasonló „pártajánlással”, mint én. A dolgozók közül a sofőrök váltásban dolgoztak, tehát szinte mindenkire sor került mind a buszosoktól, mind a bányavállalatoktól és az erdőkitermeléstől. Ők havonta váltották egymást, s egy pár megszerette a fizetés miatt, meg hogy szabadult az otthoni kööttségektől, s ezért vállalta mások helyett is. Hol laktunk? Barakkokban, hat ágyra négyen voltunk. Volt egy melegítőkályha, ami fával működött, villany volt, a klubban televízió. Volt egy kázinó, ahol felváltva főzöttek szakácsok, pincérek a vendéglőktől. Olyan pincérszakács is volt, aki kétféle ételt tudott, azt ettük, amíg meg nem untuk és főztünk magunk is. Én tudtam főzni, egy darab húst be lehetett szerezni. El volt látva a tábor ilyesmikkel, mindig hoztunk haza 1-2 rúd szalámit, ami itthon kincsszámba ment. Ott sokan robotoltunk, legalább négyezren plusz a katonaság.

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 149

A munka abból állt, hogy a mederből a kavicsot kiszedtük, egy dombról, ahol bányászták, az agyagot hordták és terítették szét, hengerelték, locsolták a földgáton, aztán a kavicselvezetőt hordták egy közeli állomásról és szórták kétoldalt. Tehát rengeteg kavicsot és agyagot szállítottak. Azaz kiásták előbb a medret, a vízhatlan agyagot rétegenként fektették vagy kilenc méter magasságban a parti szinttől, nem a meder aljától.

Néhány hét után oda jutottam, hogy felajánlották, maradnék-e hét végére, mert olyankor nem volt rend, duhajkodtak is egyesek. Szombaton és vasárnap is folyt a munka, bár nem volt kötelező. Norma szerint folyt, előírányozott mutatószámok szerint.

– *A megye a maga szakaszát mennyi idő alatt fejezte volna be?*

– További egy-két év alatt biztosan. Nos, felajánlották, s én szívesen maradtam szombat-vasárnap, mikor a főnökség elment, s hétfőn visszaérkezésükkor én távoztam pár napra és pénteken vagy szombaton láttak viszont. Általában tíz napig maradtam, két hétvégen is, s utána egy hetet itthon töltöttem. Nagyon bevált, mert a hétvégeken többet végeztünk, mint eddig, nagyon jól ki lehetett ezekkel az úgymond nehéz fiúkkal jönni, mert megértettem velük, ha már itt vagytok, nem mindegy, kerestek-e pénzt, vagy sem. A feltételek is megvoltak hozzá. Egy munkás a 4000-et simán megkereste, de volt olyan gépész, aki 10 000 fölött keresett állandóan. Többet, mint mi. Az exkavátoros, a hengeres. A sofőrök ahányat fordultak, aszerint kaptak. Szombat-vasárnap egy kis bónuszt is nyújtottunk, a tizenegyedik után odaírtuk a tizenkettediket is. Én így honoráltam a vasárnapi munkát. Vasárnapi emelt díj nem volt, én vezettem be a progresszív normát. Később alkalmaztam másutt is. Ennél jobb stimulens nem kellett. Azelőtt egy vasárnap 5-6-ot fordultak, mikor én átvettem, ez felment 15-16-ra, ezért írtunk be 18-at. Arra vigyáztak, össze ne törjék a kocsit, de azért rakják meg rendesen, hogy emelkedjék a gát. A szomszéd megye alig állt jobban nálunk, pedig kétszer annyian voltak.

Szóval építettük a gátat, közben végignéztük, hogyan váltják le sorra a kommunista vezetőket Európában, néztük a focimeccseket. Lám csak, mondtam, még a foci sem nélkülözhet egy Bálintot vagy egy Jóskát, mert olyan is volt. Kedélyesen folyt a viccelődés, a tévével, rádióval oldottuk az egyhangúságot, munka után kártyáztunk. Volt, aki az

alkoholt jobban szerette, az meg is ihatta, mert a szomszéd falut kiürítettük, a magántermelők, ami barackpálinkát főztek, abból már novemberben kifogytak. Az frissen főzött, zamatos kajszibarack-pálinka volt. A vörösbor is éppen kiforrt, szerencsére melegebb volt az idő. Utána kezdtek felönteni vízzel, abból már nem kértem. Nagyjából rendezett körülmények közt dolgoztunk vagy dagasztottuk eső idején a sarat, így léptünk be a decemberbe, túl a pártkongresszuson, melyen semmi változás nem történt. Akkor jósoltam meg, hogy ez csak azt jelentheti, nálunk nem fog ennyire békésen lefolyni a váltás. Ráéreztem. Hozzá kell tennem, hogy amikor '86 januárjában költöztünk, s hoztuk az esküvőről megmaradt bort és pálinkát, s amikor itt a költöztetőket abból megkínáltam, aztán márciusban József napkor is, úgy döntöttem, egy-egy litert elteszek a kamra sarkába arra az alkalomra, amikor „Ceaușescut meglövik”. Erről sepsiszentgyörgyi barátaim tanúskodhatnak, akik jelentkeztek is december 27-én, hogy megvan-e még az ő részük, mert megígértem.

FORRÓSODIK A HELYZET

Csodálatos dolgok is történtek. Vártam, talán mégis lesz valami. Esténként hallgattam a nagyvilág híreit. December 17-én este – esténként még a Kossuth rádió is bejött a középhullámon – a *Krónikában* azzal kezdik, hogy Temesváron sok ezer ember vette körül a református parókiát, mert el akarják hurcolni Tőkés Lászlót. A jel-szavak: *Le Ceaușescuvál!* És a többi. Éreztem, az izgalomtól meg se tudok mozdulni. Mondták tovább a híreket, majd visszatértek az elsőre. Addig moccanni sem tudtam, pedig ki akartam szaladni a főnökségi barakkból, hívni a többieket a klubból, hallgassák. Vasárnap este volt, részletesen kifejtették, mi történt. Hogy nemcsak a reformátusok, hanem más vallásúak és nemzetiségűek is odagyűltek, nagy a tömeg, és nem tágítanak onnan. Beszaladtam a klubba, ahol tévéztek a többiek, és mondom: „Fiúk, lejárt!” „Mi járt le?” Mondom: „Csomagoljatok, megyünk haza! Kitért itt is a ribillió. Megállás nem lesz. Reggel mindenki kivezeti a mederből a gépeket, a töltésről is lehozza, ide be az udvarba, csomagolunk össze, megyünk haza.” Aznap este én helyettesítettem a főnökséget.

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 151

- *Ceașescu még látogatáson volt Iránban.*

- Nem tudtam róla, másnap már a Szabad Európát hallgattuk. Mondom: megyünk haza és ideküldjük magunk helyett azokat, akik minket ideküldtek. Hadd fejezzék be ők! No, ez nem valósult meg. De a fiúk reggel kiszedték a gépeket, mindenki csomagolt, voltunk vagy 60-70-en. A szomszédok? Nem foglakoztunk velük. A fülem egész nap a rádión volt. Ki volt téve két készülék, mindenki hallja. Mellettünk a konstancaiak dolgozgattak, túloldalt a bákóiak. Nem tárgyaltam velük, nagy izgalomban voltam. Nem távolodtam el a rádió mellől, hozták a gépeket. Leltározták, mennyi a motorina stb. Rendet hagyjunk magunk mögött. Két székre barakkok közé kiteve a két rádió, egyikken a magyar Szabad Európa Rádió adása ment, a másikon a román. Óránként olvasták be a híreket, kihangosítva. „Temesváron már lőnek!” Befut délután a főnökség, nézik, mi folyik itt.

- *Még egy hét lett volna hátra.*

- Csak négy vagy öt nap. Én fellármáztam mindenkit, hogy változik a világ. Este fél tizenkettőkor volt ez a beszélgetés. „Mi ez?” – kérdik. Mondom: „Biztosan hallották, Temesvár, tüntetés. Nemsokára úgyis karácsony, készülődünk haza, de itt addig még lesz valami.” „Mi lesz?” Semmit nem tudtak ők. Rab elvtársnál voltak eligazításon aznap reggel, a hétfő mindig azzal kezdődött, s utána elindultak.

- *Dehogynem tudták! Mindenki a Szabad Európát hallgatta.*

- Ők nem. Aki olyan magas beosztású volt és önként vállalta, az nem hallgatta. Mondom: „Nem hallották, mi van Temesváron?” „Mi van Temesváron?” „Nos, hallgassák a rádiót, mondom, én közöltem a fiúkkal, jön a rossz idő, a normát már teljesítettük, indulunk. De ha a főnökség máshogy gondolja, adjon ki más parancsot.” Azt felelte: ő nem. Nem rossz gondolat az enyém. Dolgoztunk eleget. Lesz, ami lesz. Így Mirel Petre. A párttitkár meghúzódott a háttérben, egy szót sem szólt. Lehet többet tudott.

- *Jóska, úgy elvittek volna téged, ha másképp sül el!*

- Elvittek volna az elsők között. Ha nem jön a 22-e, a menekülés napja. De még nincs vége. Kihoztuk a gépeket 18-a estére, de még nem indultunk el. A főnökség estére érkezett meg és akkor szembesült a

helyzettel. Na, mi történjen? Nyugi, itt az autó, végigmegyünk a parton és megnézzük, mit tesznek mások. Végighajtottunk. Volt, aki piszmogott, mások dolgozgattak. Felmentünk a Temes megyeiekig. Ott nem beszélt senki, de mindenki kovácsolt. A betonvasakat hegyezték és készültek felhegeszteni a 16 tonnás teherautók elejére. Ezek így készültek haza. Na, mondom, csak lesz valami. Közben hallottuk, Temesváron lőnek, és bejátszották a felvételeket. Na, mondom: „Megyünk-e haza?” Hát nem... nem... nem... Egész nap győzködtem őket, hiába. 19-én eldöntöttük az egyik sofőrrel, hogy ő jön. Elkötöttük az egyik 16 tonnást, ő vezet, én pedig készültem a szöveggel, ha bárhol megállíthattak volna. Éreztem, valakinek el kell indulnia. Benkő Ferencnek hívták, az útügynél dolgozott. Végül 20-án a délelőtti órákban indultunk el. Bukarestet Buftea felé kikerültük, estére értünk haza, nyolc órára léptem be a lakásba. Nekem amúgy 30-án telt volna le az időm. De karácsonykor már úgysem lettem volna ott. Újév előtt pedig mindenkit hazaengedtek volna szabadságra. Hazaérkeztem, a szomszédból felhívtam őket: „Fiúk, milicista van elég az úton, de senki meg nem állított, meg nem kérdezte, hova megyünk.” Pedig ötös csapatokban álltak az útkereszteződésekben.

A REMÉLT HIHETETLEN VALÓRA VÁLÍK

- *De miért vállaltad a kockázatot? Ha ott maradsz, akkor is megdől a rendszer.*

- Hát honnan tudjam én, mi következik be. Otthon akartam lenni. Másnap 21-e, csend mindenütt. Néhány ismerőssel összesúgtunk: Temesvár... Én a három és fél éves fiamnak beszámolót tartottam, magyaráztam, Temesváron mi történik. Lementem a munkahelyemre. Semmi. Én különben minden 21-én visszajártam oda és megcsináltam a csoportjaimnak a hónapzárást. Úgy osztattam be magam, aznap legyen szabad. Körbejártam a munkapontokat, magcsináltam az elszámolást, fizetést számoltam és kibogoztam az anyagfogyasztást. Engem nem kellett senkinek helyettesítenie. Tettem ezt ingyen és bérmentve.

- *A szentgyörgyi nagyüzemekben már szervezték a másnapi tüntetést, mely a pártbizottság bevételeivel zárult.*

- Arról nem tudtam. De a fiamnak elmagyaráztam, hogy miért hallgatom a rádiót. Hogy Temesváron még a kisgyermeket is lelövik,

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 153

olyan nagy ott a baj. Mintha felnőttekből álló hallgatóságom lett volna, úgy magyaráztam a kicsi gyermeknek. Meg volt nagyon lepődve, és látszott rajta a szorongás, hogy nagy lehet a baj, ha én így beszélek hozzá. Délután 4-5 óra felé kimentem helyi hírekért. Összefutottam egy ismerősömmel: „Te, most mutatták a televízióban, a nagygyűlésen kifütyülték Ceaușescut, zűrzavar, pfujjogás támadt” stb. Azt osztottuk, itt a vég, csak csatlakozna a többi város is.

– *Te nem láttad?*

– A mi televíziónk két éve nem működött, valami hatvanas években gyártott, az első román összeszerelésű márka lehetett. Keresztapámtól kaptam ajándékba, azt bütyköltük, Temesvárt is megjárta velem, az újvidéki adást nagyszerűen behozta, s ha jó idő volt, a budapesti 1-es és 2-es adást is felváltva: jó időben az 1-est, borús időben a 2-est. De messze gyengébben, mint otthon. Azóta jó párszor láttam a nevezetes balkonjelenetet a kifütyülttel. Nagy izgalomban voltunk, de készültünk haza Szilágycsehbe. Volt egy olyan megérzésem, ha itt összeszedik az embereket, biztosan keresni fognak engem is. Még annyit: az én 20-i telefonálásomra 21-re hazajött az utolsó bajtárs is a csatornától. Reggel nyolcra itthon voltak a szentgyörgyiek mind. Összefutottam velük 21-én reggel. Délután kaptam a hírt, hogy pfujjogtak, fütyültek az emberek, megrázták a kamerát is, és dőlt minden. Aznap közben arra készültünk, hogy másnap kora reggel indulunk haza Szilágycsehbe.

– *Bukarestben utcai harcok kezdődtek.*

– Arról nem tudtam. „Reggel indulunk”. A kocsit ’88 tavaszán vettem, azelőtt néhány nappal vizsgáztam, a jogosítvány még nem is volt a kezemben, a két időpont között hamar meg is vettem egy használt autót, alig 1000 lejjel olcsóbban, mint egy újat. Nyolcéves volt, de szinte annyiba került, mint egy új. 22-én reggel elszaladtam a feltöltött akkumulátorért, kilenckor reggeliztünk. Enyhe idő volt végig, annyira, hogy még a csatornánál 17-én a barakkok között a szabadban mosakodtam. Plusz 17 fok lehetett. Nyitva volt a konyhaablak, se tévé, se rádió nem működött. S hallok valami morajlást, kiabálást, egyre erősödik. Honnan jön. Nyitom az ablakot, hát a menet eleje akkor ért a hídra, s mivel az Olt felé nyílt az ablak, jól láthattam. Rengeteg ember. Hamar ugrom, húzom a bakancsomat. Szalad a feleségem:

„Hova méysz?” „Hát megyek én is, nem hallod, mit kiabálnak?” „Neked elment az eszed, neked gyermeked van”, s nem tudom, mi. „Mit képzelsz: azok mind gyermektelenek?” A fiam annyit mondott: „Menjél édesapa, ne hagyj magad!” A három és fél éves gyermek ezzel búcsúzott. Én ki az ajtón, otthagya a kocsit csomagostól. A felvonuló tömeg túl volt a hídon, beálltam a végére. Igyekeztem kicsit előrébb kerülni, ne legyek a csellengők között. Éreztem, reszketnek a térdeim az izgalomtól. Nem a félelemtől, azt nem éreztem. Az izgalom, hogy csak megértük! Hogy kivonultak az emberek! Ki merik nyitni a szájukat! El mertek indulni!

– *Én is végignéztem, a sok magyar románul kiabált...*

– Nem csak románul. Felváltva ment, és az *Éljen Tőkés László!* volt minden második jelszó. Komolyan, tanúsíthatom. A gyárakból jöttek, nem ismertem őket, életemben nem jártam az IMASA-ban, IAME-ban, nem volt arra dolgom. Mit skandáltak? *Jos Ceaușescu! Azi în Timișoara, mâine în toată țara!* (Le Ceaușescuval! Ma Temesváron, holnap az egész országban!) És éljeneztek Tőkés Lászlót. Lassan előrébb jutottam, a közepe táján jártam már. A hangszórós autó elöl haladt, akkora volt a távolság és olyan erős a morajlás, hogy alig lehetett kivenni, mit mond. De Tőkés éltetése olyan érzéssel töltött el! Én a lázadó temesvári papról, aki levelet írt és szerepelt Chrudinák Alajos műsorában, már a nyár folyamán hallottam, a kicsempészett interjúról is. Aztán betértünk a textilgyár felé, végig a Bălcescu utcán: *Gyertek velünk!* Ki az IGO előtt és néhányan be a hátsó gyárkapun, keresztülmentünk a textilgyáron, számomra gyárlátogatás is volt, életemben először. A textilesek is csatlakoztak, közben a dohánygyár felől is érkeztek. Tehát egy nagyon okosan megszervezett felvonulás volt, a legelégedetlenebbek indultak, az IMASA-sok és bútorgyáriak előbb, mert azok fizetése valahol a 65 és a 75 százalék körül mozgott, a szomszédos műanyaggyáriakat még gyengébben fizették. Gondolom, az IAME-ban is voltak elegendően értelmesek, akik várták már a változást.

– *Ott bezárták a kapukat.*

– De jöttek a Bazalttól is, találkoztam a régi munkatársakkal, egyikük máig jó barát, egymás mellett mentünk attól kezdve. Az a nyugaltság, ami akkor elfogott: *most már elindult végre, és a nép tengere elnyom*

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 155

minden ellenállást! Ha már Szentgyörgyön is ez történik, akkor ezt már nem állítja meg senki! Nem tudtuk, másutt mi történik, a hírek még nem érkeztek, de az erő érzete töltött el. Átjöttünk a park előtt, közeleedtünk a színház felé. Nekem az tűnt fel, hogy sokan sétálnak az utcán s csak nézelődnek, köztük ismerős arc is akadt, beazonosítottam. *Veniți cu noi! Gyertek velünk!* Ezt mi kiabáltuk, egy-egy beállt, de mások nem, néztek, mint a moziban, lézengtek. Akadt, aki jegyzetelt, írt valamit. Kereste volna az ismerősöket? Nem tudom, így maradt meg bennem. Néztek és megint odanéztek, mintha számoltak volna. Mind ezt a járdáról. S mi benne az érdekes? Ismerős figura, de nem tudom, hova tegyem. Beértünk a pártszékház elé, a hadsereg csapatszállító teherautói körbeállítva, előttük fegyveres katonák. A hangszórós kocsiból szálltak a jelszavak, azokat lelkesen ismételte a tömeg. Közben Rab elvtárs is előjött az erkélyre, hogy megszólaljon magyarul. Lehurrogták. Ott álltam pár ismerőssel másfél méterre a katonáktól. Azt kezdtük tárgyalni, ha feszültté válik a helyzet és tűzparancsot kapnak, ki ugrik és veszi el tőlük a fegyvert. Máskülönben ott mézszárlást rendezhettek volna. Szépen csendben tárgyaltuk: te ennek ugrasz, te ennek, te menj arrébb... Nem lehetett száz katonánál több, lenn álltak a kocsik előtt.

- Megrettentebb kiskatonákat nem láttam magam sem, amikor közelebb mentem úgy 11 felé. Egyikük sírt. Úgy gondoltod, reménytelen lett volna bármilyen ellenállást tanúsítaniuk?

- Persze. Egy akkora tömeggel szemben. Azt tárgyaltuk, ha kiadják: Fegyvert vállalhoz!, rögtön ugrunk. Folyt a szervezkedés végig, s ment a szöveg, akkor tényleg sok román szó elhangzott, még egy nő is megszólalt, szintén románul. Nem tudom, kik voltak, utólag sok találgatás elhangzott. S mikor a legnagyobb volt az izgalom, kérdeztük: „Mi lesz? Mert nem fogunk itt reggelig állni!” Kijött valaki s bejelentette, hogy Ceaușescu elmenekült. Már nem tudom, honnan jött a hír. Bejelentették. És az erkélyről is eltűntek az elvtársak.

- Bemondta a hangszóró, gondolom a rádióból értesültek.

- Kezdték a katonák is elvonulni, az autók is, s azt hiszem, utána jött a hír, hogy Ceaușescu elmenekült, elrepült a Központi Bizottság épületének a tetejéről. Mások pontosan leírták az események egymásutánosságát. Közben mi nézegettük a magasabb épületek tetejét, mintha

gyanús puskacsövek merednének, csak onnan letről nem lehetett pontosan látni. Aztán kitört a népünnepele, megrohmozták a párt-székházat, nem találtak benn senkit, s kezdték kidobálni az irodában talált dolgokat. A döbbenet akkor ért, amikor az erkélyen megjelent – egy arcra biztosan emlékszem, de kettő is volt –, aki nekem korábban feltűnt a sétálók között. Azért mondom, az egyik jellegzetesen barna képű volt, és utána kinyomoztam, hol láthattam még. Folyt a kirámolás, a törés-zúzás. Én nem jártam bent, nem is láttam jónak. Miért kell elégetni a könyveket? Hogy Ceaușescu képét elégették, az jólesett, de a többit minek? Lángolt a máglya.

Utána a tömeg kisebb része megindult a Securitate székháza felé, mert a többiek hazaszaladtak örülni. Nekem is kellett volna, de követni kívántam a fejleményeket. A rendőrség előtt kiabált a tömeg, aztán átmásztak a kerítésen, kiszabadultak a fogvatartottak. A kerítésmászók közt felismertem azt, akit korábban az erkélyen is láttam, s aki korábban jegyzetelt. Nem tudom, kicsoda lehet, de sejtem. Kérdeztem egyszer valakit: „Nem ismered?” „De igen”, s mondta honnan. Erre még visszatérhetünk. No, de ott is mi kezdődött? Aktákat kezdtek kihajigálni. Utólag raktam össze, ennek az lehetett a forgatókönyve: valószínűleg azok szaladtak előre, akik nagyon jól tudták, mit kell hamar elégetni, mit kell eltüntetni rögtön. Nos, fél négy, négy körül indultam el hazafelé. Fáradt is voltam, éhes is. Eljutottunk volna akár Szilágycsehig is addig. Jól tettük, hogy nem indultunk el.

Nagy volt az öröm, este a szomszédnál néztük a tévét. Aztán vártuk a fejleményeket. Puskaropogás. Az Állomás negyedben úgy lőttek, mint Kambodzsaiban. Mindenki beszélt, hogy megmérgezhetik a kutakat, felrobbantják a hidakat, egy csomó rablómese terjedt. Az ember nézte a televíziót – s azt hitte, a sok eddigi hazugságot az igazság váltja fel. Én legalább is hittem benne. A Szabad Román Televízió. Hát bizony, akkor abban is hazudtak, még olvasták is a rémhíreket, hogy Brassó felől jönnek a terroristák. Este a gyér világítás mellett látom, valakik a hídon matatnak. Telefonálok az ideiglenes városvezetésnek, nézzék meg, nem tettek-e valamit a jobb oldali korláthoz? Közben lövöldöztek a tejgyár felől, világítógolyók az égen... Az Állomás negyedik nem mertek a hídon keresztülmenni.

Vártuk karácsony éjjel az angyalt, akkora forrongásban volt az ország, nem mentünk haza, úgy éreztem, itt kell lennem, hogy

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 157

bekapcsolódjam és belelássak az eseményekbe, s akkor jött az ünnepi bejelentés, hogy Ceușescuékát elfogták, bevitték Târgoviștéra és mindjárt mutatják a kivégzést. „Peste puțin timp.” (Rövid időn belül.) Ez az „aveți puținică răbdare, stimabililor”-nak (egy aprócska türelmet kérek, tisztelt uraim) a száz évvel későbbi változata lett. (Trahanache prefektus szavajárása a Caragiale-féle *Elveszett levél* c. vígjátékból.) Ezt annyiszor elismételték karácsony éjszakáján, hogy elképesztő. Miért vártak a riport sugárzásával? Hogy mindenki fáradjon bele. Ne legyen senkinek kedve sehova menni, semmit külön csinálni. Húzták az időt estétől hajnalig.

Na, amikor meglőtték, szaladtam a kamrába, benyúltam a sarokba, elővettem a pálinkát, kitöltöttem a házigazdának és egy jó pár másnak egy-egy kortyot csak, mert sokaknak tartoztam vele, de az a negyed decinyi pálinka hatévesen is jóízűnek bizonyult. És úgy megütött, mintha két decivel ittam volna meg. Akkor úgy gondoltam, az izgalom és fáradtság is belejátszott. De utólag is kóstolgattam belőle, akkor is ugyanazt a hatást tette, olyan hihetetlen ereje volt ennek a pálinkának. Nem hogy marta volna a torkom, mert nagyon finom volt, de azt éreztem, kinyúlok. Pedig abból egészen sokat megittunk pár évvel korábban, ismert valami volt. Ugyanaz – de mégis egészen más jellemzőkkel. Egészen január végéig kitartott, addig végiglátogattak, akik emlékeztek rá, másokat én hívtam: „Gyere, neked is ígértem belőle. Ha elfogy, hiába jössz később.” Ez történt ezzel az optimista módon eldugott pálinkával.

HATALOMÁTVÉTEL EGY ÜZEMBEN

– Nos, 26-án megkezdődtek a vállalatokban az alkalmazotti gyűlések. Lent jártam Kilyénben, ott egyesek baltával keresték a vezetőséget, persze nem mindenki. Egyeseknél nyilván a karácsonyi italozás is besegített, minden eddigi mérgüket ki akarták adni. Keresték az igazgatót és főmérnököt, akik voltak annyira óvatosak, hogy nem tartózkodtak bent. Megalakultak a Nemzeti Megmentési Front üzemi szervei. Én nagy szakállal érkeztem, mert ahogy lekerültem a csatornához, abba hagytam a borotválkozást, s akkora szakállam nőtt, hogy a Mikulás megirigyelhette volna. Nos, engem akartak rögtön beavatni, ajánlani, még olyanok is, akiket nem mind ismertem, mert terepen dolgoztak és különben is rövid ideje voltam ott. Kezdték, hogy „Mérnök

úr, itt maga lesz! Mert nekünk nem kell a másik, az párttitkár, és román is, nem szereti a magyarokat, az igazgató, az aktivista” és sorolták, mi bajuk vele. Elég soknak volt sérelme. Mondom: „Fiúk, nyugi! Ezt most nem baltával kell elintézni, mert ezek nem annyit ártottak, mint Ceaușescu, akit meglöttek. Ezek messze állnak attól. Nyugodt, letisztult fejjel leülünk kitisztázni, ki mit érdemel. Innen arrafelé az kell, hogy rend legyen ebben az országban.” Ebben én nagyon bíztam. Persze utólag visszatekintve, ez nem jött be annyira, mint a pálinkás ügy. De lecsillapodtak a kedélyek, megszerveztük a gyűlést. Azon részt vett mindenki, 26-a még nem volt szabadnap. Engem javasoltak frontelnöknek, választottak még alelnököket. De a régiek mind hátrébb húzódtak, én pedig a friss ember, aki csak egy hónapot dolgoztam ott, s még három hónapig hazajártam elvégezni a munkámat ingyen, mert nem akartam kiesni belőle, és oda készültem vissza – nos, engem választottak, mert úgy látszik, értékelték ezt. Onnan arrafelé az igazgató nélkülüm egy lépést sem tett, bárhova kellett mennie.

– *Nem csapták el?*

– Nem. Mondtam: „Ennek is eljön az ideje. Most itt az új év, visszatérünk, s akkor döntünk.” Volt benne egy kis számítás is, de elsősorban csillapítási szándék, hogy nyugodt fejjel, megfontoltan. Ne legyen pusztítás, mert szükség van a munkahelyre, élni, dolgozni akarunk innen arrafelé a szabadságban, hiszen ami rossz – így véltem –, azt ki lehet tisztességesen küszöbölni. És nem csalatkoztam az emberekben, megértették, mindenki beállt dolgozni. Megszerveztük. Az igazgató maga mellé vett, minden kérdésben konzultált velem, s kísérem kellett, bárhova ment, mert „Maga mindenről kell, hogy tudjon, mérnök úr, maga a megválasztott frontelnök.” Ez a januári hónapban történt, de jött az újév. Harmincadikán szabadságra indult a család. Csend. Még azelőtt megalakult a megyei front. Azon a vállalati elnököknek és alelnököknek meg kellett jelenni. Mire én ezt megtudtam, már meg volt szervezve, hogy a család az autóba beül és a karácsonyra szánt csomagokkal elindul, hogy hazavigye és örüljön együtt az otthoniakkal annak, hogy megváltozott a világ. 30-án reggelre hullott jó pár centis hó, az gyönyörűen belepte az aszfaltot, ugyanolyan simán, mint amilyen az én autógumim volt. Én elindultam, és Előpatakon bele a tíz centis porhóba az aszfalton...

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 159

- *Becsúsztal a patakba!*

- Csúszkáltam összevissza, de eljutottunk Kőhalomig, akkor már 20. hónapja vezetem. Látszott a vár, a dombról ereszkedtünk lefelé. Egy jobb oldali kanyar vezet fel a Homoród hídjára, én azt a kanyart, noha hármásban ereszkedtem, a ledöngölt havon nem tudtam bevenni, hanem az úton keresztülcsúsztam és megálltam a szélén. De jött szemközt egy kamion, s a sofőr valószínűleg annyira meglepődött, hogy a fék helyett a gázt nyomhatta meg, vagy megcsúszott ő is, elég az hozzá, oldalba elkapta a Dacia jobb első ajtaját, s a lámpától kezdve összeroncsoolta a kocsit egész jobb oldalát. A mellettem ülő feleségem székestől szinte az ölembe ült, pörögtünk az úton és kirepültünk a magas töltésről a szántóföldre. Szerencsére négy kerékre estünk, s amikor a földre suppanunk, akkorát hajlott a kocsit, hogy a kapcsolószekrény szinte a földet érte. Szépen kiszálltunk, a fiam a hátsó ülésen feküdt épen, az asszonyt egy karcolás érte az ujjbegyén, mert a műszerfal szilánkokra ment szét, engem is egy szúrás ért az alkaromon. Éreztem, de nem fájt, aztán láttam, kiszakadt az ingem. Nem a kétségbeesés vett erőt rajtunk, hanem az öröm, hogy megúsztuk. Az autó még nem volt teljesen kifizetve, tartoztam még azoknak, akiktől kölcsönkértem. Mi hibáztunk kétségtelenül. Ott azonnal segítőkész emberek akadtak, elvitték és megvizsgáltatták az asszonyt és a gyermeket, nem találtak semmit. Kőhalomban egy Illyés Zoltán nevezetű illető felvitte őket a saját blokklakásába, s később visszajött utánam. Szereztünk egy traktort, az kihúzott, s bevittük a roncsot Kőhalomba, az illetőnek a garázsában tároltuk január 15-ig, amíg érte mentem. Meg lehetett javítani, ma is működőképes a motor. Az otthoni látogatás persze elmaradt.

No, de a január: a hónap folyamán az igazgató segítségével megismerkedtem a teljes vállalattal, mindenkivel és azzal, hol dolgozik. Mikor magamra maradtam, állandóan kérdezték: „Mikor seperjük ki ezeket innen?” „Fiúk, nyugi!” Őszintén szólva, nekem is tanulnom kellett, nem tehettem meg, hogy nem ismerem az embereket és a munkálatokat, és csak úgy beleszökök, hogy átveszem és vezetem. „Ez nem úgy megy!” S akkor jött a televízióban a bejelentés, hogy ha szükséges, február kilencedikéig vagy tizedikéig le kell zárni a vezetőszerét, mégpedig választás útján.

– *Ami egyszerre volt képtelenség és természetes.*

– Február nyolcadikán minden alkalmazott megjelent, én szerveztem és vezettem le a szavazást. Első körben feltettem a kérdést: igazgató, főmérnök, főkönyvelő – maradnak vagy nem maradnak? A főkönyvelő néhány ellenszavazattal, olyan 88-90 százalékkal megmaradt, az igazgató 86-ból 43 igen-t és 43 nem-et kapott. A főmérnököt 70 valahány szavazattal menesztették. Két problémát kellett megoldani: mi lesz a fele-felével és mi a betöltetlen állással. „Újra kell számolni!” Mondom: számoljuk. De az annyi volt. Mondom: „A következő lépés, ami elkerülhetetlen, a főmérnöki állás betöltése, mert akár marad az igazgató, akár nem, a vállalat nem maradhat vezető nélkül.” Én voltam az egyedüli jelölt, titkos, cédulás szavazással, egy ellenszavazattal én lettem a főmérnök. Akkor, kettős minőségemben mint frontelnök és újdonsült főmérnök, megköszöntem a bizalmat és azt indítványoztam, adjunk az igazgatónak egy hat hónapos átmeneti időt. Nagy választék úgyszólván, akiből most igazgatót csináljunk. Megköszöntem a bizalmat, hogy mérnökként ezentúl főmérnökként szolgálhatok, és arra kértem mindenkit, ne bántunk senkit, és ezt megfogadták. Az igazgató viszont nagyon bántotta, hogy annyi ellenszavazatot kapott, mert ő valóban azon volt, minél többet kereshessenek, és nem bánta, ha háromszor annyit vittek haza, mint ő. Ha ő kapott négyezret, mások tízig is felvihették. Én hat hónappal korábban hogyan jártam a közüzemeknél: mihelyt meghaladtuk az igazgató fizetését, azonnal lefűjték a plusz vállalásunkat. Nos, mindenki hazament, az igazgató nagyon megbántva érezte magát. Nem dühöngött, de nagyon rosszul esett neki. Azt mondta: „Ha van húsz ellenségem, még elmegy, de hogy a fele az legyen! Azok, akiket én ettem, munkát szereztem nekik...” Én próbáltam csitítani, persze nyelő helyzetben voltam. Másnap reggel bejött és azt mondta: Jóska, itt lakom a szomszédban, elmegyek mától szabadságra, bármivel megakadsz, rendelkezésedre állok, szőljál s gyere át, vagy átjövök én, megbeszéljük.” „Jó, menj, emészd meg.” Néhány nap múlva bejelentették, előrehozott nyugdíjazásra nyílik lehetőség, ő az elsők között kérte, májusra megjött a végzés, és elment nyugdíjba.

Újabb választást kellett kiírni. Már akkor akadtak, akik nem néztek jó szemmel, mert nem hagytam magam bábuként mozgatni. Nem

B. Kovács András: Hogyan érett be a rendszerváltás? 161

nézhettem el dolgokat csak azért, mert engem javasoltak vagy rám szavaztak. Munkára, fegyelemre kívántam szoktatni mindenkit, az adott szó betartására. Készültünk a választásra. Megfenyegettek, hogy nem tudom, honnan hoznak igazgatót. „Nyugodtan, hozzatok! Ha a többségnek az kell, az lesz!” Én főmérnök vagyok, az nekem megfelel. Május 31-én megválasztottak igazgatónak. Nem vállalta a velem szemben felkért jelölt, csak úgy, ha én nem indulok. Egy hónapig főmérnök és igazgató is voltam, aztán került egy kolléga főmérnöknek. Neki nehezebben ment egy kicsit, nem volt annyira szakmabeli sem, az emberekkel is nyersebben bánt, de szükség volt rá, ha nem voltam épp jelen, az aláírási jogot valakinek gyakorolni kellett. Két évet tartott életemnek ez a szakasza, '90. február 8-tól '92. február 14-ig. Akkor lemondtam és saját céget alapítottam, mert a vállalat minden igyekezetem dacára menthetetlennek bizonyult. Akik átvették a helyemet, el is temették szépen.

Zakuska (2012, 2362 x 1551 cm, akril, karton)

Zsidó Ferenc
MERÉSZ, NEM DURVA

Térey János *Káli holtak*¹ című regénye a 2018-as év talán legizgalmasabb, legprovokatívabb irodalmi vállalkozása. Nem egy megúszós, biztonsági könyv, hanem merész és tabudöntөгő, szenvedélyes kérdésfelvetésekkel, kultúrpolitikai görbe tükörrel. De, talán épp ezért, a megvalósulás nem száz százalékos. Művészregény, melyből nincs túl sok a magyar irodalomban, ugyanakkor egy új műfajskatulyát is ki kell találnunk számára: talán a közéleti regény kategóriát, a társadalmi regény alegységeként. Mert a *Káli holtak* úgy szól Magyarország színházi/irodalmi életéről, hogy közben a társadalmi nyilvánosság működéséről is képet kapunk.

Nincs kényesebb a kultúrpolitikánál, ezzel nyilván a szerző is tisztában van, ezért hát ott virít az obligát figyelmeztetés: „Bármely hasonlóság a kortárs magyar kultúra alakjaihoz és eseményeihez csupán véletlen. Egészen más a helyzet a tájjal.” Igen, a táj valós: a Káli-medence a Balaton-felvidék része, amint ezt a belső borítón látható, kézzel rajzolt térkép is egyértelművé teszi. A Balaton Magyarország emblematis rész, ugyanakkor turistaparadicsom, ami problémahelyzet generálója is. Ez a regény egyik kiindulópontja.

A főszereplő, Csáky Alex, a fiatal budapesti, kőszínházi színész, nemzedéke egyik kiemelkedő alakja, főszerepet vállal egy zombi-apokaliptikus filmsorozatban, a *Káli holtakban* (ez az első fejezet központi témaköre). „A forgatókönyv szerint a régen eltűnt falvak egykori lakói a temetőkből kikelve fölkeresnek minden itt élőt. (...) A szakrális medence szelleme így áll bosszút a túlburjánzó idegenforgalomért.” Az énelbeszélő később részleteiben is kibontja a filmbéli alapötletet: A 16. század közepén a Káli-medence falvai elpusztultak egy átfogó török támadás következtében. „És akik valaha itt éltek, mind egyet akarnak: bejutni hozzánk, mostani káliakhoz.”

A regény Alex munkanaplója, mely szakmai és magánéletének fontosabb mozzanatait rögzíti, reflektál (olykor esszéisztikusan) külön-

1 Budapest, 2018, Jelenkor Kiadó.

féle kulturális/közéleti történésekre. Ugyanakkor „vendégszöveget” is beépít: hosszú jeleneteket mesél el a forgatókönyvből, sőt párbeszédet is idéz (egy mű a műben fragmentumaiként).

Alex a filmben Botondot játssza, aki kulcsfigura a helyiek számára, aki az önvédelmi milíciát megszervezi, aztán megjelenik a katonaság, falat, barikádokat építenek, egy zombifilmhez méltón fröcsög a vér, van látvány, van dráma, minden, ami egy populáris sorozathoz kell. A filmgyártás egyébként abszurd helyzetet teremt, mert elvileg az alkotás a káli turizmusipar ellen lép fel, de facto azonban a forgatás maga „infrastruktúra-teremtő turistalátványosság.”

A szerző olykor iróniával, máskor önostorozó gúnnyal festi meg e magyar tájat, magyar ecsettel: „Könnyű függöny és fehér abrosz, mert ez a hazai Provence, ha belegebedünk is.” Megjegyzendő, hogy Alex számára a forgatási helyszín nem közömbös: ez ősei földje, itt éltek déd- és nagyszülei, bár apja aztán eladta az örökölt házat. Azonosulni tud a helyi identitással, azzal az idegenkedéssel, hogy Kálba a pestiek elhozták: „a nagykörúti zsúfoltságot, a benzinszagot meg az izléstelenséget.”

A film fogadtatásáról beszélve, lerántja a leplet a média működéséről: a sajtó folyamatosan szenzációt akar, ezért provokálni is képes (megj.: a sajtóorgánumokat valós nevükkel jeleníti meg az énelbeszélő). Például a *Káli holtak* rendezőjét így faggatja a rámenős riporter: „Nem zavarják maguk a falusiakat? (...) Igaz, hogy ki vannak szorítva a saját falujukból?”

Csáky Alex elég sokat dilemmázik, mielőtt bevállalja a filmszerepet, végül efféle sommákkal nyugtatja meg magát, hogy „aki ezek után nem hiszi el nekem a Hamletet, az kicsinyhitű sznob”. Arra a következtetésre jut, hogy a film ugródeszka lesz: „forogjon a nevem, megismerjék az arcomat, és bejöjjenek rám akkor is, amikor Hamlet vagyok”.

A Marie Claire magazinnak adott interjúban úgy fogalmazza meg ars poeticáját, hogy egyben szigorú kritikát mond a kortárs magyar művészetről: „Errefelé mindennek kötelező nagyon valamilyennek lennie. Vagy elemien brutálisnak, vagy meghökkentően mélynek, vagy nagyon popnak, nagyon konzervatívnak, vagy nagyon liberálisnak. (...) Számomra mostantól épp az az érdekes, ami nem nagyon durván valamilyen.” És igen, a regényen is felismerhető mindegyik sorolt stílusjegy, de csak nyomokban, csipegetősen; nem durván, mégis merészen.

(Munka)naplóját olvasva olykor az az érzésünk, Alexnek nincs is magánélete, (érzései is csak elvétve), a forgatásból beesik a színházi próbára, aztán turné és megint turné. Azért akad egy kevés köldöknézős önelemzés is, például kiderül, van némi apakomplexusa, némi megfelelés-kényszere (szeretne „kilábalni a jófiú-szerepből”), igazgatója némi antiszociális hajlamot is felfedez nála.

A stílus, a nyelvezet olykor esszéisztikusan emelkedett, többnyire azonban hétköznapi, mely nem kerüli a popkultos szlenget vagy éppen a vulgáris kifejezéseket: „A fasz üsse ki a szemét annak, aki ideparholt.”, robban ki Alexből, majd jön a reflexió: „Barbár táj barbár szóra kapatja a szám.”

Mint említettem, a könyvben elég vastagon megjelenik az aktuálpolitika is. A zombik kapcsán például felmerül, hogy a migránsokra vagy cigányokra kell-e gondolni, a rendező hárítja a „gyanút”, szerinte egyszerűen a kitaszítottakról van szó. Apropos, traumák és tabuk: Alex felveti, hogy akár deportált zsidók is lehetnének a zombik, színészkollégák lebölgik, hogy senki gyászával nem viccelődünk, ő megütközve kérdez vissza: „szóval az én monoszólói szépapám lehet zombi, Stein Rebeka néni a szomszédból nem lehet zombi.” (...) Mi a kettő között a különbség? A mennyiség? A lélekszám? A származás?” Alex tehát nem érti a holocaust körül kialakult diskurzus lényegét, rá kell azonban döbennie, hogy az efféle tabudöntögetési kísérleteivel csak gyanakvást és elutasítást vált ki. Ezt némiképp kiábrándultan veszi tudomásul. Ez a zsidós-szabadjóműves téma többször is felbukkan, Alex mócsingként rágódik mitizáltságának okain, próbálja felfejteni az összeesküvés-elméletek háttereit. Korábban szerepelt egyébként a *Saul fia* című filmben is, de nem szerette, véleménye szerint az „színtiszta pornográfia”. A film sikeréről is megvan a sommás véleménye: „Szerintem az a tény önmagában megnyerte a meccset, hogy egy nagy ügyet képvisel valaki. (...) Ha a rendező kicsit is jól él a hatáselemekkel, meg a nyilvánvaló bal- és jobboldali kódokkal, már az mennybemenetel. Tehát a művészet meg a technikai fortély csupán ráadás.” Szigorú bírálata ez a magyar művészeti életnek: a művön kívüli tényezők váltak mérvadóvá. Később még visszatér erre, újlag ironikusan állapítva meg, hogy a trendi, polkorrekt témák önmagukban garantálják a sikert: „Mélyszegényeket, romákat, menekült arabokat pattint a vászonra, és minden fesztivál látatlanban meg van nyerve...”

Ezeknél a részeknél nehéz eldönteni, hogy Alex kinek a szócsöve. Huszonnyolc éves korához képest talán túl sokat tud a világról, olykor túl markáns a véleménye, világnézete. (Megj.: az az érzésem, Térey Jánosnak nem mindig sikerült elrejtienie önmagát elég jól Csáky Alex mögé.)

A színészek közti barátságokat, féltékenység szította intrikákat színes, szappanoperába illő jelenetekben ábrázolja – ilyen szempontból az olvasó zavarban van: szépirodalom ez, amit olvas, vagy lektűr? Lektűrösnek hatnak a forgatókönyv fragmentumai is, de a kifundált alaphelyzet szerint ezek csupán idézetek, melyek inkább azt illusztrálják, hogy hogyan ne... A forgatókönyvíró, Ranolder Tyutyu amúgy regényíró, alakja nyomokban egy közismert kortárs regényírót tartalmaz, de ez mellékes, hisz emlékszünk: a szerző leszögezte az elején, hogy bármely hasonlóság... Mindenesetre Tyutyu nem ússza meg vitriolos kritika nélkül, elcoelhósodott és önisméltó: „A főhős mindig kisgyerek, hol fiú, hol lány, és folyton valamelyik népnyzó diktatúrát nyögi.”

Amúgy kiváló színészportrékat (is) kapunk, színháza főrendezőjét például így jellemzi Alex: „Benne megvan az a kénes lobogás, ami nélkül lehetetlen színházat csinálni.”

Ami az énelbeszélőt illeti, egyértelmű a szerző szándéka, hogy véle – némi különccséggel egyénítve – a nagyvárosi művész alaptípusát rajzolja meg. Koravén, aki paradox módon sosem képes felnőni, aki menekül a felelősségvállalás elől, aki úgy nonkonformista, hogy a tradicionális nevelés normái irányítják, aki túlvállalja magát. A színész élete folyamatos lavírozás, vagyis megélhetési játék, ami szétforgácsolja az erőt, ezért van az, hogy Alex is úgy érzi: „sok mindenben vagyok elég jó, soha semmiben nem lehetek a legjobb.”

Szakmailag tehát túlhajszolt, magánélete rendezetlen. Volt egy élettársa (kitől az értelmiségi trendnek megfelelően békében mentek külön), a szakításukhoz vezető problémákról némiképp felületesen annyit mond, hogy ő egy másmilyen Esztert szeretett meg, nem: „Ezt a tejfölszőke, kisvárosi lányt, akivé anyaként változott vissza.” Közös gyerekeiket Alex elvileg hetente látja, olykor napközibe is viszi-hozza, de a turnék esetén ezek az alkalmak kimaradnak. Frusztráltan, lelki-furdalással telten állapítja meg, hogy: „aki disszidál a családjából, és a babakocsis vesszőfutást nem teljesíti a gyermekei mellett, soha nem lesz teljes értékű szülő.”

A párkapcsolat szinte csak a testiség szintjén hiányzik neki – többre tán nem is lenne ideje, energiája; időnként hajlik arra, hogy felmelegítse viszonyát diákkori színészszerelmével, Líviával, máskor úgy gondolja, bőven elég, ha a színpadon alakítanak szerelmes párt, „privát izgalmak nélkül”.

Görögországi vendégszereplésük alkalmával bevállal egy futó kalandot a helyi színházigazgató feleségével, és érteni véljük, hogy az efféle kis akciók a színészek világában természetesek.

Szüleihez fűződő viszonya is problematikus. Apját nemrég mütötték vastagbédaganattal, az együttérzés – önmaga számára is meglepően – szeretetet csíhol ki belőle iránta, egyébként azonban örökös harc jellemzi kapcsolatukat. Az apa volt „a háziszarnok, aki hangerővel és olykor pofonokkal próbálta eldönteni helyettem a jövőmet”.

Alex jellemében felismerhetünk pár vonást a hagyományaihoz ragaszkodó, nemzeti érzelmű értelmiségiből, ugyanakkor a jobboldalt is kemény kritikával illeti. Például a „kriptokonzervatív művészetakadémia”-ról rosszállóan jegyzi meg, hogy „persze, mert most övék a világ”. Térey (pardon, Alex) a műélvezőkről is leszedi a keresztvizet, egy képzőművészeti tárlatmegnyitó kapcsán maró gúnnyal kommentál: egyesek az ingyen borért, pogácsáért mennek, mások érdekből, és elfelejtik, hogy „egy megnyitón nemcsak találkozni, fecsegni és ismerkedni lehet, hanem műveket élvezni is”. Apropos, a harmadik kategóriát, a műkritikusokat sem kíméli, ironikusan leleplezi azokat a semmitmondó kliséket, melyekkel a színikritika operál: „kimozdította őket a komfortzónájukból” (ja, ez a könyv is olyan...), „behúzta őket” stb.

Alex kedvenc szerepe a Hamlet (a második fejezet központi témája); a figurát is magáénak érzi, még inkább a merész és eredeti rendezői koncepciót (melyekből szerinte amúgy hiány van...), mely 1918–20 közé, a békediktátumra váró Kolozsvárra helyezi a cselekményt, díszletként Mátyás-szoborral és Szent Mihály-templommal. „Nekem ez a rendezés segített megérteni például Trianont”, mondja. Az előadás a rendező szerint: „pofon (...) a pántlikás-árvalányhajás magyarkodásnak, mert kifogja a szelet a vitorlájukból”. Alex a maga részéről ehhez hozzáteszi, némiképp moralizálva, hogy: „a keményvonalas liberalizmust sem bírom. Ne tekintsünk senkit sovén gazembernek csak azért, mert szívfájdalommal gondol a dédapja elcsatolt szülőfalujára Kárpát-alján”.

Aztán fordulat áll be az életében: újabb színházi szerepével, a Haramiákkal megízleli az első bukást, ugyanakkor Luca személyében betoppan az életébe a szerelem. Igaz, hogy ő is nagyon elfoglalt, a filharmóniánál csellista, és hol intenzíven próbálnak, hol turnéznak ők is, de amikor végre találkoznak: „olyan magától értetődően esik jól veled minden”.

Alex érzi, hogy váltania kellene (talán vidéki színházhoz szegődni, ahogy ezt számos megfáradt budapesti színész tette öelötte). Attól a hírtől, hogy a Hamlet kolozsvári vendégszereplését is lemondták, kiakad, berúg, és részegen karambolozik robogójával. Aztán egy verekedésbe is belekeveredik (jó alkalom ez, hogy a cigány–magyar ellentét is felvillanjon). Ezt követően egy ideig csak lábadozik, tengődik, megpróbálja újra kitalálni magát. (Ezek a balesetek, balhék a könyv visszatérő motívumai, lektűrös továbblendítői). Megnéz egy kortárs darabot, de szerinte a kortárs művek többsége fércmunka, e szóban forgó például: „Földszintes, levegőtlen, igénytelen és gyáva.” „Nincsenek megírva”, mondja ki róluk az ítéletét, arra a következtetésre jutva, hogy jobb a régi nagyok mellett maradni, azok ábrázolják a jelen problémáit is.

Amikor újra játszani kezd (a leírt Haramiákban), előjön gyerekkori dadogása, majd ismét baleset éri: lezuhan a három méter magas díszletről. Eszméletvesztés, több rendbéli törés stb. Újabb köldöknézős, elmélyülős időszak következik, közben újabb súlyos felismeréssel gazdagodik: „A Nagykörút százhusz éve mindig kitermeli magának az utánpótlást, azokat a kényelmes fiatalokat, akik nagy, túl nagy kompromisszumokra is hajlandóak a túlélés érdekében. A rendetleneket, a fésületleneket, a dionüszosziakat meg az úgynevezett lázadókat betörik, elkaszálják, vagy számúzik a perifériára.”

A filmforgatástól egyre jobban megcsömörlik, bár a második évadra emelik a tétet: felépül a kerítés, inváziótól nem kell már tartani, csak klausztrófóbiától... A rendezőben van némi megalománia, rekorddöntési igyekezet: „a záró részben ezeröttszáz zombi jelenik majd meg, amennyi Magyarországon még nem szerepelt együtt a képernyőn”.

Közben folyamatosan érik kritikák, például a színészollégák efféle jóindulatú (?) beszólásai: „Benned jóval több van, mint főszerep egy vidéki horrorban.”

Lassan megérlelődik benne az elhatározás, hogy kiszáll a filmből, pedig tisztában van azzal, hogy a helyzet ellentmondásos, mert: „Az

írástudók nem szeretik a *Kálit*, a nézettségi indexet persze tudom, és az vidám.” Hogy a botrányt elkerüljék, a rendezővel, forgatókönyvírójával megbeszélik, hogy nem látványosan távozik a sorozatból, pletykára adva okot, hanem egyszerűen kiírják belőle: elüttetik egy rendszám nélküli autóval.

Tapasztalatait így összegzi: „a *Káli* összekoszolt, a *Haramiákkal* megbuktam. A *Hamlet* még nem kezdett fakulni, abból élek.”

A kötet harmadik, *Open air* címet viselő fejezetében különböző kiszállások, külföldi turnék sommáit foglalja össze az énelbeszélő. A Ványa bácsival Isztambulba mennek, a helyszínen pokolgépes robbanás – mint említettem, Térey regénye az egyén társadalmi beágyazottságát is felvillantja, hangsúlyozva, hogy a művész sem képes függetleníteni magát a közélettől.

Aztán Szentpétervár következik, ott egy rosszullét következtében hányni kezd a színpadon, a helyi kritikusok ezt a darab szerves részeként értelmezik. A színházigazgató azonban megállapítja, hogy Alex kifáradt, s egyelőre pihenteti a Hamletet. Oroszországi kiruccanása alatt meghal az apja, az esemény nem változtat eddigi érzésein: „Ő nekem sosem volt erős, életjátékokra, túlélési technikákra tanító és iránymutató apám.”

Ahogy a kiegész jelei erőteljesebbekké válnak, mind gyakrabban nyúl az alkoholhoz: „Ma reggel botorkáltam másfél lépést előre. Kettőt hátra. Most értem haza. Éjfél múlt, egy pálinka. Nem tudok semmit.” Kifáradásának pszichoszomatikus tünetei is vannak („Nedves a tarkóm, a stressz meg a hajszoltság teszi”); a zárkózottság egyre inkább erőt vesz rajta.

Színházigazgatója a kirúgás lehetőségét is meglebegetti előtte, szemére hányva, hogy „individualista bölcsész maradtál,” fiatalokat szerződtet a társulathoz, s őt egyelőre „pihenteti”.

Az *Epilógus* egy baleseteken és szakmai/szerelmi félrelépéseken túllépő, érettebb és megfontoltabb Alexet mutat, aki tanult hibáiból: „Végre nem loholtam, nem hajszoltam magam, és nem hagytam mások által hajszoltatni.” A Hamletes kolozsvári vendégszereplés végül mégis megvalósul: e fejezet a könyv egyik legszínesebb, legtablósabb része. Az elmúlt néhány év jó pár gyönyörű Kolozsvár-bemutatót hozott irodalmunkba, ehhez csatlakozik most a Téreyé is: fájdalmas és szép. „Hús éve vesztes város volt, mindene érdes, elhasznált és tisztátalan.

(...) Arculatra letagadhatatlanul és megmásíthatatlanul magyar, és pont magyarul nyitja szóra ritkán a száját.” A románsággal azonban muszáj szembenézni, ez a valóság parancsa, mert a román: „Jobban ismeri a tulajdon pszichózisunkat, mint mi. A gőgünket éppen úgy, mint titkolt sebeinket.”

Ez a trianoni Hamlet: „a régen és hiába várt Trianon-darab helyett” is van. Ennek apropóján Térey eme szindróma tisztázására is vállalkozik, szerinte valami görcs vagy gátlás nem engedi megszületni nagy nemzeti drámá(i)nkat, pedig: „nincs baloldali örömmonopólium és nincs jobboldali fájdalommonopólium sem”. A Trianon szerinte örökös seb, s épp ezért örökös ihlet lehetne, épp ezért káros, hogy átpolitizálódott.

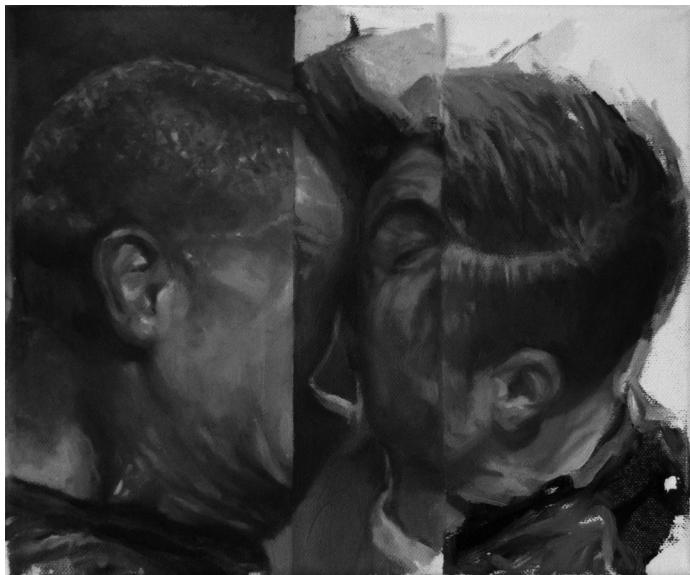
A kolozsvári közönség először meghökkenten nézi a Nagy-Magyarországos díszletet, de aztán veszi a lapot, Alex nagyot alakít, és van katarzis is, illúziók azonban nincsenek, inkább azok végső lerombolása: „Folytatódik ugyanaz a múltba révedő, cigányzenére pezsgőző kávéházi nihil.”

A záró rész egy álomkép, Alex ismét a *Káli holtak*ban találja magát, mégpedig egy olyan jelenetben, melyet leforgattak ugyan, de nem került adásba. Álomban folytatódik a szerep, azonosul a zombikkal, megértve igazukat. Így cserélődik fel a negatív pólus a pozitívval, így fonódik össze szerep és valóság, vagyis valóság nem is létezik, csak különböző szerepekben. (A naplóbejegyzésekben egyébként már korábban is találhatunk utalásokat, hogy személyisége megkettőződik, vagyis a szerepeit valóságnak éli meg, a valóságot pedig szerepként, az olvasó olykor nem is tudja eldönteni, Alexként beszél-e, vagy Botondként, netán Hamletként.)

A *Káli holtak* (film) társadalomkritika, mely azt mutatja meg, „mivé fajul az emberiség, ha a lélekről leválik a civilizáció vakolata”. A zombis (fel)támadás irodalmi hagyományt is idéz: a káli holtak olyanok, mint holmi anti-új-zrínyiasz, akik visszakövetelik régi világukat, és nem értik e mostanit.

A *Káli holtak* (regény) a művészvilág kritikája, mely azt mutatja meg, hogy különböző társadalmi nyomásoknak is engedve, a művészen a művészet csak vakolat, és ami mögötte van, az egy esendő, gyenge, a számos befolyás és megfelelési kényszer miatt egyéniségét kiteljesíteni képtelen, kallódó ember. Pozitív jelzés az, hogy Csáky Alex felismeri mindezt, s a problémákkal való szembenézés, mint tudjuk, a legfontosabb lépés a megoldásukhoz vezető úton.

Térey János regénye vélhetően több értetlenkedést és elutasítást vált ki, mint üdvívalgást. Mert kényelmetlen kérdéseket boncolgat. Szóki-mondó, itt-ott botrányszaga van, egy szatíra szemtelenségével vetekszik: ezek az én meglátásom szerint az erényei közé tartoznak. Gyengesége a szerkezeti esetlegesség (a három fejezet/felvonás+epilógus strukturáltsága ellenére), ez a naplójellegből is adódik, mely a parttalanságról is szól. Nem eléggé szerencsés ugyanakkor az elbeszélői szólam, illetve a választott műfaj-imitáció: naplónak túlságosan tárgyias, túl sok benne a leírás, a párbeszéd, a jelenetezés; érezhető, hogy az énelbeszélői pozíció választásával Térey distanciát akar teremteni saját maga és a szöveg között, ez azonban csak részben nevezhető sikeresnek, és nem is teljesen hiteles. (Ha a bátorsági faktort e könyv kapcsán növelni kellene, azzal lehetett volna, ha a szerző bevállalja a mindentudó külső narrátor még hálátlanabb, de talán hitelesebb szerepét.) Ezek azonban már csak spekulációk, a mű itt van a kezünkben, és hendikepjeivel együtt nagyot szól. Kérdés, hogy elhallgatni akarják, vagy hagyják visszhangzani.

Ember ember ellen (2019, 2362 x 1968 cm, olaj, vászon)

OLVASÓLÁMPA

KACSÓ SÁNDOR: VÁLOGATOTT ÍRÁSOK¹

Mindmáig nem jelent meg önálló kiadvány Kacsó Sándor közírói teljesítményéből, sem a teljes anyag (ez lehetetlenség is volna, több száz azonosítható, névvel, betűjeggyel ellátott cikkről van szó), sem válogatás. Nem volt kötetben olvasható az 1930-as években írt néhány tanulmánya, előadásszövege sem. S bár jelent meg könyve *Válogatott írások* címmel (1970-ben), ez csak szépirodalminak minősített munkáit, novelláit, karcolatait s két megcsonkított regényét tartalmazta.

Mostani válogatásunk akár úgy is minősíthető, mint amely a másik végleletet tükrözi. Éppen azért, mert a prózaíró Kacsó ismertebb, a memoáriró még inkább, az eddig legmostohábban kezelt, a kisebbségtörténet dokumentálása szempontjából kitüntetett jelentőségű újságírói műfajaira koncentráltunk összeállításában. Még világosabban: könyvünk címe abban az értelemben „torzít”, hogy – a kiadóval egyetértésben, illetve határozott kérésére – nem a fikciós írásokat tekintettük a válogatás alapjának. Szerepel ugyan a kötetben néhány olyan szöveg is, amely helyet kapott az író második, *Nagyidő* (1946) című novelláskötetében, de mintha az akkori összeállítást jellemző „műfaji engedményként”; ezek nem fikciós munkák, hanem irodalmi tárca, emlékezés, szülőföldvallomás. Az előszót író Benedek Marcell így is azt állította, hogy a szerző az erdélyi novella „legkülönb művelői” közé tartozik. Most döntően az író életművének egyik legértékesebb rétegéből, a közíróiból tallóztunk az író két világháború közötti pályaszakasa megörökítésének szándékával. Időbeli korlátot is állítottunk tehát magunk elé: a kötetet elvben a második világháború befejeződésével – gyakorlatilag egy 1943-as Márton Áron-kisportréval – zártuk le. Kacsó egyetlen későbbi szövege kapott helyet benne – tematikus kapcsolódása miatt –, egy az írói indulás, a Tizenegyek antológiájának szervezése idejéről szóló emlékezés, amely talán értelmezi az alkotó későbbi pályafordulatát is. Kacsó 1945 után is írt újságcikkeket, de ezek már a politikai szövegei, nem a közírói. Nyilván nem tévedünk, ha azt gondoljuk, 1940 előtt büszke volt a függetlenség-

1 Csikszereda, 2019, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 71.)

gére, arra, hogy társadalmi-közéleti kérdésekben elfoglalt álláspontjának kialakításában a lelkiismerete és a ma sokak által berzenkedve fogadott vagy megvetően elhessegetett szolgálat vezette, nem valamilyik gazdasági vállalkozás vagy politikai csoport érdekérvényesítési törekvése. Épp így, ezért tudta megjeleníteni a korszak egyik legrokonoszenvesebb örökségének számító demokratikus, népi elkötelezettségű és természetesen a nemzeti azonosságot őrző értelmiségi-polgári magatartást. Eddigi ismereteink szerint gyakorló politikusként erre már nem volt lehetősége, talán még joga sem.

Vázlatosan az író alkotói pályájáról: A Tizenegyeknek nevezett, 1923-ban antológiát kiadó, zömében székelyekből álló, az 1918–1919-es főhatalomváltás után elsőként színre lépő írócsoport tagjaként kezdte – erről a körről írta Láng Gusztáv, hogy az alakuló népi irodalom képviselőinek első – a magyarországi rokon kezdeményezéseket megelőző – szerveződése volt. (Tagja volt például Tamási Áron, Balázs Ferenc, Jancsó Béla és Kemény János is.) Az 1920-as években az újonnan jelentkező „székely irodalom” képviselőjének tekintették, aki azonban a mítoszteremtéstől és a szimbólumoktól korán megtért a realizmushoz. Különböző stíluslemek keverednek első, *Utoljára még megkapaszkodunk* (1927) című novelláskötetében, első regénye, a *Vakvágányon* (1930) viszont már nyersen, realiztikusan, részben riportszerűen ábrázolta a főhatalomváltás után pályára lépő fiatal generáció útkeresését (és zsákutcáit); azon nemzedékét, amelynek tagjai nemcsak az új impériummal, a többségiekkel, a román nemzetiesítőkkal ütköznek meg, hanem a saját társadalmuk korlátaival is szembesülnek. Kacsó részben prózájában is, de főként publicisztikájában egy demokratikusan működő, szociális vonatkozásokban a lehetséges mértékig kiegyenlítődő magyar kisebbségi társadalom megteremtésére törekedett, olyan közösségére, amelynek tagjai szolidaritást tanúsítanak egymást iránt. Közben a társadalom mellett az identitásőrzést is szervezte, kiállt, fölszólalt minden, a kisebbséget érő sérelem ellen. Említett, az Erdélyi Szépmíves Céh által visszautasított regényének megjelenése idején a prózáírást tudatosan cserélte föl a közírói munkával, ez vált a hivatásává. Ez időtől fogva ritkán jelentkezett új szépirodalmi alkotással, nyilván ezért is volt vegyes műfajú az említett 1946-os kötete, a *Nagyidő*. Közben azonban, a világháború alatt, megjelent második regénye. A Dél-Erdélyben – ráadásul kenyérekere-

set nélkül – maradt írónak a Magyarországhoz visszakerült kolozsvári székhelyű ESzC által kiadott munkája, a *Lélekvesztőn* (1941) a második bécsi döntés után Romániában maradt magyarokról szóló hiteles irodalmi tudósítás. Szépirodalmi műveinek sora ezzel évtizedekre lezárul. 1978-ban jelent meg *Száműzetéseim* című verseskötete, amelynek különösen első két ciklusa fontos, bár talán nem esztétikai okokból; első verscsokra a háború alatti nagyenyedi évek verses naplójaként is olvasható, a második ciklus darabjai pedig a lágerlét dokumentumai. (Tavaly adta ki a Kriterion Könyviadó az író a háborús években született irodalmi műveiből készült, éppen a *Lélekvesztőn* címet viselő válogatását.) Az emlegetett verseskötet – 1976 novemberében kelt *Előverse* szerint – részben az író memoárjának harmadik kötete helyett jelent meg. Kacsó az 1960-as, 1970-es évek fordulóján kezdett dolgozni legnépszerűbb munkája, emlékirata három kötetén. Az első, a *Virág alatt, iszap fölött* 1971-ben, a második, a *Fogy a virág, gyűl az iszap* 1974-ben jelent meg a Kriterion kiadásában. A *Nehéz szagú iszap fölött* csak Magyarországon láthatott napvilágot az 1989-es fordulat előtt (a megelőző darabokkal együtt az egész memoár, három kötetben), a Tények és Tanúk sorozatában, 1985-ben. Erdélyben 1993-ban adták ki.

Az életmű egyik legfontosabb része az 1927 és 1940 közötti másfél évtizedben született közírói teljesítmény tehát, az erdélyi magyar kisebbségi élet egyik fontos szakaszának közvetlen dokumentációja. E könyv anyagát több száz riportból, vezércikkből, publicisztikából válogathattuk ki; lehetőségeinket a nagyjából megszabott terjedelem határolta be. Az összeállító az első körben a memóriájára támaszkodott, föllapozott számos emlékezetes, vitát kiváltó vagy a közvélekedés szerint a kisebbségi gondolkodás állomását jelentő Kacsó-cikket. A második körben újra átforgatta az író memoárköteteteit, és az általa részletesebben tárgyalt szövegekből is merített (természetesen első megjelenési helyén visszakeresve az adott szöveget). Végül az Erdélyi Magyar Adatbankban publikált Kacsó-bibliográfiához fordult. Tudta, hogy még csak jelzésszerűen sem szerepeltethet egykor a közéletet fölkavaró riportsorozatokat; hogy legjobb esetben is csak utalások révén adhat információt az egykori szerkesztő-újságíró adatgyűjtő körútjairól. Mindazonáltal arra törekedett, hogy minél több fontos tematika, minél több újságírói műfaj szerepeljen a könyvben, és a kiválasztott szövegek, ha nem tükrözhetik is arányosan, évekre lebont-

va ennek a nagyjából másfél évtizednek a teljesítményét, azért lefedjék a korszakot, és némi betekintést engedjenek a második világháború alatti kisebbségi léthelyzetbe is. S fontosnak tartotta a székelyföldi tematika minél hangsúlyosabb jelenlétét.

A szövegeket a mai helyesírási szabályok szerint iparkodtunk gondozni, ez kiterjedt többek között az egybe- és különírásra, a hosszú és rövid ékezetekre, a központosásra is. A stíluselemeket, szokatlan nyelvi megoldásokat, fordulatokat megtartottuk (szélsőséges esetben [sic!]-kel jelöltük), a nyilvánvaló nyomdahibákat megjegyzés nélkül javítottuk, az eredetiből technikai okokból hiányzó betűket pótoltuk, a valószínűsíthetőket lábjegyzetben jeleztük. Pótlásainkat szögletes zárójelben közöljük. Kiemelési formának a kurziválást választottuk, de ahol az eredeti szövegben a szerző kettős kiemeléssel élt, ezt megtartottuk – kivéve ha úgy ítéltük, hogy valószínűleg nem tartalmi kiemelésről, hanem nyomdatechnikai fogásról, szokásról van szó. A cikkekben szereplő neveket – adott esetben szemben az eredeti változattal – nem emeltük ki. Így jártunk el az idegen szavakkal is, ha kiemelésüket egyéb nem indokolta. Egyebekben a sorozat, a Székely Könyvtár kiadványaiban alkalmazott gyakorlatot követtük. A román neveket, szavakat az érvényes román helyesírás szerint javítottuk. Az írásokat ott, ahol ezt az értelmezéshez feltétlenül szükségesnek tartottuk, lábjegyzetekkel láttuk el. Az eredeti megjelenés helyén sok esetben – hibás nyomás miatt – a lap összes föllelt példányában betű szerint elmosódott, kibetűzhetetlen szavak találhatók. Ezeket igyekeztünk kikövetkeztetni, vélhetően a tévedés kockázata nélkül. (*Filep Tamás Gusztáv*)

TAMÁS MENYHÉRT: VIGYÁZÓ MADÁR²

Hadikfalva, 1940. július 24. – ha kiátkoz százszor a „szakma”, akkor is állítom, hogy Tamás Menyhért *Vigyázó madár* című könyve esetében a szerző születési helyének és idejének igenis kiemelt jelentősége van: a lírai riportregény narrátora-riportere karonülő csecsemő volt még, amikor 1941-ben elkezdődött a bukovinai székelyek kálváriája, de a kőboros szekérben ugyanúgy végigszenvedte ő is a bujdosást, mint a

2 Csíkszereda, 2019, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 72.)

felnőttek (mint tudjuk, a magyar hatóságok először a Bácskába telepítik őket, hogy 1944 őszén – a szerbek elől menekülve – másodjára is földönfutókká váljanak).

GYERE APÁD NAGYON BETEG GÁSPÁR – szól a testvérbáty hazahívó távirata, az elbeszélő pedig hazamegy a Tolna megyei Kisdorogra, elbúcsúzni haldokló édesapjától, illetve válaszokat keresni a *Honnan jövök?* és *Hová tartok?* kínzó kérdéseire. „...bennem akkor kezdődött el apám temetése, amikor kinn bevégezték, s azt is éreztem, hogy halálomig tart” – olvashatjuk az alig 100 oldalas kisregény elején, s valóban: a lírai szépségű, (csíki) székely nyelvjárásban, fonetikus lejegyzett „riportokban” mi, olvasók is újraélhetjük a darumadarat érzékletesen „vigyázó madárnak” nevező édesapa életét, a dögletes huszadik századdal a háttérben: a katonáskodást az I. világháborúban; a vendégmunkáslétet a román fennhatóság alatti Észak-Bukovinában; a „hazatelepülést” Magyarországra („A bácskai földnek nincs párja.” „Ha ott maradunk, mint a mesében, még a kerítést es kolbászból csináltathattuk vóna.” „Mindenünk vót, csak nyugtunk nem. A csetnikek minden éjjel lövődöztek.” „Ott hibázták el a hazahozatalunkat, hogy darázfészekbe raktak münköt”); a beköltözést a kitelepített svábok házaiba, a szomszédok árgus tekintetétől kísérve („Mert nem mindenkit telepítettek ki, csak a volksbundistákat. A szegényebbjének, a rongyospártiaknak, ahogy magikat nevezték, nem esett bántódásuk. Igen ám, de ők sem nézték jó szüvvel érkezésünket. A riadalom, a »jönnek a cigánok«, őket es az ablak mögé kergette”); a földek beszolgáltatását a közösbe stb. – szóval a múltidézés, a „riportozás” során hihetetlen precizitással, a hagyományos paraszti világra jellemző tömörséggel sejlenek föl a válaszlehetőségek a *Honnan jövök?* kérdésére.

Ami meg a *Hová tartok?* kérdését illeti: torokszorítóan hitelesnek érezzük a kisregény utolsó mondatát, amivel a „budapesti” elbeszélő az anyai kérésre-hagyatékra („Arra kérlek, ne kerülj messze tőlünk”) válaszol: „Már a vonatlépcsőn közrefogott a háztömbök hidege”. És hogy a szerző tényleg nem került messzire az övétől, arra bizonyíték a *Vigyázó madár* – amelynek, íme, magától értetődő helye van a Székely Könyvtár sorozatban. (*Lövétei Lázár László*)

*SZŐCS KÁLMÁN: VÁLOGATOTT VERSEK*³

Ugyanúgy olvasunk-e húsz-harminc év múlva egy könyvet, egy életművet, a verseket, versesköteteket, mint ahogyan olvastuk valamikor, annak idején, mondjuk kamaszkorunkban? Ugyanaz a költő, ugyanaz az életmű áll-e szemben velünk most, mint akkor? Változtak-e vajon azok a versek? Vagy mi változtunk volna? Nyilván nem változtak, ugyanazok maradtak, csak mi lettünk mások, öregebbek, talán tapasztaltabbak, talán kifinomultabb lett az ízlésünk, talán sok-sok költőt, sok-sok költeményt olvastunk azóta, szélesebb lett a paletta, másképp látjuk, olvassuk ma, mint akkor. Ki tudja? Egy biztos, nem ugyanaz az ember áll szemben ugyanazzal, mint akkor, valamikor, annak idején, tíz-húsz-harminc évvel ezelőtt. Lehet, hogy más szépségeket fedezünk fel az életműben. Lehet, hogy felfigyelünk egyéb finomságokra, amelyeket nem vettünk észre korábban. De az is lehet, hogy csalódunk. Hogy nem azt az élményt kapjuk, ami emlékeinkben hosszú-hosszú ideig bennünk volt. Kíváncsi voltam magamra, hogy milyen is lesz a találkozás kamasz- és ifjúkorom kedvenc költői egyikével, a tragikus sorsú, a verseit szinte nem csak író, de egész lényével élő, szomorú életű és tekintetű költővel: Szőcs Kálmánnal.

Utolsó, már posztumusz kötetéből, a *Töklámpásból* ma is idézni tudok, versei, verssorai azóta is bennem élnek. Nagyjából ezzel az érzéssel, hozzáállással fogtam neki újraolvasni ezt a nem túl vidám, inkább rezignált költészetet, majd hogynem lehangoló lírát, amelyből olyanfajta egyedüllét, magányosság, ugyanakkor kamaszos megmutatózkodási vágy, hit és bizalom áradt, így emlékeztem rá, hogy ma is kiver a verejték, ahányszor beugrik egy-egy verse, verssora. Furcsa figura volt, azt mondják, akik személyesen is ismerték. Egyedül volt, azt is mondják, mert nem tudott lenni mással. Lehet, nem is nagyon akart közel engedni magához másokat. De vajon össze kell-e keverni a hús-vér embert a költővel? Örök kérdés, lehet válaszokat gyártani rá. Elvonatkoztatni nyilván nem lehet teljesen, és nem is kell, de az ember ember marad, a költő pedig a költészet által, a jó versek által születik és marad meg. Ha tud olyat írni, a szavak, szóösszetételek, mondatok olyan építményét tudja felemelni, amelyet még mások nem emeltek fel annak előtte. Ha eredeti tud lenni.

3 Csíkszereda, 2019, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 73.)

A botrányok embere szép, borzongató versek szerzője is volt; sérelmek, bántságok, sértettség, sebzettség árad a sorai közül ma is. József Attilát tekintette mesterének, sorsában is szinte lekopírozta annak a sorsát. Lemondás, fájdalom, keserűség kézenfogva járnak nála. Egy fanatikus, fanatikusan hívó költő öngyónásai a költemények. Talán magát is próbálta gyógyítani, amikor a világ sebeire kereste a gyógyírt. Egy olyan korban élt, amikor voltak, sokan, akik megpróbáltak hinni egy szebb, új világ eljövetelében, és aztán csalódtak. Talán ő is. A költészet által tenni valamit, hogy a világ kereke jobban forogjon, illúzió, önmagunk becsapása. Erre neki is rá kellett jönnie. És mennyiféle széttartó erő feszítette még az embert és költőt belülről, miféle belső viharok és fergetegek dúltak benne! Hogy aztán szétrobantsák magát az alkotót is, mint egy töklámpást. Fanatikus költőként hitt a vers, a versei igazában. És nem volt tovább, amikor csalódott a hitében.

Újraolvasva most, talán nem ugyanaz az élmény volt, mint kamaszkoromban. Valamiért többet vártam tőle, és most nem kaptam, csak jóval kevesebbet. Velem volt a baj vajon? Az én hangulatommal? Ha, teszem azt, nem sokkal később, vagy korábban olvasom, ugyanaz az élmény lett volna-e, mint ekkor, lehet, hogy nem éppen a legjobb időben. Nem tudom. De a költő azért itt maradt a szívemben. Mint olyan, aki jó költő volt, aki kiteljesedhetett volna, még jobban. Nagy költő lehetett volna. Ha... És ezen el lehet gondolkodni. Magam is ezt teszem. (*Fekete Vince*)

LŐRINCZ GYÖRGY: VÁLOGATOTT NOVELLÁK⁴

Hét karcolat; egy szerelmes triptichon; öt elbeszélés háborúról, a kollektivizálásnak ellenálló elhurcolásáról, a kommunista titkosszolgálat világáról, kivándorlásról; egy ars poetica-jellegű novella (*A mesterember*); egy-egy kerettörténet a mitikussá növesztett szülőföldről (*Az elveszített sziget*), illetve az édesapa alakjáról (*Apám, aki ismerte a fákat*) – mindösszesen tehát csak tizennyolc, hosszabb-rövidebb történet került beválogatásra Lőrincz György kötetébe, mégis mintha teljes képet kapnánk a székely falu és kisváros világáról, a Lőrincz Györgyre

4 Csíkszereda, 2019, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 74.)

olyannyira jellemző szociografikus pontossággal. Nem véletlenül használom a *szociografikus* jelzőt: már első novelláskötetének szerkesztője, Egyed Péter fölfigyelt a Lőrincz György-próza eme sajátosságára; mint írja: „Lőrincz György szociografikus hangvételű riportjaival jelentkezett a romániai magyar irodalomban. (...) elbeszélései és novellái csak formájukban térnek el indulása műfajától, világukban nem. A székely falu világa ez, a maga sajátos törvényeivel, megtartó és pusztító erővel. Ez a falu természetesen nem azonos a régivel; mégis, amint a szerző rámutat – a viselkedési és erkölcsi szabályok, az életfelfogás számos eleme tovább él és alakítja lakóinak életét.”

Jó kérdés, persze, hogy termékenyítően hat-e, vagy inkább zavaró, ha *más* műfajokat engedünk a *szépirodalom* közelébe? Nos, ahogy például a debreceni Tar Sándor, szintén szociografikus ízű prózájában, radikálisan és hátborzongatóan újat tudott mondani a „megalázottak és megszorítottak”, a vendégmunkások, a munkanélküliek vagy éppen az alkoholisták világáról, úgy – véleményem szerint – a népi irodalom egyenesági leszármazottjának tekinthető Lőrincz György is hiteles és érvényes prózát tudott írni a székelységről. Meg amúgy is: hogy ki milyen fából és milyen technikával farag, az legyen a fafaragó szuverén döntése. Lőrincz György *A mesterember* című novellájában Vasas András, a kontár fafaragó „félszáraz” fából is hajlandó kifaragni a kaput, a valódi mester, Bordás István viszont hetekig járja a Falu-cserjét, hogy szálegyenes, igazi „bélfat” válasszon a kapujához. Igaz, amikor a gyönyörű kaput az „urak” el akarják vinni abból a közösségből, ahová és akinek Bordás István a kaput faragta, a mesterember maga dönti ki és vagdalja felismerhetetlenre saját munkáját. Őszintén remélem, hogy a Székely Könyvtár sorozat az a „közösség”, ahová Lőrincz György ezt a tizennyolc történetet eredetileg is szánta...
(Lövetei Lázár László)

TÁNCZOS VILMOS: ELEJTETT SZAVAK⁵

„...idő van a szavakban, a mi időnk, a használóké, a mi történelmünk, mi magunk”

(Esterházy Péter)

Tánczos Vilmos könyvét olvasva döböntem rá arra, hogy mennyire hiányoznak nagyszüleim elejtett szavai. Magamban féltve őrizgetem őket, annak ellenére, hogy már rég kihulltak a mindennapi szóhasználatomból. Őrizgetem őket a kimondatlan szavak könyvtárában, nem szűntek meg létezni számomra, hiszen a hozzájuk fűződő emlékeim, érzéseim, csodálatos élményeim elevenen élnek még bennem. Illatok, ízek, színek, fények, hangok: a hajnalban kaszált sarjú illata, a frissen fejt, meleg tej íze, az erdő megannyi zöldje, az esti kolompaszó. (Akaratlanul is Weöres Sándor sorai jutnak eszembe: „a hangok illata / az illatok íze / az ízek színe / az illatok színe / a színek íze / az ízek hangja / a színek hangja / a hangok íze / az ízek illata / a hangok színe / a színek illata / az illatok hangja”).

De nemcsak a szavak hiányoznak, hanem az a belőlük építkező, lenyűgözően leleményes nyelv is, amely annyi tömörséget, egyszerűséget, titkot rejtegetett magában. Akkor az emberek még tudtak képekben beszélni, egy-egy mondatba belefért akár egy élettörténet is. S ez a sűrített nyelv tükrözni tudta azt az egységes vilákképet, azt a kapcsolatrendszert, azokat az egyszerű, egyértelmű igazságokat, amelyek meghatározták az emberek életét.

Tánczos Vilmos könyvében ezt a már lassan elfelejtett nyelvet, ezt a letűnőfélben lévő világot örökíti meg egy 20. századi csíki ember, történetesen az édesapja „elejtett szavain” keresztül.

A kötet első felében néprajzi esszétet olvashatunk, melyek az etnográfia és a szépirodalom határán mozogva úgy nyújtanak számunkra esztétikai élményt, hogy nem csorbul a tudományos hitelességük sem. A második fejezetben az édesapja egyes szám első személyben meséli el rövidebb-hosszabb történetekben a világgépéhez tartozó mítoszokat, a személyesen megélt idő folyását, a kötet végén pedig a nyelvi képek és proverbiumok szótára segíti az olvasót a jobb megértésben. (*Mirk Szidónia-Kata*)

5 Csíkszereda, 2019, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 75.)

Bújócska (2017, 1478 x 2362 cm, akril, olaj, vászon)

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Melinda - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakcsi Anna - Madéfalva
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balácsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bálint Csaba - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Baracsi Levente - Arad
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Blénassy Jolán - Székelyudvarhely
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszereda
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czipa István - Kézdivásárhely
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely

- Cseke Péter – Kolozsvár
Ft. Msgr. Csíki Dénes – Nyárad-
köszvényes
Csíki Zoltán – Parajd
Dr. Csiszár Anna – Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba – Csíkszereda
Csúcs Mária – Csíkszereda
Daczó Katalin – Csíkszépvíz
Dánél Sándor – Csíkszereda
Damó Csaba – Kézdivásárhely
Darkó Béla – Marosvásárhely
Daróczi Béla – Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József –
Csíkszereda
Darvas Mária – Gyergyóalfalu
Dávid Gyula – Kolozsvár
Dávid Katalin – Székelyudvarhely
Dávid Zoltán – Kolozsvár
Deák Botond – Réty
Deák Ferenc – Csernáton
Deme László – Csernáton
Demeter Edit – Kézdiszentlélek
Dénes Emőke – Homoródalmás
Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
Dénes László – Nagyvárad
Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
Diénes Gábor – Nagybánya
Dimény Attila – Kézdivásárhely
Dimény Haszmann Orsolya –
Csernáton
Dobos Sándor – Nagyvárad
Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
Domokos Éva – Arad
Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
Duma András – Klézse
Egyed Emese – Kolozsvár
Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
Elekes András – Csíkpálfalva
Elekes Antal – Temesvár
Elekes István – Gyergyóújfalu
Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
Elekes Péter – Kászonaltíz
Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal – Székelyudvarhely
Farkas László – Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós – Segesvár
Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
Fekete Albert – Csíkszereda
Ferencz Éva – Kézdivásárhely
Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
Ferencz Imre – Csíkszereda
Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
Fodor György – Székelyudvarhely
Fodor Levente – Csíkszögöd
Dr. Fodor István – Csíkszereda
Fodor István – Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
Forró László – Bukarest
Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva – Szeben
Fülöp Géza – Marosvásárhely
Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
Gábor Emőke – Csíkszereda
Gajdó Albert – Csernáton
Gál Katalin – Gyergyóújfalu
Gáll Levente – Csíkmadaras
Gálfalvi György – Marosvásárhely
Gálfalvi Zolt – Marosvásárhely
Dr. Garda Dezső –
Gyergyószentmiklós
Gáspár Sándor – Marosvásárhely
Gazda Árpád – Magyarfenes
Gazda József – Kovászna
Geréd Gábor – Székelyudvarhely
Gergely Borbála – Csíkszereda
Dr. Germán Salló Márta – Marosvá-
sárhely
Györfi Jenő – Nyárádmagyarós

- Dr. Györfi Sándor – Csíkcsicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertz Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Hubert Sándor – Bukarest
 Illyés Ferenc – Székelykeresztúr
 Imecs Márton – Kolozsvár
 Imre Jolán – Csíkszereda
 Istvánffy Katalin – Torda
 Izsák Balázs Árpád – Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád – Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós – Kolozsvár
 János Ágnes – Csíkszereda
 János Julianna – Csíkszereda
 Jánosi Bertalan – Csíkszereda
 Jánosi Csaba – Csíkszereda
 Joikits Attila – Szilágysomlyó
 József Álmos – Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde – Csíkszereda
 Kacsó Elemér – Temesvár
 Kacsó József – Hármásfalva
 Kakas Zoltán – Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István – Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor – Sepsikőröspatak
 Kánya József – Csíkszereda
 Kassay Vilmos – Csíkszereda
 Katona Lajos – Kolozsvár
 Kedves Béla – Gyimesközéplak
 Kémenes Bernadette – Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes – Nagyvárada
 Dr. Kerekes Jenő – Maksa
 Keresztes Éva – Brassó
 Dr. Kikeli Pál István – Marosvásárhely
 Király László és Edit – Nagyenyed
 Király Zoltán – Kolozsvár
 Kiss Jenő – Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva – Kézdivásárhely
 Kiss Lóránd – Marosvásárhely
 Kocsis László – Marosvásárhely
 Kolbert Tünde – Borszék
 Kolumbán-Antal József – Zetelaka
 Kolumbán Gábor – Énlaka
 Kolumbán László – Székelyudvarhely
 Koncsag László – Szentegyháza
 Konsza Vilmos – Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor – Kolozsvár
 Koszta Gabriella – Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert – Bukarest
 Kovács Barna – Marosvásárhely
 Kovács Béla – Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos – Szatmárnémeti
 Kovács Katalin – Csíkszereda
 Kovács Mária – Székelyudvarhely
 Kovács Piroška – Márafalva
 Kovács Zsuzsanna – Bukarest
 Dr. Kozma Dezső – Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes – Zetelaka
 Köblös Attila – Kézdivásárhely
 Köllő Éva – Borszék
 Köllő Félix – Csíkszereda
 Kőszegi Enikő – Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor – Csíkszereda
 Dr. Kurkó János – Székelyudvarhely
 Kürti Miklós – Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér – Gyergyóremete
 Laczkó György – Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre – Gyergyóremete
 László Attila – Jászvásár
 Lászlófy Pál István – Csíkszereda
 Dr. László Ilona – Marosvásárhely
 László Károly és Katalin – Kézdivásárhely
 Lázár Lilla – Csíkszereda

- Lázár Pál – Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc – Arad
Léstyán Dénes – Csíkszereda
Léstyán Sándor – Kézdivásárhely
Liker Henrietta – Székelykeresztúr
Loghin Gizella – Brassó
Lőrincz József – Székelyudvarhely
Madaras Lázár – Brassó
Mag István – Lövéte
Dr. Major Zoltán Zsigmond – Kolozsvár
Dr. Makai Magoss Csaba –
Felsőbánya
Markó Béla – Marosszentkirály
Márk Dezső – Csíkszereda
Dr. Marton József – Gyulafehérvár
Márton Ferenc – Temesvár
Márton Károly – Marosvásárhely
Mașteriu Erzsébet – Gyergyóremete
Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
Mátyás Endre – Szováta
Menyhárt Csaba – Marosvásárhely
Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
Mester János – Marosvásárhely
Mester Zoltán – Szováta
Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
Mihály András – Csíkszereda
Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
Mihály János – Lövéte
Mihály Orsolya – Kolozsvár
Mikes Borbála – Uzon
Miklós Imre – Csíkszereda
Miklós Levente-József – Székely-
udvarhely
Miklós Sándor – Csíkszentlélek
Mikó Júlia – Brassó
Mikola Éva – Torja
Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
Mirk László – Csíkszereda
Molnár Csaba – Csíkszereda
Molnár Endre – Marosvásárhely
Murádin László – Kolozsvár
Murányi János – Székelyudvarhely
Müller Dezső – Vámfalu
Nádudvary György – Brassó
Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
Nagy Benedek – Csíkszereda
Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
Nagy József – Gyergyóremete
Dr. Nagy Lajos – Sepsiszentgyörgy
Nagy Melinda – Nagyvárad
Nagy Sándor – Székelyudvarhely
Németh Szilveszter – Csíkkarcfalva
Nete Mariana – Csíkszereda
Novák Sándor – Marosvásárhely
Oláh Sándor – Csíkszereda
Olti Kálmán – Csíkszereda
Orbók Ilona – Csíkszereda
Orendi István – Székelyudvarhely
Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely
Pál Zoltán – Csíkdánfalva
Pálffy József – Csíkszereda
Papp Zoltán – Zilah
Péntek János – Kolozsvár
Pénzes Jenő – Bereck
Péter Éva – Csíkszereda
Péter Gergely – Csíkszereda
Péter Péter – Székelyudvarhely
Pethő Ilona – Csíkszereda
Petres Sándor – Csíkszereda
Dr. Piros György – Csíkszereda
Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
(7 darab egyéves előfizetés)
Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
Dr. Rác Katalin – Marosvásárhely
Ráduly János – Kibéd
Rákosi István – Sepsiszentgyörgy
Rákosi Zoltán – Sepsiszentgyörgy
Rancz Árpád – Csíkszereda

- Rancz Gyárfás Zsuzsanna -
Kézdivásárhely
- Rokaly József - Gyergyószentmiklós
- Russu Bors Tibor - Csíkszentkirály
- Sata Lóránd - Voluntari
- Sántha Emese - Marosvásárhely
- Sata Kinga Koretta - Magyarvista
- Sata Klára - Csíkszereda
- Ft. Sebestyén Péter - Marosvásárhely
- Seprődi József - Dicsőszentmárton
- Silye Béla - Székelyudvarhely
- Siklódi Olga - Székelyudvarhely
- Sipos László - Felvinc
- Sóbestér Klára - Marosvásárhely
- Sófalvi László - Székelyudvarhely
- Sógor Árpád - Kolozsvár
- Sógor Csaba - Csíkvacsárcsi
- Sógor Géza - Kányád
- Sógor Gyula - Aranyosgyéres
- Dr. Soós Szabó Klára - Csíkszereda
- Straub Etelka - Borosjenő
- Szabados Béla - Csíkszereda
- Szabó Attila - Nagyalambfalva
- Szabó Enikő - Szentegyháza
- Szabó Ferenc - Gyergyóditró
- Szabó Judit - Kézdivásárhely
- Szabó Magdolna - Csíkcsecső
- Szabó M. Barna - Székelyudvarhely
- Szabó Nándor - Marosvásárhely
- Szabó Piroska - Nagyvárad
- Szabó Sándor - Homoródalmás
- Dr. Szabó Sándor - Székelyudvarhely
- Szász-Bertalan Anna - Csíkszereda
- Dr. Szász Éva - Gyergyóalfalu
- Szász Zoltán - Székelyudvarhely
- Szatmári József - Marosvásárhely
- Szathmáry János - Gyergyószentmiklós
- Dr. Szatmári Sebestyén - Csíkszereda
- Dr. Szatmári Szabolcs - Marosvásárhely
- Szávai Márton - Énlaka
- Szekeres Adorján - Csíkszereda
- Székely Ágnes - Balánbánya
- Székely Ferenc - Vadasd
- Székely Szabó Zoltán - Marosvásárhely
- Széll (Horváth) Anna - Kolozsvár
- Szén Olga - Datk
- Szén Sándor - Siménfalva
- Szentes Gábor - Madéfalva
- Szilágyi Németh Éva - Kolozsvár
- Dr. Szilveszter László Szilárd -
Sáromberke
- Szőcs István - Szentegyháza
- Szőcs Viktor - Kovászna
- Tamás Béla - Csíkszereda
- Tamás Géza - Székelyudvarhely
- Tamás Huba - Homoródkarácsonyfalva
- Tamás Klára - Csíkszereda
- Tamás József - Csíkszereda
- Tánczos Vilmos - Kolozsvár
- Tankó Gyula - Gyimesközéplek
- Tapodi Zsuzsa - Sepsiszentgyörgy
- Tiboldi István - Csíkszereda
- Tódor Béla - Kézdiálbis
- Tódor Gábor - Homoródalmás
- Tófalvi Zoltán - Marosvásárhely
- Tóth Mária - Arad
- Tőke Mária Magdolna - Csíkszereda
- Tötös Katalin - Zilah
- Török Áron - Sepsiszentgyörgy
- Török József - Lövete
- Török István - Koronka
- Dr. Török Sándor - Kovászna
- Tövissi Zsolt - Csíkszereda
- Tulit Ferenc - Csíkszereda
- Ványolós A. István - Székely-
udvarhely
- Varga Edit - Gyergyóremete
- Vass Mária - Csíktaploca
- Vén Ferenc - Kézdiálbis
- Veres István - Szatmárnémeti
- Dr. Veress István - Szilágysomlyó
- Veress János - Kovászna

Vetró András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zöld János – Salamás
 Zsigmond Margit – Székelyudvarhely
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza – Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 – Gyergyóremete
 Bernády Közművelődési Egylet –
 Szováta
 Csíki Székely Múzeum – Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon – Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. – Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár –
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. – Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség –
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság – Csíkszereda
 Haszmann Pál Közművelődési Egye-
 sület – Csernáton
 Iskolai Könyvtár – Szárazajta
 Iskolai Könyvtár – Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár –
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. – Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum –
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. – Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)

Kovászna Megyei Alkotóközpont –
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár – Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács – Sepsi-
 szentgyörgy
 Községi Könyvtár – Balánbánya
 Községi Könyvtár – Barátos
 Községi Könyvtár – Bardoc
 Községi Könyvtár – Bereck
 Községi Könyvtár – Bögöz
 Községi Könyvtár – Bölön
 Községi Könyvtár – Csernáton
 Községi Könyvtár – Csíkdánfalva
 Községi Könyvtár – Csíkkozmás
 Községi Könyvtár – Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár – Csíkpálfalva
 Községi Könyvtár – Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár – Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár – Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár – Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár – Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár – Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár – Etéd
 Községi Könyvtár – Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár – Fenyéd
 Községi Könyvtár – Galócás
 Községi Könyvtár – Gelence
 Községi Könyvtár – Gidófalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár – Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár – Gyergyóditró
 Községi Könyvtár – Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár – Gyergyóremete
 Községi Könyvtár – Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár – Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár – Gyimesközéplek
 Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródalmás

- Községi Könyvtár – Homoródszent-
márton
- Községi Könyvtár – Kányád
- Községi Könyvtár – Kápolnásfalva
- Községi Könyvtár – Karcfalva
- Községi Könyvtár – Kászón
- Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
- Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
- Községi Könyvtár – Kommandó
- Községi Könyvtár – Korond
- Községi Könyvtár – Kőkös
- Községi Könyvtár – Lemhény
- Községi Könyvtár – Lövéte
- Községi Könyvtár – Maksa
- Községi Könyvtár – Mikóújfalu
- Községi Könyvtár – Nagyajta
- Községi Könyvtár – Nagybacon
- Községi Könyvtár – Nyárad-
magyarós
- Községi Könyvtár – Oklánd
- Községi Könyvtár – Oroszhegy
- Községi Könyvtár – Ozsdola
- Községi Könyvtár – Parajd
- Községi Könyvtár – Réty
- Községi Könyvtár – Románandrás-
falva
- Községi Könyvtár – Sepsibodok
- Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
- Községi Könyvtár – Siménfalva
- Községi Könyvtár – Székelyderzs
- Községi Könyvtár – Székelyvarság
- Községi Könyvtár – Szentábrahám
- Községi Könyvtár – Szentersébet
- Községi Könyvtár – Torja
- Községi Könyvtár – Újszékely
- Községi Könyvtár – Uzon
- Községi Könyvtár – Váralja
- Községi Könyvtár – Vargyas
- Községi Könyvtár – Zabola
- Községi Könyvtár – Zágón
- Községi Könyvtár – Zetelaka
- Kulturális Központ – Gyergyószent-
miklós
- Magyarország Főkonzulátusa – Csik-
szereda
- Manpres Distribution Kft. – Bukarest
- Mix KFT – Csíkszereda
- Nagy István Művészeti Líceum –
Csíkszereda
- Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
- Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
Kolozsvár
- Nemzeti Színház – Marosvásárhely
- Polgármesteri Hivatal – Csíkszere-
da (5 db. egyéves előfizetés)
- Római Katolikus Plébánia – Túr
- Romániai Magyar Pedagógusok Szö-
vetsége – Csíkszereda
- Salamon Ernő Líceum – Gyergyó-
szentmiklós
- Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
- Sapientia Egyetem Könyvtára –
Csíkszereda
- Székely Nemzeti Múzeum – Sepsí-
szentgyörgy
- Szent Erzsébet Öregotthon –
Gyergyószentmiklós
- Tamási Áron Gimnázium – Székely-
udvarhely
- Tamási Áron Színház – Sepsiszent-
györgy
- Tarisznyás Márton Múzeum – Gyer-
gyószentmiklós
- Temesvári Római Katolikus Püspök-
ség – Temesvár
- Tortoma Kft. – Barót
- Unitárius Parókia – Marosvásárhely
- Városi Könyvtár – Barót
- Városi Könyvtár – Borszék
- Városi Könyvtár – Gyergyószent-
miklós
- Városi Könyvtár – Kézdivásárhely

Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

Abafáy-Deák Csillag – Budapest
 Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Benke Éva – Paks
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Bozó Zoltán – Szentes
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Demse Márton – Budapest
 Dr. Dobos László – Budapest

Dobozi Eszter – Kecskemét
 Dömötör Zoltán – Csömör
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentes
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferenz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fürjesi Csaba – Budapest
 Fűzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gálffy Attila – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Harmath Ilona – Baja
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Hayek Ibolya – Budapest
 Dr. Hegedűs Imre János – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese – Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
 Iancu Laura – Velence
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Kántor József – Baja
 Kádár Tibor – Veszprém

- Karap Ágnes - Budapest
 Dr. Kata Mihály - Szeged
 Keppel Gyula - Budapest
 Király István - Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András - Pócsmegyer
 Kiss Anna - Budapest
 Kiss Bálint - Budapest
 Kiss Éva - Budapest
 Dr. Kiss Ferenc - Cserseztomaj
 Kis Krisztián Bálint - Szolnok
 Kisslaki László - Kéthely
 Kósa Lajos - Debrecen
 Kovács Árpád - Ugod
 Dr. Kovács Klára - Császár
 Kökényessy Szilárd - Budapest
 Kőfalvi Magdolna - Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
 Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
 Kulcsár Júlia - Budapest
 Dr. Kussinszky Péter - Budapest
 Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
 László János - Debrecen
 Lezsák Sándor - Budapest
 Lezsák Tibor - Budapest
 Dr. Lukács Csaba - Fonyód
 Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
 Maczkó Gergő - Pogány
 Makai Judit - Budapest
 Márkus Béla - Debrecen
 Máriás József - Nyíregyháza
 Márton Lajos - Érd
 Dr. Medgyessy István - Debrecen
 Mészáros János - Gödöllő
 Miklós András - Keszthely
 Dr. Molnár Jenő - Budapest
 Molnár Sándor - Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér - Budapest
 Dr. Nám Lóránt - Szombathely
 Németh Zsolt - Budapest
 Dr. Nyakasné Lázár Anna - Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
 Dr. Oszoly Tamás - Budapest
 Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea - Eger
 Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
 Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentés (4 darab
 egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyszücs
 Péter László - Szeged
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Sokoray László - Pápa
 Dr. Szabó Béla - Göd
 Szakolczay Lajos - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsádány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mo-
 sonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Térey János - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tők János - Kecskemét
 Dr. Udvarhelyi Olivér - Veszprém

Dr. Varga István – Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál – Budapest
 Vargha György – Tápióbrsicske
 Várhelyi Gyula – Tokaj
 Dr. Várszegi László – Pécs
 Vásárhelyi Péter – Budapest
 Dr. Vass Ágnes – Budapest
 Vass Szabolcs – Parád
 Dr. Veress Gábor – Balatonfüred
 Vincze Gábor – Deszk
 Vitályos Ágnes – Budapest
 Vörös István – Budapest
 Zsolnai József – Hernád
 Zsigmond Aranka – Budapest

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 – Algyő
 Baka István Alapítvány – Szeged
 Bouchal Kft. – Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület – Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 – Budapest
 Könyvtárellátó Kht. – Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László – Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT – Budapest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont – Budapest
 MTA Titkárság – Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 – Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület – Algyő
 Országgyűlés Hivatala – Budapest
 – 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság – Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület – Szeged

Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 – Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület – Pécs
 Péterház Panzió – Szentés
 Robinson Tours Kft. – Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára – Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ – Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda – Laguna Beach
 Farkas Szabolcs – Milwaukee
 Fodor Albert – New York
 Kirják Attila – New York
 Kiss István – Hawley
 Kovács Árpád – Maryland
 Oszváth Ildikó – New York

Anglia

Sárközi Máttyás – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf
 Csipkó László – Bécs
 Csutak Magda – Bécs
 Dr. Forbáth Klára – Bécs
 Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonon – Jyväskylä

Franciaország

Langrand-Escure Tünde – St. Pèray
 Nagy Pál – Montrouge
 Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera - Neshar

Németország

Dr. Dobó Attila - Rheine

Dr. Dobó Tibor - Demmin

Gaál Julianna - Aalen

Juliana Johrend - Buchen

Kisslaki László - Steinbach

Schultz Orsolya - Rostock

Szakács-Konnerth Mihály -

Friedrichshafen

Száva Péter - Krefeld

Dr. Wieser Györgyi - Starnberg

Svédország

Antal Imre - Ljungby

Csata Attila - Västra Frölunda

Szentkirályi Csaga - Vällingby

Török Ernő - Vällingby

SzerbiaBolyai Tehetséggondozó Gimnázium
és Kollégium - Zenta

Fekete J. József - Zombor

Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola - MagyarkanizsaKosztolányi Dezső Tehetséggondozó
Nyelvi Gimnázium - SzabadkaNagybecskereki Gimnázium -
Nagybecskerek

Rancz Károly - Pancsova

Tari István - Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor - Szingapúr

Szlovákia

Fehér István - Komárom

Kiss Mónika - Órös

Pallér Péter - Komárom

Selye János Gimnázium - Komárom

Olaszország

György Alfréd - Róma

Kovács Gergely - Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta - Moszkva

Ukrajna

Vári Fábán László - Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD30 0301

1. Székely népballadák	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. Székely népdalok	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély története I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély története II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. Régi székely költők	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükör</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hiláriu</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Foksányi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. Székely népi imádságok	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej

40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej
41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
61. Bartha Miklós: <i>Nemzetpolitikai írások</i>	35,00 lej
62. Tamási Áron: <i>Bölcső és Bagoly</i>	35,00 lej
63. Székely János: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
64. Ágoston Vilmos: <i>Godir és Galanter</i>	35,00 lej
65. Sütő István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
66. Orbán Balázs: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
67. Tamási Gáspár: <i>Vadon nőtt gyöngyvirág</i>	35,00 lej
68. Beke György: <i>Föld és lélek. Székely riportok</i>	35,00 lej
69. Ferencz Imre: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
70. Mózes Attila: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
71. Kacsó Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
72. Tamás Menyhért: <i>Vigyázó madár</i>	35,00 lej
73. Szócs Kálmán: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
74. Lőrincz György: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
75. Tánczos Vilmos: <i>Elejtett szavak</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a Székelyföld szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

DIÁK ÚR, KÉREM!

A Székelyföld folyóirat pályázata középiskolások számára

Harghita Megye Tanácsa

*„Félre, könyvek, doktrinák,
hív az édes dáridó!
Kivirult az ifjuság,
szűzi csokrát szedni jó,
vénhez illik a komolyság,
neki már csak az való!”*

(Középkori diákdal)

*„És most beszél. Valamit beszél. A második mondat-
nál arra számít, hogy félbeszakítják – lopva néz a tanár
felé. De az mozdulatlan arccal néz, se azt nem mondja,
hogyan jó, se azt, hogy rossz. Nem szól.”*

(Karinthy Frigyes: Tanár úr kérem)

Tanár, diák, iskola, diákélet, sulis évek – mit jelentenek Nekem? Tanár úr, kérem!, vagy: Diák úr, kérem! Mit ad, mit adott nekem az iskola, mit hozok, mit viszek ebből magammal majd egy életen keresztül? Majd hogyan adom ezt tovább, illetve továbbadom-e? Mit adok tovább és mennyit? A viszonyaink egymáshoz, az iskola-diák, a tanár-diák kapcsolatok; szeretet, odaadás, tisztelet, függés, hiány, harag, bármi. Szabad vagyok-e, szárnyalhatok-e az iskolában? Vagy kötöttség, kötelesség csupán? Hogyan lehetek önmagam a suliban? Miben segít az iskola nekem? Miben akadályoz? Miben stimulál, miben serkent?

Létezik-e vajon kultúra iskola, tanulás nélkül? Miért fontosak a jó tanárok? A példaképek? Szükség van-e rájuk? Fontosak-e vajon ma? Mivel tarisználnak fel egy életre minket az iskolában? Feltarisználnak-e? Tanár-diák kapcsolat, diák-diák (avagy a diáktársakkal, barátnőkkel, barátokkal való) viszony, mit kezdünk, kezdetünk felgyorsult világunkban a valamikori tanár-diák-iskola örökséggel: csupa olyan kérdés, amely – főleg kamaszodó fiatalok esetében – újból és újból „megér egy misét”. Arra kérünk tehát benneteket, mai középiskolásokat, hogy írjatok ezekről a kérdésekről: miért fontos nektek (ha fontos egyáltalán) az iskola, örömforrás-e, vagy inkább megoldandó, csak legyünk túl rajta probléma stb. Ami fontos, hogy mindenképp a Tietek legyen az élmény: versben, prózában, akár esszében.

Verseket (maximum két-három verset, de 60 sornál nem többet) és prózai szövegeket (maximum 10 000 karakternyit) várunk töletek, a mai 14–18 évesektől (IX–XII. osztályos diákoktól) a Székelyföld folyóirat postacímére (530 170 Csíkszereda, T. Vladimirescu u. 5. sz.), avagy a szekelyfold@hargitamegye.ro címre. A borítékra kérjük ráírni: Pályázat: DIÁK ÚR, KÉREM! Beküldési határidő: 2019. október 31.

A PÁLYÁZAT DÍJAI:

I. díj: 1000 lej

II. díj: 750 lej

III. díj: 500 lej

Eredményhirdetés 2019 decemberében.

A díjazott művek közlési jogát a Székelyföld folyóirat fenntartja.